

**Levenservaringen van een ISRAËLIET
van voor en tijdens de OORLOG**

door

E. VAN PRAAG

's-GRAVENHAGE

Met genealogische gegevens van Eliäzar van Praag, geboren 14 maart 1879 te
Amsterdam, overleden ná 1919,
zoon van Samuel Marcus van Praag en Klaartje Aandacht.

Uitgave: Eigen beheer

DRUKKERIJ TROUW

**STICHTING DE GIHONBRON
MIDDELBURG**

2010

Hernieuwde versie 2021

INHOUD

Afkomst en kinderen van Eliäzar van Praag

VOORWOORD

INLEIDING

HOOFDSTUK I	Een enkel woord aan het Joodse Volk
HOOFDSTUK II	Mijn jeugd
HOOFDSTUK III	Iets over de Talmud
HOOFDSTUK IV	Bij mijn oudste zuster in huis
HOOFDSTUK V	Weer terug bij mijn moeder en broer in huis
HOOFDSTUK VI	De wonderlijke leiding Gods met mij
HOOFDSTUK VII	De eerste consciëntie overtuiging
HOOFDSTUK VIII	Over het Pascha
HOOFDSTUK IX	De grote verzoendag
HOOFDSTUK X	Onderzoekingen uit Daniel 9
HOOFDSTUK XI	Mijn eerste Kerkgang
HOOFDSTUK XII	Uit de duisternis tot het licht
HOOFDSTUK XIII	De strijd begon
HOOFDSTUK XIV	Het ontslag van mijn patroon, en terug naar Rotterdam
HOOFDSTUK XV	Bij de opperrabbijn
HOOFDSTUK XVI	Mijn vlucht
HOOFDSTUK XVII	Mijn Doop
HOOFDSTUK XVIII	Een list van mijn familie
HOOFDSTUK XIX	Brieven aan mijn moeder en familie
HOOFDSTUK XX	Mijn vrouw terug naar Amsterdam
HOOFDSTUK XXI	Hoe ik één van mijn kinderen in mijn bezit kreeg
HOOFDSTUK XXII	De grote strijd om her kind
HOOFDSTUK XXIII	Mijn vlucht naar Friesland
HOOFDSTUK XXIV	Een poging om mijn vaderlijk recht te ontnemen
HOOFDSTUK XXV	Op welke moeilijke wijze ik ook mijn dochttertje tot mij kreeg
HOOFDSTUK XXVI	Voor de 2 ^e maal voor de rechter
HOOFDSTUK XXVII	Enkele beproevingen tijdens de oorlog
HOOFDSTUK XXVIII	Reisbeschrijving naar Drenthe
HOOFDSTUK XXIX	De dag der bevrijding !
HOOFDSTUK XXX	De Jood in betrekking tot het Christendom

Parenteel van Meijer Abraham van PRAAG

Laatst bijgewerkt: 11-07-2004

I.1 **Meijer Abraham van PRAAG**, geboren ca. 1770, overleden voor 1819.

Gehuwd met **Betje VOS**, geboren ca. 1770, overleden voor 1819.

Uit dit huwelijk:

1. [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1).

II.1 **Marcus Meijer van PRAAG**, venter, kruijer, geboren circa 1795, overleden voor 1843, zoon van [Meijer Abraham van PRAAG](#) (zie I.1) en [Betje VOS](#).

Gehuwd op 28-07-1819 te Amsterdam (getuige(n): Gerrit Meijer Gersoni, muzikant, 53; David Emanuel Polak, koopman, 50; Philip Meijer, geen beroep, 64; Isaac Hartog Peper, schoenmaker, 31) met **Schoontje Mozes PRONK**, werkster, zonder beroep, geboren circa 1797, overleden 1855--1865, dochter van **Mozes PRONK**, koopman, en **Grietje Barend**.

Uit dit huwelijk:

1. [Meijer Marcus van PRAAG](#) (zie III.1).
2. **Barend Marcus van PRAAG**, geboren op 15-03-1819 te Amsterdam (aangifte door: Levie Emanuel Altus, 21, Zwanenburgwal 10, schoolhouder; Joseph Marcus Most, 23, Jodenbreestraat 17, kruijer), overleden op 22-03-1819 te Amsterdam, 7 dagen oud (aangifte door: vader, 24, kruijer; Philip Meijer, 64, Batavierstraat 50, geen beroep, bekende).
3. **Mozes Marcus van PRAAG**, geboren op 30-06-1820 te Amsterdam (aangifte door: Joseph Marcus Kloot, 27, Verwerstraat 16, kruijer; David Samuel Victor, 21, Verwerstraat 39, matrassenmaker), overleden op 09-07-1821 te Amsterdam op 1-jarige leeftijd (aangifte door: vader, 29, kruijer; Jacob Joseph Polak, 56, Verwerstraat 6, geen beroep, bekende).
4. [Jacob Marcus van PRAAG](#) (zie III.5).
5. **Vrouwtje Marcus van PRAAG**, geboren op 26-07-1823 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw: Beletje Mozes Hamburger, Rapenburgerstraat 6; Joseph Marcus Most, 27, Verwerstraat 14, kruijer; David Emanuel Polak, 50, Verwerstraat 42, kleerekoper).
6. [Grietje Marcus van PRAAG](#) (zie III.10).
7. **Mozes Marcus van PRAAG**, geboren op 31-07-1826 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw Keetje Hijmans, Rapenburgerstraat 16; Hermanus Benjamin Welstand, 53, Rapenburgerstraat 14, kruijer; David Emanuel Polak, 50, Verwerstraat 42, kleerekooper).
8. [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12).

III.1 **Meijer Marcus van PRAAG**, kruijer, koopman, geboren op 04-11-1817 te Amsterdam (aangifte door: David Emanuel Polak, 40, Verwerstraat 19, klerekoper; Jacob Joseph Polak, 54, Verwerstraat 6, klerekoper), zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1) en [Schoontje Mozes PRONK](#).

Gehuwd op 25-jarige leeftijd op 31-05-1843 te Amsterdam (getuige(n): Gerrit Meijer Gersoni, muzikant, 76; Nathan Hooft, muzikant, 55; MABrander, zonder beroep, 57; David Salomon Bolletje, schoenmaker, 51) met **Dina BROEKMAN**, werkster, geboren 00-09-1818 te Dusseldorf, dochter van **Marcus BROEKMAN**, kolonist op Willemsoord, en **Hana Samuel** (Mina).

Uit dit huwelijk:

1. [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1).
2. [Barend van PRAAG](#) (zie IV.3).

IV.1 **Marcus Meijer van PRAAG**, zonder beroep, koopman, geboren circa 1843 te Amsterdam, overleden 1912--1920, zoon van [Meijer Marcus van PRAAG](#) (zie III.1) en [Dina BROEKMAN](#).

Gehuwd op 07-09-1870 te Amsterdam (getuige(n): Josua Jonas Drukker, oom man, kleermaker, 28; Joseph Jonas Benjamins, oom man, diamantslijper, 41; Raphael Emanuel Zwartverwer, koopman, 59; Andries Roelof Herfot, barbier, 47) met **Sara Juda KOOL** (Cool), zonder beroep, geboren circa 1851 te Amsterdam, overleden 1908--1909, dochter van **Juda**

Zadok KOOL, barbier, en **Heijntje Meijer van EMRIK**.

Uit dit huwelijk:

1. [Juda Marcus van PRAAG](#) (zie V.1).
2. [Meijer Marcus van PRAAG](#) (zie V.3).
3. **Dina van PRAAG**, zonder beroep, geboren op 17-10-1875 te Den Helder, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 67-jarige leeftijd.
Gehuwd (1) op 26-jarige leeftijd op 02-07-1902 te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.) met **Philip SIJES**, slagersknecht, geboren circa 1871 te Amsterdam, overleden voor 1920, zoon van **Benjamin SIJES**, slager, en **Jeanette STURKOP**.
Gehuwd (2) op 44-jarige leeftijd op 17-03-1920 te Amsterdam (getuige(n): Meijer Broekman, koopman, 61; Jonas van Praag, broer, dameskleermaker, 36) met [Barend Isaak BROEKMAN](#), 59 jaar oud (zie IV.12).
4. **Hendrika van PRAAG**, zonder beroep, geboren circa 1878 te Den Helder.
Gehuwd op 21-04-1909 te Amsterdam (getuige(n): Izak Broekman, zonder beroep, 77; Mijer Mijer, koopman, 49; Izak Broekman, koopman, 22; Mijer Barber, koopman, 62) met **Filippus EMMERING**, koopman, geboren circa 1876 te Schildwolde (Slochteren), zoon van **Simon EMMERING**, koopman, en **Truida LEVIE**.
5. [Sadok Marcus van PRAAG](#) (zie V.9).
6. **Jetje van PRAAG**, zonder beroep, geboren circa 1882 te Den Helder, overleden op 01-01-1939 te Amsterdam (aangifte door: Meijer Agtsteribbe, zonder beroep, 57).
Gehuwd op 08-12-1910 te Amsterdam (getuige(n): Izak Broekman, grootvader, koopman, 78; Meier Barber, koopman, 64; David de Groot, slachter, 46; Izak van der Kar, winkelier, 28) met **Isaak Barend BROEKMAN**, koopman, geboren circa 1886 te Amsterdam, overleden na 1939, zoon van [Barend Isaak BROEKMAN](#) (zie IV.12) en [Henderina de VRIES](#).
7. [Jonas van PRAAG](#) (zie V.12).
8. **Sophia van PRAAG**, geboren op 02-02-1886 te Den Helder, overleden op 21-09-1943 te Auschwitz op 57-jarige leeftijd.
Gehuwd op 26-jarige leeftijd op 19-12-1912 te Zaandam met **Meijer BROEKMAN**, geboren circa 1891 te Amsterdam.

V.1 **Juda Marcus van PRAAG**, diamantwerker, geboren op 13-02-1874 te Den Helder, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#).
Gehuwd op 25-jarige leeftijd op 22-02-1899 te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.) met **Debora WOUDESTRA**, 24 jaar oud, zonder beroep, geboren op 23-04-1874 te Leeuwarden, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz op 68-jarige leeftijd, dochter van **Marcus Jacob WOUDESTRA**, koopman, en **Aaltje DWINGER**.

Uit dit huwelijk:

1. **Marcus van PRAAG**, geboren op 08-01-1900 te Amsterdam, overleden op 31-03-1944 te Midden-Europa op 44-jarige leeftijd.
Gehuwd op 25-jarige leeftijd op 26-03-1925 te Amsterdam met **Rozette ZEEHANDELAAR**.
2. **Alida van PRAAG**, geboren op 05-11-1902 te Amsterdam, overleden op 12-10-1942 te Auschwitz op 39-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Meijer GROBFELD**.

V.3 **Meijer Marcus van PRAAG**, geboren circa 1875 te Den Helder, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#).

Gehuwd op 06-06-1892 te Sittard met **Regina SASSEN**, geboren te Sittard, dochter van **Jacob SASSEN** en **Eva SILBERNBERG**.

Uit dit huwelijk:

1. **Eva van PRAAG**, geboren ca. 1895 te Den Helder.
Gehuwd op 01-10-1919 te Heerlen, gescheiden te Giessen, D. Echtgenoot is **Karl SALOMON**, geboren te Doveren, zoon van **Andreas SALOMON** en **Henriette MENDEL**.

V.9 **Sadok Marcus van PRAAG**, koopman, antiquair, geboren op 14-09-1880 te Den

Helder, overleden op 19-06-1942 te Amsterdam op 61-jarige leeftijd (aangifte door: Elisabeth Borstel, zonder beroep, 31), zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#).

Gehuwd op 31-jarige leeftijd op 17-04-1912 te Amsterdam (getuige(n): Filippus Emmering, zwager, 36, koopman te Sappemeer; Hartog Zadick, broer, 34, koopman; Jacob Zadick, broer, 31, koopman; Mozes Juda Waas, 71, koopman) met **Lena ZADICK**, 20 jaar oud, zonder beroep, geboren op 16-05-1891 te Den Bosch, overleden op 23-07-1943 te Sobibor op 52-jarige leeftijd, dochter van **Lion ZADICK**, koopman, en **Rebecca COHEN**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Sara van PRAAG**, geboren op 29-03-1913 te Amsterdam, overleden op 26-03-1943 te Sobibor op 29-jarige leeftijd.
Gehuwd met **heer van der HORST**.
2. **Rebekka van PRAAG**, geboren op 05-10-1914 te Amsterdam, overleden op 06-10-1944 te Auschwitz* op 30-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Willem STODEL**.

V.12 **Jonas van PRAAG**, dameskleermaker, geboren op 31-01-1884 te Den Helder, overleden op 14-05-1943 te Sobibor op 59-jarige leeftijd, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#).

Gehuwd op 23-jarige leeftijd op 08-01-1908 te Amsterdam (getuige(n): Hartog Lierens, koopman, 51; Abraham Rubens, zwager Elisabeth, reiziger, 24; Meijer Bouber, koopman, 62; Michel van der Woude, kleermaker, 29) met **Elisabeth AAP**, 22 jaar oud, zonder beroep, geboren op 28-08-1885 te Amsterdam, overleden op 27-08-1943 te Auschwitz op 57-jarige leeftijd, dochter van **Mozes AAP**, werkmán, en **Branca BLITZ**.

Uit dit huwelijk:

1. **Branca van PRAAG**, geboren op 06-03-1908 te Amsterdam, overleden op 11-06-1943 te Sobibor op 35-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Abraham DUIJM**.
2. **Sara van PRAAG**, geboren op 09-06-1909 te Brussel, B. Overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 33-jarige leeftijd.
Gehuwd met **David VOS**.

IV.3 **Barend van PRAAG**, geboren ca. 1870 te Amsterdam, zoon van [Meijer Marcus van PRAAG](#) (zie III.1) en [Dina BROEKMAN](#).

Gehuwd op 06-09-1894 te Sittard met **Lisetta SILBERNBERG**, geboren te Sittard, dochter van **Nathan SILBERNBERG** en **Ester HAAS**.

Uit dit huwelijk:

1. **Jacob van PRAAG**, geboren op 27-11-1895 te Sittard, overleden op 26-02-1943 te Auschwitz* op 47-jarige leeftijd.
Gehuwd op 34-jarige leeftijd op 03-04-1930 te Amsterdam met **Jansje van STRATEN**, 44 jaar oud, geboren op 03-05-1885 te Herwijnen, overleden op 26-02-1943 te Auschwitz op 57-jarige leeftijd.

III.5 **Jacob Marcus van PRAAG**, kruijer, venter, geboren op 11-01-1822 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw: Beletje Mozes Hamburger, Rapenburgerstraat 145; Joseph Marcus Most, 36, Verwerstraat 17, kruijer; Elias Isaak Vos, 35, Verwerstraat 23, kruijer), overleden na 1875, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1) en [Schoontje Mozes PRONK](#).

Gehuwd (1) op 23-jarige leeftijd op 09-07-1845 te Amsterdam (getuige(n): Abraham Schaap, stiefvader Praag, koopman, 43; Lambertus Hartog Post, venter, 54; Aron meijer Goudsmit, koopman, 43; Levie benedictus Bok, venter, 60) met **Lea Samuel SODY**, werkster, geboren circa 1824 te Amsterdam, overleden voor 1865, dochter van **Samuel Nathan SODY** en **Judic Levie de ROOD**, schoenpoetster.

Gehuwd (2) op 43-jarige leeftijd op 15-11-1865 te Amsterdam (getuige(n): Hartog Hartog van Sijns, onderwijzer, 43; J.S.Kops, onderwijzer, 37; Levie Marcus Swart, kleermaker, 44; Levie Abraham Tabakspinder, zonder beroep, 49) met **Machteld Meijer SWAAP**, zonder beroep,

geboren circa 1817 te Amsterdam, dochter van **Meijer Abraham SWAAP** en **Ester ERWT**.
Uit het eerste huwelijk:

1. [Schoontje van PRAAG](#) (zie IV.6).
2. **Judith van PRAAG**, zonder beroep, geboren circa 1848 te Amsterdam, overleden op 30-03-1929 te Amsterdam (aangifte door: 2 bodes).
Gehuwd 1880--1929 met **Joël BARBER**, geboren ca. 1845, overleden voor 1929.
3. [Marcus Jacob van PRAAG](#) (zie IV.10).

IV.6 **Schoontje van PRAAG**, zonder beroep, geboren circa 1846 te Amsterdam, overleden op 20-03-1923 te Amsterdam (aangifte door: Jacob Springer, slager, 37, [schoonzoons]; Emanuel Abraham Polak, bode, 54), dochter van [Jacob Marcus van PRAAG](#) (zie III.5) en [Lea Samuel SODY](#).

Gehuwd (1) op 10-07-1872 te Amsterdam (getuige(n): Jacob Samuel Kops, onderwijzer, 44; Hartog Hartog van Sijs, zaakwaarnemer, 49; Salomon van Kleef, zonder beroep, 65; Isaac de Haan, diamantslijper, 57) met **Samuel BLOK**, koopman, geboren circa 1848 te Heerenveen, zoon van **Mozes Samuel BLOK** en **Betje VELLEKOPER**, koopvrouw.

Gehuwd (2) voor 1923 met **Marcus VELLEMAN**, geboren ca. 1845, overleden voor 1923.

Uit het tweede huwelijk:

1. [Vrouwetje VELLEMAN](#) (zie V.19).

V.19 **Vrouwetje VELLEMAN**, zonder beroep, geboren op 07-12-1888 te Amsterdam, overleden op 01-02-1943 te Auschwitz* op 54-jarige leeftijd, dochter van [Marcus VELLEMAN](#) en [Schoontje van PRAAG](#) (zie IV.6).

Gehuwd op 19-jarige leeftijd op 26-02-1908 te Amsterdam (getuige(n): Abraham Soep, zwager vrouw, koopman, 30; Jacob Blok, zwager vrouw, koopman, 30; Samuel Koort, grootvader man, 76; Jacob Staal, zwager man, reiziger, 32) met **Jacob SPRINGER**, 22 jaar oud, koopman, kellner, rundslager, geboren op 13-11-1885 te Amsterdam (aangifte door: Salomon Koort, koopman, 26, Nieuwe Kerkstraat 27; Marcus Blitz, koopman, 26, Nieuwe Kerkstraat 41), overleden op 24-12-1942 te Amsterdam op 57-jarige leeftijd (aangifte door: Salomon Springer, kapper, 30), zoon van **Salomon SPRINGER**, werkman, stooker, koopman, en **Trijntje KOORT**, dienstbode, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Rijntje SPRINGER**, fabrieksarbeidster, geboren te Amsterdam.
Gehuwd te Amsterdam-Watergraafsmeer met **Pieter van KUIJK**.
2. [Schoontje SPRINGER](#) (zie VI.18).
3. **Mietje SPRINGER**, geboren op 06-10-1910 te Amsterdam, overleden op 21-01-1911 te Amsterdam, 107 dagen oud (aangifte door: 2 ambt.).
4. [Salomon SPRINGER](#) (zie VI.20).
5. **Marcus SPRINGER**, fabrieksarbeider, geboren op 24-03-1914 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 29-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Henderina MELKMAN**, geboren op 20-08-1910 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 32-jarige leeftijd, dochter van **Salomon MELKMAN** en **Sara FRANK**.
6. **Frits SPRINGER**, geboren op 24-03-1915 te Amsterdam, overleden op 14-06-1915 te Amsterdam, 82 dagen oud (aangifte door: Alexander Davidson, zonder beroep, 87; Lion Halmans, zonder beroep, 75).
7. **Mirjam SPRINGER**, verkoopster, geboren te Amsterdam.
8. **Lea SPRINGER**, geboren op 19-10-1917 te Amsterdam, overleden op 29-10-1942 te Auschwitz* op 25-jarige leeftijd.
Gehuwd met **David van WITSEN**, geboren op 16-03-1917 te Amsterdam, overleden op 28-02-1943 te Auschwitz* op 25-jarige leeftijd, zoon van **Emanuel van WITSEN** en **Judith LEVIJ**.
9. **Alex SPRINGER**, geboren op 27-11-1918 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 24-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Rachel SANTEN**, geboren op 14-08-1921 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 21-jarige leeftijd, dochter van **Joseph SANTEN** en **Rozette BRILLEMANN**.
10. **Hartog SPRINGER**, rijwielhersteller, geboren op 20-09-1924 te Amsterdam, overleden

op 23-07-1943 te Sobibor op 18-jarige leeftijd.

11. **Clara SPRINGER**, geboren te Amsterdam.
12. **Louis SPRINGER**, geboren op 13-01-1928 te Amsterdam, overleden op 01-02-1943 te Auschwitz* op 15-jarige leeftijd.
13. **Sara SPRINGER**, geboren op 03-06-1929 te Amsterdam, overleden op 01-02-1943 te Auschwitz op 13-jarige leeftijd.
14. **Betty SPRINGER**, geboren op 19-07-1934 te Amsterdam, overleden op 01-02-1943 te Auschwitz op 8-jarige leeftijd.

VI.18 **Schoontje SPRINGER**, controleuse Bijenkorf, kantoorbediende De Vries, geboren te Amsterdam, dochter van [Jacob SPRINGER](#) en [Vrouwtje VELLEMAN](#) (zie V.19).

Echtgenoot is **Benjamin van HULST**.

Uit dit huwelijk:

1. **Iris van HULST**, geboren te Amsterdam.

VI.20 **Salomon SPRINGER**, barbier, geboren te Amsterdam, zoon van [Jacob SPRINGER](#) en [Vrouwtje VELLEMAN](#) (zie V.19).

Gehuwd te Amsterdam met **Jacoba Hendrika Johanna SCHOEVERS**, kapster, geboren te Amsterdam (gezindte: NH).

Uit dit huwelijk:

1. **Jacques SPRINGER**, geboren te Amsterdam (gezindte: geen).

IV.10 **Marcus Jacob van PRAAG**, geboren ca. 1850, overleden voor 1907, zoon van [Jacob Marcus van PRAAG](#) (zie III.5) en [Lea Samuel SODY](#).

Gehuwd op 14-07-1875 te Amsterdam (getuige(n): Aron Dotsch, venter, 37; Salomon Wittenburg, bakker, 40; Hendricus Jacobus de Wolf, tapper, 44; Salomon Salomon Breslou, winkelier, 55) met **Judith POLAK**, zonder beroep, koopvrouw, geboren circa 1852 te Amsterdam, overleden 1917--1918, dochter van **Levie Josua POLAK**, venter, en **Mietje Isaac SPEIJER**.

Uit dit huwelijk:

1. **Jacob van PRAAG**, venter, geboren op 22-02-1879 te Amsterdam, overleden op 04-06-1943 te Sobibor op 64-jarige leeftijd.
Gehuwd op 28-jarige leeftijd op 17-10-1907 te Amsterdam (getuige(n): Salomon Schoolmeester, diamantslijper, 43; Levie van Praag, broer, venter, 22; Eliazer Henselijn, zwager vrouw, koopman, 24; Aron van Praag, venter, 30) met **Vrouwtje NAARDEN**, 22 jaar oud, zonder beroep, geboren op 02-05-1885 te Amsterdam, overleden op 04-06-1943 te Sobibor op 58-jarige leeftijd, dochter van **Samuel NAARDEN**, diamantslijper, en **Roosje MOUW**, zonder beroep.
2. **Lea van PRAAG**, zonder beroep, geboren op 09-06-1883 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 60-jarige leeftijd.
Gehuwd op 30-jarige leeftijd op 17-07-1913 te Amsterdam (getuige(n): Jacob van Praag, venter, 34; Joseph van Praag, sigarenmaker, 24, broers; Izaak Posener, diamantslijper, 30; Jacob Posener, diamantslijper, 23, broers) met **Joseph POSENER**, sigarenmaker, geboren circa 1888 te Amsterdam, zoon van **Abraham POSENER** en **Debora GERRITSE**, zonder beroep.
3. [Levie van PRAAG](#) (zie V.24).
4. [Joseph van PRAAG](#) (zie V.26).
5. [Gerrit van PRAAG](#) (zie V.28).

V.24 **Levie van PRAAG**, venter, geboren op 11-04-1885 te Amsterdam, overleden op 11-12-1942 te Auschwitz op 57-jarige leeftijd, zoon van [Marcus Jacob van PRAAG](#) (zie IV.10) en [Judith POLAK](#).

Gehuwd op 31-jarige leeftijd op 21-02-1917 te Amsterdam (getuige(n): Salomon Italiaander, broer, meubelmaker, 28; Joseph van Praag, broer, sigarenmaker, 28) met **Geertruida ITALIAANDER**, 32 jaar oud, zonder beroep, geboren op 22-03-1884 te Amsterdam, overleden op 11-12-1942 te Auschwitz op 58-jarige leeftijd, dochter van **Jozef**

Simon ITALIAANDER en **Eva GAST**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Judith van PRAAG**, geboren op 26-02-1918 te Rotterdam, overleden op 26-03-1943 te Sobibor op 25-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Leendert PILLER**.
2. **Joseph van PRAAG**, geboren op 30-04-1921 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 22-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Debora KETELLAPPER**, geboren op 20-01-1921 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 22-jarige leeftijd.

V.26 **Joseph van PRAAG**, sigarenmaker, geboren op 06-06-1889 te Amsterdam, overleden op 24-09-1942 te Monowitz op 53-jarige leeftijd, zoon van [Marcus Jacob van PRAAG](#) (zie IV.10) en [Judith POLAK](#).

Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 15-01-1914 te Amsterdam (getuige(n): Jacob van Praag, venter, 33; Hartog Roeper, broer, behanger, 21) met **Saartje ROEPER**, 22 jaar oud, zonder beroep, geboren op 24-08-1891 te Amsterdam, overleden op 24-09-1942 te Auschwitz op 51-jarige leeftijd, dochter van **Isaac ROEPER**, collectant, en **Rachel de ZOETE**, zonder beroep.
Uit dit huwelijk:

1. **Marcus van PRAAG**, geboren op 28-10-1915 te Amsterdam, overleden op 30-04-1943 te Auschwitz* op 27-jarige leeftijd.
2. **Isaac van PRAAG**, geboren op 17-03-1920 te Amsterdam, overleden op 31-01-1943 te Auschwitz op 22-jarige leeftijd.
3. **Judith van PRAAG**, geboren op 07-04-1928 te Amsterdam, overleden op 24-09-1942 te Auschwitz op 14-jarige leeftijd.

V.28 **Gerrit van PRAAG**, opkoper, geboren op 24-12-1891 te Amsterdam, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz* op 50-jarige leeftijd, zoon van [Marcus Jacob van PRAAG](#) (zie IV.10) en [Judith POLAK](#).

Gehuwd op 26-jarige leeftijd op 23-01-1918 te Amsterdam (getuige(n): Elias Rine, grootvader, zonder beroep, 72; Nathan Kool, grootvader, zonder beroep, 73) met **Reintje KOOL**, 24 jaar oud, zonder beroep, geboren op 03-06-1893 te Amsterdam, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz* op 49-jarige leeftijd, dochter van **Levie KOOL**, koopman, en **Mietje REINE**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Levie van PRAAG**, geboren op 24-08-1919 te Amsterdam, overleden op 26-06-1943 te Auschwitz* op 23-jarige leeftijd.
2. **Jacob van PRAAG**, geboren op 20-04-1932 te Amsterdam, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz* op 10-jarige leeftijd.

III.10 **Grietje Marcus van PRAAG**, werkster, zonder beroep, geboren op 17-05-1825 te Amsterdam (aangifte door: David Emanuel Polak, 50, kleerekooper, Verwerstraat 44; Jacob Joseph Polak, 60, Verwerstraat 6, kleerekooper; Benjamin Oeb Brandon, 47, Rapenburgerstraat 2, geen beroep), overleden na 1920, dochter van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1) en [Schoontje Mozes PRONK](#).

Gehuwd op 30-jarige leeftijd op 04-07-1855 te Amsterdam (getuige(n): Barend Broekman, broer, koopman, 26; Isaac Abraham Tabakspinder, diamantsnijder, 39; Levie Abraham Tabakspinder, diamantslijper, 37; Jesaia levie Kooker, diamantslijper, 29) met **Isaac BROEKMAN**, venter, geboren circa 1832 te Amsterdam, overleden na 1920, zoon van **Marcus BROEKMAN**, kolonist op Willemsoord, en **Hana Samuel** (Mina).

Uit dit huwelijk:

1. [Barend Isaak BROEKMAN](#) (zie IV.12).

IV.12 **Barend Isaak BROEKMAN**, koopman, geboren op 11-02-1861 te Den Helder, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 82-jarige leeftijd, zoon van [Isaac BROEKMAN](#) en [Grietje Marcus van PRAAG](#) (zie III.10).
Gehuwd (1) op 24-jarige leeftijd op 14-10-1885 te Amsterdam met **Henderina de VRIES**,

geboren ca. 1860, overleden voor 1910.

Gehuwd (2) voor 1920 met **Roosje POLAK**, overleden voor 1920.

Gehuwd (3) op 59-jarige leeftijd op 17-03-1920 te Amsterdam (getuige(n): Meijer Broekman, koopman, 61; Jonas van Praag, broer, dameskleermaker, 36) met **Dina van PRAAG**, 44 jaar oud, zonder beroep, geboren op 17-10-1875 te Den Helder, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 67-jarige leeftijd, dochter van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#), zonder beroep.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Isaak Barend BROEKMAN**, koopman, geboren circa 1886 te Amsterdam, overleden na 1939.

Gehuwd op 08-12-1910 te Amsterdam (getuige(n): Izak Broekman, grootvader, koopman, 78; Meier Barber, koopman, 64; David de Groot, slachter, 46; Izak van der Kar, winkelier, 28) met **Jetje van PRAAG**, zonder beroep, geboren circa 1882 te Den Helder, overleden op 01-01-1939 te Amsterdam (aangifte door: Meijer Agtsteribbe, zonder beroep, 57), dochter van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie IV.1) en [Sara Juda KOOL \(Cool\)](#), zonder beroep.

III.12 **Samuel Marcus van PRAAG**, kruijer, venter, geboren op 13-01-1828 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw: maria Elisabeth Craamer, Peperstraat 4; Pieter Brouwer, 40, Reguliersbreestraat 16, geen beroep; Jacob Emanuel Gobets, 51, Verwerstraat 16, venter), overleden 1882--1891, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1) en [Schoontje Mozes PRONK](#).

Gehuwd op 27-jarige leeftijd op 06-06-1855 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Isaac Fortuijn, zonder beroep, 68; Abraham Eliazer Barents, schoenmaker, 47; Barend Isaac Wolder, schoenmaker, 27; Salomon Swart, stoelenmatter, 35) met **Klaartje AANDACHT**, werkster, zonder beroep, geboren circa 1833 te Amsterdam, overleden na 1902, dochter van **Israel AANDACHT**, venter, en **Lea SIMON**.

Uit dit huwelijk:

1. **Marcus van PRAAG**, schoenmaker/milicien, geboren circa 1856 te Amsterdam. Gehuwd op 24-12-1879 te Amsterdam (getuige(n): Salomon Blitz, venter, 40; Marcus Franken, werkman, 29; Salomon Winnik, koopman, 56; Hartog Presburg, venter, 37) met **Ribca VLEESCHDRAGER**, zonder beroep, geboren circa 1856 te Amsterdam, dochter van **Levie Lion VLEESCHDRAGER**, diamantslijper, sjouwerman, en **Hanna BARUCH**.
2. **Leentje van PRAAG**, dienstbode, geboren circa 1858 te Amsterdam. Gehuwd op 27-11-1878 te Amsterdam (getuige(n): Aron Delden, werkman, 30; Levie Kool, zonder beroep, 31; Levie Brilleslijper, zonder beroep, 64; Pieter Diks, zeilenmaker, 60) met **Nathan VELLEMAN**, sigarenmaker, geboren circa 1859 te Amsterdam, zoon van **Aron VELLEMAN** en **Magtelt Levie de BEER**, zonder beroep.
3. [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19).
4. [Meijer Samuel van PRAAG](#) (zie IV.22).
5. [Abraham Samuel van PRAAG](#) (zie IV.24).
6. [Hartog van PRAAG](#) (zie IV.27).
7. **Grietje van PRAAG**, naaister, geboren circa 1874 te Amsterdam. Gehuwd op 10-09-1902 te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.) met **Samuel ANSEL**, sigarenmaker, geboren circa 1876 te Amsterdam, zoon van **Lion ANSEL**, schoenmaker, en **Betje NEETER**.
8. [Eliazer van PRAAG](#) (zie IV.31).

IV.19 **Israël van PRAAG**, werkman, groentenhandel, schijvenschuurder, geboren op 05-11-1860 te Amsterdam (aangifte door: Leendert van den Berg, koopman, 25, Marken S85; Eliazer Aandacht, koopman, 23, Lange Houtstraat P111), overleden op 26-06-1932 te Amsterdam op 71-jarige leeftijd (aangifte door: Samuel van Praag, koopman, 46, zoon; Hartog van Praag, behanger, 34, zoon), zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#).

Gehuwd (1) op 21-jarige leeftijd op 31-05-1882 te Amsterdam (getuige(n): Hartog Aandacht, oom, zonder beroep, 34; Salomon Blitz, oom, zonder beroep, 72; Hartog de Hond, zwager vrouw, koopman, 36; Benjamin Polak, behanger, 46) met **Marretje BLITZ**, 21 jaar oud,

geboren op 02-05-1861 te Amsterdam, overleden op 25-02-1893 te Amsterdam op 31-jarige leeftijd, dochter van **Abraham Marcus BLITZ** en **Mietje Hartog ANDAGT**, ventster. Gehuwd (2) op 32-jarige leeftijd op 30-08-1893 te Amsterdam (getuige(n): Israel Gobetz, 49; Jacob Frankfort, 23; Meijer van Praag, 31; Simon Walvisch, 24, allen werkmannen) met **Saartje de HOND**, 19 jaar oud, zonder beroep, geboren op 06-12-1873 te Amsterdam, overleden op 05-10-1942 te Auschwitz op 68-jarige leeftijd, dochter van **Hartog de HOND**, venter, en **Hanna BLITZ**.

Uit het eerste huwelijk:

1. [Samuel van PRAAG](#) (zie V.31).
2. **Duifje van PRAAG**, dienstbode, geboren op 19-01-1888 te Amsterdam, overleden op 17-09-1942 te Auschwitz* op 54-jarige leeftijd.
Gehuwd op 43-jarige leeftijd op 26-08-1931 te Amsterdam met **Abraham DRUIF**, 44 jaar oud, geboren op 18-12-1886 te Amsterdam, overleden op 17-09-1942 te Auschwitz* op 55-jarige leeftijd.
3. **Klaartje van PRAAG**, zonder beroep, geboren op 13-12-1889 te Amsterdam, overleden op 17-09-1943 te Auschwitz* op 53-jarige leeftijd.
Gehuwd op 21-jarige leeftijd op 07-12-1911 te Amsterdam (getuige(n): Alexander Hartog, huisschilder, 23; Meijer Papegaaij, zwager man, broodbakker, 26; Salomon Druif, broer, kruideniersbediende, 23; Samuel van Praag, broer, schijvenschuurder, 26) met **Samuel DRUIF**, 22 jaar oud, venter, geboren op 19-02-1889 te Amsterdam, overleden op 17-09-1942 te Auschwitz* op 53-jarige leeftijd, zoon van **Sander DRUIF**, zonder beroep, en **Sara WEIJNBERG**, zonder beroep.
4. **Mietje van PRAAG**, geboren op 20-01-1892 te Amsterdam, overleden op 23-11-1892 te Auschwitz*, 308 dagen oud.
Gehuwd met **Salomon KESNER**.

Uit het tweede huwelijk:

5. **Heintje van PRAAG**, geboren op 12-08-1894 te Amsterdam, overleden op 27-11-1894 te Amsterdam, 107 dagen oud.
6. [Sientje van PRAAG](#) (zie V.41).
7. [Hartog Israel van PRAAG](#) (zie V.42).
8. [Marcus van PRAAG](#) (zie V.44).
9. **Heintje van PRAAG**, fabrieksmeisje, naaister, geboren op 28-12-1904 te Amsterdam, overleden op 02-04-1943 te Sobibor op 38-jarige leeftijd.
Gehuwd te Amsterdam met **Levie LAKMAKER**.
10. [Abraham van PRAAG](#) (zie V.48).

V.31 **Samuel van PRAAG**, schijvenschuurder, schilder, koopman, geboren op 03-12-1885 te Amsterdam, zoon van [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19) en [Marretje BLITZ](#). Gehuwd op 24-jarige leeftijd op 30-06-1910 te Amsterdam (getuige(n): Eliazer Brilleman, broer, sigarenmaker, 24; Samuel Druif, koopman, 28; Sander Druif, koopman, 58; Hartog Citroen, barbier, 37) met **Betje BRILLEMAN**, 26 jaar oud, geboren op 15-04-1884 te Amsterdam, dochter van **Mijer BRILLEMAN**, koopman, en **Schoontje AANDAGT**.

Uit dit huwelijk:

1. [Elias Samuel van PRAAG](#) (zie VI.44).
2. [Maximiliaan Samuel van PRAAG](#) (zie VI.46).
3. **Jeanette van PRAAG**, geboren op 26-02-1922 te Amsterdam, overleden op 19-11-1942 te Auschwitz* op 20-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Mozes STODEL**, geboren op 13-11-1924 te Amsterdam, overleden op 10-05-1945 te Mauthausen op 20-jarige leeftijd.

VI.44 **Elias Samuel van PRAAG**, geboren op 27-11-1913 te Antwerpen, overleden op 30-09-1942 te Auschwitz op 28-jarige leeftijd, zoon van [Samuel van PRAAG](#) (zie V.31) en [Betje BRILLEMAN](#).

Gehuwd met **Frederika WAAS**, geboren op 09-06-1916 te Amsterdam, overleden op 29-07-1942 te Auschwitz op 26-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Jacob van PRAAG**, geboren op 25-12-1940 te Amsterdam, overleden op 30-09-1942 te

Auschwitz op 1-jarige leeftijd.

V.46 **Maximiliaan Samuel van PRAAG**, geboren op 24-01-1920 te Amsterdam, overleden op 28-04-1945 te Duitsland op 25-jarige leeftijd, zoon van [Samuel van PRAAG](#) (zie V.31) en [Betje BRILLEMAN](#).

Gehuwd met **Betje BIERMAN**, geboren op 19-06-1924 te Amsterdam, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz op 18-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Samuel van PRAAG**, geboren op 31-12-1941 te Amsterdam, overleden op 08-10-1942 te Auschwitz, 281 dagen oud.

V.41 **Sientje van PRAAG**, zonder beroep, geboren op 03-12-1895 te Amsterdam (aangifte door: 2 ambt.), overleden op 26-06-1937 te Amsterdam op 41-jarige leeftijd (aangifte door: Isidorus Schijvenschuurder, diamantversteller, 39 [echt.]), dochter van [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19) en [Saartje de HOND](#).

Gehuwd op 23-jarige leeftijd op 12-02-1919 te Amsterdam (getuige(n): Samuel Druif, zwager vrouw, koopman, 36; Hartog Israel van Praag, broer, diamantslijper, 21)

met **Isidorus SCHIJVENSCHUURDER**, 21 jaar oud, diamantversteller, geboren op 02-02-1898 te Antwerpen, overleden na 1937, zoon van **N. N.** en **Eva Jacoba SCHIJVENSCHUURDER**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. [Sara SCHIJVENSCHUURDER](#) (zie VI.51).
2. **Duifje SCHIJVENSCHUURDER**, geboren te Amsterdam.

VI.51 **Sara SCHIJVENSCHUURDER**, geboren op 16-07-1919 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 23-jarige leeftijd, dochter van [Isidorus SCHIJVENSCHUURDER](#) en [Sientje van PRAAG](#) (zie V.41).

Gehuwd met **Jacob GANS**, geboren op 08-04-1921 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 22-jarige leeftijd, zoon van **Gerson GANS**, lompensorteerder, koopman, en **Dina RODRIGUES**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Gerson GANS**, geboren circa 1942, overleden op 27-04-1943 te Vught.

V.42 **Hartog Israel van PRAAG**, diamantslijper, behanger, geboren op 01-12-1897 te Amsterdam, overleden op 16-04-1943 te Sobibor op 45-jarige leeftijd, zoon van [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19) en [Saartje de HOND](#).

Gehuwd op 22-jarige leeftijd op 27-05-1920 te Amsterdam (getuige(n): Benjamin van Sweeden, broer, winkelier, 21; Alexander Hartog, zwager vrouw, huisschilder, 31) met **Kaatje van SWEEDEN**, 23 jaar oud, zonder beroep, geboren op 29-01-1897 te Amsterdam, overleden op 16-04-1943 te Sobibor op 46-jarige leeftijd, dochter van **Abraham van SWEEDEN**, diamantversteller, en **Elisabeth SWART**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Elisabeth van PRAAG**, geboren op 02-10-1924 te Amsterdam, overleden op 30-09-1942 te Auschwitz op 17-jarige leeftijd.
2. **Israel van PRAAG**, geboren op 30-12-1925 te Amsterdam, overleden op 30-09-1942 te Auschwitz op 16-jarige leeftijd.

V.44 **Marcus van PRAAG**, schoenmaker, geboren op 14-12-1899 te Amsterdam, overleden op 31-07-1943 te Auschwitz op 43-jarige leeftijd, zoon van [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19) en [Saartje de HOND](#).

Gehuwd op 22-jarige leeftijd op 31-05-1922 te Amsterdam (getuige(n): Samuel Druif, zwager man, koopman, 40; Salomon Walvis, broer, koopman, 25) met **Rachel WALVIS**, 22 jaar oud, geboren op 22-11-1899 te Amsterdam, overleden op 26-10-1942 te Auschwitz op 42-jarige leeftijd, dochter van **Levie WALVIS**, diamantversteller, en **Grietje ITALIAANDER**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Israel van PRAAG**, geboren op 01-09-1922 te Amsterdam, overleden op 30-09-1942 te Auschwitz op 20-jarige leeftijd.
2. **Louis van PRAAG**, geboren op 13-02-1924 te Amsterdam, overleden op 30-09-1942 te Auschwitz op 18-jarige leeftijd.
3. **Gretha van PRAAG**, geboren op 19-06-1927 te Amsterdam, overleden op 05-11-1942 te Auschwitz op 15-jarige leeftijd.
4. **Samuel van PRAAG**, geboren op 19-06-1927 te Amsterdam, overleden op 31-03-1943 te Midden-Europa op 15-jarige leeftijd.
5. **Celina van PRAAG**, geboren op 24-10-1928 te Amsterdam, overleden op 26-10-1942 te Auschwitz* op 14-jarige leeftijd.
6. **Cato van PRAAG**, geboren op 21-01-1930 te Amsterdam, overleden op 05-11-1942 te Auschwitz op 12-jarige leeftijd.
7. **Harry van PRAAG**, geboren op 09-10-1932 te Amsterdam, overleden op 05-11-1942 te Auschwitz op 10-jarige leeftijd.
8. **Abraham van PRAAG**, geboren op 12-04-1934 te Amsterdam, overleden op 05-11-1942 te Auschwitz op 8-jarige leeftijd.

V.48 **Abraham van PRAAG**, reiziger, geboren op 18-09-1906 te Amsterdam, overleden op 11-06-1943 te Sobibor op 36-jarige leeftijd, zoon van [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19) en [Saartje de HOND](#).

Gehuwd te Amsterdam met **Rachel DU PONT**, geboren te Amsterdam, dochter van **Joseph DU PONT**, roosjesslijper, en **Sophia KLEEREKOPER**, dienstbode.

Uit dit huwelijk:

1. **Israel van PRAAG**, geboren op 12-04-1934 te Amsterdam, overleden op 11-06-1943 te Sobibor op 9-jarige leeftijd.
2. **Roza van PRAAG**, geboren op 03-04-1937 te Amsterdam, overleden op 11-06-1943 te Sobibor op 6-jarige leeftijd.

IV.22 **Meijer Samuel van PRAAG**, venter, diamantslijper, geboren op 27-02-1863 te Den Helder, overleden op 21-01-1943 te Auschwitz* op 79-jarige leeftijd, zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#).

Gehuwd op 19-jarige leeftijd op 31-05-1882 te Amsterdam (getuige(n): Barend Kornalijslijper, broer, schijvenschuurder, 23; Heimen Levie Cohen, zwager vrouw, slachter, 31; Elias Vlessing, steendrukker, 35; Salomon Winnik, koopman, 58)

met **Marianne KORNALIJSLIJPER**, zonder beroep, geboren circa 1861, overleden na 1918, dochter van **Abram KORNALIJSLIJPER**, werkman, en **Saartje Jacob GOUDSMIT**.

Uit dit huwelijk:

1. [Samuel van PRAAG](#) (zie V.50).
2. **Marcus van PRAAG**, sigarenmaker, geboren circa 1893 te Amsterdam.
Gehuwd op 02-10-1918 te Amsterdam (getuige(n): Barend Kornalijslijper, oom, venter, 59; Levie Schouten, zwager vrouw, huidenzouter, 32) met **Schoontje MENDELS**, zonder beroep, geboren circa 1894 te Amsterdam, dochter van **Arie MENDELS**, venter, en **Flora KEIJZER**, zonder beroep.

V.50 **Samuel van PRAAG**, geboren op 26-05-1888 te Amsterdam, overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 55-jarige leeftijd, zoon van [Meijer Samuel van PRAAG](#) (zie IV.22) en [Marianne KORNALIJSLIJPER](#).

Gehuwd op 25-jarige leeftijd op 21-12-1913 te Amsterdam (getuige(n): Barend Kornalijslijper, oom, venter, 55; Mozes Mug, broer, diamantslijper, 40) met **Eva MUG**, 23 jaar oud, zonder beroep, geboren op 01-06-1890 te Amsterdam, overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 52-jarige leeftijd, dochter van **Samson Abraham MUG**, schoenpoetser, en **Henriette ELIAS**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Marianne van PRAAG**, geboren op 18-11-1914 te Amsterdam, overleden op 09-07-1943 te Sobibor op 28-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Levie Jozef OUTS**.

2. **Abraham van PRAAG**, geboren op 07-02-1916 te Amsterdam, overleden op 30-01-1944 te Auschwitz* op 27-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Rebekka PHILIPS**, geboren op 15-11-1917 te Amsterdam, overleden op 24-09-1943 te Auschwitz op 25-jarige leeftijd.
3. **Henriette van PRAAG**, geboren op 09-01-1918 te Amsterdam, overleden op 17-09-1942 te Auschwitz* op 24-jarige leeftijd.
Gehuwd met **Abraham van KOLLEM**, geboren op 23-03-1915 te Amsterdam, overleden op 07-02-1945 te Gross-Rosen* op 29-jarige leeftijd.
4. **Barend van PRAAG**, geboren op 11-10-1920 te Amsterdam, overleden op 20-03-1943 te Sobibor op 22-jarige leeftijd.
5. **Max van PRAAG**, geboren op 17-02-1922 te Amsterdam, overleden op 31-03-1944 te Polen op 22-jarige leeftijd.

IV.24 **Abraham Samuel van PRAAG**, diamantversteller, roosjesslijper, zonder beroep, geboren circa 1865 te Den Helder, overleden op 21-10-1941 te Amsterdam (aangifte door: bode), zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#).
Gehuwd (1) op 02-03-1887 te Amsterdam (getuige(n): Marcus van Praag, schoenmaker, 30; Israel Polak, broer, koopman, 39; Salomon Levie, oom, kruier, 61; Jacob Bromet, venter, 36) met **Zilpa POLAK**, geboren ca. 1865, overleden 1909--1911, dochter van **Machiel Ezechiel POLAK**, zonder beroep, en **Marianne Levie LELIE**.
Gehuwd (2) op 14-09-1911 te Zaandam met **Helena MENIST**, 49 jaar oud, geboren op 18-01-1862 te Amsterdam, overleden op 05-02-1943 te Auschwitz op 81-jarige leeftijd, dochter van **Hartog MENIST** en **Ester Jacob BLITZ**.

Uit het eerste huwelijk:

1. **Klaartje van PRAAG**, zonder beroep, geboren op 29-04-1887 te Amsterdam, overleden op 20-03-1943 te Sobibor op 55-jarige leeftijd.
Gehuwd op 21-jarige leeftijd op 10-03-1909 te Amsterdam (getuige(n): Abraham Schaaap, karrenverhuurder, 30; Marcus Cohen, koopman, 42; Mozes Bruinvels, neef, koopman, 45; Gerrit Agsteribbe, kruier, 28) met **Kalman BRUINVELDS**, werkman, geboren circa 1883 te Amsterdam, zoon van **Jogchem BRUINVELDS**, werkman, en **Ester LOOS**.
2. [Michel van PRAAG](#) (zie V.56).
3. [Samuel van PRAAG](#) (zie V.58).

V.56 **Michel van PRAAG**, roosjesslijper, geboren op 27-01-1892 te Amsterdam, overleden op 28-02-1943 te Schöppenitz, P. op 51-jarige leeftijd, zoon van [Abraham Samuel van PRAAG](#) (zie IV.24) en [Zilpa POLAK](#).

Gehuwd op 21-jarige leeftijd op 30-10-1913 te Amsterdam (getuige(n): Samson Dresden, broer, roosjesslijper, 23; Samson Dresden, grootvader, koopman, 73) met **Sara DRESDEN**, 21 jaar oud, zonder beroep, geboren op 27-04-1892 te Amsterdam, overleden op 05-10-1942 te Auschwitz op 50-jarige leeftijd, dochter van **Barend DRESDEN**, diamantslijper, roosjesslijper, en **Grietje BAS**, geen beroep.

Uit dit huwelijk:

1. [Abraham van PRAAG](#) (zie VI.73).
2. **Bernard van PRAAG**, geboren op 01-07-1927 te Amsterdam, overleden op 28-02-1943 te Schöppenitz op 15-jarige leeftijd.

VI.73 **Abraham van PRAAG**, geboren op 03-02-1914 te Amsterdam, overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 29-jarige leeftijd, zoon van [Michel van PRAAG](#) (zie V.56) en [Sara DRESDEN](#).

Gehuwd met **Seline HALBERSTADT**, geboren op 24-04-1914 te Amsterdam, overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 29-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Selma van PRAAG**, geboren op 16-04-1933 te Amsterdam, overleden op 28-05-1943 te Sobibor op 10-jarige leeftijd.

V.58 **Samuel van PRAAG**, roosjesslijper, geboren op 03-11-1894 te Amsterdam, overleden

op 09-04-1943 te Sobibor op 48-jarige leeftijd, zoon van [Abraham Samuel van PRAAG](#) (zie IV.24) en [Zilpa POLAK](#).

Gehuwd op 28-jarige leeftijd op 08-11-1922 te Amsterdam (getuige(n): Hartog Menist, zonder beroep, 91; Hijman Veffler, diamantslijper, 56) met **Raschel GOUDSMIT**, 20 jaar oud, zonder beroep, geboren op 05-01-1902 te Kampen, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 41-jarige leeftijd, dochter van **Jacob GOUDSMIT**, koopman, en **Grietje van EMDEN**, zonder beroep.

Uit dit huwelijk:

1. **Zilpa van PRAAG**, geboren op 03-04-1923 te Amsterdam, overleden op 24-09-1943 te Auschwitz* op 20-jarige leeftijd.
2. **Gretha van PRAAG**, geboren op 20-01-1927 te Amsterdam, overleden op 24-09-1943 te Auschwitz* op 16-jarige leeftijd.
3. **Helena van PRAAG**, geboren op 29-06-1928 te Amsterdam, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 14-jarige leeftijd.
4. **Clara van PRAAG**, geboren op 10-12-1932 te Amsterdam, overleden op 09-04-1943 te Sobibor op 10-jarige leeftijd.

IV.27 **Hartog van PRAAG**, geboren ca. 1870, zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#).

Gehuwd op 04-11-1891 te Amsterdam (getuige(n): Aron Calo, broer, diamantslijper, 29; Mozes Mossel, zonder beroep, 80; Mozes Most, koopman, 65; Joël Reens, schoenmaker, 24) met **Rachel CALO**, dochter van **Mozes CALO**, venter, en **Goedje SPEELMAN**.

Uit dit huwelijk:

1. [Samuel van PRAAG](#) (zie V.60).

V.60 **Samuel van PRAAG**, werkman in een lompenbedrijf, geboren op 23-08-1892 te Londen, GB. Overleden op 31-03-1944 te Midden-Europa op 51-jarige leeftijd, zoon van [Hartog van PRAAG](#) (zie IV.27) en [Rachel CALO](#).

Gehuwd met **Sophia WIJNMAN**, geboren op 09-03-1888.

Uit dit huwelijk:

1. [Harry van PRAAGH](#) (zie VI.80).

VI.80 **Harry van PRAAGH**, rijwielhersteller, geboren op 14-11-1916 te Londen, GB.

Overleden op 30-11-1943 te Dorohusk op 27-jarige leeftijd, zoon van [Samuel van PRAAG](#) (zie V.60) en [Sophia WIJNMAN](#).

Gehuwd met **Rosa ROBLES**, geboren op 09-04-1917 te Amsterdam, overleden op 30-04-1943 te Auschwitz op 26-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Sophia van PRAAGH**, geboren op 15-09-1937 te Amsterdam, overleden op 14-01-1943 te Auschwitz op 5-jarige leeftijd.
2. **Joseph van PRAAGH**, geboren op 26-12-1939 te Amsterdam, overleden op 14-01-1943 te Auschwitz* op 3-jarige leeftijd.

IV.31 **Eliazer van PRAAG**, handelsreiziger, geboren op 14-03-1879 te Amsterdam, overleden na 1919, zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#).

Gehuwd op 19-jarige leeftijd op 23-11-1898 te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.), gescheiden na 14 jaar op 23-09-1913 te Amsterdam van **Schoontje van BESEME**, zonder beroep, geboren op 07-08-1880 te Amsterdam, overleden na 1920, dochter van **Nathan van BESEME**, venter, en **Rachel KROONENBERG**.

Uit dit huwelijk:

1. **Samuel van PRAAG**, werkman, lompensoorteerder, geboren circa 1899 te Amsterdam. Gehuwd (1) op 23-10-1918 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Polak, koopman, 50; Coenraad Hoogeveen, broer, koopman, 23), gescheiden op 02-05-1919 te Amsterdam van **Hermina Catharina HOOGEVEEN**, zonder beroep, geboren circa 1899 te Amsterdam, dochter van **Albert HOOGEVEEN**, werkman, en **Alida van der REIJDEN**, zonder beroep.

Gehuwd (2) op 01-10-1919 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Polak, koopman, 51; Abraham Degen, broodbakker, 24), gescheiden na 6 jaar op 31-12-1925 te Amsterdam van **Johanna Hendrika LUCASSEN**, zonder beroep, geboren circa 1894 te Amsterdam, dochter van **Johannes Hermanus LUCASSEN**, witter, en **Willemina de GRAAF**, zonder beroep.

2. [Ezechiël van PRAAG](#) (zie V.65).

V.65 **Ezechiël van PRAAG**, geboren op 11-04-1906 te Amsterdam, overleden op 31-05-1944 te Auschwitz* op 38-jarige leeftijd, zoon van [Eliazer van PRAAG](#) (zie IV.31) en [Schoontje van BESEME](#).

Gehuwd op 22-jarige leeftijd op 06-06-1928 te Amsterdam met **Susanna WITSENHUIJSEN**, 20 jaar oud, geboren op 11-12-1907 te Amsterdam, overleden op 28-01-1944 te Auschwitz op 36-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Eliazer van PRAAG**, geboren op 03-10-1928 te Amsterdam, overleden op 28-01-1944 te Auschwitz* op 15-jarige leeftijd.

Afkomst en kinderen van Eliäzar (Leendert) van Praag

I.1 **Meijer Abraham van PRAAG**, geboren ca. 1770, overleden voor 1819.

Gehuwd met **Betje VOS**, geboren ca. 1770, overleden voor 1819.

Uit dit huwelijk:

1. [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1).

II.1 **Marcus Meijer van PRAAG**, venter, kruijer, geboren circa 1795, overleden voor 1843, zoon van [Meijer Abraham van PRAAG](#) (zie I.1) en [Betje VOS](#).

Gehuwd op 28-07-1819 te Amsterdam (getuige(n): Gerrit Meijer Gersoni, muzikant, 53; David Emanuel Polak, koopman, 50; Philip Meijer, geen beroep, 64; Isaac Hartog Peper, schoenmaker, 31) met **Schoontje Mozes PRONK**, werkster, zonder beroep, geboren circa 1797, overleden 1855--1865, dochter van **Mozes PRONK**, koopman, en **Grietje Barend**.

Uit dit huwelijk:

1. [Meijer Marcus van PRAAG](#) (zie III.1).
2. **Barend Marcus van PRAAG**, geboren op 15-03-1819 te Amsterdam (aangifte door: Levie Emanuel Altus, 21, Zwanenburgwal 10, schoolhouder; Joseph Marcus Most, 23, Jodenbreestraat 17, kruijer), overleden op 22-03-1819 te Amsterdam, 7 dagen oud (aangifte door: vader, 24, kruijer; Philip Meijer, 64, Batavierstraat 50, geen beroep, bekende).
3. **Mozes Marcus van PRAAG**, geboren op 30-06-1820 te Amsterdam (aangifte door: Joseph Marcus Kloot, 27, Verwerstraat 16, kruijer; David Samuel Victor, 21, Verwerstraat 39, matrassenmaker), overleden op 09-07-1821 te Amsterdam op 1-jarige leeftijd (aangifte door: vader, 29, kruijer; Jacob Joseph Polak, 56, Verwerstraat 6, geen beroep, bekende).
4. [Jacob Marcus van PRAAG](#) (zie III.5).
5. **Vrouwtje Marcus van PRAAG**, geboren op 26-07-1823 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw: Beletje Mozes Hamburger, Rapenburgerstraat 6; Joseph Marcus Most, 27, Verwerstraat 14, kruijer; David Emanuel Polak, 50, Verwerstraat 42, kleerekoper).
6. [Grietje Marcus van PRAAG](#) (zie III.10).
7. **Mozes Marcus van PRAAG**, geboren op 31-07-1826 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw Keetje Hijmans, Rapenburgerstraat 16; Hermanus Benjamin Welstand, 53, Rapenburgerstraat 14, kruijer; David Emanuel Polak, 50, Verwerstraat 42, kleerekoper).
8. [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12).

III.12 **Samuel Marcus van PRAAG**, kruijer, venter, geboren op 13-01-1828 te Amsterdam (aangifte door: vroedvrouw: maria Elisabeth Craamer, Peperstraat 4; Pieter Brouwer, 40, Reguliersbreestraat 16, geen beroep; Jacob Emanuel Gobets, 51, Verwerstraat 16, venter), overleden 1882--1891, zoon van [Marcus Meijer van PRAAG](#) (zie II.1) en [Schoontje Mozes PRONK](#).

Gehuwd op 27-jarige leeftijd op 06-06-1855 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Isaac Fortuijn, zonder beroep, 68; Abraham Eliazer Barents, schoenmaker, 47; Barend Isaac Wolder, schoenmaker, 27; Salomon Swart, stoelenmatter, 35) met **Klaartje AANDACHT**, werkster, zonder beroep, geboren circa 1833 te Amsterdam, overleden na 1902, dochter van **Israel AANDACHT**, venter, en **Lea SIMON**.

Uit dit huwelijk:

1. **Marcus van PRAAG**, schoenmaker/milicien, geboren circa 1856 te Amsterdam.
Gehuwd op 24-12-1879 te Amsterdam (getuige(n): Salomon Blitz, venter, 40; Marcus Franken, werkman, 29; Salomon Winnik, koopman, 56; Hartog Presburg, venter, 37) met **Ribca VLEESDRAGER**, zonder beroep, geboren circa 1856 te Amsterdam, dochter van **Levie Lion VLEESDRAGER**, diamantslijper, sjouwerman, en **Hanna BARUCH**.
2. **Leentje van PRAAG**, dienstbode, geboren circa 1858 te Amsterdam.
Gehuwd op 27-11-1878 te Amsterdam (getuige(n): Aron Delden, werkman, 30; Levie Kool, zonder beroep, 31; Levie Brillleslijper, zonder beroep, 64; Pieter Diks, zeilenmaker, 60) met **Nathan VELLEMAN**, sigarenmaker, geboren circa 1859 te Amsterdam, zoon van **Aron VELLEMAN** en **Magtelt Levie de BEER**, zonder beroep.
3. [Israël van PRAAG](#) (zie IV.19).
4. [Meijer Samuel van PRAAG](#) (zie IV.22).
5. [Abraham Samuel van PRAAG](#) (zie IV.24).
6. [Hartog van PRAAG](#) (zie IV.27).
7. **Grietje van PRAAG**, naaister, geboren circa 1874 te Amsterdam.
Gehuwd op 10-09-1902 te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.) met **Samuel ANSEL**, sigarenmaker, geboren circa 1876 te Amsterdam, zoon van **Lion ANSEL**, schoenmaker, en **Betje NEETER**.
8. [Eliazer van PRAAG](#) 14-3-1879 (zie IV.31).

(P.s. Eliazer zegt in zijn Levenservaring dat hij de jongste zoon was van 10 kinderen. Zie ook Hoofdstuk 5: ...dat hij op 19-jarige leeftijd, op 23 November 1899, in het huwelijk trad.)

IV.31 **Eliazer van PRAAG**, handelsreiziger, geboren op 14-03-1879 te Amsterdam, overleden ná 1945, zoon van [Samuel Marcus van PRAAG](#) (zie III.12) en [Klaartje AANDACHT](#). Gehuwd op 19-jarige leeftijd op **23-11-1898** te Amsterdam (getuige(n): 4 ambt.), gescheiden na 14 jaar op 23-09-1913 te Amsterdam van **Schoontje van BESEME**, zonder beroep, geboren op 07-08-1880 te Amsterdam, overleden na 1920, dochter van **Nathan van BESEME**, venter, en **Rachel KRONENBERG**.

Schoontje van Beseme, geb. 7 Aug 1880 Amsterdam, Holland, dochter van Nathan van **Beseme** en Rachel Kronenberg.

trouwt(1) Amsterdam 23-11-1898 **Eliazer Praag van**, geb. Amsterdam ca. 1881, diamantslijper.

Echtbaar gescheiden: 22 september 1913 te [Rotterdam](#)

Schoontje trouwt 2^e keer Amsterdam 12-8-1914, met:

Joseph Papegaai, geb. Amsterdam 23-10-1887, Sigarenmaker, overl. Auschwitz 2-11-1942.

Uit het huwelijk van Eliäzar en Schoontje:

1. **Samuel van PRAAG**, werkman, lompensorteerder, geboren circa 1899 te Amsterdam.
Gehuwd (1) op 23-10-1918 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Polak, koopman, 50; Coenraad Hogeveen, broer, koopman, 23), gescheiden op 02-05-1919 te Amsterdam van **Hermina Catharina HOGVEEN**, zonder beroep, geboren circa 1899 te Amsterdam, dochter van **Albert HOGVEEN**, werkman, en **Alida van der REIJDEN**, zonder beroep. Overleden 1944.
Gehuwd (2) op 01-10-1919 te Amsterdam (getuige(n): Mozes Polak, koopman, 51; Abraham Degen, broodbakker, 24), gescheiden na 6 jaar op 31-12-1925 te Amsterdam van **Johanna Hendrika LUCASSEN**, zonder beroep, geboren circa 1894 te Amsterdam, dochter van **Johannes Hermanus LUCASSEN**, witter, en **Willemina de GRAAF**, zonder beroep.
2. Nathan [Jacob van PRAAG](#) 1901-1979
3. [Klara van PRAAG](#) 1903 - 1938
4. [Ezechiël Gerrit van PRAAG](#) 1906-1944 (zie V.65).

1. Samuël van Praag, zoon van Eliäzar, trouwt met

Hermina Catharina Hogeveen is geboren op dinsdag 21 februari 1899 in Amsterdam, dochter van Albert Hogeveen en Alida van der Reijden. Hermina is overleden op dinsdag 2 juni 1970 in Amsterdam, 71 jaar oud. Hermina:

(1) trouwde, 19 jaar oud, op woensdag 23 oktober 1918 in Amsterdam met **Samuel van Praag**, 19 jaar oud. Het huwelijk werd ontbonden op vrijdag 2 mei 1919 in Amsterdam. Samuel is geboren op woensdag 29 maart 1899 in Amsterdam, zoon van Eliazer van Praag en Schoontje van Beseme.

Kind van Hermina en Samuel:

1. Berend van Praag.

(2) trouwde, 21 jaar oud, op woensdag 7 juli 1920 in Amsterdam met **Berend van Soelen**, 22 jaar oud. Berend is geboren op woensdag 15 december 1897 in Amsterdam.

2. Jacob van Praag, woonde in Antwerpen en had 1 zoon toen Eliäzar dit boek schreef.

3. Klara (Clara) van Praag, dochter van Eliäzar. Gestorven in 1938

4. Ezechiël van PRAAG, geboren op 11-04-1906 te Amsterdam, overleden op 31-05-1944 te Auschwitz* op 38-jarige leeftijd, zoon van [Eliazer van PRAAG](#) (zie IV.31) en [Schoontje van BESEME](#).

Gehuwd op 22-jarige leeftijd op 06-06-1928 te Amsterdam met **Susanna WITSENHUIJSEN**, 20 jaar oud, geboren op 11-12-1907 te Amsterdam, overleden op 28-01-1944 te Auschwitz op 36-jarige leeftijd.

Uit dit huwelijk:

1. **Eliazer van PRAAG**, geboren op 03-10-1928 te Amsterdam, overleden op 28-01-1944 te Auschwitz* op 15-jarige leeftijd.

Tweede huwelijk Eliazer van PRAAG 15 oktober 1913 te Rotterdam en Stiena Adriaantje Bezemer. 14-8-1890 te Rhoon – 19-6-1956 te 's Gravenhage.

Uit dit ons huwelijk werden 13 kinderen geboren: 10 jongens en 3 meisjes.

- Stiena Adriaantje Bezemer 1911-1992
- Eliazer Bezemer 1912-1992 gehuwd in 23-3-1938 met Hendrina Frederica Rietdijk, geb. 1913
- Adriaantje van Praag 23-11-1913 Rotterdam - 1939
- Simon van Praag 10-6-1915 Rotterdam - > 1938
- Helena van Praag 1916-2006
- Jacob van Praag 1919- > 1955
- Johannes van Praag 31-3-1921 Rotterdam -overl. 28-11-2010 Hardenberg
- Teunis van Praag 25-8-1922-2007
- (Niet openbaar)
- Arie van Praag 1926-2004
- Aart Marcus van Praag 1928-1997 trouwt 1953 Kornelia Katharina Bruiystens, 1931-1995
- (Niet openbaar)
- (Niet openbaar)

Eliazer van PRAAG heeft in eigen beheer enkele boeken uitgegeven waaronder zijn eigen levenservaringen.

Hij gaf ook uit:

Het Nieuwe Jeruzalem en Paulus' klacht, 2 werkjes van Willem Teelinck, die hij van een voorwoord voorzag. De oorspronkelijke uitgave dateert van 1652/53

De titelpagina vermeldt:

**Uitgever E. van Praag.
Loosduinen, Den Haag,
Burg. Jansenstraat 16
1929.**

De brochures zijn een herdruk van 1882, uitgegeven door K.L. C. te Middelburg.

C. is een afkorting van Crucq, een uitgever in Middelburg die geschriften van o.a. William Huntington en dr. H.F. Kohlbrugge uitgaf.

REFORMATORISCH DAGBLAD DONDERDAG 29 APRIL 2021
Van orthodox Joods tot Paauweaans

Huib de Vries

Eliazer van Praag (1879-1958); zoon van de Amsterdamse venter Samuel Marcus van Praag en Klaartje Aandacht, groeit op als jongste van tien kinderen. Hij is nog maar vier als zijn vader overlijdt. Met zijn moeder trekt hij op en oudere broer, die hem conditioneel Joodse opvoeding geeft. Hoewel hij als kind vlijtig studeert in de Talmoed en naar de Joodse wetten leeft, krijgt hij daar steeds meer vragen bij.

Wel wordt zijn huwelijk met **Schoontje van Beseme**, op 23 november 1898, nog in de synagoge bevestigd. De drie zoons die ze krijgen, naast dochter Klara, laten ze besnijden.

Vanwege tekort aan werk treedt Van Praag, diamantslijper van professie, in dienst bij Van den Berghs Boterfabriek in Rotterdam. Daar bezoekt Schoontje voor de gezelligheid soms de leeszaal voor Israelieten van Zendingsvereniging onder de Joden Mordechai, aan de Delftsche Vaart. Ze adviseert haar man daar ook eens naartoe te gaan. De gesprekken met onder meer voorzitter C. Suurland overtuigen hem van de waarheid van het christelijk geloof. Vanaf dat moment keert zijn vrouw zich tegen hem. Ook de familie stelt alles in het

Werk om hem tot andere gedachte; te brengen.

In 1907 pakt Van Praag in Amsterdam voor korte tijd zijn oude ambacht weer op. De Rotterdamse vrienden brengen hem in contact met **Jodenzending F. W. A. Korf**, werkzaam voor de Nederlandsche Vereniging voor Israël. Die geeft hem catechetisch onderwijs. Voor Van Praags werkgever is de kerkgang van zijn knecht bij Korf, op Tweede Pinksterdag, reden voor ontslag. Met zijn gezin keert de diamantslijper terug naar Rotterdam. Daar laat hij zich, na een voorafgaand debat met opperrabbijn dr. Bernhard Ritter, op 21 juli 1907 dopen door de gereformeerde ds. J. I. Landweer. Voor zijn vrouw is dat reden om hem te verlaten en met de kinderen weer naar Amsterdam te verhuizen. Door zijn moeder wordt hij ontferd; familieleden overwegen hem te vermoorden.

In 1909 weet Van Praag bij een bezoek aan Amsterdam de dan achtjarige Nathan mee te nemen. Vanwege bedreigingen door de familie vlucht hij naar vrienden in Leeuwarden. Daar wordt Nathan gedoopt door de gereformeerde ds. J. D. van der Munnik. Later krijgt Van Praag ook de naar een weeshuis gebrachte Klara onder zijn hoede. Zij wordt door ds. Landweer gedoopt. De door Schoontje geïnitieerde scheiding van tafel en bed wordt op 23 september 1913 omgezet in een officiële scheiding: Eliazer treedt drie weken later in het huwelijk met de hoogzwangere **Stiena Adriaantje Bezemer**, bij wie hij al twee kinderen heeft. Er volgen er nog elf.

Aanvankelijk woont het gezin in Rotterdam, later in Den Haag. Eliazer verdient de kost als handelsreiziger, boekverkoper en uitgever.

In 1943 ziet hij zich gedwongen om onder te duiken. De rest van de oorlog verblijft hij bij vrienden, her en der in het land. Samuel en Ezechiël, de oudste en jongste zoon uit zijn eerste huwelijk worden omgebracht in Auschwitz, net als hun moeder Schoontje en haar tweede echtgenoot. Klara is in 1938 al overleden, door een ongeval.

In zijn onderduikperiode schrijft Van Praag de **autobiografie**. "Levenservaringen van een Israëliet van voor en tijdens de oorlog"; een boek dat hij in 1946 zelf uitgeeft. Eerder gaf hij al werken uit van de oudvaders Theodorus van der Groe en Willem Teelinck, met wie hij zich theologisch en geestelijk verbonden weet. Kerkelijk is hij terechtgekomen bij ds. J. P. Paauwe. Vanuit zijn Joodse achtergrond bewaart hij de gewoonte drie keer per dag geknield te bidden met het gezicht naar Jeruzalem. Na de dood van Paauwe, in 1956, gaat hij net als de meeste van diens volgelingen thuislezen. Stiena is dan al een jaar overleden. Het einde van Van Praag komt op 2 mei 1958. Zijn omvangrijke nageslacht raakt verspreid over de wereld. In 1980 brengt uitgeverij De Vuurbaak een heruitgave van de autobiografie van Van Praag op de markt. C. van Rijswijk beschrijft het leven van de bekeerde Jood in het kinderboek "Eliazer, een ware Israëliet".

Eliazer werd van orthodox Joods overtuigd gereformeerd, had zeventien kinderen bij twee vrouwen, verdiende de kost als boekverkoper en uitgever en sloot zich aan bij de groep rond ds. J. P. Paauwe. Hoe verging het de nazaten van Eliazer van Praag?

Ook de naar **Australië** geëmigreerde nazaten van Eliazer van Praag bleven thuislezen, samen met telgen van vier andere Nederlandse families. Jake sloot zich als jongvolwassene aan bij de Free Presb3rterian Church van Sydney, waar hij in 1987 tot diaken en drie jaar later tot ouderling werd verkozen. Zijn vader en tante Helena kerkten er kortstondig; zij konden de druk van de familie niet weerstaan.

„Omdat wij naar een kerk gingen, werden we outcasts. Ik had alleen nog contact met Jaap Swaab; Die was lid van de Dutch Reformed Church van Sydney. Twee zusters van me sloten zich aan het eind van hun leven bij een gemeente aan, mijn oudste zus volgde later hun voorbeeld. Ook onze kinderen, klein- en achterkleinkinderen behoren allemaal tot een kerk. Daar dank ik de Heere elke dag voor."

De contacten met de familieleden in Nederland verflauwden na de emigratie. Geld om ze te bezoeken was er niet, telefoneren was peperduur. "Voor zover ik weet bleef alle familie in Nederland na de dood van ds. Paauwe thuislezen, net als mijn grootvader. Een deel vervreemde van het christelijk geloof. Mijn nicht Mirjam, een dochter van oom Aart, is weer gegrepen door het jodendom?"

Eliazer van Praag en zijn tweede echtgenote, Stiena Adriaantje Bezemen

Jake van Praag en echtgenote Nella.

Interview met Jake van Praag, kleinzoon van Eliazer van Praag

De uiterlijke overeenkomst tussen Jake van Praag (74) en grootvader Eliazer is onmiskenbaar. De zoon van Jacob van Praag was negen jaar toen zijn ouders met hun kroost naar Australië emigreerden, in navolging van Bram van Praag, het zeventiende kind van Eliazer. Later volgden Benjamin en Helena.

„Jaap Swaab, een zoon van de dochter uit het eerste huwelijk van mijn grootvader, ging als eerste”, weet Jake. „Amerika en Australië werden gezien als de landen van onbegrensde mogelijkheden.”

De herinneringen van Jake aan zijn opa zijn beperkt. Voor kinderen was hij niet erg toegankelijk; die moesten vooral hun mond houden. Zo nu en dan liep ik met hem mee naar de kerk van, ds. Paauwe. Je was blij als je een zitplaats kon vinden, zo veel mensen trok deze predikant. Meer dan eens stond ik de hele dienst.

Heel boeiend vind ik dat wat hij schrijft over de oudtestamentische Bijbelgedeelten die hem overtuigden van het christelijk geloof

De levensbeschrijving van zijn grootvader las Jake van Praag met grote belangstelling, al riep het boek ook vragen bij hem op. [Jake vertelt wat hij in het boek miste. In een ingezonden stuk zegt hij enkele dagen later, dat hij het boek toen niet helemaal goed gelezen had.]

Heel boeiend vind ik dat wat hij schrijft over de oudtestamentische Bijbelgedeelten die hem overtuigden van de waarheid van het christelijk geloof. Die ging ook ik daardoor met andere ogen lezen.

Eenzaam

Bij een bezoek aan een gemeente in Canada' kreeg Martina Voorwinden-van Praag (42), dochter van Jake, van kerkgangers de vraag of ze misschien een nazaat was van

Eliazer van Praag. „Tijdens de oorlog had mijn overgrootvader bij hun familie ondergedoken gezeten, Opvallend vind ik dat mensen die hem hebben gekend, heel verschillend over hem oordelen. Van zeer positief tot uitgesproken negatief."

Aan haar jeugd denkt de inwonster van Gouda, moeder van vijf zoons en eigenaar van een coachingsbureau voor overbelaste vrouwen, met gemengde gevoelens terug. Vanwege de complexe verhoudingen binnen de familie Van Praag. Moeder Nella behoorde tot de thuislezersfamilie Jol. Daarmee hadden we betere contacten, al werden we niet echt geaccepteerd. De kinderen uit die Paauweaanse families trouwden met leeftijdgenoten uit dezelfde kringen vormden met elkaar een gesloten club. Toen een van die jongens met mij contact zocht, werd dat verboden. Verkering met een meisje dat naar de kerk ging, was uitgesloten. In onze eigen gemeente in Sydney had ik geen leeftijdgenoten. Daardoor heb ik me vaak eenzaam gevoeld.

Holocaust

Pas op de middelbare school kreeg ze werkelijk besef van haar Joodse wortels. „Ik was een jaar of 15 toen bij geschiedenis de Holocaust werd behandeld, en ik de stamboom van onze familie ging bestuderen. Bij veel personen uit de familie van mijn overgrootvader stond als plaats van overlijden: Auschwitz, Dachau, Dachau, Auschwitz... Dat greep me enorm aan. Eliazer had door zijn bekering vrienden bij wie hij kon onderduiken; zij niet."

Tijdens de studie geschiedenis aan de universiteit van Sydney groeide haar belangstelling voor het leven van haar overgrootvader. „We hadden zijn autobiografie, maar ik beheerste geen Nederlands. Dick Vermeulen, ouderling in onze gemeente, heeft het boek voor me vertaald. Veel wist ik al van mijn vader, maar het was bijzonder om het levens- verhaal van Eliazer nu zelf te kunnen lezen." Wat haar vooral trof, was de overeenkomst tussen zijn positie en die van haar ouderlijk gezin. „Hij werd uitgestoten omdat hij christen werd, wij omdat we kerkelijk waren geworden." ...

Trouwring

Vader Jake weet zich door zijn afkomst sterk betrokken op het Joodse volk. Vrijwel elke dag leest hij *The Times of Israël*, een Engelstalige digitale krant die in Israël wordt uitgegeven. Voor het actuele nieuws uit en over Israël. Hij ziet vooral uit naar de dag dat het deksel van ongeloof bij het Joodse volk zal worden weggenomen. „Daar wordt ook in onze kerk vaak voor gebeden. Wij geloven van harte dat de natuurlijke takken van de olijfboom weer ingeplant zullen worden. Israël blijft Gods volk."

Martina draagt naast een trouwring ook haar verlovingsring nog. „Die wijst op de belofte, de trouwring op de vervulling, als symbolen van het Oude en het Nieuwe Testament. Door het lezen van het Oude Testament kwam mijn overgrootvader tot de erkenning dat Jezus de Messias moet zijn. Dat maakt zijn leven voor mijn vader en ook voor mij heel bijzonder."

VOORWOORD

De lezer heil!

Het is mij een genoegen, om een enkel woordje vooraf in dit werkje te schrijven, omdat; nadat ik dit geschrift had gelezen, mij gedrongen gevoel, u deze *Levenservaringen van een verloren Adamskind*, als lering en onderwijzing aan te prijzen. En ik kan getuigen, dat ik gedurende de lange reeks van jaren dat ik hem van nabij ken, tot de huidige dag toe, hij vrijmoedig kan zeggen: “Zo ik niet had geloofd, dat ik het goede des Heeren zou zien in het land der levenden, ik ware vergaan”. En hierop wil ik, en ik zou zeggen uit naam van al zijn vrienden, hem toeroepen, hetgeen de psalmist zegt: „*Wacht op den Heere, zijt sterk, en Hij zal uw hart versterken, ja wacht op den Heere*”.

Ook wil en moet ik getuigen, tot eer van Gods genade, dat dit geschrift mij zeer stichtelijk was. De komende eeuwigheid toch, zal deze dingen volmaakt openbaren; en ik ben ervan overtuigd, dat, wie u ook bent, Christen of andersdenkende, u dit boek met belangstelling lezen en wellicht herlezen zult, daar het hier niet alleen geldt, zoals men het wel eens noemt: een bekeringsgeschiedenis, maar ook vooral en juist wat hierin zo heerlijk en voortreffelijk in uit komt, als men het in zijn geheel leest, dat Jezus Christus waarachtig de beloofde Messias was en is; en dat men alleen op dit fundament, op deze Petra of Rots alles kan torsen, en wat het wil zeggen, naar ziel en lichaam beide Jezus Christus eigen te zijn.

De grote apostel Paulus *wenste niet anders te prediken, dan Jezus Christus en Die gekruist* en wie een ander evangelie bracht, daar spreekt hij volmondig de vloek over uit. Hoe duidelijk spreekt het Getuigenis over hetgeen wij noodzakelijk moeten kennen, indien wij welgetroost willen leven en sterven! Er is toch maar één Naam gegeven onder de hemel, door welke wij zalig kunnen worden? Een wolk van getuigen is er rondom ons, die het met niet minder konden stellen, wal in onze dagen helaas maar al te veel te wensen overlaat! Maar wees verzekerd, dat het alleen de verachten, de onedelen, de onwijzen in zichzelf, de kinderkens, gegeven is, om het te verstaan. Zo ook is het met deze eenvoudige beschrijving, waarin u geen opgepronkt en opgesmukt verhaal vindt, evenmin een ingewikkelde woordenkeus om de hersenkamers met lege letters op “te proppen”, doch het is slechts voor de eenvoudigen, misschien voor een dorstige, die hier een teugje water van mag drinken, misschien voor één, die in heggen en struiken van zonde, ongeloof, van wereldzin of droggronden verward zitten. Al ware het maar voor één, er zal blijdschap over zijn in de hemel! “Want Christus toch alleen is de Grond, het Begin, het Middelpunt en het Einde, en de verdienende Oorzaak van alle weldaden voor tijd en eeuwigheid. Dat toch onze harten in deze dingen voortdurend bezig waren.”

Ook heb ik vaak opgemerkt, dat de schrijver van dit werkje het niet te doen was om hierin zichzelf op de voorgrond te stellen, of zich zelf aan te prijzen, maar dat het hem alleen ging om Zijn Verlosser te verheerlijken en aan te bevelen, en dan niet alleen aan de christenen, maar vooral ook aan zijn broeders zoveel het vlees aangaat en kon het zijn aan al zijn familie buiten Nederland. En hiervan ben ik ten stelligste overtuigd.

Lees dit boek onbevooroordeeld, en als u mag opmerken dan zult u bevinden, dat het alles alleen rust op die enige grond en fundament, God in Jezus Christus, onze Heere. En in de verzoening door Zijn bloed, door het geloof.

Hoe kan iemand buiten 't geloof in Jezus Christus dan een christen zijn? Hoe kan iemand dan zalig worden buiten de kennis van die gezegende Persoon? Doch genoeg hierover, daar iedere bladzijde van zijn dierbaar Getuigenis hiervan getuigt.

God geve dan voor alles, dat voor uw vrede dient, dat u geen rust meer gegund wordt; totdat u overtuigd bent en verzekerd, dat u in Christus Jezus leeft, een nieuw schepsel, en dat u een eeuwige, zekere en zalige rust hier bij aanvang ontvangt, en bij voortgang in die eeuwige grazige weide der rust u moogt verlustigen, in Zijn volbracht werk.

Hij ontdekke ons heden in die wel aangename tijd, de dag van de zaligheid aan ons verdorven, dwaalziek hart. Hij geve ons vrede en vergeving van de zonden in Christus Jezus bloed, dit is mijn wens en bede; opdat ook dit boek als slijk aan Zijn heilige vingeren, bij moge dragen tot uitbreiding van Zijn gemeente, tot de eer en verheerlijking van Zijn nooit genoeg volprezen driemaal Heilige Naam, en tot afbreuk van het rijk van de duisternis, alsmede dat van valse leringen.

*“Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen;
Men loov' Hem vroeg en spâ:
De wereld hoor' en volg' mijn zangen
Met Amen, Amen, na!”*

7 Juni 1946

Vriend en getuige A.N.N.

UTRECHT, 15 November 1943

INLEIDING

Met biddend opzien tot de Heere, begin ik dit boekje te schrijven, in afhankelijkheid of Hij mij schenken wil, wijsheid met goddelijk licht bestraald. En hoewel ik er zo vaak aan gedacht heb, om dit boekje uit te geven op aanraden van vele vrienden, heb ik ook weer op aanraden van anderen, er mee gewacht. Ook dacht ik steeds of het wel betamelijk was om zo lang ik nog in het land van de levenden was, een eigen beschrijving uit te geven. En ook, door vele moeilijke omstandigheden, ontbrak mij de lust ertoe; daarom had ik geen vrijmoedigheid om het het daglicht te laten zien, Zo was het gesteld met mij, toen ik 2 jaar gedoopt was, in het jaar 1909. En toch was de begeerte in mijn hart gekomen, om de wonderlijke leiding van God, die Hij met een nietig sterveling, een verloren Adamskind, heeft willen houden, mee te delen; waarvan ik dan ook toen reeds aantekeningen heb gehouden, Zoals ik reeds zei, hadden vele moeilijke omstandigheden mij ervan teruggehouden om verder te gaan schrijven. En nu is het de 15-11-1943, maar nú door een ware zielsbegeerte in mijn hart, word ik gedrongen, zonder aanraden van vrienden of wie ook, mijn eens begonnen werk, te volbrengen; en hetgeen ik destijds niet kon doen, thans te volvoeren.

Tevens is de reden van mijn schrijven, om ook eens de wonderlijke uitreddingen, tijdens de oorlog aan mij bewezen, bekend te maken. Ook hoe de Heere mij geopenbaard heeft, dat wij weer in vrijheid zullen wonen. Zo hoop ik dan uit de erkentelijkheid van mijn hart, dat, zodra de dag van de bevrijding gekomen is, het boek te verzorgen, en in druk te geven. Daarom ben ik verheugd, dat de Heere mij zal helpen, om mijn begonnen werk te voleindigen, tot eer van Zijn Naam.
Zo zij het!

DE SCHRIJVER.

Utrecht, 1943

HOOFDSTUK I

Een enkel woord aan het Joodse Volk

Het is vandaag 15 November 1943, dat ik door de politie al 5 weken word gezocht, omdat ik een zoon uit mijn eerste huwelijk met vrouw en kind bij mij in huis had verborgen. Maar door verraad zijn zij gearresteerd. Ik was God zij dank niet thuis, toen de politie bij ons aan huis kwam en aan mijn vrouw vroeg: “Waar is uw man?” Zij antwoordde: “In Den Haag”, hoewel zij niet wist waar ik was. Hierop zei de politieagent; “Dan zullen wij hem wel vinden, en hem zolang opsluiten!” Toen werd ik zwervende, maar gelukkig, de Heere zij gedankt, dat ik nog bij vele vrienden een tehuis mocht vinden: op Hendrik Ido Ambacht bij vriend. P., in Utrecht bij vriend H, op Loosduinen bij vriend R., Krimpen aan den IJssel bij de familie O. en nog vele anderen, die ik ook hiermede mijn hartelijke dank wil betuigen, én waar ik vele reizigers naar Sion mocht ontmoeten.

Een gebeurtenis in 1913

Eerstens moet ik u even meededen, dat ik in het jaar 1913 in Antwerpen woonde, als diamantbewerker. Toen las ik eens een boek over de vervolging van de Joden, onder de toen nog heersende Czaar in Rusland. Het vreselijk lot van de Joden was welhaast zo erg, als onder het regiem van de nazi's. Het deed mijn hart smelten onder het lezen over de mishandelingen en behandeling van de arme Joden. Ik dacht zo: “Is er nu niemand, die dat tegen kan gaan?”, want om het minste vergriep werden die arme mensen met hun gezinnen naar Siberië gevoerd; zoals nu de Joden voor het minste vergriep zwaar mishandeld worden in de concentratiekampen, waarvan ik zelf ooggetuigen heb gesproken. Ofschoon in Rusland nog hele gezinnen hij elkaar mochten blijven, mag het van die duivel in mensengedaante hier in ons eigen vaderland, niet! Want mannen en vrouwen en kinderen, worden van elkaar gerukt om dan elkaar *nooit* meer te zien! Want waar is het merendeel van het Joodse volk gebleven? Naar Polen en waar al niet heen? Om zich door de wilde beestmensen te laten afmaken (en ook niet-Joden, die al jaren zitten uit te kijken, om naar vrouw en kinderen terug te mogen keren), maar genoeg hierover, in 't vervolg verder.

Ik riep toen zo uit: “Is er nu niemand, die dat tegen kan gaan?” Ik dacht aan die andere landen, die het voor die arme tobbers op zouden kunnen nemen, en er wat aan zouden kunnen doen. Maar opeens toonde de Heere mij, dat Hij over dat alles recht zal doen, en dat ik het aan Hem maar over moest geven. Hij schonk mij daar, dat ik het Hem kón overgeven en voegde daarbij het geloof, dat Hij recht zal doen; en wat was de uitkomst van dat alles? In 1914, dus één jaar later, kwam er, zoals men dat noemde, de grote wereldoorlog en in 1917 de 15e Maart, deed de Czaar afstand van zijn troon en de Russen hielden op met strijden. Kort daarop werd de hele Tsarenfamilie uitgemoord. (Vele lezers zullen zich dit nog wel herinneren). En ziedaar, God de Heere heeft recht gedaan.

Al hebben het dan ook de Russen gedaan, de Heere heeft wraak genomen. Zo heeft de Heere de Russen willen gebruiken om zich aan de barbaren te wreken, voor hetgeen zij het volk van de Joden hebben aangedaan.

Gebeurtenissen in 1937 in Duitsland

We weten allen hoe de Duitse Joden uit hun zaken werden gezet, hun winkels geplunderd, hun Synagogen verbrand, op straat werden ze geslagen en mishandeld en door de roverhoofdman Hitler, en zijn consorten werd een “vredelievende”

terreuraanval begonnen op het Joodse volk, Zij werden op schepen de zee in gedreven niet wetende, waar zij heen moesten; nadat Hitler, hun goed, have en geld geroofd had, zoals een wild beest doet met zijn prooi, het laatste druppeltje bloed uitzuigend en zich met het vlees verzadigend.

Zo heeft de schilder Hitler gehandeld met het Duitse Joodse volk. Toen ik in 1937 deze dingen las, en wie heeft ze niet gelezen, toen werd ik, als in 1913 met de Russische Joden ook nu voor de Heere werkzaam. Al mijn bovengenoemde vrienden kunnen het getuigen, dat wat ik hier neer schrijf de zuivere waarheid is. De Heere liet mij zien, dat Hij recht zal doen ook over deze zaak, dat het derde rijk zal worden vernietigd; niet Duitsland als Duitsland, maar her vreselijke regiem met hun leiders en allen die hen aanhangen.

Toen in 1940 de oorlog uitbrak en al dat gedoe ons land overweldigde met hun gevechtswagens, tanks, vliegmachines enz. te veel om op te noemen; toen Nederland, België en Frankrijk vielen; Engeland een prooi werd van de vreselijke luchtbombardementen, zoals Rotterdam, Belgrado en Warschau getroffen hadden, toen kwam er een neerslachtigheid over het volk, alsof er nooit geen uitkomst meer zou komen, maar als ik met sommige mensen in gesprek kwam en ook met mijn vrienden, dan zei ik "Vrienden, ziet op de Heere, want Hij zal recht doen". Nu is mijn zien niet op Amerika, Engeland of Rusland of wie ook, maar op de Heere der Heirscharen, Die geen onrecht kan of zal gedogen en Wiens recht is als Gods bergen! Want Hij zal onze haters en al Zijn haters verjagen, verstrooien en doen vluchten, en Hij zal ze met hun hoge borsten: ("Ich soll, Ich will") doen vallen van de top van eer, in eeuwige verwoesting neer! De Heere kan de bovengenoemde volken als middel in Zijn hand gebruiken, om ons vrij te maken.

Dit alles schrijf ik, terwijl de grootste gebeurtenissen. nog op handen zijn, maar wij zullen straks zingen Ps. 33: 9: "Het briesend paard *moet* eindelijk sneven, hoe snel het draaft op het oorlogsveld," enz. Maar later, zo de Heere wil en wij leven, zullen wij daar meer over kunnen schrijven.

Dat dan aan velen van het volk van de Joden die in het leven zijn gebleven (ook niet-Joden die de Heere nog niet kennen, als hun Borg, Middelaar en Zaligmaker) dit boek moge strekken tot verheerlijking van een Drieënig, eeuwig Goddelijk Wezen, en tot troost en bemoediging en tot waarachtige bekering. Zodat Gods Koninkrijk moge uitgebreid werden, het rijk van Satan verstoord en afgebroken worden, onder de volken van de aarde, en de aarde vol winden van Gods kennis, gelijk de wateren de bodem der zee bedekken!

Hetgeen ik verder hoop te schrijven is niet om op het volk van de Joden een blaam te werpen, noch om hen, die anders denken onder hen, over de inzettingen van Mozes en de profeten, hard te vallen, maar zoals ik reeds zei, om de wonderlijke leiding van God met mij bekend te maken.

Ook aan mijn familieleden, broers en zusters, waarvan aan sommigen helaas de blijde boodschap al niet meer gebracht kan worden, omdat zij reeds het tijdelijke met het eeuwige hebben verwisseld. En verder, mochten er nog rabbijnen en leraars terugkomen, uit het Europese Babel en de Heere hun het leven nog gespaard heeft, om dan ook hun bekend te maken, waarom het vreselijk oordeel van God over het Jodendom gekomen is, en welke vreselijke dingen er nog zullen komen, ook over de Joden buiten Europa, zo ze niet leren bukken voor de Koning der koningen en de Heere der heeren, de Heere Jezus Christus.

Rabbijnen en leraars in Nederland en elders! U, die met de wet van Mozes en de profeten bekend zijt, en het Joodse volk ervan terughoudt, door de inzettingen van de

Talmud, de profeten te onderzoeken en te lezen, zo zult u eenmaal, indien u zich niet tot God in Christus bekeert, de grootste verantwoording dragen, als u eenmaal voor de Rechterstoel van een Heilig en Rechtvaardig God moet verschijnen! Vreselijk zal het dan zijn in de handen van een levendige God te vallen!

En wat een vreselijke ergernis het Kruis van Christus voor u is, wat een blindheid en verhardheid van u, leiders van het Joodse volk, dat kunt u verder lezen in een gesprek, dat ik had met Dr. R., de Opperrabbijn, te Rotterdam, in de maand Mei 1907, toen ik nog niet gedoopt was. Daarin zult u zien hoe Gods Woord wordt verdraaid tot uw eigen ondergang, en hoe hier bewaarheid wordt, hetgeen door de profeet Jeremia gezegd wordt (Jer. 2: 13): “Want mijn volk heeft twee boosheden gedaan: Mij, de springader des levenden waters hebben zij verlaten, om zichzelf bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden.”

En 't gevolg hiervan was, dat wij hebben geroepen: “Zijn bloed kome over ons, en onze kinderen.” O, volk van Israël! Dat uw ogen geopend mochten worden. Uw uitroep is uitgekomen; het bloed is over ons en over onze lieve kinderen gekomen; denkt aan de vreselijke wegvoering en vervolging van onze bloedverwanten naar Polen of andere oorden van de wereld, Wij vragen u: Kunt u het nog langer uithouden tegen de Heere der heirscharen? Zult u zich nog langer naast de vorst der duisternis stellen, om tegen uw Maker en Formeerder te strijden? Als u zich niet tot Hem bekeert, dan zal wat er te komen staat, veel erger wezen, dan wat er nu gebeurd is! En als U zo komt te sterven, wat zal het dan vreselijk zijn, om te vallen in de handen van een Rechtvaardige God! Want denkt er om, u hebt geen bloed van verzoening, want het is het bloed, dat voor de ziel verzoening moet doen, zie: Lev. 17. En uw Talmud zegt: “Zonder bloedstorting geschiedt er geen vergeving van zonden.” U hebt geen tempel meer, geen Hogepriester, die voor u het offer slacht, geen plaats waar het ochtend-, middag- en avondoffer gebracht wordt tot uw verzoening, geen schuldoffer, u mist het alles! Waar vliedt u dan heen met uw zonden en schuld? Nu zult u wellicht vragen: “Waar is *uw* tempel dan, waar bestaat *uw* verzoening in, waar hebt *u* dit alles gevonden?” Nu, dan antwoord ik u: “Daar, waar de Heere God mij gevonden heeft, en ik *Hem* gevonden heb! Dat is: Gods dierbaar Woord en Getuigenis, in Mozes en de profeten en in het Nieuwe Verbond; want er staat: “Tot de wet en tot de getuigenis, want zo ze naar deze regel niet zullen wandelen, het zal zijn, dat ze geen dageraad zullen zien!” En in Joh. 5: 39: “Want gij meent in dezelve het leven te hebben en deze zijn het, die van Mij getuigen.” En als u daarin mocht wandelen, en leert zien, dat u tegen een Heilig en Rechtvaardig God gezondigd hebt; dat u leert verstaan dat de wet erbij gesteld is om der overtreding wil en dat u de Godsspraak door de Heilige Geest in uw hart gewaar mag worden, dat een ieder vervloekt is, die niet blijft in al hetgeen er geschreven staat, in het boek der wet, om dat te doen. En dat u in uw stam- en bondshoofd Adam buiten God bent gevallen en Gods beeld verloren hebt, en daarom geen tittel of jota van de wet kunt onderhouden. Dan; ja dán, wordt u de vervloekte en zeker de persoon, die een welgevallen zult nemen in de straf van uw ongerechtigheid. Deut. 27: 26. Dan zullen in Gods getuigenis, u zaken geopend worden, waarvan u tot op heden nog vreemdeling waart! Daar zal de Messias u uit de hand van God de Vader geopenbaard en geschonken worden en de Heilige Geest zal het u bekend maken, over Wie Mozes en de profeten spraken. Dan wordt het door de Heilige Geest aan uw harten verzegeld, dat het van de Vader door de Zoon u geschonken is, daar kunt u uw vrede, verzoening en eeuwig geluk in vinden, door een geschonken zielzaligend geloof.” Zie daar, mijn zoen- en schuldoffer, mijn dagelijks offer, mijn vrijwillig offer; Hij is ook mijn tempel, waar ik dagelijks mijn zonden mag brengen; Hij is ook mijn Koning, en mijn Hogepriester. En Hij is ingegaan met Zijn eigen lichaam in

Gods Heiligdom, om daar eeuwig, als die biddende en dankende Hogepriester voor Zijn volk voor te treden bij de Vader, zoals Mozes voor het volk Israël, als middelaar van het Oude Testament; waarvan dat alles schaduwbeelden waren. Maar de schaduwen zijn gevloeden, en de werkelijkheid heeft plaats gevonden in de vervulling van de Heere Jezus Christus, die in Zijn lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid de Vader bevredigd heeft; en alle weldaden, zowel tijdelijke als eeuwige, voor ons verdiend en verworven heeft' Nu, daar kunt u uw verzoening in vinden, zoals ik boven schreef! Lees u dus Mozes en de profeten maar ook het vervolg hiervan: het Nieuwe Testament, en lees ook naast Gods Woord, dit boekje tot het einde door! En Gods dierbare Geest opene uw blinde zielsogen en ontsluit uw hart, om dit alles te leren kennen tot heil van uw onsterfelijke ziel en tot eer van Zijn nooit genoeg volprezen heilige Naam.

Dus dat is de weg, die ten leven leidt, dat is de enige weg, waardoor wij moeten en kunnen zalig worden, Zo is de bede van mijn hart, dat de God van Abraham, Izaäk en Jacob mij verder wil voorlichten door Zijn dierbare Heilige Geest en mij verder geeft te schrijven, dat strekken moge tot verheerlijking van Zijn grote Naam. En dat Hij over u mag uitstorten, de Geest van de genade en van de gebeden opdat de vrede, die alle verstand te boven gaat, ons deel en uw deel moge worden; bij de aanvang en bij de voortgang, tot heil van onze onsterfelijke zielen.

U, die dit boekje leest, hetzij Jood of niet-Jood, overwin uzelf, neem de tijd ervoor, en lees en herlees dit boekje. Lees het biddende en zonder vooroordelen. En u zullen wellicht grote gedachten van het Opperwezen, die u tot op heden nog verborgen waren, ontsloten worden. Droefheid over uzelf zal u dan aangrijpen, voorzeker, maar dat het een droefheid naar God moge zijn, die een onberouwelijke bekering tot zaligheid werkt, waarover u, maar ook de engelen van God in de hemel, zich zullen verblijden.

HOOFDSTUK II

Mijn jeugd

Als jongste zoon van 10 kinderen uit een familie van Joden, ben ik te Amsterdam uit godsdienstige ouders geboren, die God trachtten te dienen, volgens de Joodse overlevering, de Talmud. Ook ik werd in deze godsdienst grootgebracht en onderwezen, en dacht ook waarlijk, dat ik zo God behagelijk kon leven en alzo zalig worden.

Mijn vader stierf, toen ik nog een knaapje was van nog geen 4 jaar. Zo bleef mijn moeder achter, met 5 ongehuwde kinderen; de anderen waren getrouwd; één van de vijf ging ook spoedig trouwen. Bij deze ging mijn moeder met mij inwonen. Toen ik 6 jaar oud was, kwam ik op een bijzondere Joodse school. De naam van die school was: "Talmud Thora", (de leer van de wet). Daar leerde ik uit de boeken van Mozes in 't Hebreeuws, de vertaling in 't Nederlands, hetgeen mij ook van pas kwam bij mijn latere onderzoekingen van de Schriften. Mijn godsdienstige verrichtingen waren als volgt: ik ging drie keer per dag naar de Synagoge, onderhield alle feest- en vastendagen, zoals Nieuwjaar, de groot Verzoendag, Pascha enz.

De grote verzoendag was voor mij de heiligste dag en een dag van blijdschap, want ik geloofde zeker, dat al mijn zonden op die dag werden vergeven. De avond voor de 10^e Tischrie (dat is September) gingen wij om 5 uur naar de Synagoge, Wij begonnen van dat tijdstip af tot de volgende avond toe, tot het weer donker werd te vasten, de hele dag noch etende, noch drinkende. Het was een vasten, niet zoals het bij de Roomsen geschiedt, in onthouding van enkele spijzen zoals vlees, enz., neen! Wij mochten zelfs 's morgens geen dronk water gebruiken om de mond te reinigen. Ik herhaal even, als de grote verzoendag kwam, dan was het voor mij een blijde dag; omdat ik geloofde, dat mij al mijn zonden werden vergeven. Maar als de dag weer voorbij was, en ik als knaap iets deed wat niet goed was, dan kreeg ik iets angstigs over mij, want ik dacht: "Nu moest ik eens komen te sterven, voordat de grote verzoendag weer aanbreekt, dan ben ik voor eeuwig verloren."

Wat de verzoeningsleer betreft, die belijden wij wel, als wij op iedere zaterdagmorgen een hoofdstuk uit de 5 boeken van Mozes horen lezen, zowel wij een Drieënig God belijden in onze gebeden, maar wij verloochenen het met de daad. Vraag iedere Jood, waar het bloed van de verzoening is, dan zal hij u ten antwoord geven: "Daar wij geen tempel meer hebben, de plaats waar de verzoening geschiedde, zo hebben de wijzen ons geleerd, dat de gebeden daarvoor in de plaats zijn gekomen." En als men de Jood zegt, uit Lev. 17, dat het bloed voor de ziel verzoening moet doen, en dat de Talmud zelf zegt, dat er zonder bloedstorting geen vergeving geschiedt, dan antwoordt hij: "*Dat komt op de grote verzoendag toch terecht; want dan wordt er gebeden, Heere wij hebben gezondigd, wij hebben geen offer meer, geen Hogepriester, geen heilige klederen; ach, dat dit gebed moge zijn als de var onzer lippen.*"

Dergelijke antwoorden doen de Jood zijn geweten stillen; maar nochtans hebben de oude Rabbijnen het wel anders gevoeld, en ook vele Joden uit deze tijd voelen het aan, dat het gebed en het stil leggen van de arbeid op de feestdagen, de grote verzoendag en andere vastendagen, zelfs ook hun aalmoezen geven; dat dit alles hun geweten niet kan bevredigen. Zij missen het bloed van de verzoening, zij missen het offer, ook de priester, die het offer slachtte, kortom zij missen iets. En daarvoor heeft de Talmud vele middelen in de plaats gesteld, dat het wezen van de zaak niet is. En nochtans, de oude rabbijnen, die kort voor Christus geboorte leefden, kwamen er zeer dicht bij;

want het volgende zal u tonen, “hetgeen Israël zoekt, dat heeft het niet verkregen; maar de uitverkorenen hebben het verkregen en de anderen zijn verhard geworden.” (Rom. 11: 7).

Op de avond voor de 10^e Tischrie, neemt de heer des huizes een haan, deze wordt geslacht, als de in de plaats tredende persoon, en dan slingert hij hem 3 maal om zijn hoofd en zegt; “Dat is mijn plaatsvervanger, dat is mijn uitwisseling, dat is mijn zoenoffer;” en alzo wordt de grote verzoendag ingeleid. Zo eveneens is het gesteld met het Pascha, wanneer de Jood, onder het teken van brood en wijn zelf avondmaal viert en zelfs de dood van de Messias verkondigt, waarover wij u later in dit boekje wat uitgebreider zullen mededelen.

Als ik sprak over zonde, dan had ik alleen het oog op de daden van zonde, want van de zonde in onze erfsmet, daar wist ik niets van, en weinig Joden weten daar iets van. Op het woord van de Psalmist: “In zonde ontvangen en in ongerechtigheid geboren”, slaan wij geen acht; trouwens, daar ben ik nooit in onderwezen, ofschoon mijn opvoeding stipt en netjes was. Ik werd gestraft, als ik woorden zei, die niet goed waren; vloeken mocht ik niet; ik kan getuigen, dat ik het bij mijn opvoeding nooit heb gehoord, maar ik werd gekastijd als ik iets deed, omdat het lelijk stond en het niet betamelijk was; ook als ik de Naam van Christus noemde; dat mocht ik helemaal niet doen. Maar mocht ik iets hebben gedaan, bijv. als ik ongehoorzaam was geweest, dan had ik een troost die mij alle angst wegnam, in hetgeen de Talmud zegt: “Indien een kind ouders of voogd heeft en het kind nog geen 13 jaren is (want dan is hij een zoon der wet geworden) zo lang hij dan nog geen 13 jaar oud is, dan zijn de zonden, die zo'n kind doet, op rekening van de ouders of voogden, of wie over dit kind gesteld is.” Ik dacht wel eens: “Het is toch voor mij geen zonde, nu kan ik wel eens iets doen, wat ik zo graag wil, al streed het ook tegen mijn gemoed. Ik zei dikwijls tegen mijn moeder: “Ik beloof het u, als ik 13 jaar ben geworden, zal ik beter oppassen en vroom gaan leven” en ik meende dat oprecht. Ik stelde uit, er niet aandenkend, dat ik iedere dag sterven kon. 'k Was nog gezond, en vreesde geen gevaar; maar wel als ik hoorde, dat iemand zwaar ziek werd en onverwachts stierf, dan begon ik te beven, en dacht: “Nu moest ik eens onverwachts sterven!”

In dit alles gevoelde ik toch vaak, dat het niet goed met mij stond. Met Christenvriendjes, mocht ik niet omgaan; ik had een Joods vriendje van een Joodse hulp-leraar. Wij hoorden naar de predikatie, wij deden wat wij doen moesten; want daardoor kregen wij de hemel; die moesten wij, net als de Roomsens, met goede werken verdienen. Mijn trouw ter Synagoge gaan, hebben de mensen zeer op prijs gesteld. Vaak werd ik in 't nieuw gestoken, door een goede vriend, de heer H. uit de Synagoge. Want al lag de sneeuw nog zo hoog. ik liet nooit na 's morgens op tijd naar de Synagoge te gaan. de Sabbatdag onderhield ik, zo goed als 't maar kon. Ik werkte niet op Sabbat, ook rookte ik niet, want er staat geschreven: “Gij zult geen vuur ontsteken, in enige uwer woningen, op de Sabbatdag.” Exodus 35: 3.

De spijswetten onderhield ik zeer nauwkeurig, ik at niets, dat onrein was. Mijn moeder en broer onderwezen mij hierin zeer nauw. En ik luisterde slipt naar dit onderwijs; want voor de dood was ik zeer bang, daar er geschreven staat “Eert uw vader en uw moeder, opdat uw dagen verlengd worden,” enz. Dus, ik trachtte de wet te onderhouden, met alle mij ten dienste staande middelen. Het zou *te* uitgebreid worden, als ik hier alles moest schrijven, wat een mens doet om God te bevredigen!

De jongens van mijn leeftijd waren altijd boos op mij, omdat ik zo getrouw mijn plichten waarnam; en zodoende kreeg ik als kind al vijanden. Waarom? Ja, waarom? Dat zou ik in mijn verdere leven moeten ervaren, toen het de Heere liefde en

behaagde, mij, om de waarachtige waarheid, smaadheid te doen lijden. Ik geloofde alles, wat de Heere beloofde, dat Hij doen zou. Ook de belofte van de Messias, dat Hij eenmaal zou komen, en wij dan verlost zouden worden, en dat wij allen weer naar Jeruzalem zouden gaan en het aloude volk Israël eens weer uit zijn ballingschap zou wederkeren waarin het nu al ongeveer 2.000 jaren over de aarde ronddoolt. Wij verwachtten, voor wij weer naar Jeruzalem zouden terugkeren, de profeet Elia. Want er staat geschreven: “Ziet, Ik zend u de profeet Elia, eer dat die grote en vreselijke dag des Heeren komen zal.” (Maleachi 't laatste hoofdstuk).

Op mijn 13^e verjaardag, moest ik naar de Synagoge en moest daar voor de gemeente een hoofdstuk uit 't boek van Mozes, (Exodus 29 vers 19 tot en met 46) in 't Hebreeuws voorlezen.

Zo was dan mijn leven, tot ik 13 jaar oud werd, en alzo een zoon der wet was geworden.

HOOFDSTUK III

Iets over de Talmud

Vele van onze lezers, weten wellicht niet, wat de Talmud is; u hebt er misschien eens over horen spreken. Een enkel woord hierover. Het zijn zoveel boeken, men zou er een pakhuis mee kunnen vullen. Eigenlijk gezegd, een verzameling door de oude Rabbijnen, van allerlei onderwerpen, aangaande de godsdienst van de Joden, en een uitlegging van de 5 boeken van Mozes en de Profeten.

De rabbijnen noemen het de mondelinge leer, door God op de berg Sinaï gegeven, hoewel er in het hele oude Testament niets van beschreven staat. Maar de rabbijnen houden het nog voor veel heiliger dan Gods Woord. Dus, stellen de leringen en instellingen van mensen, boven Gods Woord. Het is zó verminkt, dat men er versted van staat, hoe zij het hij elkaar hebben gekregen. Als de lezer straks enkele uittreksels ervan zal lezen, zal hij de waarheid duidelijk ontwaren, en dan zal men de waarheid van de Heere Jezus Christus verstaan, als Hij zegt: “Wee u, gij Schriftgeleerden en Farizeeën! Van buiten zijt gij als de witgepleisterde graven, maar van binnen zijt gij vol doodsbeenderen,” enz. Er zijn nog meer boeken: “Raschie” en “Gemorra” genaamd, die samen ook de mondelinge leer uitmaken. Al. men een Jood spreekt over Gods Woord, en hij weet geen uitweg, dan beroept hij zich op die zogenaamde heilige boeken: Zohar, de Talmud en op Raschie en Gemorra; daar kan geen mens hem van afbrengen, of God de Heere moet hem zijn blinde zielsogen openen, zoals Hij mij gedaan heeft en ook aan vele Joden nog doen zal, Rom. 11. Zodat zij als in een ogenblik, de Joodse Kerk met al zijn inzetten, zien opgaan als rook. En dan wordt voor hen bewaarheid: “Mijn volk heeft twee boosheden gedaan,” enz, Jes. 2: 13.

Nu een enkel woord over de Talmud. De Talmud zegt: “Al wie niet gelooft aan de woorden van de wijzen, hij wordt gehouden, als iemand, die de gehele Wet van Mozes loochent, en heeft geen deel aan het eeuwige leven.”

Het geven van aalmoezen

Een Jood moet aalmoezen geven, want daardoor zal hij de hemel beërven! Ja, hoe kan het ook anders! De Talmud zegt, dat wij verplicht zijn aalmoezen te geven, en het gebod van aalmoezen zorgvuldiger waar te nemen, dan alle overige stellige geboden; want het geven van aalmoezen, is een blijkbaar kenteken van het rechtgeaarde zaad, van onze vader Abraham; want er staat geschreven: “Want Ik heb hem gekend, opdat hij zijn kinderen en zijn huis na hem zou bevelen, dat zij de weg des Heeren houden zouden, om gerechtigheid en gericht te doen,” Genesis 18: 19. Slechts door het geven van aalmoezen, zou de troon van Israël staande gehouden worden, en de wet van de waarheid zou duurzaamheid hebben! Want er staat geschreven: “gij zult door aalmoezen”, woordelijk “door gerechtigheid bevestigd worden.” Jes. 54: 14. Alleen door aalmoezen zouden de Israëlieten verlost worden, want er staat ook, dat Sion door recht verlost zal worden, en haar wederkerende, door aalmoezen. Zuiver vertaald door onze Bijbel: Gerechtigheid! Jes. 27: 1.

Overeenkomstig deze leer heeft hij, die aalmoezen geeft, de verdiensten, om de waarheid in de wereld staande te houden; en de Israëlieten uit de gevangenis te helpen bevrijden. (1 I biden C + I). Deze plaats in de Talmud zegt ons, dat diegene daardoor van de straf, die hij verdient, en die reeds boven zijn hoofd zweeft, bevrijd wordt.

Maar welk gevolg heeft dit? Dat wij daardoor trachten, God te willen omkopen! Gelijk een onrechtvaardige rechter, in zekere gevallen zich zou laten omkopen.

Zo kan ik u, waarde lezer, wel bezig houden, maar laat ons maar verder gaan, en iets

bezien over de voorschriften van het (Kaschar) koser slachten (dit is rein slachten).

Voorschriften voor het slachten

Daar er vele lezers zullen zijn, zelfs onder de Joden, die daar niets of weinig van weten, zo zou het ook wel de moeite waard zijn om ook daarvan iets te schrijven.

Het slachten, waarvan in de wet zonder verdere verklaring gesproken wordt, moet nader uitgelegd worden; natuurlijk door de schriftgeleerden, opdat men wete, aan welk deel van het dier men moet slachten. Men moet weten bijv. 1^e hoe groot de slachtplaats moet wezen, 2^e met welke gereedschappen men moet slachten, 3^e wanneer, waar, en hoe men moet slachten, 4^e welke zaken het zijn, welke de handelingen van het slachten onwettig maken. En ten 5^e aan wie het geoorloofd is te slachten.

Hoe deze dingen zijn, is niet nodig om er over uit te weiden; want aan het lezen, weet men al genoeg. Maar toch wil ik u een kort inzicht geven, door welke dingen het slachten en het eten van zulk vlees, onwettig wordt gemaakt.

1. Wanneer de slachter gedurende de handeling ophoudt;
2. Wanneer de keel, door een streek, als met een zwaard, doorsneden wordt;
3. Wanneer het mes diep indringt, zodat het van de daarboven uitstekende delen geheel en bedekt wordt;
4. Wanneer het mes boven- of benedenwaarts van de door de wet bepaalde vlakke, waar de snede moet plaats hebben, afglijdt, en
5. Wanneer de luchtpijp op het keelgat ombuigt en eerder voorkomt, voordat nog de handeling van het slachten is ten einde gebracht.

Dus uit dit alles leiden wij dan af, uit hetgeen er geschreven staat: “Zo zult gij slachten van uw runderen en van uw schapen, die de Heere u gegeven heeft, gelijk Ik u geboden hebt. En gij zult eten in uw poorten, in alle lust Uwer zielen.” Deut. 12: 21. Lees ook vers 20 tot en met 23.

Over de Sabbat

Van de Sabbatdag heb ik in 't begin al iets geschreven, dat wij geen arbeid mogen verrichten: niet roken, enz, want er staat geschreven: “Gij zult geen vuur ontsteken in al uw woningen op de Sabbatdag.” Ook het verbod om op Sabbatdag de poort uit te gaan, d.w.z. om geen 3 uur achter elkaar te lopen (een Sabbatsreize). De Talmud heeft voor alles zijn uitlegging. Zal ik schrijven over de Sabbat-maaltijden, waar de Joodse vrouwen zelfs zalig gesproken worden, door 3 maal op de Sabbat de maaltijden te bereiden?

Over het bereiden van de spijs, over de borden en schotels, die apart voor een botermaaltijd en een vetmaaltijd moeten gebruikt worden? Over een bakoven voor de Sabbat, waarin de spijzen Vrijdagavond gelegd moeten worden?

Over de man en de vrouw, over niet-Joden, die men op de Sabbat in dienst mag nemen, om de Sabbatlamp uit te maken, en de kachel aan te houden? Waar zou ik eindigen, om een stelsel van inzettingen van mensen te beschrijven, waarvan de inhoud in boeken geschreven, een pakhuis vol kan bevatten? Ik zal hiermee besluiten en verder nog iets vertellen over een zoon der wet, als hij 13 jaar oud wordt.

Zoon der wet

Zoals u reeds in 't voorgaande vernam, moet een jongen, 13 jaar oud geworden zijnde, een kapittel uit de heilige wetsrol voorlezen, in de Synagoge. Niet alle jongens

behoeven dat te doen, maar volstaan dan met een kort gebed. Deze handeling houdt in, dat hij aan de gemeente wordt voorgesteld en hij heeft dan in alle opzichten rechten, om als zoon der wet beschouwd te worden. Bijv. als er in een Synagoge, of waar godsdienstoefeningen verricht worden, maar negen manspersonen aanwezig zijn, dan kan zo een samenkomst niet doorgaan, want de Talmud heeft dat getal op 10 mannelijke personen gesteld, vrouwen komen hier niet in aanmerking. Komt er nu een jongen van 13 jaar binnen, dus een zoon der wet, dan is de samenkomst geldig. O, wat was ik trots, dat ik daarbij gerekend werd, als ik juist het getal van 10 aanvulde. O, wat 'n verblinding, maar wat grote genade is het, als onze Heere Jezus zegt in Zijn Woord en Getuigenis: "Waar 2 of 3 in Mijn Naam vergaderd zijn, ben Ik in 't midden!" Wat had ik later over dat alles berouw; ik moest uitroepen: "Wat heb ik mijn jaren in onnut doorgebracht! Had ik de Heere, toen ik jong was, maar leren kennen!" Ik was, mag ik eerlijk zeggen, een ijveraar, en leefde als een vrome jongen. Nu mag ik verstaan, wat de grote apostel Paulus zegt in Rom. 11; "Zij hebben een ijver tot God, maar niet met verstand."

HOOFDSTUK IV

Bij mijn oudste zuster in huis

Toen ik 14 jaar oud was ging ik van school, en ging het diamantslijpen leren, bij zeer vrome Joodse mensen, waar ook mijn broer werkte. Hier was ik tot mijn 16^e jaar werkzaam, Toen ik dan 16 jaar oud was, kwamen er omstandigheden, dat ik bij mijn broer vandaan moest en kwam toen bij mijn oudste zuster in huis. Mijn zuster nam het niet zo nauw met de spijswetten en de Sabbatsvieringen, zoals het met de meeste Joden het geval is. Dat was voor mij een zware strijd. Ik had nooit vlees gegeten, dat niet geslacht was naar de voorschriften van de rabbijnen; ook at ik geen varkensvlees en vooral toen niet, omdat ik nu voor al mijn doen en laten, zelf verantwoording moest doen, volgens de Talmud.

Ik sprak met mijn broer over de bezwaren, die ik had en zei hem: “dan zou ik zondigen tegen het gebod van God, doordat ik dan eten moest, wat niet rein was.” Want grotere zonden bestond er voor mij in deze tijd niet. Mijn broer beriep zich op de Talmud en zei, dat wij zoiets wèl mogen doen, om daardoor iets goeds tot stand te brengen; en vooral wanneer het de vrede gold (de oorzaak, dat ik bij mijn broer uit huis ging, lag hierin doordat ik, met mijn broers vrouw, niet erg kon opschieten). Hij voegde mij deze woorden toe: “Op vrede steunt de gehele wereld,” En met vele gemoedsbezwaren, ging ik bij mijn zuster in huis. Wat was dat een overgang voor mij! Het was mij zo ernstig, dat ik een lange tijd niets anders, dan alleen brood at. Mijn zuster zei mij, dat ik toch wel mijn godsdienst waar kon nemen, en een goede Joodse jongen zijn, als ik met hun, alles mee at. O, waarde lezers, wat mag ik het nu, door genade, verstaan, wat de Heere Jezus tot de Farizeeërs zei: “Gij reinigt wel het buitenste van de drinkbeker, maar het binnenste reinigt gij niet, en al wat de mond ingaat verontreinigt de mens niet, maar wat er uit gaat.” Ik wist toen nog niet, dat het zo met mij was, en dat ik een onbewuste Farizeeër was. Op ’t laatst bezweek ik voor de verzoeking en at tenslotte alles, wat voor mij verboden was. Maar toen ik deze stap deed, om te eten wat onrein was, toen werd ik in mijn geweten gewaar, dal, nu ik *dit* gedaan had, ik God niet meer bevredigen kon. Ik wist niet, dat dit in de Schrift stond dat die in één gebod struikelt, zich heeft schuldig gemaakt aan de ganse wet, en het alzo met mij gesteld was. Nú zou God mij niet meer verhoren, want ik gevoelde, dat de Heere God het niet door de vingers kon zien, en dat Hij de zonden moest straffen.

Ik dacht toen: “Wellicht, door het geven van aalmoezen, wil God mij deze zonde wel vergeven, maar hoeveel geld zou ik wel niet nodig hebben, om voor elke maaltijd te voldoen, om God te bevredigen?” Dat alles werd de oorzaak, dat ik van deze weg ben afgeweken. Ik wist, dat er geschreven staat, dat een ieder vervloekt is, die niet blijft in al hetgeen er geschreven staat in het boek van de wet. Het eten van de wijze, als bovenstaande, was voor mij: het niet blijven in de wet; dus was ik een overtreder van de wet geworden, en daardoor wist ik er op ’t laatst geen raad meer mee. Maar het einde van dit alles was, dat ik in alles onverschillig werd, want God verhoorde mijn gebed toch niet meer, zo dacht ik. Ik liet mijn gebeden langzamerhand na. Op zaterdag ging ik in plaats van 3 maal, eenmaal ter Synagoge. Tussenbeide vergat ik het expres, en op ’t laatst ging ik niet meer. Ik ging op zaterdag werken en deed alles wat volgens de Joodse inzettingen verboden was, ik vastte niet meer; zelfs de feestdagen onderhield ik niet meer. Op ’t laatst hield ik meer van specialiteiten; ja ik ging zelfs zover, dat ik socialistische geschriften las, en ik colporteurde er mee. Ik was voor vooruitgang op politiek gebied, voor de arbeidende klasse, en begon ontevreden te worden over de toestanden, zoals ze mij voorgesteld werden door een broer van mij,

die ook het socialisme aanhing; waarover u later meer zult horen. 'k Was niet meer tevreden met het loon, dat ik verdiende; ik werd een tegenstander van alle gezag. En zo zonk ik al dieper en dieper; en werd tenslotte een tegenstander van alle godsdienst, tot groot verdriet van mijn lieve moeder en mijn goede broeder.

Ja, geachte lezers, nu weet u hoe diep en ellendig ik toen gezonken was.

Als een mens zover komt, dat hij, zoals hij in Adam gevallen is, zijn natuur gaat uitleven, dan loochent hij God, en als hij het bestaan van God niet loochent en nog gelooft, dat er een God is, dan wil hij die God de wet voorschrijven, en dan redeneert zo'n mens: "Waarom doet God niet alzo en zo? Dan had het toch anders kunnen zijn?" Dan beschuldigt hij God de Heere (met schaamte schrijf ik het hier neer) van onrecht. Ach, laat ik het even zeggen, als de Heere toen met mij had gedaan, naar mijn zonde en ongerechtigheid, dan had ik al jaren daar geweest, waar ieder gevallen Adamskind komt, die niet wederom geboren en bekeerd is. O, wonder van genade dat ik nog mag zijn, die ik ben, en mag zeggen: "Ebenhaëzer! Tot hiertoe heeft de Heere mij geholpen!" Waarom ik wel, en zovelen van mijn geslacht voorbij gegaan? Maar God alleen de eer.

En zo leefde ik voort, hoewel, als ik over de religie sprak, mijn geweten wat anders tegen mij zei, bijv.: "Als je nu eens sterven gaat, zou je voor God kunnen bestaan?" en ondanks dat, ging ik toch over alles heen; hoewel ik bang voor de dood was. Ja, waarom was ik bang voor de dood? U, Godloochenaar, kunt *u* daar een antwoord op geven? U zult zeggen: "Omdat je in een God gelooft" en als u durft zeggen: "Er is geen God," dan antwoord ik u, evenals mijn geweten het in deze jaren tot mij zei: "Straks komt de dood en dan zal Hij, Die u verloochent, rekenschap van u vragen, hoe of u geleefd hebt."

U, Atheïst, u kunt theoretisch zeggen: "Er is geen God," maar uw geweten zegt het u anders; mijn geweten zei het mij ook. En ik had liever gewild, dat er geen Opperwezen was, dan wel! Waarom dat zo? Dan had ik met geen hel of dood iets uit te staan, dan was dood, dood! Dan kwam ik niet in aanraking met Hem, Die zegt, dat de goddelozen bewaard blijven tot de dag van het oordeel. Ik zei, ik ging over alles heen, want, zo redeneerde ik: "ik ben nog gezond en sterk, ik sterf nog niet." En zo leefde ik maar verder, tot de Heere zei: "Tot hiertoe en niet verder." "Want de kloekste had zelfs geen handen meer en lag in 't stof verslagen neer!"

Maar zover is het toen nog niet gekomen; er zou nog heel wat aan vooraf gaan, en wij zullen de zaken niet vooruit lopen!

HOOFDSTUK V

Weer terug bij mijn moeder en broer in huis

Daar mijn zwager (mijn zusters man, waar ik toen in huis was) met zijn gezin te Londen ging wonen en ook nog een andere broer, én mijn jongste zuster, naar Londen gingen, moest ik weer in huis bij mijn moeder. Ik was ongeveer 19 jaar, toen ik kennis kreeg aan een Joods meisje, dat ook mijn vrouw werd, waarmee ik op 19-jarige leeftijd, op 23 november 1899, in het huwelijk trad. Uit dit huwelijk werden 4 kinderen geboren: drie jongens en één meisje; welke nu overleden is, waarvan u later meer zult horen. Eén zoon, waarvan ik schreef in het begin van dit boek, is nu op het ogenblik, dat ik dit schrijf, in de handen van de vijanden gevallen. Een andere zoon is getrouwd met een Christenvrouw; ook daarover later meer. En van die derde zoon weet ik nog niet, wat van hem is geworden. En mijn eerste vrouw met haar familie en zovele anderen zijn uit Nederland naar Polen gevoerd, om door de Barbaren wreed te worden vermoord. Maar laat ik verder gaan vanaf mijn 21^e jaar.

Het enige wat ik nog onderhield, was de besnijdenis. Ik deed dat niet, omdat het een verbond van God met Abraham was, maar mijn vrouw en de familie wilden dat; hoewel mijn vrouw geen godsdienstig mens was. Want als een kind van Joodse ouders niet besneden wordt, is dat een grote schande voor zo'n familie. Voor mij was dit niet meer nodig, "want" zo redeneerde ik: "wat baat dit alles voor mij?" Hoewel mijn huwelijk ook in de synagoge was ingezegend, had ik toch met alle wetten van God gebroken. God had ik niet meer nodig. Ik stond in mijzelf zeer hoog; als de Heere naar mijn zonde gedaan had, was ik voor eeuwig verloren geweest. Zo zal het ook zeker gaan met allen, die in zulk een toestand sterft. Zoals ik van tevoren schreef, klaagde mijn geweten mij dikwijls aan; en soms vroeg ik mij wel eens af: "Kan ik zo blijven voortleven? want als ik zo ga sterven is 't voor eeuwig kwijt! Een mens moet toch wat geloven. Maar hoe is dat mogelijk? Hot kan ik daartoe komen, daar er toch voor zoveel zonden nooit verzoening kan zijn?" De lezer moet weten, dat het nu niet enkel ging over de overtreding van de spijswetten, maar ook over de dadelijke zonden, en vooral over het Atheïsme, dat vreselijk in mij tierde en werkte. Ik wist niet, dat het 't zelfde was, als met Kain, die zei: "Mijn zonden zijn zo groot, dat ze mij niet vergeven kunnen worden!" Ik dacht wel eens aan de grote verzoendag, op die dag kon misschien mijn zonde, vergeven en verzoend worden. En, waarde lezers, dan nam ik mij wel eens voor, om naar de synagoge te gaan, zodra die dag dan aanbrak. Maar tussen beloven en doen liggen mijlen. De oorzaak dat ik het niet deed, was deze, dat ik niet kon geloven, dat daardoor al mijn zonden vergeven konden worden. De Heere had wat beters voor mij gedacht, dat toen nog voor mij verborgen lag. Het deksel van Mozes lag nog op mijn hart, maar mijn geweten bleef mij aanklagen. Maar nochtans bleef ik over alles heen gaan. Ja, als men de wereld liefheeft en dient, dan komt men ook in gelegenheden, waar al deze gemoedsbezwaren weg gaan en dan leeft men er maar op los! En dat alles geschiedt onder de toelating van de Heere.

En als men verder in dit boekje lezen zal, zal men zeggen en uitroepen: "*Wie kan Gods wijs beleid doorgronden?*" "*O, diepte des rijkdoms, beiden der wijsheid en der kennis Gods, hoe ondoorzoekelijk zijn Zijn oordelen en onnaspeurlijk Zijne wegen; want uit Hem en door Hem en tot Hem zijn alle dingen; Hem zij de heerlijkheid in der eeuwigheid, Amen.*" (Rom. 11: 36).

HOOFDSTUK VI

De wonderlijke leiding Gods met mij

Het gebeurde echter niet zelden, dat er in geen maanden, ja soms in geen jaar iets te werken viel, omdat er geen aanvoer van het buitenland was, dan stonden de fabrieken nagenoeg stil en het arbeidend personeel was dan brodeloos. Mijn schoonouders woonden in Rotterdam, daarom ging ik uit Amsterdam, met mijn gezin te Rotterdam wonen, om daar mijn brood te verdienen. Ik kreeg werk bij v.d. Bergh's Boterfabriek op Feijenoord. Het werk viel mij in 't begin wel wat zwaar, hoewel ik er toch drie volle jaren gewerkt heb. Het was ongeveer in september 1905, toen ik op een vrijdagavond van mijn werk huiswaarts keerde, en ik één van de Jodenwijken van Rotterdam, doorliep, dat mijn aandacht getrokken werd door een gezang, waardoor ik staan bleef en luisterde. Ik vroeg aan enkele Joodse mensen, die daar ook stonden te luisteren, wat dat was voor een gezang. Zij antwoordden mij: "Dat is een kerkje of smatsjoel."¹ Een persoon, die daar ook stond, zei tegen mij: "Uw vrouw is daar ook binnen en wees maar voorzichtig!" Ons gesprek werd afgebroken, doordat juist de Joden uit het lokaal kwamen, en ook mijn vrouw. Op haar toelopende, vroeg ik haar, wat zij daar binnen moest doen. Zij antwoordde: "Mijn zuster is daar ook. En men kan daar heel prettig met elkaar zitten praten; een kopje thee wordt er gedronken en de mannen zitten daar gezellig een pijp tabak te roken. En het kost niets!" Wij wandelden samen naar huis, en er werd niet meer over gesproken. Een week later, toen ik 's avonds weer op 't zelfde uur in deze buurt kwam, vernam ik, dat mijn vrouw weer daar binnen was. Ik wachtte een poosje, en toen kwam ze naar buiten. Ik vroeg haar opnieuw, zoals de vorige keer, wat zij daar moest doen; zij vertelde mij hetzelfde als de vorige keer, maar ze voegde er bij: "Daar zit een man uit de Bijbel voor te lezen, en hij spreekt altijd over de Joodse geschiedenis." Toen ik dit vernam, werd ik boos; want ik begreep dat het van een Zendingsvereniging (zgn. smatsjoel) uitging.

Ik zei tegen mijn vrouw, dat zij er niet meer heen mocht gaan en ik verzekerde haar, dat, als ik weer gewaar werd, dal zij daar binnen zat, ik haar er uit zou halen. Veertien dagen later, toen ik 's avonds van de fabriek thuis kwam, zalen er twee heren bij mij boven. Ik vroeg hun, wie zij waren en wat zij kwamen doen. Hun antwoord was: "Uw vrouw heeft ons uitgenodigd, om eens met u te spreken. Zij vertelde ons, dat u met de bijbelse geschiedenis bekend bent en dat uw ouders vrome Joodse mensen waren, en met zulke mensen spreken wij graag." Ik had ze graag de deur gewezen en willen zeggen: "Ik heb niets met jullie te maken, wij zijn Joden en hebben met geen Christenen te spreken over onze Joodse Godsdienst." De vijandschap ontbrandde in mij! Maar, omdat mijn vrouw ze had uitgenodigd en uit bescheidenheid hield ik mij in. Hoewel ik toch zei: "uw komst hier, is tevergeefs! En ik spreek liever niet niet over de godsdienst, want ik ben Jood en ik zal als Jood sterven!"

Toen zeide één van hun: "Dan zullen wij maar zwijgen." Na enig stilzwijgen begon één van hun het gesprek, door mij te vragen, hoeveel kinderen of wij hadden. Ik antwoordde: "Vier kinderen"; daarop zei hij: "Dan ben je nog lang niet bij vader Jacob, want die had er twaalf!" Maar ik zei: "Niet 12, maar 13! Want hij had nog een dochter, die heette Dina!" Toen vroeg hij mij of ik die geschiedenis kende. Ik zei: "Ja, hoor!" En toen begon ik al de namen van de zonen van Jacob op te noemen: "Ruben, Simeon, Levi, Juda," enz.

Toen ik al die namen had opgenoemd, zei hij: "u hebt het daar gehad over Juda, weet

¹ 9 D.w.z. een gebouw, waar de Joden het Evangelie wordt gebracht, en de mening van de Joden is, dat daar Joden gedoopt worden.

u wat daarvan geschreven staat?” Toen begon hij ineens te spreken over Gen. 49: 10 en vertelde mij, dat dat betekende, als het Koningschap van Juda geweken was, dan zou de Silo (de Rustaanbrenger) gekomen zijn. En hij wees mij er op, dat toen de Silo kwam er geen Koning meer was, en dat we daarna nooit geen Koning meer gehad hadden. Nu, ik begreep er niets van, en zei: “Ik laat me liever verbranden, dan dat ik ooit veranderen zal van geloof!” Daarna wees hij mij op ene Saulus, later Paulus, van Tarsen; die had zich ook liever laten verbranden, om zijn geloof ; maar op de weg naar Damascus werd hij in zijn hart gegrepen en toen is hij een *echte* Jood geworden. Ja, toen begreep ik er nog minder van. En toch op dat zelfde ogenblik kreeg ik een ijver in mijn hart: de oude Joodse Godsdienst werd weer brandende in mij; ik kon er geen kwaad van horen. Toen zei ik tot hem: “Als jullie mij twee vragen kunnen beantwoorden, dan zal ik zeggen, dat de Joden dwalen in de religie, en de Christenen de rechte religie hebben.”

De eerste vraag, die ik deed was: “Wie heeft de Christenen het recht gegeven om de Joodse Sabbat af te schaffen?” En de tweede vraag was: “Wie heeft de Christenen het recht gegeven, om de besnijdenis, welke een eeuwige inzetting is, niet meer geldig te achten?” Er werden nog meer gesprekken gevoerd. Maar het antwoord bleven zij deze avond schuldig, want het werd zeer laat; die heren moesten naar huis toe en ik zei: “Ik beloof u, dat ik de volgende keer naar u toekom, in het lokaal, en dan moet u mij het antwoord geven.”

Dus zo was die avond voorbij gegaan; en onbewust vloog ik er in, om ook naar de samenkomst te gaan. De volgende vrijdagavond ging ik er met mijn vrouw heen. Na een poosje gezeten te hebben begon ik mijn vragen te herhalen. Ze wezen mij het eerst, dat de Sabbat wèl als dag, maar niet in wezen was afgeschaft, want de Sabbat was een afschaduwing van de eeuwige Sabbat. In het Oude Verbond was het eerst werken en dan rusten, maar in het Nieuwe Verbond, was het eerst rusten en dan werken, door de opstanding van de Messias. En wat de besnijdenis betrof, welke door bloed geschiedde, deze zou eindigen in het bloed van de Messias. Die volgens Daniël 9 reeds gekomen was. Ook daar verstond ik niets van. Ik was natuurlijk niet met dat antwoord bevredigd. De gesprekken namen zo een wending, dat ik hun vroeg of ze mij daar een antwoord op konden geven: “De Christenen belijden, dat er 3 Goden zijn, maar wij zeggen, dat er maar één God is, want wij belijden in onze gebeden: “Hoor Israël, de Heere onze God, is een enig eeuwig Wezen; hoe is dat dan, dat de christenen er 3 Goden van maken?” Het antwoord was: “De christenen belijden niet 3 Goden, maar één God,” en verder verwezen zij mij naar het Oude Testament, waarin op de meeste plaatsen gesproken wordt, van de openbaring van de Engel van het Verbond, van de Zoon in Psalm 2, en over de Heilige Geest in Genesis 1 en op vele andere plaatsen in Gods Getuigenis. Het waren geen 3 Goden, maar één God in drie Personen geopenbaard. Zo zijn wij dan weken en maanden bij elkaar gekomen, en ik deed al mijn best, om hun te overtuigen van de ware religie, die wij als Joden hebben, en ik wilde hun bewijzen, dat de Heere Jezus niet de Messias was, want als onze Messias kwam, dan gingen wij naar Jeruzalem en er is mij geleerd, dat dan de Goojim (de niet-Joden) daar houthakkers en waterputters zullen zijn; want er staat: “In u zullen alle geslachten der aarde gezegend worden” dus was dat de zegen, die aan Abraham beloofd werd, voor de niet-Joden. (Ik moet er nu bijvoegen: wat een schrale zegen is dat voor de volkeren van de aarde; maar toendertijd vond ik dat geen schrale zegen). Als de gesprekken gingen over de Grote Verzoendag en over het Pascha, dan werd mij gevraagd, hetgeen ik zo vaak later zelf ook aan de Joden vroeg: “Waar zijn de 2 bokken ter verzoening? waar is het Paaslam, terwijl het toch een eeuwige inzetting was?” Dan zocht ik vele plaatsen uit de Talmud op en gaf hun dan later een antwoord,

waarmee zij niet tevreden waren. Maar de vragen, die mij gedaan werden, werden voor mij zo moeilijk, om te beantwoorden, dat ik, als ik 's avonds thuis kwam, ging onderzoeken in een grote Bijbel, die ik van die mensen had gekregen. Als ik dan de antwoorden overdacht, dan kreeg ik te zien, dat alles wat die mensen mij zeiden, in de Bijbel stond.

't Gebeurde op een keer bij mijn onderzoek, dat er een gedachte bij mij op kwam en dat was: "Als die christenen nu eens gelijk hebben, wat dan?" Verder kwam ik dan niet. Maar al hetgeen, wat ik dan gelezen had, ging ik weer met hun bespreken; en altijd gaven ze mij zeer bescheiden antwoorden. Wanneer ze baden, luisterde ik aandachtig, en op het einde van hun gebed was het altijd: "Om Uw grote Naams wil! Om Uws Verbonds wil! Amen!"

Als kind zijnde, vroeg ik mij wel eens af: "Wat bidden toch die christenen en wat is het, als zij 3 Goden aanbidden?" Maar nu had ik het gehoord. Echter, wat een. Drieëinig God was, daar kon ik met mijn verstand niet in komen. Ook deed ik hun een vraag, of het gebed in het Hollands wel goed was, daar toch in het Oude Testament in 't Hebreeuws gelezen en gesproken wordt, en het Hebreeuws, voor ons de heilige taal was. Hun antwoord was, dat David, Daniël, Jeremia en alle Heiligen hun gebeden uitspraken in een door hun verstaanbare taal. Daarop antwoordde ik: "Onze wijzen, ook onze Rabbijnen zijn toch ook geen domme mensen geweest, en die hebben ook zo gebeden en bidden nog zo!" Toen werd mij gevraagd, welk gebed aangenamer zou zijn voor de Heere, een gebed in 't Hollands wat verstaan wordt, of 'n gebed in 't Hebreeuws wat niet verstaan wordt. Ja, toen moest ik eerlijk erkennen, uit eigen ervaring, dat er maar een half procent Joden zijn, die hetgeen zij bidden verstaan en de overigen niet verstaan, wat zij bidden. Het is de schuld van de ouders, die hun kinderen niet naar de Joodse scholen laten gaan. Echter op de Joodse scholen wordt het kind automatisch Hebreeuws geleerd, d.w.z., zij kunnen het wel lezen, maar niet vertalen in 't Hollands, en waar ze het vertalen wel keren, daar is het nochtans zeer gebrekkig. Doch alleen op de "Talmud Thora," de bijzondere school, waar ik ook op gegaan heb, werd de Hebreeuwse taal grondig geleerd. Enkele gebeden, zoals het nachtgebed, het gebed hij het eten en nog enkele andere gebeden, kunnen zij wel vertalen, maar zoals de 5 boeken van Mozes en de profeten kunnen zij niet vertalen. Maar daar ik de Hebreeuwse taal ook heb leren vertalen, bleef voor mij de Joodse taal, de heilige taal. Zij gaven mij ten antwoord: "Uit de Semietische taal, en uit het Spijkerschrift is de Hebreeuwse taal ontstaan." Toen vroeg ik hun nog: Waren dan de schriftgeleerden ook geen vrome mensen, die hebben toch het Hebreeuws als de heilige taal bestempeld en gesproken, en waren zij dan geen betrouwbare mannen, zo goed als de apostelen, die spraken en schreven door de Heilige Geest? Ik vroeg, of ze mij een bewijs wilden geven, dat de apostelen door de Heilige Geest spraken en de schriftgeleerden door hun eigen wijsheid. Toen verwezen ze mij naar het Nieuwe Testament, waarin altijd gezegd wordt: "Opdat vervuld zou worden, hetgeen door de profeten gesproken werd."

Ik verstond er nog niets van; ik ging de Bijbel weer raadplegen, en ik bevond, dat alles waar was, wat deze vrienden mij zeiden. Ook las ik vaak in een boek over de Talmud. (Door Rev. Alexander, M'caui, D.D" professor in de Godgeleerdheid, aan het college te Londen. Prebend van de St. Pauluskerk, predikant enz. enz.). In dit boek las ik, dat de inzettingen van de schriftgeleerden aan de kaak gesteld werden. Toen stond ik verwonderd over de leer van hen, in tegenstelling zijnde met Gods dierbaar Woord en Getuigenis. Ik las in het Woord altijd, de vervulling van die en die profeet; maar in de Talmud las ik nooit, dat vervuld werd, wat deze of gene profeet gesproken had; ik las niets anders dan spitsvondigheden. Het kan genoemd worden: de twistingen van hen,

die het meeste wilden zijn. In 't begin heb ik iets gezegd over de Talmud, maar toen ik las in Jer. 2: 13: “Want Mijn volk heeft twee boosheden gedaan: Mij, de springader des levenden waters hebben zij verlaten, om zich zelve bakken uit te houwen, gebroken bakken, die geen water houden;” toen kreeg ik te zien, dat ik altijd gedwaald had, en dat ik de Springader van het levende water had verworpen en dat de oude Talmudistische inzettingen niets anders waren, dan mensengeboden.

Ik las in de profeten: “Ze hebben oren en horen niet; ogen, en zien niet; ja, horende doof en ziende blind.” Ja, het was, alsof de Heere mij meer en meer liet zien, welke leer ik van kindsbeen af had aangehangen, Nu kon ik het wel niet hebben, dat zulk een harde taal op onze geëerde leraars, zou slaan. Ik dacht: “Zouden zij zich nu allen vergissen, ook de opstellers van de Talmud?” Maar in 't zo-even voornoemde boek, las ik over een zekere Bar Kogba, die zich uitgaf voor de Messias, om het Joodse volk van het Romeinse juk te bevrijden; Rabbi Akiba, ook één van de opstellers van de Talmud, en nog vele andere rabbijnen, volgden deze gelukzoeker na. Toen de strijd begon tegen de Romeinen, was de eerste, die sneuvelde, Bar-Kogba; en duizenden Joden vielen ten offer aan deze verleider, in de stad Bitter. Nu zag Rabbi Akiba en allen, die hem volgden dat zij bedrogen waren; en deze geleerde was één van de opstellers van de Talmud en andere geschriften van inzettingen van mensen. Toen ik dat had gelezen, was het alsof ik in een ogenblik alle vertrouwen in de opstellers verloor. Want wie van hen verzekerde mij nu, terwijl zich één van de beste en geleerdste Rabbijnen in deze zaak vergist heeft, dat zij zich niet allen in de gewichtigste zaken, vergist zullen hebben? Ook twistten zij veel over de uitlegging van Gods Woord. Ik was feitelijk verblijd, dat ik van een last verlost was geworden: het was voor mij een uitvlucht om nu te zeggen: “Ik doe nu aan geen één religie meer mee.” Nochtans had ik daar geen vrede mee. O, nee! Want die stem, dat God mij zag, en Hij waarlijk bestaat, liet mij geen rust; want de godsdienst van moeder en broer, kwam mij in de geest voor, alsook mijn persoonlijk ter synagoge gaan en de vrede, die ik toen dacht te hebben. Dan redeneerde ik, men moet toch wat geloven? En dan, door het lezen in het Nieuwe Testament: “Opdat vervuld zou worden, dat door de Profeten gesproken werd,” werd ik zeer geslinderd, en dus wist ik niet, wat te doen. Ja, ik werd al ongelukkiger; het was mij bang te moe! Soms dacht ik: “Als nu alles wat ik van die vrienden gehoord heb, hetgeen in het Oude Testament staat geschreven, dat in Jezus Christus alles is voorzeggd en vervuld geworden, de waarheid is, wat zou ik dan moeten beginnen. Maar, daar in te geloven, nee, dat nooit! Ik heb het meer uitgedrukt, ik liet mij liever verbranden; en ik weet goed, wat een schande het is, voor een Joodse familie, wanneer er een lid is, die het Christendom aanhangt. Mijn vijandschap was zo vreselijk, dat ik een welbehagen had, als men een gedoopte Israëliet verachtte en smaadheid aandeed; bijv. ik had in die tijd een boekje gelezen van een Joodse jongen; zijn naam was Benonie² die Christen was geworden, en dat hij door zijn vader en moeder verstoten, overal uitgeworpen werd, en een ellendig bestaan had. Op zekere keer hadden ze hem ergens heen gelokt, en toen hij binnenkwam, kwam hij met verschillende fanatieke Joden in aanraking; en na enkele gesprekken, sloegen ze hem zo erg, dat hij bloedspuwingen kreeg, Met schaamte en met een bloedend hart, schrijf ik het hier neer, dat ik mij daarover verblijdde, dat het hem zó ging. Want, zo dacht ik, alle mensen, die hun geloof verlaten, zijn verraden, en die vertrouwde ik in niets. Hoewel ik niet vroom was, en alles deed wat God verboden had, had ik toch een hekel aan iemand, die zich als Jood liet dopen.

² Hij was een jonge leraar geweest in de Joodse Gemeente, waar hij na zijn bekering veel moest doorstaan van de Joden.

HOOFDSTUK VII

De eerste consciëntie overtuiging

Steeds werd ik naar de leeszaal getrokken, ja, er toe gedreven; altijd maar vragende, vooral over die Naam van Jezus Christus, hoewel Hem hatende; en als ik even tijd of gelegenheid had, las ik in de Bijbel, zowel het Oude- als het Nieuwe Testament; zelfs 's nachts zat ik steeds te onderzoeken en te lezen; de gelijkkluidende teksten overdenkende, Uit deze overdenkingen, moest ik mij dikwijls afvragen: "Als die Jezus nu eens de Messias was?" Ik werd ongelukkiger in mijn gemoed, zodat ik geen raad meer wist, wat te doen; en bovenstaande vraag, liet mij geen rust meer, Toch ging ik weer over mijn geweten heen, en ging in het spel of iets dergelijks mijn afleiding en rust zoeken, en dan vergat ik weer voor een ogenblik alles. Op een avond ging ik naar een Bijbellezing luisteren, voor niet-Joden in 't zelfde gebouw; dat gebeurde één keer per week. Het was tegen de Paschen, en dus was ik benieuwd, die Paasgeschiedenis te gaan horen. Eén van die mensen sprak toen over de kruisiging van de Heere Jezus Christus, het lijden, en wat Hem aangedaan was door de Schriftgeleerden en Farizeeërs. En voor Zijn goed doen, kreeg Hij slaag, hoon, bespottung en ten laatste het kruis. Ach geliefde lezers, wat ik daar op dat ogenblik gewaar werd en gevoelde, dat kan ik u niet mededelen, maar daar ontstond in mijn hart voor de Heere Jezus een diep medelijden, en ik weende.

En toen nam ik mij voor, nooit meer op de Heere Jezus te vloeken en te schelden. Ik meen, dat dit de eerste kneep in mijn geweten was, Ik werd gewaar, dat ik ook een zondaar was, en dat de Heere Jezus Christus, door zulke mensen als ik was, gekruisigd werd. Maar ik verstond toen nog niet, dat de Heere Jezus zegt: "Ween niet over Mij, maar over uzelf en over uw kinderen." Ik verstond nog niet, wat het zeggen wilde: "Ze zullen Mij aanschouwen., Die zij doorstoken hebben, en zij zullen over Hem rouwklagen, als met rouwklage over een enige zoon; en ze zullen over Hem bitterlijk kermen, gelijk men bitterlijk kermt over een eerstgeborene." (Zacharia 12 : 10). Nu gebeurde het vaak, dat er Joden waren, die de vergaderingen verstoorden; dan bonsden ze op de deur en wierpen stenen door de ruiten, dan ging ik naar buiten en vermaande deze mensen, en zei dan tegen hun: "Als deze mensen nu eens bij ons, bij de Synagogen zo deden, wat zouden wij dan wel zeggen?" Toen werden ze boos en lieten hun vijandschap met woorden als deze uit "Laat je ook dopen!", en een ander zei: "Ze hebben hem geld beloofd, als hij zich dopen laat!" Ik bleef daarom een kleine tijd uit dat lokaal vandaan. Maar ik ontmoette die vrienden toch dagelijks.

Op zekere keer, met hen in gesprek zijnde, vroegen ze mij, of mijn oudste zoontje al school ging, ik zei van nee, hij zou wel gauw naar school moeten, daar hij met maart, 6 jaar zou worden, Ze vroegen mij en mijn vrouw, of wij geen bezwaar hadden, het kind op een school met de Bijbel te laten gaan. Wij spraken af, om dat samen te bespreken. Ik zei toen tegen mijn vrouw: "Wanneer het kind Bijbelse geschiedenis leert en goed maatschappelijk onderwijs krijgt, welk bezwaar zouden wij er dan tegen hebben?" Nu, mijn vrouw was het er mee eens, omdat die mensen veel goeds aan ons deden. Dus, toen zij om antwoord kwamen, liet ik hen weten dat als het kind Joodse geschiedenis leerde, wij er niets op tegen hadden, En dat werd ons beloofd. Dus gaven wij ons kind over aan de Christelijke school. Toen hij een poosje naar die school ging, werden de Joden dit gewaar, spraken ze mijn vrouw aan, en vroegen haar of wij ons niet schaamden, om een Joods kind op een christelijke school te doen. We gingen er eerst niet op in, maar het werd ons zo moeilijk gemaakt, dat wij het kind maar van de school af namen, want zij gingen ook mijn schoonouders waarschuwen, en mijn

vrouw spoorden zij aan, om alle lectuur, die ik in huis had, te verkopen. Wij deden dat, maar . . . de Bijbel verkocht ik niet.

Mijn onderzoek in Gods Woord ging steeds voort. Nu versta ik, wat het Getuigenis zegt, dat die van Berea edeler waren, dan die van Thessalonica, omdat zij de Schriften onderzochten, of het alzo was; niet dat ik mij deze eer toeëigenen wil, als edeler maar ik kan getuigen, het was in mijn hart alleen te doen, om de waarheid te onderzoeken of het alzo was, met hetgeen ik gehoord en gelezen had. Dag en nacht was ik onderzoekende, en ik mag zeggen, dat de Heere mij wijsheid schonk, dat ik, hetgeen wat ik onderzocht, begon te begrijpen. Mijn hart werd verwijd en ik werd steeds gedrongen om Gods dierbaar Woord en Getuigenis te onderzoeken; vooral troffen mij de woorden, door Paulus gesproken: “Gelijk door één mens de zonde in de wereld ingekomen is, en door de zonde de dood, en alzo de dood tot alle mensen doorgegaan is, in welke allen gezondigd hebben.” Rom. 5: 12. Ook las ik in Gal. 3: 19: “Waartoe is dan de wet? Zij is om der overtredingen wil daarbij gesteld.” Ik kreeg dus te zien, dat het de overtreding in Adam was, zodat wij geen tittel of jota van de wet kunnen houden. En de Heere zegt door de mond van Mozes, dat een ieder vervloekt is, die niet blijft in al hetgeen geschreven staat in het boek van de wet, om dat te doen, En zo kreeg ik te zien, dat ik door de werken van de wet niet behouden kon worden. De wet werkte zo in mij, dat ik onrustig werd, hij veroordeelde mij, in al mijn werken, zelfs van kindsbeen af. Diep ongelukkig werd ik, maar ik probeerde toch, om God nog te bewegen, door mijn doen en laten. Alle vleselijke genietingen, zover als ik dacht, liet ik na; ja zelfs het roken. Maar de Heere zou mij verder leiden.

Als ik zat te denken aan het Goddelijk 'Wezen, hoe Drie, Eén, en Eén, Drie zijn, dan kreeg ik enig licht, Als ik las: “In den beginne schiep God de hemel en de aarde; de aarde nu was woest en ledig, en de Geest Gods zweefde over de wateren,” Gen. 1, dan kreeg ik te zien, dat waar God heilig is, ook Zijn Geest heilig is en dat dat een openbaring is van de Persoon, die in de Schrift genoemd wordt: de Heilige Geest, de Derde Persoon in 't Goddelijk Wezen. En dat wij zelf in de Joodse gebeden belijden: “Wij hebben Uw Heilige Geest smarten aangedaan.” In de gebeden van de Bijbelheiligen, werd zo vaak de hulp van die Geest ingeroepen. En daarmee werd toch de Heilige Geest bedoeld? Dus zag ik in Hem, een zelfstandig Persoon, het Goddelijk Wezen; en ook deze uitspraak: “Mijn Geest zal niet in eeuwigheid twisten met de mens.” Gen. 6: 3. Wat de Tweede Persoon in 't Goddelijk Wezen betref, waartegen ik altijd strijdende was, dat werd mij zo klaar en duidelijk geopenbaard, als het licht op de middag na een duistere nacht. Want toen mij de Schrift geopend werd in Gen. 1: 2b: “En God zeide: laat Ons mensen maken, naar Ons beeld en Onze gelijkenis;” toen vroeg ik mijzelf af, tegen wie of God dat zei, het woordje “Ons”. Ik mocht verstaan, dat God dat zei tegen Zichzelf in de Drie Personen van het Goddelijk Wezen: de Vader, de Zoon en de Heilige Geest. Hierin zag ik weer de meerderheid van de personen in 't Goddelijk Wezen.

Ach, geliefde lezers, sluit Uw ogen en verstaat dat, want dat is nodig ter zaligheid; want er staat: “Mijn volk gaat verloren, omdat het de kennis van God mist”. Het verstand kan dat niet begrijpen, daarom zeg ik: “Sluit uw ogen”, want met het hart gelooft men ter rechtvaardigheid, en men met de mond belijdt men ter zaligheid! Verder de uitspraak in Gen. 1: 27 die luidt: “En God schiep de mens naar Zijn beeld, naar het beeld van God schiep Hij hem, man en vrouw schiep Hij ze”. Hier wordt in het enkelvoud gesproken, als bewijs, dat volgens vers 26: Drie, Eén zijn en volgens vers 27: Eén, Drie zijn, En ik las in Gen. 18, waar geschreven staat: “Daarna verscheen de Heere aan Abraham, aan de eikenbossen van Mamre, als hij in de deur der tent zat, toen de dag heet was, en ziet, daar stonden drie mannen tegenover hem; als

hij hen zag zo liep hij hen tegemoet, van de deur der tent, en hoog zich ter aarde, en hij zeide: Heere heb ik nu genade gevonden in uw ogen, zo gaat toch niet van Uwen knecht voorbij,” hier wordt de naam *Heere* genoemd, in het Hebreeuws: Jehova, (niet Adonai of heer zonder hoofdletter). Ook las ik de boodschap, dat Sara een zoon zal baren en wat zei Hij: “Ik zal voorzeker weder tot u komen, omtrent deze tijd des levens; en zie, Sara uw huisvrouw zal een zoon hebben!” en verder las ik: “Sara lachte bij zichzelf” “en de Heere zei tot Abraham: Waarom heeft Sara gelachen?” Hier spreekt nog altijd dezelfde Persoon, wiens naam Heere is, Jehova. De verwoesting van Sodom en Gemorra wordt aangekondigd. Ik zal niet iedere tekst mededelen, dat zou wellicht te lang duren, maar waar wij het oog op hebben, zijn de uitspraken, om u de openbaring van de Engel van het Verbond te tonen. Zoals bijv. “en de Heere zeide tot Abraham: “Zal Ik voor Abraham verbergen, wat Ik doe? En nu zeide de Heere, terwijl het geroep van Sodom en Gomorra groot is, en dewijl haar zonde zeer zwaar is” in vers 20 “zal Ik nu afgaan en bezien, of zij naar hun geroep, dat tot mij gekomen is, het uiterste gedaan hebben, en zo niet, Ik zal het weten” en het 22^e vers zegt: “Toen keerden die mannen het aangezicht vandaar, en gingen naar Sodom: maar Abraham bleef nog staande voor het aangezicht des Heeren.”

Toen ik mij nu afvroeg, wie of dat was: de Heere, waarvoor Abraham staan bleef, toen werd ik ingeleid in hetzelfde, waarvan gesproken werd in Genesis 19 vers 24. “Toen deed de Heere zwavel en vuur over Sodom en over Gomorra regenen, van de Heere uit de hemel. O, wat een zieldoordringende zegen was dat voor mij: hoe zag ik de Engel van het Verbond daar staan, God uit de hemel, Die daar zwavel en vuur liet regenen, van de Heere uit de hemel. O, hoe zag ik daar, nog meer versterkend voor mij en ook duidelijk, God geopenbaard als de Engel van het Verbond, en de meerderheid in de Personen in het Wezen van God; Als ik geen andere voorbeelden had, dan die wij daar beschreven, het zou genoeg zijn om in Goddelijke aanbidding neer te vallen, en uit te roepen: “Ik heb mij onderwonden, te spreken tot de Heere, hoewel ik stof en as ben!” zoals Abraham zei.

Ook las ik in de geschiedenis van Jacob, toen hij worstelde met een Man, tot de dageraad was opgegaan, maar hij zei: “Ik zal U niet laten gaan, tenzij Gij mij zegent”, en Hij zei: „Hoe is Uw naam? en hij zei: Jacob.” Jacob kreeg daar de naam van Israël, “want gij hebt U vorstelijk gedragen met God en met de mensen en hebt overmocht” en Jacob noemde de naam van die plaats: Pniël; want, zeide bij, ik heb God gezien van aangezicht tot aangezicht en Mijn ziel is gered geweest”. Deze Goddelijke openbaring was voor mij weer zeer versterkend. Want wie was Hij, Die zich God noemde en liet noemen? Mijn zuchten was, of ik, zoals Jacob, ook gezegend mocht worden, om hem te keren kennen.

Wat werd het mij duidelijk, dat Mozes tot het volk Israël sprak: “De Heere zal u een profeet verwekken uit uw broederen, gelijk mij, Die zult gij horen!” Deut. 18: 15.

Ook uit Exodus 20 vers 18 en 19: “En al het volk zag de donderen en de bliksemen en het geluid der bazuin en de rokende berg. Toen het volk zulks zag, weken zij af en stonden van verre,” en zij zeiden tot Mozes: “Spreek gij met ons, en wij zullen horen, en dat God met ons niet spreke; opdat wij niet sterven.” En in vers 21 staat: “En het volk stond van verre, maar Mozes naderde tot de donkerheid, alwaar God was.” Hier werd het mij zeer duidelijk, dat er tussen God en het volk een tussentreder moest zijn; want het volk was zich daar bewust, wegens hun zonden, om direct in contact met God te komen, dat ze sterven zouden, en daarom riepen ze tot Mozes: “Spreek gij met ons!” Ik kreeg daar te zien, dat Mozes hier een type was. van Hem, die ook voor de zondaar een Middelaar, een tussentredend Persoon, zou zijn. Hoe zou die Profeet zijn?

Als Mozes, die tussen het volk en God, en tussen God en het volk zal tussentreden; En er staat geschreven: “En er stond geen profeet in Israël meer op, gelijk Mozes, die de Heere gekend had, van aangezicht tot aangezicht.” Deut. 34: 10. Ik vroeg mij af, welke profeet is er dan opgestaan zoals Mozes, die zo getrouw was in zijn ganse huis. “Des anderen daags zeide hij tot het volk: Gijlieden hebt een grote zonde gezondigd, doch nu, ik zal tot de Heere opklimmen; misschien zal ik een verzoening voor uw zonden doen.” Hierin werd het mij duidelijk, dat ook ik, zo een Profeet en tussentreder moest hebben, zou ik voor God kunnen bestaan en verschijnen. Want God de Heere kan met de zondaar geen gemeenschap hebben, en de zondaar kan niet tot God naderen, noch in gemeenschap met Hem komen, zonder een Middelaar. Ook kreeg ik te zien de afschaduwingen van de offeranden, die ook een type van de Heere Jezus Christus waren, waarvan in Leviticus 17 geschreven staat: “Want de ziel van het beest is in het bloed, daarom heb Ik het u op het altaar gegeven, want het is het bloed, dat voor de ziel verzoening moet doen.” De Talmud zegt ook: zonder bloedstorting geschied er geen vergeving. Als Israël offerde, dan was er een ochtend-, middag- en avondoffer, ook een brandoffer, het schuld- en zoenoffer, het vrijwillig- en het spijsoffer. Ook was er een gedurig licht brandende in de tempel. Ik werd ingeleid, dat het de zonde van de nacht was, waarvoor het ochtendoffer gebracht moest worden; de zonde van de morgen, waarvoor het middagoffer gebracht moest worden en dat voor de zonde van de middag, het avondoffer gebracht moest worden. Ook was er een gedurig licht, brandend in de tempel. Het gedurig licht was een zeker teken van de inwoning en van het licht van de Geest, dat in de harten van de Kerk schijnt, “want uw lichaam is een tempel van de Heilige Geest, waar Ik in woon,” spreekt de Heere; en in dat licht zien wij onze zonden, waarvoor dagelijks geofferd moet worden. Het brandoffer wijst op de vrijwillige overgave van Hem, die zich eenmaal vrijwillig overgegeven heeft tot in de dood, ja de dood van het Kruis. Zo wijst het zoenoffer op het bloed, dat eenmaal gestort zou worden in de hof van Gethsémané en aan het kruis op Golgotha, dat de aarde gedrenkt heeft en welks bloed betere dingen spreekt, dan Abel; want dat riep om wraak, maar het bloed van Christus schenkt de verzoening, waardoor een verloren Adamskind, die vervloekt ligt onder de vloek van de wet, weer met God, zijn Schepper en Formeerder, in gemeenschap kan komen. Zo heeft ook het spijsoffer zijn betekenis.

Het spijsoffer achtte ik zeer bevorderlijk om onze gedachten klaarheid te geven. Wanneer wij de bestanddelen, die daarin voorkomen, beschrijven, zullen wij er een type van de Heere Jezus in zien.

Wat de bestanddelen aangaan, kan men “de meelbloem”, als het hoofdbestanddeel van de offeranden beschouwen; terwijl er niet in gesproken wordt van bloedstorten maar wij hebben daarin een type van de mensheid van Christus, in welke zich alle volmaaktheid verenigt. Elke kracht of deugd was daar aanwezig en vaardig om ter rechter tijd, krachtig te handelen. De Heilige Geest verlustigt Zich in het ontvouwen van de heerlijkheden van de Persoon van Christus, in het voorstellen van Zijn weergaloze voortreffelijkheid, door Hem ons voor te stellen in tegenstelling met al het andere. Het was meelbloem, het moest fijngestoten zijn, effen en geen grove korrels er in. Voorbeeldende: Christus in Zijn volkomenheid, De olie in het spijsoffer is een type van de Heilige Geest. De meelbloem was gemengd met olie; er werd olie op gegoten. We zien daarin het type van de gezegende Heere Jezus Christus, gezalfd door de Heilige Geest, dit is Goddelijk. De nauwkeurigheid, die hier zo duidelijk is, wekt de bewondering van de ziel op. Door al de bladzijden van het Oude- en Nieuwe Testament, ademt één en dezelfde Geest, die ons in staat stelt te zien, hoezeer het één in het ander sluit. Ook de wierook, een ander bestanddeel heeft zijn Goddelijke

betekenis. We merkten op: de meelbloem was het hoofdbestanddeel van de offerande. Olie en wierook waren de twee voornaamste nevenbestanddelen. En het verband tussen deze beide laatste zaken, is inderdaad zeer leerzaam, De olie schaduwde de kracht van de dienst van Christus, de wierook het voorwerp daarvan, af. Het eerste leert ons, dat Hij alles door de Heilige Geest van God verrichtte, het laatste dat Hij alles tot heerlijkheid van God deed. De wierook stelt het leven van Jezus Christus voor wat uitsluitend voor God bestemd was. Dat is duidelijk uit een vers: “En hij zal het spijsoffer brengen tot de zonen van Aáron de priesters, vanwelke één daarvan zijn hand vol grijpen zal, uit deszelfs meelbloem en uit deszelfs olie met al deszelfs wierook, En de priester zal deszelfs gedenkoffer aansteken op het altaar; het is een vuuroffer tot een lieflijke reuk des Heeren.” Zo was het met het eigenlijke, het ware spijsoffer, in de Mens Jezus Christus gesteld.

In Zijn gezegend leven, was iets dat uitsluitend aan God gewijd was. Elke gedachte, elk woord, elke blik, elke handeling van Hem, verspreidde een welriekende reuk, die rechtstreeks tot God opsteeg. Evenals in de type “het vuur van het altaar” de aangename reuk van de wierook deed ontstaan,

Evenzo was het in het anti-type. Hoe meer Hij “beproefd” werd, bij al de taferelen en omstandigheden van Zijn gezegend leven, hoe meer het zich openbaarde, dat er niets in Zijn mensheid was, of het steeg als een aangename en welriekende reuk, tot de troon van God, op. In het brandoffer zien wij Christus, Zichzelf zonder vlek, God opofferende; in het spijsoffer zien wij Hem al de innerlijke voortreffelijkheid en volmaaktheid van de handelingen van Zijn menselijke natuur, God aanbieden, Een volmaakt van Zichzelf uitgeledigde, een gehoorzaam Mens op aarde, de wil van God volbrengende, en handelende op het gezag van het Woord en door de kracht van de Geestes had een aangename welriekende reuk, die alleen God wel aangenaam kon zijn. Het feit dat “al de wierook” op het altaar verteerd werd, bepaalt Zijn waarde op het eenvoudigste. Er kwam ook zout in het spijsoffer, als toevoeging van onverderfelijkheid, want de woorden van Christus waren altijd met zout besprengd. “Want al de offeranden des spijsoffers moesten met zout besprengd worden, want er staat: “En het zout des Verbonds van uw God, van Uw spijsoffer zult gij niet laten afblijven.” “Met al uw offeranden, zult u zout offeren.” Hetgeen er niet in mocht komen is zeer opmerkelijk, waarin het anti-type in voorgesteld wordt.

Het eerste, dat er niet in mocht komen was “desem.” “Geen spijsoffer, dat gij de Heere zult offeren zal met desem gemaakt worden”, dit wordt als een zinnebeeld van het kwade voorgesteld. In het 23^e hoofdstuk van Leviticus wordt het toegelaten in de twee broden, die op de Pinksterdag geofferd werden. Maar van het spijsoffer werd desem uitgesloten. Er mocht niets zuurs, niets wat opgeblazen maakte of kwaad uitdrukte, in datgene zijn, wat “de Mens Christus Jezus” afschaduwde. In Hem kon niets zijn, dat naar het wrange van de natuur smaakte, niets opgeblazen. Alles was rein, wezenlijk en echt bij Hem. Zijn woorden mochten soms in het leven snijden, maar bitter waren zij nooit. Zijn wijze van spreken hield gelijke tred met de gelegenheden. Zijn houding openbaarde altijd het wezen van Iemand, Die in de onmiddellijke tegenwoordigheid van God wandelde. Ook een ander bestanddeel, even stellig van het spijsoffer uitgesloten, was de honing. “Want van geen zuurdesem en van geen honing zult gij lieden de Heere vuuroffer aansteken,” In de Spreuken staat: “Hebt gij honing gevonden, eet dat u genoeg is” maar men vergete het niet: in het spijsoffer, noch in Zijn tegenbeeld mocht het aanwezig zijn. In het spijsoffer was de volheid van de Heilige Geest; de welriekende reuk van de wierook; de bewarende kracht van het zout van het Verbond. Al deze dingen bevonden zich in het spijsoffer bij de “meelbloem” in de Persoon van het ware “Spijsoffer”, maar “honing” niet. Wat een les voor het

hart, wat een, heilzaam onderricht was het voor mij! En ik hoop het ook voor u, lezers. De Heere Jezus wist de natuur en haar betrekkingen ter rechter plaats te stellen. Hij wist hoeveel “honing” behoorlijk was. Tot Zijn moeder kon Hij zeggen: “Wist gij niet, dat Ik moest zijn in de dingen Mijns Vaders?” En later tot Zijn geliefde discipel: “Zie, uw moeder,” Met andere woorden: Hij liet nooit toe, dat de eisen van de natuur het toewijden aan God van al de krachten van Zijn volmaakte mensheid, belemmerde. Maria en anderen met haar mogen gemeend hebben, dat de verhouding waarin zij naar de mens, tot de Gezegende stonden, haar enig recht gaven of invloed mochten doen uitoefenen, op dat natuurlijke terrein; maar als wij lezen: “Zo kwamen dan Zijn broeders en Zijn moeder, en buitenstaande, zonden zij tot Hem, en riepen Hem. En de schare zat rondom hem en zij zeiden tot Hem: Zie uw moeder en uw broeders daarbuiten zoeken U.” Wat was toen het antwoord van het ware Spijsoffer, liet Hij toen aanstonds Zijn werk varen? om aan de roepstem van de natuur gehoor te geven? Geenszins. Had Hij dit gedaan, dan zou Hij bij het spijsoffer honing gedaan hebben, en dat mocht niet. De honing werd door Hem, te dezer gelegenheid, zorgvuldig vermeden; evenals bij alle andere gelegenheden, waarbij de eisen van God in aanmerking moesten genomen worden, en in haar plaats werd de kracht van de Geest, de welriekende reuk van de “wierook” en de deugdzaamheid van het “zout”, heerlijk ten toon gespreid. Want Hij antwoordde hun zeggende: “Wie is Mijn moeder of Mijn broeder? En rondom overzien hebbende, die om Hem zaten, zei Hij: “Ziet, Mijn moeder en Mijn broeders; want zo wie de wil van God doet, die is Mijn broeder en Mijn zuster en moeder.” Ook op de bruiloft te Kana, deed de Heere er geen honing bij, want op de vraag van Zijn moeder: “Er is geen wijn” antwoordde Hij: “Vrouw, wat heb Ik met u te doen, Mijn ure is nog niet gekomen.” Zo zou ik nog veel kunnen toevoegen, maar ik acht, dat het te ver zou uitbreiden, en daarom eindig ik met dit onderwerp.

HOOFDSTUK VIII

Over het Pascha

Als wij spraken over het bloed van de verzoening, dan moet ik u verder iets mededelen, omtrent de Paasfeestviering van de Joden, waaronder het breken van brood en het schenken van wijn, als avondmaalsviering, bedoeld wordt.

Alsook het breken van het lichaam, het begraven, en de opstanding uit de doden, van Christus; gelijk ik u beloofd heb in het begin van mijn beschrijving.

Aan de avond van de 14^e Nisan van de Joodse maand (maart of april) gaan de Israëlieten naar de synagoge, om het Paasfeest te vieren. Het woord Paasfeest is afkomstig van een Grieks woord, dat betekent: voorbijgaan; dat wederom zijn oorsprong heeft van het Hebreeuws woord: Pesach; hetwelk “overschrijden” betekent, ook voorbijgaan.

Dit feest, vieren zij ter herinnering aan de gelukkige en wonderbare uittocht uit Egypte. De wijze, waarop zij dit feest vieren, is zo wonderlijk, dat ik niet nalaten kan, bij de beschrijving van hetzelfde, langer stil te staan, dan mijn voornemen was. Ingevolge de Mozaïsche wet wordt het door vele Israëlieten, nog gehouden. Echter zijn er ook velen, die in dit feest geen behagen meer scheppen, Vooral zijn het de meer gegoede Joden, die zich ontslaan, niet alleen van de vele en lastige ceremoniën van de Rabbijnen, maar ook van de voorschriften van Mozes. De minder gegoede Jood viert dus het Paasfeest, en er zijn er nog enkele, die in het ten uitvoer brengen van alle voorgeschreven ceremoniën, zó nauwkeurig zijn, dat men zich waarlijk daarover verwonderen moet. Jammer, dat zij zich veelal geen rekenschap weten te geven, waarom zij het zó en niet anders vieren, Alvorens wij verder gaan, moet ik even mededelen, dat er op de 13^e van de Joodse maand Nisan al het gezuurde, uit hun huizen moet worden geruimd. De schotels en schalen worden weggeborgen tot na Pasen (8 dagen lang). En andere borden en schotels worden daarvoor in de plaats gesteld. Het overschot van de spijs wordt verbrand (een aangenomen gewoonte) in een gegoten ijzeren pot. Ik herinner mij, toen ik een jongen was van 9 à 10 jaar, dat ik op de Raamgracht te Amsterdam, bij de waterkant zat, (tegenover de Ververstraat, waar ik woonde) met een gegoten ijzeren pot, om daar voor de Joden, hun brood, of wat zij over hadden van het gezuurde, voor hen te verbranden, waarvoor ik dan enkele stuivers kreeg. De voorschriften van de Rabbijnen die ons daarin worden voorgeschreven, om het gezuurde uit het huis te doen, zouden u wellicht beginnen te vervelen als ik er meer van zei.

Dit wil ik u nog mededelen, dat, als de Joden voor die 8 dagen een ander gebit in hun mond konden doen, zij het niet zouden nalaten. We gaan verder over het Paasfeest.

Wanneer de Israëlieten 's avonds uit de synagoge komen, beginnen de huiselijke godsdienstplechtigheden. Van de duizend Joden is er nauwelijks één, die haar ware strekking kent. Een enkele geleerde rabbijn, die ze kent, zorgt er wel voor, dat hij het geheim bewaart; daarentegen tracht men op elke mogelijke wijze, de eenvoudige Joden zand in de ogen te werpen, door aan de aloude ceremoniën, een andere betekenis te geven.

Over de tafel ligt een wit tafellaken uitgespreid; vervolgens zult u midden op de tafel een koperen bekken vinden, waarop in een servet, op een kunstige wijze, drie Paasbrooden liggen. Voorts een ei, een been van een lam, een kopje met amandelen; rozijnen en kaneel door elkander gestampt, een bakje met azijn of zoutwater, en eindelijk een stuk mierikwortel. Daarnevens staat een karaf gevuld met wijn en enige glazen. Achter de tafel staat een stoel met 2 witte kussens. Vraagt u nu de Israëliet,

wat dit alles te betekenen heeft, dan antwoordt hij aldus: “De drie paasbrooden, daar op dat koperen bekken, zinspelen op de 3 afdelingen, waarin Israëel verdeeld is, en wel: de eerste stelt voor de priester-kaste (Kouhijn, Cohen), de tweede de Leviëten (Levi) en de derde de overige Israëliëten (Jisroiyl). Het lamsbeen, toont u het paaslam, dat weleer in Egypte en vervolgens telkenjare in de tempel is geslacht en gegeten. Het ei geeft te kennen, dat er in de tempel nog een ander offer geofferd is namelijk het feestoffer. De mierikwortel, de azijn (of soms zout water) en die gestampte amandelen herinneren ons aan de bange tijd van onze voorouders, toen zij slaven waren in het land Egypte en hun leven zo bitter en zuur was, als deze zinnebeelden. De rode wijn brengt ons het bloed voor de geest, van de vermoorde kinderen, die volgens het bevel van Farao, in de rivier moesten geworpen worden. Wat nu eindelijk die stoel met die kussens en nog andere plechtigheden” (wat ik u dadelijk verhalen zal) “betekenen . . . dat weet ik niet”. U ziet dus geliefde lezers, dat die verklaring zeer eenvoudig is, en eigenlijk niets betekent. De eenvoudige Jood echter, stelt zich daarmee tevreden, en wat hij niet weet, of niet kan begrijpen, daarover bekommert hij zich niet. Zoals hij reeds als kind gezien heeft, hoe zijn vader op die avond te werk ging, zo doet ook hij; niets meer en niets minder; tenzij de slaap hem wat spoediger overvalt. Wat nu de vrouwen betreft, enkele lezen de formuliergebeden mee (de Hagada), die nogal talrijk, en waarlijk kernachtig zijn, maar de meeste zitten daarbij zeer nuchter te kijken (er zijn vele vrouwen, die hun gebeden niet eens lezen kennen!) Alleen dán zijn ze bezig, als er iets te eten of te drinken valt. Het gebeurt ook niet zelden, dat de spotlust hen bekruipt. Vooral merkt men zulks op, waar men het viere van het paasfeest nog niet geheel zijn afscheid heeft gegeven, maar men eigenlijk weinig lust gevoelt, om dit met die ernst te doen, waarmee de vaderen zulks pleegden.

Wanneer de formuliergebeden een einde genomen heb. ben, eindigen zij gezamenlijk die plechtigheid met het uitroepen: Lesjóna Habóó Biejroeschalaim, (hetwelk betekent: in het volgende jaar zijn wij (in Jeruzalem). Er zijn er maar zeer weinigen, die dit oprecht wenssen; integendeel heb ik ook vele malen horen zeggen, dat als de Joden wederom naar Jeruzalem zouden keren, zij dan in Nederland zouden blijven; want dan was er voor hen meer te verdienen! Wederom anderen heb ik in plaats van Jeruzalem, de steden Amsterdam, Rotterdam of Den Haag, horen noemen en meer dergelijke spotternijen. Op dergelijke wijzen nu, viert het merendeel van het Jodendom het Paasfeest.

Dat u zulks niet verwondere, geliefde lezer! Immers, de eenvoudige Jood verstaat niet wat hij zegt, omdat hij, gelijk ik meer heb gezegd, zijn gebeden verricht in een taal, waarin hij een volslagen vreemdeling is, De meer gegoede bekommert zich om niets, want hij gelooft niet. Hij acht zich verheven boven de wet van Mozes en ziet met minachting neer op de instellingen van de rabbijnen. Hij eindigt deze plechtigheid met de uitroep: “Over een jaar ben ik niet te Jeruzalem, maar rijker.” . . .

Zo viert de man van zaken, zijn Paasfeest, zo diep is de Nederlandse Jood gezonken. Wat weleer voor de Jood het dierbaarste was, daar is hij thans koud over. Hij is thans tot een ander uiterste gekomen. Het Joodse hart, het Oosterse hart, dat warm klopte voor de God van de vaderen, dat blij juichte onder het zingen van Salems liederen, dat van vergenoegen brandde bij het naderen van een feest, dat hart is koud, koud gelijk de nacht, stil gelijk het graf! Het klopt niet meer, het juicht niet meer, het brandt niet meer!

Somtijds schijnt het nog enkele sporen van zijn natuurlijke aanleg te verraden, en laat het enkele juichtonen horen, maar die tonen lijken op die, welken zij uitten, die rondom het gouden kalf juichten. Zij lijken veel op die stijve bewegingen, die men wel eens een lijk ziet maken, die veroorzaakt worden door het sterk gebruik van medi-

cijnen. Het zijn de laatste stuiptrekkingen van een stervende! Ongelukkig, die, weleer een cederboom; thans gelijk bent aan de hysop! Die weleer een eik, thans een geknakt rietje zijt! Zoals een lijk, dat nog de kenmerken draagt, dat het eens een mens geweest is. Zo tonen uw gelaat en houding nog slechts de vurige Oosterling aan. De zorg voor het stoffelijke heeft schier elke andere zorg verdrongen. U hebt de alsemkroes, O, Israël, die de vergankelijkheid u aanbood, tot op de bodem toe geledigd! Deze drank heeft geheel uw bloed troebel gemaakt, uw gevoel verdoofd, uw hart stomp gemaakt! U bent ziek, ten dode toe ziek! En wat de droefheid ten top doet stijgen, is, dat u niet eens weet, dat u ziek bent! de aard van uw ziekte niet kent, haar gevaar niet bevroedt, haar gevolgen niet vermoedt, en de uitkomst niet berekent!

Voor ruim 19 eeuwen geleden wandelde Eén in de schone velden van Galilea, Die zag met een blik van een ziener, Hij sloeg u gade, Hij trachtte in uw hart te lezen, Hij kende u, Hij merkte uw krankheid, Hij gaf u deze te kennen; ook verborg Hij de gevaarlijke toestand niet voor u, Hij bood u Zijn hulpe aan en gaf u geneesmiddelen, die weleens bitter van smaak, maar heilzaam in hun uitwerking waren; en naarmate uw ziekte steeg, des te scherper waren de medicijnen; naarmate de wond kwaadaardiger werd, des te dieper ging het lancet. Hij achtte u gelijk aan witgepleisterde graven, die van binnen vol doodsbeenderen zijn. Hij echter kon u genezen en wilde het ook! Hij had medelijden met u, en daarom greep Hij uw ziekte bij zijn hartader aan! En die weldadige Geneesheer, tot loon daarvoor hebt u Hem jammerlijk doen sterven! Jesaja 53: 3 enz.: “Hij was veracht, en de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten, en verzocht in krankheid; en een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor Hem; Hij was veracht, en wij hebben Hem niet geacht. Waarlijk Hij heeft onze krankheden op zich genomen en onze smarten heeft Hij gedragen; doch wij achtten Hem, dat Hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was” enz.

De gebruiken en plechtigheden op de eerste en tweede avond van het Paasfeest zijn van groter betekenis, dan u daar zo-even van de Israëliet geschetst werd.

De drie Paasbroden op de Paastafel in een tafellaken gewikkeld, geven u het zinnebeeld te kennen van de Drieëenheid, en wel het eerste of bovenste brood is het beeld van de Vader, het tweede of middelste van de Zoon, en het derde of onderste, van de Heilige Geest. Nu weet ik zeer wel, dat de Jood, onverschillig op welk standpunt hij staat, van geen drieëenheid in de Godheid weten wil. Nochtans spreken de oude rabbijnen zelfs in hun boeken, waarvan een boek genaamd de Heilige Zohar, over de Drieëenheid; maar de Joden van de tegenwoordige tijd verwerpen dat per monde. Zo goed als zij af wijken van de wet van Mozes. De Talmud zegt dat de Heilige Zohar niet gelezen mag worden, of men moet een leeftijd bereikt hebben van 40 jaar. Waarom nu? dan heeft men. geen zin meer om zo'n boek te bestuderen; wellicht door de omstandigheden van het leven. Ofschoon er duizenden Joden zijn, die niet eens weten, dat er zo'n boek bestaat. En mocht men het soms lezen op jongere leeftijd, dan loopt het Jodendom gevaar, dat men achter een geheim komt, waar God de Heere op zijn hoogst verheerlijkt en bewonderd zou worden; en vele Joden zouden dan in een Drieëenheid in het Goddelijke wezen gaan geloven en aanbidden, als de Heilige Geest hun daarin zou voorlichten. En dan zouden zij er achter komen, dat de geleerden, omtrent dit leerstuk, dezelfde gevoelens koesterden, welke thans door de kerk omhelsd worden.

Wanneer nu de huisvader de zegen over de wijn heeft uitgesproken, dan wast hij Zijn handen en breekt vervolgens het middelste brood en legt het grootste gedeelte daarvan, onder enige kussens, welke op een stoel, hij hem liggen. Hiermee geeft hij te kennen, dat de tweede Persoon in de Drieëenheid, de Messias, de Zoon van God, gebroken moet worden; terwijl het “onder de kussens leggen”, niets anders betekenen

moet, dan het graf waarin het gebroken lichaam rusten moet. Tijdens de plechtigheid, worden er vier bekers wijn gedronken, welker gebruik verschillend uitgelegd wordt. De derde beker wordt genoemd in het Hebreeuwse (Koum schel berogo) de beker van de dankzegging en de vierde beker ziet op de verlossing door de Messias.

De Medrosch Barschist Rabba, Kap. 87, bladzijde 84, kolom 4, zegt, (ook één van de boeken van de rabbijnen) van de 4 bekers in een gelijkenis, “dat God deze aan Israël, in de dagen van de Messias, geven zal. Ingevolge Psalm 16: 5 De Heere is het deel mijner erve en mijn bekers, gij onderhoudt mijn lot”, En voorts psalm 116: 13 “Ik zal de beker der verlossing opnemen”. Terwijl de Zohar deze merkwaardige woorden van de wijn zegt: (“Dit is de wijn van de Heere van de hemel, waarvan de wet drinkt”).

Na de maaltijd en alvorens met het tweede gedeelte van de plechtigheden een aanvang te maken, neemt de heer van het huis, het brood, hetwelk onder de kussens ligt en legt het op de tafel, hetwelk te kennen moet geven, de overwinning van de Messias over dood en hel, daar hij uit het graf herrijzen zal! Voorts breekt hij het brood, en geeft een ieder daarvan te eten, hetwelk betekent, dat hij die van het gebroken lichaam van de Messias eet, er ook deel aan Hem heeft. Men noemt dit: (Aphikomom) nagerecht. Sommige rabbijnen vertalen dit, door: neemt de spijs van de tafel. En nog meer dergelijke vertalingen. Het is volgens de Mischna (een Rabbijns boek) verboden, om na het gebruik van de Aphikomom, nog meer te eten; evenzo op andere plaatsen. Hieruit blijkt dus, dat de Aphikomom geen feestspijs of slechts het eten van ongezuurd brood is, maar wel het kostelijk nagerecht, dat de plaats van het Paaslam, hetwelk wederom het zinnebeeld van de Messias is, moest innemen; waardoor het eten van de Aphikomom, een Goddelijk bondsmaal moet worden; daarom mag de Israëliet de gewone zegen daarover niet uitspreken; teneinde het van elk gewoon gerecht te onderscheiden. Sommige schrijven aan de Aphikomom een wonderbare kracht toe; bijv. wanneer zij over zee moeten, nemen zij deze mee, waardoor wij voor het gevaar van verongelukken bevrijd zijn. Dus dit is het overblijfsel van de Aphikomom, wat bewaard wordt, De Paasplechtigheid wordt besloten met het lezen van de (Hallel) lofzang vervat in de psalmen 113-118.

In de Talmud wordt van de Hallel de volgende verklaring gegeven:

- 1^e de uittocht uit Egypte,
- 2^e het klieven van de Rode Zee,
- 3^e de wetgeving op Sinaï,
- 4^e de opstanding van de doden,
- 5^e de smarten van de Messias.

Namelijk: de uittocht uit Egypte wordt aangeduid door de woorden: “toen Israël uit Egypte toog” (Ps. 114: 3).

Het klieven van de Rode Zee door de plaats: “De zee zag het en vlood” (Ps. 114: 3).

De wetgeving van Sinaï ligt in de woorden: “De bergen sprongen als lammeren” (Ps. 114: 4).

De opstanding van de doden in de woorden: “Ik zal wandelen voor het aangezicht des Heeren in de landen der levenden” (Ps. 116: 9).

En eindelijk de smarten van de Messias door de plaats: “Niet ons, o, Heere niet ons! Maar uw naam zij de eer!” (Ps. 115: 1).

Met het lezen van de Hallel is de plechtigheid geëindigd.

U ziet mijn geliefde lezer uit het één en ander, dat het Israelitisch Paasfeest mitsgaders zijn gebruiken en plechtigheden, geenszins van belangrikheid ontbloot is. En om u met alle bijzonderheden en haar strekking bekend te maken, heb ik bij de beschrijving van het Paasfeest langer stilgestaan, dan het bestek van dit boek eigenlijk toeliet.

U ziet het, ondanks zichzelf, legt de Jood getuigenis af van de Christus en Zijn dienst; ondanks zichzelf, verkondigt hij, de Jood, u jaarlijks bij vernieuwing, dat Jezus Christus, waarlijk is opgestaan; en eindelijk ondanks zichzelf, toont hij u, welk een vreugde het is aan te zitten aan de Koninklijke maaltijd, om te nuttigen het gebroken lichaam van de Messias, en te drinken van de wijn van de Heere van de Hemel!

En u mijn broeders naar het vlees, ook kan ik dit hoofdstuk niet eindigen, alvorens u aandacht te vestigen op de heerlijkheid van uw Paasfeest. Israëlieten! Wie en wat u ook zijn moogt, arme en rijke, gelovige en onverschillige, eenvoudige en geleerde, nog zal het a.s. Paasfeest niet genaderd zijn, of ik kijk uit (het is nu 18 febr. 1944) of u a.s. april, met ons, Christenen, dit Pascha mag vieren! Wat één van uw broeders naar het vlees uitriep: “Het Pascha is voor ons geslacht, namelijk: Jezus Christus, en Die gekruisigd”.

Ik vraag u met een ernstige vermaning en bede! Legt voor een ogenblik, de haat, die u tegen mij hebt, af; en onderzoekt wat ik gezegd heb, Reeds vele stemmen zijn tot u gekomen en vele roepen nog! Voor sommigen bent u doof en andere ontvlucht u als een angstvallige. Een nieuwe stem komt tot u; andermaal wordt bij u aan de deur geklopt. Zult u opendoen? Zult u? Welaan, hoort wat Rabbi Josai u in de Zohar Berechiet, deel I, pag, 66 toeroept; “Wee de goddelozen, die zich niet van hun zonden tot de Hooggeprezen God bekeren, zolang zij nog in deze wereld zijn. Want wanneer de mens zich bekeert en zijn schuld belijdt, zo vergeeft hem de Hoogverheven God. Maar degenen, die in hun zondenschuld volharden, en zich niet van hun ongerechtigheid tot de gezegende God willen bekeren, werpt Hij in de hel waaruit Hij hem in eeuwigheid niet verlossen zal”.

HOOFDSTUK IX

De grote verzoendag

In verband met de grote verzoendag, moet ik u nog het één en ander verder mededelen.

Aan de avond voorafgaande aan de grote verzoendag is het de gewoonte zoenoffers te brengen. Men neemt voor een man een haan; voor een vrouw een hen, en voor een zwangere vrouw een haan en een hen; vanwege het kind.

De huisvader verzoent eerst voor zichzelf; immers de hogepriester heeft eerst voor zichzelf verzoend, daarna voor zijn familie, en eindelijk voor geheel Israël.

Het één en ander geschiedt op de volgende wijze: Hij neemt een haan in zijn hand en zegt de volgende verzen: “De mensenkinderen, die in duisternis en in de schaduw van de dood zaten gebonden met verdrukking en ijzer, deze voerde Hij uit de duisternis en de schaduw van de dood en hij brak hun banden. De zotten worden om de weg van hun overtreding en om hun ongerechtigheden geplaagd. Hun ziel gruwelde van alle spijzen, en zij waren tot aan de poorten van de dood gekomen; doch roepende tot de Heere in de benauwdheid, die zij hadden, verlost Hij hen uit hun angsten. Hij zond Zijn woord uit, en heelde hen, en rukte hen uit hun kuilen. Dat ze de Heere loven voor Zijn goedertierenheid en Zijn wonderwerken voor de kinderen van de mensen. Is er dan bij Hem een gezant, en uitlegger, één uit duizend om de mens zijn rechte plicht te verkondigen, zo zal Hij hun genadig zijn en zeggen: Verlos hem, dat hij in 't verderf niet nederdale, Ik heb verzoening gevonden”.

Terwijl een zoenoffer om zijn hoofd slingert, zegt hij:

“Dit is mijn plaatsvervanger! Dat is mijn uitwisseling! Dit is mijn zoenoffer! Deze haan gaat in de dood, ik echter ga in een gelukkig lang leven, en tot vrede”.

Daarop begint hij weer van voren aan bij de woorden:

“De mensenkinderen . . . enz.” En dit doet hij tot drie maal toe. Hierop nu volgen de verschillende ceremoniën, welke in echt genomen moeten worden, wanneer de verzoening van een vrouw of een ander persoon geschiedt.

Zodra men op deze wijze de verzoening volbracht heeft, moet men de handen op het offer leggen, evenals men vroeger de handen op het offer heeft gelegd; onmiddellijk daarna geeft men het over, om geslacht te worden.

Deze, onder de Joden algemeen heersende ceremonie, bewijst genoegzaam, de inwendige ontevredenheid van de Joden, met hun eigen leer. En de diepgegronde overtuiging van het hart, deze namelijk: dat zonder bloedstorten geen vergiffenis van zonde te verkrijgen is. Indien de Israëlieten werkelijk geloofden, dat boete of de verzoendag, of het geven van aalmoezen, of verdiensten, hetzij die van hunzelf of van hun voorvaderen, de zonden konden verzoenen, dan zouden zij nooit een gebruik, zoals het evengemelde hebben uitgevonden.

Het bewijst echter, dat de geest van de Mozaïsche wet, te diepe wortels heeft geschoten, dan dat het zich met een zaak vergenoegen zoud, welke beneden het werkelijk offer is. En daar dit volk thans priester, noch altaar bezit, zo werd een jammerlijke en wanhopige proef genomen, om het beschuldigend geweten, door deze uitvinding, rust te verschaffen. Dit gebruik bewijst dus, dat de leer van de rabbijnen, omtrent de verzoenende kracht van de boete, zelfs niet eens door haar uitvinders met bijzonder vertrouwen werd opgenomen. Hoe kan nu een Israëliet het heil van zijn onsterfelijke ziel op een leer gronden, die regelrecht tegen de Mozaïsche wet indruist, en wier belijders zelf bekennen, dat zij ongenoegzaam is? Moet dan de Israëliet steunen op het door hemzelf uitgedacht offer van een haan? Nergens vindt men, dat God

daarvoor vergiffenis heeft beloofd.

Deze steun is alzo even ongenoegzaam, als één van die, welke wij al beschouwd hebben. Elke opgedrongen hoop van de rabbijnen, heeft zich reeds bij nader onderzoek als ongenoegzaam voorgedaan. Niet één van de velen is voldoende; ieder op zichzelf draagt zij zozeer de stempel van menselijke uitvinding, dat het verontruste hart, veeleer haar ontvlucht, dan zich er aan vastklemt.

Persoonlijke verdienste, de verdiensten van de voorvaderen, het blazen op de bazuin, de tegenwoordige waarneming van de grote verzoendag, het offer van een haan, dit alles hoe plechtig ook ten uitvoer gebracht, met welke goede bedoelingen ook gedaan, al deze dingen zijn, zo niet direct strijdig met de Heilige Schrift, dan toch door haar tenminste twijfelachtig gemaakt.

Uit het hierboven aangehaald gebruik, van het tegenwoordig Jodendom, blijkt intussen;

1. Dat elk menselijk wezen, waarlijk schuldig is en behoefte heeft aan verzoening;
2. Dat een verzoeningsoffer ter verkrijging van vergiffenis, de enige werkelijke hoop is;
3. Dat voor elke man, iedere vrouw, elk kind, ja, zelfs voor de ongeboren vrucht een offer nodig is;
4. Dat de natuur van de mens verdorven is; en dat de erfzonde zelfs daar, waar geen werkelijke overtreding plaats vond, door het bloed van een verzoenoffer moet worden uitgewist;
5. Dat de zonden, op het offerdier moeten worden overgebracht, en dat dit een plaatsvervanger van de zondaar is, zoals ten duidelijkste blijkt uit de woorden: "dit is mijn plaatsvervanger! Dit is mijn uitwisseling! Dit is mijn zoenoffer";
6. Dat hij, die een offer aanbrengt voor een ander, zelfs vrij van zonde moet zijn; aangezien de plechtigheid vereist, dat de vaderen van het huisgezin eerst voor zichzelf, en dan voor zijn familie verzoening doet.

Dit alles ligt klaarblijkelijk in de eenvoudige offerande van een haan. En wilt u nu ten slotte weten, geliefde lezers, waarom men juist een haan daarvoor heeft gekozen? Welaan, luistert. De oude rabbijnen waren zich zeer goed bewust, en hebben het menigmaal niet onduidelijk uitgesproken, dat er éénmaal een Rechtvaardig mens zou opstaan, om voor het ganse menselijk geslacht verzoening aan te brengen. Hoe ook verminkt en verdraait, zijn er enkele brokstukken overgebleven, waarvan de latere rabbijnen zich bedienden. Gelijk wij dit zagen bij het Paasfeest, zo zien wij het ook hier bij het vieren van de grote verzoendag. In het boek genaamd Orag Gajim, pag. 605, waar over het offeren van deze haan breedvoerig gesproken wordt, is dan ook de rede opgegeven, waarom het een haan moet zijn: "Omdat zijn naam (Gower) in het Hebreeuws een mens betekent, zo is hij als de plaatsvervanging van de ene mens voor de andere mens" (Een boek merkwaardig, omdat het de dagelijkse verordening bevat, waaraan de Israëlieten zich te houden hebben). Deze haan moet dus een rechtvaardig mens voorstellen, en daarom is hij als offerande voldoende. De gronden zijn zo slecht niet, maar ongelukkig gaat het hiermee, zoals met alle andere plechtigheden. De juiste inhoud kennen ze niet, de ware grond weten ze niet. En ze stellen ook niet de geringste middelen in het werk, om het te kunnen weten. Evenals zij het van grootvader en grootmoeder geleerd hebben, zó doen zij, geen haar meer en geen haar minder.

Zo spoedig is de haan niet geslacht of zij haasten zich, om van de met zware zonden beladen haan, heerlijke soep te koken, en die met zeer veel smaak te nuttigen.

Omstreeks 5 uur spoedt men zich naar de synagoge, er gaan dan ook sommige vrouwen daarheen. Voordat echter de dienst een aanvang neemt, geeft men elkaar de

hand (vooral in kleinere plaatsen) toewensende, dat aan ieder een goed jaar mag ten deel vallen en een verzegeling ten leven. Dit nu geschiedt hoofdzakelijk uit gehoorzaamheid aan de Talmud, die voorzeker de juiste aanmerking maakt: “Zonde tussen de mens en God bestaande, wordt op de grote verzoendag niet vergeven, tenzij men met elkaar verzoend zij”.

Vervolgens wordt de dienst geopend met een ceremonie, welke ik hier niet zal beschrijven. Daarna zet men de dienst voort met gebeden, die voor een groot gedeelte boetgebeden en waarlijk ernstig en krachtig zijn. Ongeveer om half tien is dit avondgebed geëindigd, en elkeen maakt spoed om zich ter ruste te begeven.

’s Morgens om 7 uur vangt de dienst weer aan, welke tot ’s avonds, wanneer de sterren zichtbaar zijn, voortduurt. Het laatste gebed heet: Negilo (slotgebed); en is wegens vele kernachtige uitdrukkingen wel het lezen waard. Het luidt aldus:

“Open dan nu de poorten van de hemel voor onze gebeden, want de dag is bijna voorbij gegaan”. En als ware het een wanhopende uitdrukking daarop: “O, de dag gaat voorbij, ook de zon, die gekomen is gaat onder, nu komen wij tot Uw troon! Och, draag toch, verzoen toch! Vergeef toch! Help toch! en wat er meer volgt. Vindt u dat, waarde lezers, niet ernstig? En als uit het hart voortkomende jammerklachten en gebeden? En het gaat ten laatste zover en laten niet na ook de engelen aan te roepen, om hun middelaars te zijn bij de Almachtige God! “Doet u een voetval voor het aangezicht van de grote God; misschien erbarmt Hij zich over een arm en ellendig volk. Misschien erbarmt Hij zich! Wanneer nu reeds het reeds lang gewenste ogenblik dáár is, dat namelijk de sterren aan de hemel zichtbaar worden, zo wordt er nog éénmaal op de bazuin geblazen en, de grote verzoendag is voorbij.

Nu kent de verwarring geen grenzen meer, allen lopen door elkaar, de doodsklederen worden afgelegd, het gewone avondgebed wordt opgezonden. Dit alles is het werk van een ogenblik.

Thuis wachten hun de warme koffie, brood, kaas, haring, enz. enz. Alles reeds in orde gebracht door de vrouwen, die enige tijd vroeger naar huis zijn gegaan; of die haar troost de gehele dag maar in huis gezocht hebben. Binnen een uur tijds is de maaltijd afgelopen. Men steekt een pijp of sigaar op en men begint nu eens te spreken over het verledene. “Ik heb goed gevast”, zegt de één, (nu hij zijn buik vol heeft), “O” zegt de ander, “mij was de dag om, voordat ik het wist.” Immers hij had een groot gedeelte van de dag doorgebracht met slapen! En meer dergelijke stichtelijke nabetrachtingen. Nu gaat men ook eens de ronde maken. Ieder gaat naar zijn familie of betrekkingen, om te vernemen, hoe ze gevast hebben. Van lieverlede komt nu het gesprek over de voorzangers, die op die dag gefungeerd hebben, en wel over de vraag of zij wel of niet in de smaak vielen! Deze is natuurlijk verschillend; men blijft ook niet in gebreke over dezen en genen de staf te breken. En nog veel andere zaken komen in het gesprek naar voren. Men kijkt op het horloge, men moet weer huiswaarts, om weer wat te eten en hiermede is ook de rij van de nabetrachting gesloten.

Hier lezer, hebt u een volledige beschrijving van de wijze, waarop de grote verzoendag, die grote en eerbiedwaardige dag, voor het merendeel van Nederlands Jodendom gevierd wordt. Een dag, waarop het Israëls hogepriester geoorloofd was, het allerheiligste binnen te treden, om verzoening te doen. Een dag, waarop nog ieder edel denkende met eerbied neerziet. Die dag wordt met onverschilligheid, zo niet met tegenzin tegemoet gezien! O, hoe vurig verlangt men reeds dagen te voren, dat die dag voorbij was.

En toch verkeren immers allen in de waan, dat zij vergiffenis hebben ontvangen. Zo was het toch ook met mij gesteld, gelijk ik u al heb medegedeeld. Waarom zouden zij die ook niet kunnen verwachten? Logisch geredeneerd moeten zij vergiffenis hebben,

evenals hun voorvaderen, die twee kronen verkregen bij de wetgeving van Sinai (uit de Talmud). Niettegenstaande zij de wet van Mozes met tegenzin ontvingen. De Talmud is in zulke dingen gewoonlijk logisch, (hij noemt dit een *conditio sine qua non*).

Had men nu niet op deze dag, die zij de eerbiedwaardigste dag noemen, een algemene verslagenheid moeten ontwaren en opmerken? Maar nee, het is in genen dele het geval. Zij vierten die feesten niet uit behoefte, maar alleen, omdat zij jaarlijks terugkeren.

Zij vasten, omdat zulks bepaaldelijk voorgeschreven is (er zijn er o zo weinig, waar het werkelijk om gaat om verzoening en vergeving te ontvangen). Als ze 's avonds uit de synagoge thuis komen, weten ze niets anders te zeggen of te vertellen, dat hun gebeden bestonden uit een ochtend-, middag-, avond- en slotgebed. Dat is alles! Daar staat men vroeg voor op en hult men zich in lijkklederen. Daarvoor bidden zij een ganse dag, en pijnigt men zich soms op een vreselijke wijze, terwijl er bijna niet één is, die met volle overtuiging zeggen kan: "Ik weet, dat mijn zonden vergeven zijn!" Bijna niet één in wiens gemoed de gedachten zouden oprijzen tot zijn naasten te spreken: "Het was mij goed op deze plaats geweest te zijn."

Zo leeft Israël daar heen zonder heiligdom, zonder priester, zonder offer en zonder troost! Voorwaar, hun toestand is hachelijk! Verstrooid aan alle einden van de aarde, vierten zij Paasfeest, doch . . . zonder Paaslam! Verbannen uit het land van hun wettig erfdeel, vierten zij de grote verzoendag, doch . . . zonder hogepriester! Verdreven van de graven van hun vaderen, staren zij met jammerlijke onverschilligheid op de puinhopen van hun voormalige glorie! Voorwaar, zeg ik u, hun toestand is hachelijk!

Israël! Mijn broeders naar het vlees! Wij gevoelen met u dat de grond, waarop u staat zwak, zeer zwak is; dat het gebouw van uw eredienst met loze kalk bepleisterd is! We kunnen ook begrijpen, dat de lange duur van Uw ballingschap u ten dele moedeloos heeft gemaakt, en daarom nemen wij deel in uw ongelukkige staat! Wij hebben medelijden met u, diep medelijden. Welk een onderscheid! Vroeger was u het heilige, het uitverkoren volk van God, dat zich beijverde om de dienst van Jehova met de meeste nauwgezetheid, maar ook met de meeste liefde en eerbied ten uitvoer te brengen. Thans bent u als het meest verachte en gesmade volk, dat met lusteloosheid de dienst van Jehova gadeslaat. O! wanneer ik dat alles naga, dan wordt mijn gemoed bewogen! Wanneer ik daarbij denk, dat ik ook nog dierbare nabestaanden onder u heb. Wanneer mijn oog tuurt naar de hoofdstad van Nederland, Amsterdam. Wanneer ik vanuit de verte de grafheuvel zie, welke het dierbaar gebeente van mijn vroeg afgestorven vader, mijn lieve dierbare moeder bewaart. O! Broeders uit Israël, dan ben u mij nog dierbaar! Dan rijst er menige zucht omhoog tot Hem, die het zuchten van een weerlooze niet versmaadt! Dan bid ik voor u, dat de Almachtige het overblijfsel van Jacob genadig zij! Genadig zijn, o, dat zal Hij, de Algoede, de Barmhartige! Er zal weer een tijd komen, waarop Uw druk zal veranderd worden in blijdschap, uw droefheid in vrolijkheid, wanneer Hij komen zal, Hij die zo jammerlijk over u weende, Die u zo vurig liefhad en stervende ook voor u heeft gebeden, dan zal Hij u vergaderen van alle einden van de aarde. "Juicht hemelen en weest blijde, o, aarde! Hij, die Israël verlaten heeft, Hij zal hen wederom aannemen; zo waarlijk als Zijn naam Ontfermer is!" Hij heeft het beloofd, en Hij zal Zijn woord eeuwig gestand doen Rom. 11: 26. Hij heeft het uitgesproken ook door de mond van de grote profeet: "In een klein ogenblik heb ik u verlaten en in grote barmhartigheid zal ik u wederom vergaderen."

HOOFDSTUK X

Onderzoekingen uit Daniël 9

Het beliefdde de Heere mij ook in te leiden in de 70 jaarweken in Daniël 9 in verband met Jesaja 53 en dan zal ik al hetgeen, wat mij geleerd is, door 's Heeren dierbare Geest, in mijn onderzoek mededelen. De vraag wanneer de Messias dan gekomen is, is mij verklaard geworden in Dan. 9, Als u dat hoofdstuk naleest, dan vindt u het gebed van Daniël.

“In het eerste jaar van Darius, de zoon van Ahasveros uit het zaad der Meden, die Koning gemaakt was over het Koninkrijk der Chaldeeën.” (vers 1).

En vers 2: “In het eerste jaar zijner regering merkte ik, Daniël, in de boeken, dat het getal der jaren, van dewelke het woord des Heeren tot de profeet Jeremia geschied was, in 't vervullen der verwoestingen van Jeruzalem, 70 jaren was.”

Vers 3: “En ik stelde mijn aangezicht tot God de Heere, om Hem te zoeken met het gebed en smekingen, met vasten, en zak en as.”

Vers 4: “Ik bad dan tot de Heere mijn God, en deed belijdenis, en zei: Och, Heere! Gij grote en verschrikkelijke God, die het verbond en de weldadigheid houdt, dien die hem liefhebben en Zijn geboden onderhouden.”

Vers 5: “Wij hebben gezondigd en hebben onrecht gedaan en goddelooslijk gehandeld en gerebelleerd met af te wijken van Uw geboden en van Uw rechten.”

Enkele verzen wilde ik hier neerschrijven, en verzoek mijn geachte lezer, dit gebed na te lezen. En zal dan nog een enkel vers neerschrijven, om u het duidelijk te maken wat ik bedoelde.

Vers 21: “Als ik nog sprak in 't gebed, zo kwam de man Gabriël, die ik in het begin in een gezicht gezien had, snellijk gevlogen, mij aanrakende omtrent de tijd des avondoffers.”

Vers 22: “En hij onderrichtte mij, en sprak met mij, en zei: Daniël! Nu ben ik uitgegaan, om U de zin te doen verstaan.”

Vers 24: 70 weken zijn bestemd over uw volk en over uw heilige stad, om de overtreding te sluiten, en om de zonde te verzegelen en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezicht en de profeet (dat is Jeremia) te verzegelen, en weet dan, en versta; van de uitgang des woords, om te doen wederkeren, en om Jeruzalem te bouwen, tot op Messias, de Vorst, zijn 7 weken, en 62 weken, de straten en de grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benauwdheid der tijden.

En na dien 62 weken zal de Messias uitgerooid worden, maar het zal niet voor Hemzelve zijn; en een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven, en zijn einde zal zijn met een overstromende vloed, en tot het einde toe zal er krijg zijn, en vastelijk besloten verwoestingen. En Hij zal velen het verbond versterken één week; en in de helft der week zal Hij het slachtoffer en het spijsoffer doen ophouden, en over de gruwelijke vleugel, zal een verwoester zijn, ook tot de voleinding toe, die vastelijk besloten zijnde zal uitgestort worden over de verwoeste.”

Ik kreeg te verstaan dat de 70 weken in Daniël 9, geen 7 dagen per week waren, maar 7 jaar, dus 7 X 70 jaar is 490 jaren; dus jaarweken, en geen gewone weken.

Vooreerst wat hier bepaald wordt, hetgeen in die 70 weken geschieden zou, onmogelijk geschieden kon, als het gewone weken waren. Ten tweede; omdat Daniël die weken in het volgende hoofdstuk zeer duidelijk onderscheid van deze weken, zoals u zien kunt in vers 2 van Dan. 10: “In die dagen was ik, Daniël treurende drie

weken der dagen” en zo verstond ik zulke, welke, als ons voorkomen; dus dagweken. Ezech. 4: 6: “Als gij nu deze voleinden zult, ligt een andere maal neder op uw rechterzijde, en gij zult de ongerechtigheid van het huis van Juda dragen, 40 dagen: “Ik heb u gegeven (let op) elke dag, voor elk jaar.” Alzo dat 70 weken 490 jaar uitmaken.

Als ik vers 24 naging, dan verstond ik daarin, dat de zonde, als opgesloten en verzegeld zou worden, doordat dezelve zou verzoend worden, zekerlijk door aan het geschonden recht te voldoen, en om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, dat is, een recht, om in eeuwigheid in Gods vriendschap hersteld te worden, en dat kon niet aangebracht worden, of die voorwaarden, waarop die vriendschap stond, moest volbracht worden.

“De gezichten en profetieën zouden verzegeld worden,” namelijk in het vervullen van hetgeen zij hiervan voorzegt hadden; of dat het anders een verzegeld boek zou worden. “De heiligheid der heiligheden zou gezalfd worden” de zinspeling is hier op de hogepriester, voor wiens voorhoofd op de gouden plaat geschreven was: “De heiligheid des Heeren” of op de tempel, daar het heilige der heilige aan was. En dit alles zou in die bepaalde tijd geschieden, en verder worden in het vervolg die 70 weken wat ingedeeld, als daar 69 weken gesteld worden. “Tot op Messias, de Vorst,” of dit nu is tot Zijn geboorte, of tot het aanvaarden tot een publiek werk, is uit de tekst niet duidelijk. Maar het laatste is het waarschijnlijkste; want anders zou de Messias, die na de 69 weken zou uitgeroeid worden, gelijk uit vers 26 blijkt; “dat is afgesneden worden uit het land der levenden,” Jes. 53 om alzo tot verzoening van de ongerechtigheden, “Zijn ziel tot een zoenoffer te stellen”; nu is het gebleken uit het 24^e vers, dat zulks in de tijd van 70 weken geschieden zou, en bijgevolg zouden minder dan 7 jaren verlopen zijn, te weten, van de geboorte van de Messias tot het volbrengen van Zijn werk, dat niet te denken is: derhalve kunnen wij het laatste verkiezen.

Ik heb tot mijn oogmerk niet veel te zeggen in 7 en in 62, alleen maar, dat de eerste 7 weken dienden om weder te keren, en om in Jeruzalem huizen te bouwen; daar zij al vrij voorspoedig in waren, zoals blijkt in Haggai 1: 4: “Is het voor ulieden wel de tijd, dat gij woont in uw gewelfde huizen, en zal dit huis woest zijn”, maar de volgende 62 weken bouwende de straten en grachten, en zo alles wat tot sterkte of tot sieraad van de stad verstreken kon, zulks geschiedde in benauwdheid van tijden, (gelijk men zien kan in Nehemia 3 en 4). En zo ziet men wat in die 70 weken geschieden zou.

Nu moet men wel opmerken, dat de offeranden in tweeërlei opzicht ophielden met de dood van de Messias; want vooreerst waren ze een profetisch voorbeeld van hetzelfde (of afschaduwing); en een profetisch voorbeeld duurt niet langer dan tot het tegenbeeld daar is, en dan houdt het voorbeeld op; ofschoon hetzelfde nog aanwezig blijft; en dan, zolang als de Verlosser als Borg nog niet betaald had, schoon Hij de schuld wel op Zich had genomen, om te betalen, zo stond de schuld als onbetaald, nog open; derhalve zo menigmaal als een Israëliet een offer bracht, zo betuigde hij daarmee dat zijn schuld nog onbetaald open stond en dat hij derhalve waardig was aan de dood overgegeven te worden. En zo waren de offeranden gelijk als een handschrift; hetwelk zij tekende, dat tegen hen was, omdat zij daarmee hun openstaande schuld bekenden en openbaar betuigden; nu kon zulks niet langer plaats hebben, als de Borg dadelijk betaald had, en zo moest in dat opzicht het offer ook ophouden, zodra de betaling geschied was.

Als ik Haggai 2: 10 opensloeg, dan las ik: “De heerlijkheid van dit laatste huis zal groter worden, dan van het eerste zegt de Heere der heirscharen, en in deze plaats zal ik vrede geven, zegt de Heere der heirscharen”.

Dus dit 2^e huis, Zerubbabels tempel, zou Salomo’s tempel overtreffen in heerlijkheid;

en als men dan op de tweede tempel acht geeft, zal men zien, dat Salomo's tempel, die van Zerubbabel ver overtreft; want aan de tweede tempel ontbraken de voornaamste dingen, zoals: de ark van het Verbond, de Urim en Thumim, de heilige zalfolie en andere dingen meer, welke in de eerste tempel geweest zijn.

Zo werd ik in Gods getuigenis meer en meer overtuigd, dat bovengemelde zaken werkelijkheid waren. Nu zal ik haar heerlijkheid, waarin zij bestaan heeft, u medededen uit de heilige Schrift.

Maleachi die na Haggai geprofeteerd heeft, heeft ons dit geheim ontdekt, als hij zegt in hoofdstuk 3: 1: "Ziet, Ik zend Mijn engel, die voor Mijn aangezicht de weg bereiden zal; en snellijk zal tot Zijn tempel komen, die Heere, Die gijlieden zoekt, te weten de Engel des Verbonds, aan Dewelke gij lust hebt; ziet, Hij komt, zegt de Heere der heirscharen."

Daar ziet gij dan de Engel van het Verbond, dat is die Gezant, Wiens eis van het Nieuwe Verbond, hetwelk God met het huis van Juda en Israël maken zou. (Jer. 31: 34). En Wie is die anders, dan diezelfde Engel (vroeg ik mij af), dan die Mozes verschenen was in het Braambos, dewelke de eis van het Sinaitische Verbond van Sinaï liet horen: zou Hij nu deze tempel met Zijn tegenwoordigheid vereren, en als de Vrededorst aan die plaats vrede geven, zoals Haggai zegt; zo zag ik duidelijk, dat de heerlijkheid van dit laatste huis oneindig de heerlijkheid van het eerste zou overtreffen. En omdat het zeker is, dat deze niemand anders is, dan de beloofde Messias, zo is het klaar, dat Hij komen zou; terwijl deze tempel nog stond en nog niet verwoest was. En nu zag ik duidelijk, dat kort daarop een gebeurtenis plaats had, waarin de vervulling van 62 jaarweken vervuld werden, en de uitroeiing van de Messias aan het kruis op Golgotha en enkele jaren later de verwoesting van de tempel, de langdurige ballingschap en de verstrooiing van het Joodse volk over de gehele aarde,

Daar werd vervuld, hetgeen gesproken is door de profeet Jesaja (53: 7-12): "Als een lam werd Hij ter slachting geleid, en als een schaap, dat stom is voor het aangezicht zijner scheerders, also deed Hij Zijn mond niet open, Hij is uit de angst en uit het gericht weggenomen (zie Hand. 8: 33); en wie zal Zijn leeftijd uitspreken? want Hij is afgesneden uit het land der levenden; om de overtreding mijns volks is de plaag op Hem geweest, En men heeft Zijn graf bij de goddelozen gesteld, en Hij is bij de rijken in Zijn dood geweest, omdat hij geen onrecht gedaan heeft, noch bedrog in Zijn mond geweest is. Doch het behaagde de Heere Hem te verbrijzelen; Hij heeft Hem krank gemaakt; als Zijn ziel zich tot een schuldoffer gesteld zal hebben, zo zal Hij zaad zien, Hij zal de dagen verlengen; en het welbehagen des Heeren zal door Zijn hand gelukkiglijk voortgaan. Om de arbeid Zijner ziel zal Hij het zien, en verzadigd worden; door Zijn kennis zal Mijn knecht, de Rechtvaardige, velen rechtvaardig maken, want Hij zal hun ongerechtigheden dragen. Daarom zat Ik Hem een deel geven van velen, en Hij zal de machtigen als een roof delen, omdat Hij Zijn ziel uitgestort heeft in de dood, en met de overtreders is geteld geweest, en Hij veler zonden gedragen heeft, en voor de overtreders gebeden heeft."

Nu mag ik zeggen voor zo één als ik ben, een snood rebel, die niets verdient dan dood en hel: O, hoe kreeg ik dat alles te zien, als vervuld in de Heere Jezus Christus.

HOOFDSTUK XI

Mijn eerste Kerkgang

Het was op het einde van het jaar 1906, dat ik door mijn vrienden gevraagd werd, of ik eens op een Dinsdagavond mee wilde gaan naar de kerk. Ik gaf hierin toe en ging mee. De preek, die deze avond werd gehouden, was over Lucas 9: 57-62. Ik luisterde met belangstelling,

Het ging over drie personen, en de tekst luidde: “En het geschiedde op de weg, als zij reisden, dat één tot Hem zei: “Heere, ik zal U volgen waar Gij ook heen gaat.” En Jezus zei tot hem: “De vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des mensen heeft niets waar Hij het hoofd nederlegge.” En Hij zei tot een andere: “Volg Mij.” Doch hij zei: “Heere laat mij toe, dat ik heenn ga en eerst mijn vader begrave.” Maar Jezus zei tot hem: “Laat de doden hun doden begraven, doch gij, ga heen en verkondig het Koninkrijk Gods.” En ook een ander zei: “Heere, ik zal U volgen, maar laat mij eerst toe, dat ik afscheid neem van degenen, die in mijn huis zijn.” En Jezus zei tot hem: “Niemand, die zijn hand aan de ploeg slaat en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het Koninkrijk Gods.”

Ik werd deze avond ingeleid, wat dit alles betekende.

Eerstens als men Christus volgen wil, dan zal het ons gaan, zoals het de Heere Jezus ging. Vervolgd van de ene stad naar de andere, in tegenstelling tot de beesten, want de vossen hebben holen, en de vogelen van de hemel nesten, maar de Zoon des mensen heeft niets, waar Hij het hoofd nederlegge.

Ten tweede: De Heere zei ook tot mij: “Volg Mij!” Maar wat stond mij ook al niet in de weg, zoals als die persoon, die eerst zijn vader wilde begraven. Het ant woord was toch: “Laat de doden hun doden begraven.. Doch gij ga heen en verkondig het Koninkrijk Gods.”

Ik begreep nog niet, wat het betekende: verkondig het Koninkrijk Gods. Maar wat betrof: “laat de doden hun doden begraven”, daar kreeg ik in te zien, dat alles wat mij in de weg stond om de Heere te volgen, dood was. Ook had ik een vrouw, die vreselijk vijandig was geworden, een vrome moeder en broeder, en verdere familie. En in verband met de tekst: “Die niet zal verlaten hebben, vader en moeder, zusters en broeders, akkers enz. kan mijn discipel niet zijn.” Dus dat waren de moeilijkheden, die mij in de weg stonden, en de doden hun doden laten begraven. Ze zouden mij allen haten, verlaten en daar volgt dan op, zoals de Zoon des mensen dat heeft ondervonden: “Als ze u vervolgen in de ene stad, vlied in de andere!” Dat was voor mij het uitzicht in het leven. De derde persoon zei: “Heere, ik zal U volgen; maar laat mij eerst toe, dat ik afscheid neem van degenen, die in mijn huis zijn.” En het antwoord was: “Niemand, die zijn hand aan de ploeg slaat, en ziet naar hetgeen achter is, is bekwaam tot het Koninkrijk Gods.”

Dus wat moest ik nu doen, daar ik nu door Gods hand aangeraakt was? (Ik wist toen nog niet, dat het Gods hand was). Afscheid nemen van mijn dierbare bloedverwanten, dat kon ik niet. Ik moest het belijden, al datgene, waarin ik door Gods lieve Geest onderwezen was, Dus moest ik de Heere volgen door het bezaaide en onbezaaide. Ik vroeg aan één van de vrienden, toen de kerk uitging, of de leraar wist of ik hier in de kerk geweest was; want hij verklaarde deze avond mijn gehele toestand, waarin ik verkeerde, Mijn vriend zei van nee. Ofschoon ik niet geloofde, dat zij het aan de leraar niet verteld hadden, dat ik die avond in de kerk zou zijn. Ik meende werkelijk, dat zij aan de leraar alles verteld hadden, in welke omstandigheden ik verkeerde. Van dat ogenblik af, werd ik inwendig onrustiger en bezwaard. Ik ging toen naar huis, en sprak

er niet over met mijn vrouw, Zij liet mij deze avond, onder voorbehoud dat ik er niets van tegen mijn familie zou zeggen, toe, dat ik naar de kerk ging. Mijn vrouw merkte ditmaal op, dat ik zeer terneergeslagen was. Zij vroeg mij, waarom ik zo terneergeslagen was. Ik had eerst niets willen zeggen, maar toen zij 't mij aanhoudend vroeg, toen vertelde ik haar, wat ik deze avond onder de predikatie had gehoord, en hoe ongelukkig ik mij bevond. Toen werd ze boos en zeide tegen mij: "En nu ga je er nooit meer naar toe! En ook niet meer naar de leeszaal!" Dus niet meer naar de kerk en ook niet meer naar de vrienden, waar ik werkelijk aan verbonden was. Ik stemde wel schijnbaar toe, toen mijn vrouw dit zei; maar wat er toen in mij omging, kan ik onmogelijk in woorden hier neer schrijven! Ik werd naar het Woord en Getuigenis getrokken, deels om meer te weten, maar ook: "na dezen zult gij het verstaan" zegt Gods Woord. Ja, nu mag ik het verstaan, omdat God met mij bezig was, dat de Heilige Geest mijn blinde zielsogen meer eu meer begon te openen! En het was de stem in mijn binnenste: "die de hand aan de ploeg slaat, ziet niet om" enz. "En die Mij voor de mensen schaamt, zal ik schamen voor Mijn Vader, die in de hemelen is."

Mijn vrouw begon meer en meer mij tegen te staan, en deed alle mogelijke middelen aan de hand, om de familie tegen mij op te zetten. Ja, zelfs mijn moeder in Amsterdam, werd er mee in kennis gesteld. Ik werd zo bemoeilijkt in mijn onderzoek en kerkgaan, dat ik van het rechte spoor zou afgedwaald zijn, en alles zou verloochend hebben, waarin ik tot zover overtuigd was geworden; maar na deze zullen wij het verstaan, dat, waar de Heere een goed werk in is begonnen, Hij het zal voleindigen tot op de dag des Heeren.

Het was in 't begin van 't jaar 1907, dat een broer van mij uit Londen, mij kwam bezoeken, en hij vroeg mij of ik niet hem mee ging naar Amsterdam, naar onze moeder; daar hij voor een korte tijd over was. Mijn vrouw vond het goed. Toen ik in Amsterdam kwam, werd ik gewaar, dat het diamantslijpen weer in volle gang was. Mijn begeerte was in Amsterdam te blijven, en daar weer te gaan werken. Ik ging naar Rotterdam en vertelde dat allemaal aan mijn vrouw, en ze stemde er ook in toe. Ook mijn vrienden uit de leeszaal, vonden het vanzelf goed; hoewel zij er spijt van hadden, dat ik hen ging verlaten.

De dag, voordat ik hen verliet, dit was op een vrijdagavond, kwamen wij bij elkaar en deze vrienden mochten toen al mijn noden en behoeften voor de Heere neerleggen. Of de Heere mij in Amsterdam in mijn arbeid wilde zegenen, en hetgeen zij geplant hadden, Hij daarover Zijn wasdom wilde geven.

Wij scheidden van elkaar. Mijn laatste woorden waren tegen hen: "De God, Die in Rotterdam is, is ook in Amsterdam".

HOOFDSTUK XII

Uit de duisternis tot het licht

Zo vertrokken wij naar Amsterdam en gingen in een Joodse wijk wonen, waar vele honderden Israëlieten woonden. Mijn eerste gang was naar mijn moeder. Toen ik er een poosje was, kwam ons gesprek op de godsdienst. Mijn moeder deed mij een vraag, en vroeg, wat het toch eigenlijk was. Want uit Rotterdam had ze vernomen, dat ik van plan was mij te laten dopen. “Is dat waar?” vroeg ze. Ik antwoordde haar ontkennend. “Stoort u zich maar niet aan al deze verzinsels” zei ik.

Ja, geliefde lezers, dat kon ik tot op heden toe eerlijk zeggen. Daar had ik geen gedachten over, en daar was ik nog niet van overtuigd, of had daar enige werkzaamheden mee. Mijn moeder zeide tegen mijn broer: “Zie je wel, dat ik gelijk heb? Dat zal hij nooit doen, zolang ik leef!” Toen antwoordde mijn broer: “Niet alleen zo lang als u leeft, en ook zolang als wij allen leven! Maar *nooit!*” Ik gaf geen antwoord, maar gaf het gesprek een andere wending,

Het antwoord, dat ik gaf, verblijdde mijn oude moeder zeer. Een straal van vreugde kwam op haar gelaat.

Tot zover ging het de eerste dagen dat ik in Amsterdam was.

Onze onderwerpen en gesprekken, waren over niets anders, dan over de godsdienst.

Op zekere keer vroeg mijn broer mij, wat nu eigenlijk de oorzaak was, dat zij mij beschuldigden, dat ik gedoopt zou worden.

In het kort vertelde ik hem de toedracht van de zaak, maar ook vertelde ik hem, dat mijn vrouw de oorzaak was geweest, dat ik bij die vrienden in de leeszaal ben gekomen. Ik zou dit nu evenwel niet verteld hebben, indien mijn vrouw mij niet zo vijandig was geworden, zij wierp de schuld op mij, want zij wilde zich in deze vrij spreken, dat vond ik niet oprecht.

Maar nu vertelde ik hem, dat de Christenen geloven in Jezus Christus, als de Messias, de Beloofde der Vaders. Dat zij de profeten geloofden zo goed als wij, de psalmen zingen, maar in een verstaanbare taal, niet in 't Hebreeuws. En vele zaken, wat de geloofsbelijdenis aangaat besprak ik, en wat de ware Christenen geloofden van de vergeving der zonden in het bloed van het Lam: “Die enige naam, gegeven onder de hemel, door welke de Jood en de Christen zalig moeten en kunnen worden.”

Ik liep met hem de Schriftuurplaatsen door, waarin de komst van de Messias voorspeld werd. En dat de hele belijdenis van het ware Christendom gegrond was, op het oude Verbond. Ja, dat vond ik zo aantrekkelijk, dat ik graag bij zulke leringen tegenwoordig was.

Ik verzweeg nog, dat ik het zelf ook aannam, en dat alle leringen van de Talmud en inzettingen van de rabbijnen voor mij, als rook verdwenen zijn, en alle autoriteit voor mij verloren hadden, maar dat alleen Gods Woord en Getuigenis mijn enige grond was geworden. Ik zou dit alles heel graag hebben medegedeeld, maar de vrijmoedigheid ontbrak mij op dat ogenblik nog om alles eerlijk te zeggen. Hoewel ik het door genade nu mag verstaan, was het toen nog van mij het algemene werk van de Heilige Geest.

Mijn broer antwoordde: “Al hetgeen, wat je mij daar vertelde, dat zijn allemaal gestolen spreuken uit de Bijbel” (bedoelende het Oude Testament). Hij begon te spreken over de afkomst van de Heere Jezus, en over gedoopte Joden, en zei verder: “alle Joden die zich laten dopen, daar gaat het nooit goed mee, en het loopt op bedelen uit.”³ En hij gaf mij daaromtrent enige voorbeelden van. Nochtans moet men in zulke

³ Als men waarlijk voor God vernederd wordt, dan zijn wij ook bedelaars aan Gods troon!

omstandigheden bewaard blijven, anders zou de Vorst der duisternis en ons vlees, een mens, meesleuren naar de grootste zonde, en dat is het ongeloof, Ik deed mijn broer een vraag.

“Als de Christenen over psalmen spreken, zijn het dan dezelfde psalmen, als van ons, Joden?” “Ja,” antwoordde hij (hoewel ik dat zelf ook wel wist). “En juist vangen ze daar de Joden mee, maar men mag als Jood” zei hij, “niet de geschriften van de Christenen lezen; als men ze in handen krijgt, moet men ze verbranden of begraven.”

Ik sprak eens een Joodse godsdienstige man, die mij vertelde, dat de Christenen heel andere bijbels hadden als wij. Hij bedoelde de bijbel van het Brits Zendings Genootschap, Nu zag ik dat twee Joodse godsdienstige mensen elkaar tegenspraken, mijn broer en hij.

Zo ging mijn onderzoek weer verder. Ik onderzocht zowel de Joodse bijbels uit het Hebreeuws vertaald, als de bijbels van het Britse Genootschap. Mijn onderzoek had dit gevolg, dat de spitsvondigheden van de vertaling van de bijbel van de Joden mij meer en meer deed zien, hoe alles in 't werk gesteld wordt, om de Christus der Schriften te verloochenen. En hoe het deksel van Mozes op het aangezicht van het Joodse volk lag, Totdat het de Heere belooft het deksel weg te nemen! En hun de Christus der Schriften in en aan hun ziel te openbaren.

Ik moet nog even iets aanvullen. Toen ik vroeger in Amsterdam werkte, als diamantbewerker, waren mijn ogen zeer zwak, en naast de werkeloosheid die ik u al eens mededeelde, ging ik, zoals u weet te Rotterdam wonen. En daar mijn ogen zeer zwak waren, kon ik geen kleine diamantjes bewerken. En zo was het nu nog op ogenblik, dat ik in Amsterdam was, ik vertrok uit Rotterdam in de hoop, dat ik wellicht grote diamanten kreeg te slijpen, maar helaas dat was niet zo.

Het was voor mij een teleurstelling, wat moest ik nu beginnen?

Mijn broer vroeg mij, of ik bij hem wilde werken, bij zijn patroon. Ik stemde dadelijk toe, maar ik zei, dat ik bang was, dat ik dat kleine werk niet zou kunnen zien. Hij raadde mij aan, om naar een dokter te gaan, om een andere bril; ik deed dit dan maar.

Terwijl ik over mijn aanstaand werk liep te tobben of het wel gaan zou, werd ik terug geleid naar de samenkomsten te Rotterdam. Ik werd indachtig, dat mijn vrienden, als zij baden, altijd eindigden met de woorden: “Om Jezus wil.” En dat ik vaak gehoord had, maar ook gelezen had, dat “al wat gij de Vader bidden zult in Mijn Naam, dat zal u geven, dat zal ons geworden.” Toen werd ik gedrongen voor het eerst in mijn leven in 't Hollands een gebed te doen.

Ik bad: “Ach, Heere! Wil U mijn ogen genezen, mij in staat stellen mijn arbeid te verrichten, al mijn zonden vergeven in het bloed van de Heere Jezus Christus. Om Jezus wil, Amen.”

Toen ik nu voor het eerst van mijn leven in het gebed de naam van de Heere Jezus uitsprak, gevoelde ik, dat ik een blos van schaamte op mijn aangezicht kreeg; omdat ik die Naam uitsprak en in Zijn Naam bad. O, ik schaamde mij voor mijzelf, ik dacht, als mijn familie dat nu eens wist! (u begrijpt, dat dit een list van de duivel was om mij te benauwen). En, waarde lezers dat gebed, wat ik voor het eerst deed, dat uit de nood werd geboren, kwam uit het diepst van mijn hart, en ik mocht geloven, dat God de Heere mij zekerlijk zou verhoren en mij alles geven zou, wat ik Hem vroeg. Nu mag ik het verstaan, wie tot God gaat moet geloven, dat Hij is en een Beloner is dergenen, die Hem zoeken. En wonder boven wonder, toen ik aan de arbeid ging, waren mijn ogen nog nooit zo sterk geweest als nu en ik mocht gewaar worden, dat Hij de Hoorder en Verhoorder is. “Ja, hun bede heeft Hij nimmer afgewezen.”

Ja, het gebed is voor mij geworden, wat het in waarheid is: de ademtocht des levens, Zo had ik eens een boekje gelezen, dat de titel draagt van: “Het Koninkrijk Gods,

ingenomen door gebed,” dat mij zeer stichtte en het gebed aanwakkerde. En nu, voor ik u mijn strijd, die ik om Christus wil moest strijden en lijden, verder ga schrijven, moet ik u eerst iets mededelen, waarvoor mijn welwillende lezer, zeer veel interesse zal hebben.

Daar ik in de godsdienst van het Nieuwe Testament, toen nog zeer onwetend was, ben ik nogal eens in conflict gekomen in de gesprekken, vooral in het stuk van de rechtvaardigmaking van de zondaar voor God, uit het geloof. Als mij iemand eens vroeg, of ik de Heere Jezus had leren kennen, dan zei ik: “ja, uit de schrift.” “Dus dan ben je ook gerechtvaardigd” antwoordde hij mij, en dan zei ik: “Dat weet ik niet.” Ik wist nog niet wat het betekende. Vroeg men mij: “Als je sterven gaat, ga je dan ook ten hemel?” dan antwoordde ik: “Ik hoop het!”

Als ze spraken over de heiligmaking, per traspgewijze, verstond ik daar niets van. Want, geachte lezer, als ik mijzelf naging, hoe heilig ik was, en van heiligheid tot heiligheid voortging, dan kwam ik tot de conclusie, dat in mij bewaarheid werd, het tegenovergestelde; “graaf maar dieper gij mensenkind en u zult nog meer gruwelen ontwaren.” En zo kwam ik tot de overtuiging, dat de leerstukken van de religie door de meeste Christenen niet verstaan werden. Ik kreeg te zien, dat de meeste mensen, hoe ernstig zij ook waren, voor mij zeer onduidelijk zijn geweest. En dus werden mij vele uitspraken van de Christenen onduidelijk.

Daar zou ik heel veel over kunnen schrijven, maar zo de Heere wil en wij leven, als er later gelegenheid voor is, hoop ik het echter wel te doen.

Nu nog een enkel woord hierover; laat het u genoeg zijn, dat ik door deze gesprekken zeer in de war raakte, en dat ik eigenlijk niet wist, hoe het met mij gesteld was. Want duisternis was over de afgrond en donkerheid bedekte de volkeren. Hoe is het ook mogelijk, de één sprak van een ontsluiting in de weg, de andere van een toevlucht en toevallend recht; de één zei: “zien is geen hebben!” de andere over de bekommerde kerk, voordat men God in Christus kende; en een ander zei: “De discipelen waren mensen, die niet gerechtvaardigd waren”; en weer één zei van wel. En weer een ander zei, dat een mens al leven heeft, voordat hij Christus, Die het leven is, kende. Hier had men het over het wezen van het geloof; daar had men het over het welwezen van het geloof en over de afsnijding enz., enz.

Wel had ik een vaag begrip van de mogelijkheid tot zalig worden.

Is het wonder, dat iemand vooral zoals ikzelf, die uit het blinde en verstokte Jodendom kwam, met al dergelijke uitspraken in de war raakte. Daardoor kwam ik in de duisternis te verkeren. En ik gevoelde mij diep, ja, zeer diep ongelukkig. “Ach” was mijn dagelijkse bede, “Heere, dat het licht voor mij mocht opgaan.” Ik kreeg vaak waarheden, zij waren voor ’t ogenblik wel eens bemoedigend, maar ’t was genoten en weer dicht gesloten. Ik had niets, waaraan ik mij kon vastklemmen. Ik vroeg: “Heere, de zaken waarin ik leefde in de dagen van mijn onderzoek, als ik U als de Engel van het Verbond zag, hebt U mij dat dan doen horen, om mijn oordeel des te zwaarder te maken? Hebt U mij uit het Jodendom gehaald om mijn oordeel te verzwaren?” Nee! die gedachten kon ik van het goedgevoelend Wezen niet hebben. Hij is geen barbaar, nee, God is liefde! En dan kreeg ik weer eens moed.

De vriendschaar, waar ik kwam, vereerde mij zeer; maar dat zeide ik een keer tegen mijn ziel: “Wat baat het mij nu, als alle mensen mij zalig spreken en ik moet God missen?” “Nee, liever alle mensen kwijt, dan God te moeten missen.” En dan was het maar weer wachten, ja, wachten. Kwam ik bij vrienden, dan hoorde ik van bevinding spreken, waarvan ik nog niets begreep, maar was er wel jaloers op. Na verloop van tijd, kreeg ik ook wel weer eens een waarheid en nog wel zaken, die mij zeer aangenaam stemden, maar bij dit alles voelde ik een lege plaats.

Ik sprak wel eens over het één en ander bij de vrienden, en dan werd ik voor een Christen gehouden. Dan was ik een “echte man” voor hun; ook dat werd mij als niets, want riep ik in mijn hart uit; “Ach, Heere! Onthoud mij al deze zogenaamde toestanden, maar mocht ik U maar leren kennen.”

Op zekere keer zat ik thuis en zat in nood over mijn zieletoestand en ik bad: “Ach, Heere! Is al hetgeen, wat ik mocht ondervonden hebben onwaar geweest? Heb ik me dan bedrogen? Ach, Heere! Begin U dan met mij, bij de aanvang.” Terwijl ik nog bad, kwam er met kracht en met een hoorbare stem in mijn hart: “Maak Uw mond wijd open en Ik zal hem vervullen.” Ik riep ineens uit: “Heere, ik heb mijn mond opgedaan tot U.” De Heere schonk mij direct het geloof, dat Hij mij zou bekend maken, of ik mij in hetgeen Hij mij vroeger openbaarde, vergist had of niet.

Dag en nacht had ik geen rust. De Heere leidde mij in, eerst in de staat der rechttheid, toen wij rein en heilig uit de hand van de Maker zijn voortgekomen en in ware heiligheid en rechtvaardigheid waren geschapen en wij in Adam ons stam- en bondshoofd uit God gevallen zijn en dat wij daardoor Hem onze Schepper en Formeerder hebben verlaten, Dat wij de eeuwige, geestelijke en tijdelijke dood over ons hebben gebracht, en wij in onze geboorte in het wezen van de zaak bedorven en verdorven zijn, dat onze wil verdraaid is, onze genegenheden verkeerd zijn en wij niets anders kunnen voortbrengen, dan zonden en schuld. En dat wij God de rug hebben toe gekeerd!

Maar, o, gezegend Opperwezen, Die toen we daar vertreden lagen in ons bloed, nadat Hij ons riep: “Waar zijt gij?” sprak: “nee mens, gij zult van de boom des levens niet eten, opdat gij eeuwig leve! Maar Ik zal vijandschap zetten tussen het zaad dezer vrouw en het zaad dezer slang; gij zult het de kop vermorzelen en datzelve zal U de verzenen vermorzelen.”

O, wat een grote genade kreeg ik te bewonderen, toen de Heere deze belofte daar schonk.

De Heere leidde mij in, als deze belofte niet aan Adam, en in Adam, ons had gedaan, wij eeuwig buiten Zijn gemeenschap hadden moeten verkeren en alle ellende eeuwig zonder te sterven hadden moeten torsen.

De Heere leidde mij in, waartoe de wet gesteld was, en wel om der overtreding wil. De Heere eiste, dat ik Zijn heilige wet, die heilig, recht en goed is onderhield; maar helaas, geen tittel of jora kon en kan ik daarvan onderhouden; en dat door mijn diepe val in Adam; daar lag nu het pronkjuweel van de schepping uit het Paradijs verdreven met het ganse menselijk geslacht! Maar de Heere bleef van mij eischen dat ik betalen moest, en Zijn heilige Wet moest houden en dat “vervloekt een ieder is, die niet blijft in al hetgeen er geschreven slaat in het boek der wet, om dat te doen.” Ik werd de vervloekte onder de wet; ik wilde de Heere bevredigen met de wet te onderhouden, maar God de Heere openbaarde Zich aan en in mij en toen sprak Hij uit Psalm 40: “Ik draag Uw heilige wet, die Gij de sterveling zet, in ’t binnenste ingewand!”

Daar kreeg ik de zonden te zien, ik werd radeloos, d.w.z. ik was zonder raad en reddeloos dat is zonder redding. Geen mens, geen engel, geen goede werken. Niets kon daar baten. Ik moest een welgevallen nemen in de straf van mijn ongerechtigheid; het was moment, daar stond alles voor mij stil. Maar onverwachts en ongedacht werd mij door de Vader, de Heere Jezus Christus aangeboden. Wat tussen dat ogenblik was en de openbaring van de Heere Jezus, dat kan ik niet verklaren, maar dat weet ik, dat ik daar door een geschonken, Godverheerlijkend, zaligend geloof, de Heere Jezus Christus kreeg aan te nemen; en nu gaf de Heere mij te verstaan, wat het zeggen wilde “Wij dan gerechtvaardigd zijnde uit het geloof, hebben vrede met God, door onze Heere Jezus Christus.” Dat de Heere al mijn zonden, die ik gedaan heb, die ik deed en

nog zou doen, weggenomen heeft in het bloed van de Heere Jezus Christus en dat ik dat met mijn ganse ziel, door het oprechte geloof, aannam.

O, wat een liefde werd daar in mijn hart uitgestort, wat een onhelzing! O, wat was dat groot, die veel gezondigd had, is veel vergeven, en heeft veel lief.

Daar ik altijd zeer kritisch op mijzelf was geweest, riep ik uit mijn hart: “Heere, is het de ware liefde?” En het was of de Heilige Geest mij leidde naar psalm 2: “Kust de Zoon.” De Heere toonde mij, dat het de waarachtige liefde was, waar ik de Zoon mee kuste! Het wonder was mij zo groot, dat ik wel menigmaal uitriep: “En dat aan mij! En dat aan mij!”

Ik werd verzekerd, dat het van God de Vader door de Zoon en de werking van de Heilige Geest, aan mij geschonken was. En dat het de ware Goddelijke liefde was, die in mijn hart was uitgestort. De Heilige Geest overtuigde mij van dat alles, en mijn God sprak mij vrij. Ik weende van blijdschap en van dankbaarheid; over het wonder, dat aan een snood rebel, die niets verdient, dan dood en hel, aan zou één, als ik ben, geschonken was.

De Heere maakte Zijn Woord waar in het: “Maak uw mond wijd open en Ik zal hem vervullen!” Ik kan getuigen, toen mij dat geschonken werd, dat de liefde op dat ogenblik, ik mag gerust zeggen, sterker was dan de dood, harder als het graf, die liefde die vele wateren niet kan blussen; en ik in mijn ganse leven geen voorwerp zó lief heb gehad als de Heere.

Nu mag ik wel eens hebben, die troost en bemoediging:

*'k Zal gedenken, hoe voor dezen,
mij de Heere heeft gunst bewezen!
En aandachtig gadeslaan,
wat Gij hebt van ouds gedaan.
'k Zal nauwkeurig op Uw werken,
en derzelve uitkomst merken;
en in plaats van bittre klacht,
daarvan spreken dag en nacht.*

Ps. 77: 7

De Heer heeft mij dan, door deze Goddelijke openbaring dit onderwezen:

Ten 1e. Onze diepe val in ons stam- en bondshoofd Adam.

Ten 2^e. De vloek van de wet, waaronder wij allen liggen, als gevolg van onze val.

Ten 3e. Dat wij onder de wet bewaard waren, tot op het geloof.

Ten 4^e. Als het geloof gekomen is, wij niet meer onder de wet zijn, maar dat de wet ons is geworden een tuchtmeester tot Christus.

Ten 5e. Dat nadat wij geloofd hebben, wij verzegeld zijn, geworden, door de Heilige Geest der belofte; en

Tenslotte: Dat wij zullen kennen en vervolgen de Heere te kennen, zoals de lezer verder zal medegedeeld worden.

Ik hoorde wel eens van een zeker leraar zeggen, dat wij niet moeten eindigen in Christus maar in God. Kort daarop lag ik 's avonds in mijn bed te mediteren en te bewonderen, dat de Heere ook mij met die genade begunstigd had in de vergeving van mijn schuld en zonde en ik zei zo in mijn hart: “Waartoe dat zo aan mij?” Ik kon het niet op. En wat gebeurde er? Onverwachts en ongedacht openbaarde zich de eerste Persoon in het Goddelijk Wezen, de Vader en maakte mij daar bekend, dat Hij de

oorsprong is van mijn zaligheid in Jezus Christus. Daar werd voor mij duidelijk, de Goddelijke Waarheid: “Na dezen zult gij het verstaan.” en: “Wordt niet wederom bevangen met het juk der dienstbaarheid wederom tot vreze, maar neemt aan, de Geest tot aanneming van kinderen, door welken wij roepen: Abba, Vader.”

En ik mocht roepen uit het diepst van mijn hart: “Lieve Vader, lieve Zoon, lieve Heilige Geest!” Hierin mocht ik het verstaan, wat het zeggen wilde: eindigen in God.

En nu heb ik een vrije toegang door de Heere Jezus Christus, tot God de Vader. En zo mag ik alles wat ik begeer in de naam van de Heere Jezus Christus met smeking en dankzegging bij de Heere bekend maken; zoowel de dingen voor de tijd als voor de eeuwigheid.

Zo heeft de Heere God mij tot Zijn lieve Zoon getrokken, waar ik vroeger, zoals Paulus een ijver tot God had, maar niet met verstand, Hem verwierp, Zo had de Heere mij nu wijsheid geschonken, om deze verborgenheden van het Koninkrijk Gods te verstaan.

Maar verstaat dat, geliefde lezers, ik mag mijn weg, die met doornen bezaaid is, toch met blijdschap reizen; ondanks dat er een moorman is overgebleven. En de Heere mij gebracht heeft op die weg te wandelen, waar de dwazen zelfs niet op dwalen.

En zo zal God Drieëenig voor dat alles, de eeuwige dankzegging toegebracht worden, straks als wij op de bruiloft van het Lam het loflied eeuwig Hem mogen toezingen: “Gij hebt ons Gode gekocht met Zijn dierbaar bloed.” En zo mag ik dan deze mededeling eindigen in de naam van de Vader, onze Schepper en Formeerder, Die de oorsprong van onze zaligheid is, in de naam van de Zoon, onze Verlosser, als de verdienende oorzaak van alles, wat wij hier op aarde en in de hemel ontvangen zullen; in de naam van de Heilige Geest, die onze Heiligmaking en Verzegelaar en Toepasser is; en de werkende oorzaak van alles.

Geve de Heere, dat Hij dat moge zegenen, dat er nog velen daar mogen komen en getrokken worden uit de duisternis tot Zijn wonderbaar Licht om Zijn deugden te verkondigen. Gode tot eer, uw zielen tot zaligheid en mij tot blijdschap. Dat zij zo!

Voor ik nu verder ga, wil ik u nog even op iets opmerkzaam maken.

Ik heb eens een boekje gelezen, van James Barry, geschreven door **W. Huntington ss.**, waarin de auteur zegt in het naschrift: dat de ene weg in de geestelijke zaken veel zwaarder is, dan de andere; en de één meer aanvechtingen heeft, dan de andere. Laten zulke arme, verzochte gelovigen de volgende bijzonderheden overwegen tot hun hulp en opbeuring in die toestand tegen de verzoeker.

Ten eerste: overweeg, dat evenals in de natuurlijke geboorte, ook in de geestelijke geboorte tussen personen een groot verschil en onderscheid bestaat. Sommige vrouwen hebben in de arbeid veel meer en veel groter pijn uit te staan dan andere. Sommige kinderen worden met groter moeilijkheden en gevaren ter wereld gebracht dan andere. Ofschoon de natuurlijke oorzaken hiervan voor ons verborgen zijn, zo neemt dit toch niet weg, dat het zo is.

Eveneens gaat het toe in de bekering; sommige zielen hebben groter verschrikking en dienstbaarheid in het geweten te doorworstelen dan anderen; sommigen worden als het ware door de kaken van de hel en van de wanhoop gevoerd, zoals dit met mij het geval was; anderen ondervinden een zachter en tederder behandeling, die worden zoetelijk gelokt en als het ware ongevoelig in Christus overgezet, zodat die bijna niet weten, wat er geschied is. Paulus en de ruwe stokbewaarder, werden meer ruw behandeld als Lydia, wier hart de Heere opende met veel zachter aanraking van Zijn Geest. Deze eersten werden dieper in hun geweten verwond, door de vreselijke verschrikkingen van Gods Wet, onder de bediening van de Geest van de dienstbaar-

heid. Hand. 9: 6. Hand. 16: 15, 29. Die vrouw, welke voorspoedig verlost is, zonder enige moeilijkheid of gevaar voor zichzelf of haar kind, heeft geen reden om te twifelen, of zij wel in werkelijkheid verlost is, omdat zij niet zoveel moeite en gevaren als haar buurvrouw had te doorworstelen, die er het leven nauwelijks afbracht.

Evenmin behoeft zij haar nabuur te benijden, omdat haar toestand in arbeid zijnde, gevaarlijker en hopelozener was, dan de hare. U kleingelovigen, meet Uw weg niet af aan mijn weg, want de weg en de vervolging om Christus wil (waarvan u in 't vervolg zult lezen), dat mij naar Gods besluit is toebedeeld, is niet voor alle gelovigen noodzakelijk.

In bekering en wedergeboorte wordt God verheerlijkt En als een zondaar en schuldenaar voor God; dagelijks in het bloed van de Heere Jezus Christus de toevlucht mag nemen, en die dat waarlijk door een oprecht geschonken geloof mag doen, die verheerlijken God, en doen het bloed van de Heere Jezus Christus niet onrein achten, die verheerlijken God naar ziel en lichaam beide. En zo u de toevlucht mag nemen in het bloed van Christus door het geloof, dan wordt bewaarheid “als Mijn volk zich zal schuldig kennen en een welgevallen zal nemen in de straf hunner ongerechtigheden, (maten en trappen buitengesloten) dan zal Ik aan Mijn Verbond gedenken, en Ik zal ze genadig zijn”, en “dan is de laatste ontmoeting met God de beste verzekering.” (Die laatste uitspraak van een ware gelovige gelezen hebbende, ben ik het in mijn hart door eigen ervaring van harte mee eens). Ook dat hoop ik van u, waarde lezers, hetzelfde.

HOOFDSTUK XIII

De strijd begon

Tot zover had ik bij mijn moeder en familie gezwegen; vooral daar ik wist, dat het voor mijn moeder een vreselijke gewaarwording zou zijn en veel smart aan haar zou veroorzaken, dus ontliet ik zoveel als ik kon alle gesprekken (die hier op neer zouden komen). Maar Gods Woord zegt; “Wie Mij verloochent voor de mensen, die zal Ik verloochenen voor Mijn Vader, die in de hemelen is,” dit liet mij geen rust. En de predikatie, die ik in Rotterdam gehoord had over die 3 personen, spoorde mij meer aan, om hetgeen de Heere God mij had geschonken, eerlijk te belijden en al het dode, het dode maar te laten begraven.

Maar de Heere, die veel wijzer is dan wij mensenkinderen, wist wel raad, om mij niet langer Zijn Naam te doen verzwijgen, maar te belijden.

De Grote Apostel heeft kunnen zeggen: “Ik ben vrij van uw bloed”, kon ik dat ook zeggen? Neen! Het werd een grote strijd voor mij, maar als wij zwijgen, zouden de stenen haast spreken.

Mijn lezer weet, dat ik met mijn broer bij één patroon samenwerkte.

Op een keer vroeg hij mij, onder het werk, iets over de godsdienst. En als ik hem het één en ander antwoordde, dan werd hij boos op mij en begon met hetgeen mij zo dierbaar geworden was te spotten.

Als ik hem op het één en ander wees, dan baatte mij dat niets, Nochtans ging hij verder, en verdraaide vele teksten uit Gods Woord.

Bijv. over Psalm 2: 12: “Kust de Zoon, opdat Hij niet toerne, en gij op de weg vergaat,” wanneer Zijn toorn maar een weinig zou ontbranden. Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen.” Dan antwoordde hij mij, dat het op David bedoelend was. Als ik hem op het ongerijmde en het onschriftuurlijke wees, waar er staat: “Vervloekt is een ieder die op een mens vertrouwt”, dan moest het toch zeker een ander zijn, waarop vertrouwd moet worden en waardoor de mens welgelukzalig gesproken wordt. En zo heb ik dagelijks vele gesprekken met hem gehad.

Na verloop van tijd vroeg hij mij eens in tegenwoordigheid van de mensen, die naast ons werkten, “Geloof jij dit nu allemaal?” Nu kon ik het niet langer verloochenen, en uit het diepst van mijn hart moest ik belijden: “Ja, ik geloof het alles!” Wat ik van mijn broer op dat ogenblik gewaar werd, dat is met geen pen te beschrijven. Hij schaamde zich voor het personeel, die alle Joden waren; én hij werd zo wit als een doek, zo schrok hij! Hij wilde het niet weten voor de mensen, maar die hielden zich, alsof zij er niets van hoorden (want wij zaten naast elkaar te werken). Maar toen ik 's avonds eens bij moeder thuis kwam, zag ik dat moeder geweend had en mijn broer zeer afgetrokken was.

Toen zei mijn moeder: “Jongen lief, waarom doe je je moeder en je broer zoveel verdriet aan om over zulke vuiligheid te spreken?”

Ik gaf moeder een bescheiden antwoord en zeide: “Moeder, Abram (zo heette mijn broer) begint er zelf over te spreken.”

Toen kreeg ik vrijmoedigheid en sprak over de dag die komen zou, als we moeten sterven, en hetgeen voor mij vaststaat, dat de Heere Jezus, de Christus, de Zoon van God is! En wij daarvoor verantwoording moeten doen hoe wij geleefd hebben.

“Moeder,” zei ik, “daar dat nu waar is, zou u dan kunnen zeggen; ik heb het niet geweten?”

Toen viel mijn broer mij in de rede en zei:

“Al weet ik zo, dat Hij (bedoelende op de Heere Jezus) de Messias is, dan nog wil ik

Hem niet!”

Hier openbaarde zich de natuurlijke vijandschap na ieder Adamskind. O, vreselijke uitspraak! “Al weet ik het, dan nog wil ik Hem niet!” Dat gaf aanleiding tot vragen en antwoorden. Nochtans ging ik door, om hem te wijzen op het Oude Verbond, uit de profeten.

Dat dacht mij het beste middel te zijn, om met hem daarover te spreken.

Ik vroeg hem, wat hij dacht over Jesaja 53. Dat sloeg hij op het volk Israël. Ik bewees hem, dat dat niet op het volk Israël kan slaan. Want wie is als een lam ter slachting geleid? Kan het anders zijn, dan waarvan Jes. 53: 7 spreekt? En in vers 3: “Hij was veracht, en de onwaardigste onder de mensen, een Man van smarten, en verzocht in krankheid; en een iegelijk was als verbergende het aangezicht voor hem; hij was veracht, en wij hebben hem niet geacht.”

Ik vroeg hem of de Heere Jezus nu nog niet veracht werd, en: “is Hij onder de mensen en onder de Joden niet de onwaardigste? En bewijst dat niet de vijandschap van ons, Joden, tegen Christus? En de Joden, hebben zich heus niet ter slachtbank laten leiden, Maar uit de heilige historie kunnen wij lezen, ook uit de ongewijde geschiedenis, dat ze zich altijd verdedigd hebben, als een leeuw, die van jongen beroofd wordt.”

De verdedigingen van mijn broer hielden geen stand. Wat ging hij nu doen? Hij vertelde mij, dat hij voor heel veel geld aan boeken had gekocht, om mij te overtuigen, dat ik dwaalde en daarbij moest het gehele personeel tegenwoordig zijn.

Wij spraken af, ’s middags niet naar huis te gaan, om te eten, maar we zouden deze middag op de fabriek eten en dan zou hij mij van mijn “dwaling” terug brengen overeenkomstig de Joodse boeken, die hij gekocht had.

Nu ik mag eerlijk zeggen uit al onze gesprekken, werd ik meer en meer versterkt, dat Gods Woord de Waarheid is. “Mijn volk gaat verloren, omdat het de kennis van God mist” en ook, omdat het geen kennis heeft.

Iedere dag was weer hetzelfde op de fabriek en wij praatten meer, dan wij werkten, wat niet naar mijn zin was, want het was ook onze roeping, om te arbeiden. Ik probeerde niets meer te antwoorden op elke vraag, die ze mij deden, want ook het personeel mengde zich in onze gesprekken. Dus daardoor werden ze boos op mij. Ik had van het hele personeel te lijden; mijn leven en mijn werk werd mij ondragelijk gemaakt en ik slaakte menigmaal de verzuchting: “Ach, Heere, verlost U mij hiervan!” Als ik ’s middags van huis kwam en ik was 5 minuten voor de tijd op de fabriek, dan stonden er vele werklieden beneden, tot de bel ging, om te beginnen. Maar zagen ze mij aankomen, dan was het als Jozefs broeders zeiden, toen zij Jozef zagen aankomen, zij riepen: “Mannen, daar heb je hem weer!” Als ze de macht gehad hadden, dan hadden ze mij hetzelfde gedaan als wat ze Jozef gedaan hebben. Maar gelukkig, onze wetten ter bescherming van de godsdienst zijn er nog. (Dit heeft zijn goed en zijn kwaad). En ik wens dat er nog eens een tijd mag aanbreken, dat de staat in zijn volle omvang, de kerk mag beschermen tegen alle vijanden van de Waarheid en tegen allerlei wind van leer!

Nu ter zake, als ze mij zagen aankomen, begonnen ze mij te gooien, van de één tegen de ander, alsof ik beschonken was, en dat ging op de werkplaats in een andere vorm verder. Zij hadden potten met water boven op de molen gezet, waaronder ik werkte en houten kruisjes er naast getimmerd en dan begonnen de leden van het personeel mij met water te gooien en dan riepen ze spottend en honend: “Wij zullen je wel dopen!”

Wat daar het gevolg van was kan ieder begrijpen, ik werd er echter moedeloos onder; nochtans vastklemmende aan mijn God. Maar weet, geachte lezers, “als de verdrukking aanwezig is, is het geen ogenblik van blijdschap, maar daarna werpt het van zich een vreedzame vrucht der gerechtigheid voor een iegelijk, die daarin geoefend zijn!”

Ja, waarlijk waren deze beproevingen voor mij een oefening, en het was voor mij een weg die, als ik alles vooruit geweten had, mij zeker ontmoedigd en onoverkomelijk was geweest.

Ik hield er veel van de Joodse Psalmen in 't Hebreeuws te zingen. Dat deed ik eens in mijn werk. En daar stond een fanatieke Joodse man op, die dacht, dat ik ermee spotte. Mijn broer en enigen uit het personeel kwamen er tussen, anders had het er voor mij niet zo mooi uitgezien. Als zij niets anders hadden om mij te hinderen, begonnen zij te zingen, als ik de grote zaal waar wij werkten, doorliep, zoals zij in het Leger des Heils liederen zingen, en klaptten zo in de handen, om mij maar te bespotten; nochtans had ik medelijden met deze arme mensen!

Acht Geliefde lezers, ik kon mij in hun plaats stellen, ik ben dezelfde mens, en dezelfde dwaas, maar alleen vrije genade kan onze dwaasheid doen ontdekken. En dan zijn wij allemaal: jammerlijk, naakt, arm en blind. En de mens, die daar niet aan ontdekt is kan toch niet anders doen? Nochtans bleef ik met mijn broer samenwerken; want ik kreeg persoonlijk diamant te slijpen van een Joods juwelier te Amsterdam. Mijn broer zou dit nu evenwel niet gedaan hebben, maar daar ik altijd zei: "Ik laat mij toch niet dopen," zo wilde hij nog met mij omgaan. Wel zei hij eens op een avond. tegen mijn moeder toen wij in gesprek waren: "Hij zegt wel dat hij zich niet laat dopen, hij heeft zich niet meer te laten dopen, want hij is al veel erger, als gedoopt."

De opperrabbijn te Rotterdam, zei eens tegen mijn Joodse schoonvader, die hem vroeg wat of zij er aan doen moesten: "Ik kan er niets aan doen; want het zit te diep." Die begreep het wel! En dat begreep mijn broer ook.

Wel hadden ze mijn broer aangeraden, om niet meer samen te werken, maar dat wilde hij toch niet doen: de reden daarvan was, zo het mij scheen, dat hij dacht, om mij van mijn weg af te brengen. En nu wij van onze eigen juwelier werk kregen, wilde hij mij vanzelf niet missen, want wij verdienden samen heel goed ons brood. Echter gingen wij 's avonds niet meer gelijk naar huis; daar schaamde hij zich voor. En wat zouden de mensen er wel van zeggen? Maar in dat alles werd ik vertroost. De discipelen van de Heere Jezus, waren ook verblijd, dat zij smaadheid mochten lijden om Christus wil. En de Heere schonk mij zoveel moed, kracht en sterkte, dat hoe meer smaadheid ik ondervond, hoe meer ik voor de Naam en de zaak van mijn Koning en mijn God mocht uitkomen. Dat er nog zoveel onwetendheid en duisternis in mij woonde, dat had ik nooit geweten, en ik hoop, dat mijn waarde lezers, het mogen verstaan, hetgeen ik nu ga beschrijven.

In mijn opvoeding als kind en in het onderricht, dat ik opdeed bij mijn vrienden te Rotterdam, hadden ze me nooit onderwezen, dat wereldse gezelschappen, bijv. bruiloften en partijen, specialiteiten en paardenspelen enz. zonden waren. Daarbij komt nog, dat bij de Joden dergelijke dingen geen zonden zijn.

Zo had ik eens op een zondagavond lust om in Amsterdam naar de kerk te gaan. In Amsterdam was de Grote Kerk tegenover waar mijn broer woonde (de Zandstraat), daar wilde ik niet heen gaan. Ik dacht, dan zouden ze me thuis wellicht zien, en dan had ik weer moeite. Ik wist, dat er buiten de Muiderpoort in Amsterdam een kerk stond, daar wilde ik heen gaan. 't Was zowat 6 uur toen ik op de Amstel liep, daar zag ik een paardenspel van Circus Carré: toen ik nu zag, dat het al 6 uur was, en nog een kwartier moest lopen, voordat ik in de kerk zou zijn, dacht ik dat ik te laat zou komen; dan kijken al die mensen mij aan, en zeggen, wat moet die Jood hier doen?

Ja, zo waren op dat ogenblik mijn gedachten. Dus ik besloot dan maar naar dat paardenspel te gaan kijken.

En toen ik binnenkwam, begon ik te bidden: "Heere, behoed mij voor alle rampen en gevaren en geef mij een plezierige avond, om Jezus wil. Amen!"

“Wat een huichelaar!” zal menige lezer zeggen, maar ik kan u de stelligste verzekering geven, dat ik het in onwetendheid gedaan heb. Zoals ik nog meer dwaasheden van mij, u zal mededelen en belijden. Maar, dat het de Heere God niet in de weg stond, om mijn ogen toch voor dit alles te openen; en mij zonder onderricht van opvoeding of van mensen, daarvan wist af te brengen; en de dwaasheid en zonde in dat alles te openbaren. Eén van mijn broers die socialistische ideeën had was 12½ jaar getrouwd. Mijn broer, waarmee ik samenwerkte, werd met mij uitgenodigd ceremoniemeester te zijn, en daarbij zouden wij een toneelstuk opvoeren.

Nu, de lezer weet, dat ik hier nog onwetend in was, en dat het een werelds vertoon is. Maar ter zake, wij namen het aan en de rolverdeling had plaats, wij speelden samen de hoofdrol, en het was de genodigden zeer tot genoegen. Daar spot de wereld niet mee! En de vorst der duisternis heeft daar stof tot spijs!

Kort daarop, zou een ander familielid gaan trouwen; toen werden wij gevraagd, of wij ditzelfde stuk nog eens wilden opvoeren, omdat ze zich zo geamuseerd hadden. Ook dat namen wij aan.

En weet, geachte lezers, wat ik ernstig vond in dat stuk, er kwam ook een gebed in voor, van een zoon voor zijn vader, die van 't goede pad was afgeweken, dus het scheen heel “vroompjes.”

De volgende bruiloft zou 3 maanden later plaats vinden. Ach, geachte lezers, draag me nog een weinigje en u zult zien hoe de Heere wel raad weet, om iemands ogen te openen voor het dwaze en het blinde in de wereld!

De patroon, waarvoor wij werkten, gaf, voor dat deze bruiloft naderde, een feest voor het personeel, dat van 's avonds 8 tot 's morgens 4 uur duurde. Toen het feest een aanvang genomen had, begonnen de genodigden te zingen en in de handen te klappen, terwijl er mutsen en schortjes, zoals ze in het Leger des Heils droegen, rondgedeeld werden. Ik wist niet, wat dat betekende. Nu begonnen ze allen een kring te vormen, en dat heette een “Halleluja mars.” En met deze woorden: “Halleluja” scheen het of het allen bezeten waren. En ze begonnen te dansen en te springen en te zingen, dat horen en zien verging. En dat ging op de wijs, zoals ze de melodie in het Leger des Heils zongen, Ik neem het nu niet op voor de godsdienst van het Leger des Heils, maar wat betekende dat Halleluja? Dat betekent immers: Looft de Heere!

Wat werd ik nu gewaar? Dat ik tegen mezelf zei: dat is hier toch niet de Heere loven? Maar dat is spotten. Hier is geen bruiloft te Kana, waar de Heere tegenwoordig was, o, nee!

O, wat verschrikkelijk vond ik dat hier! Ik kreeg het zo benauwd, dat ik in een hoek van de zaal ging zitten. Vreselijk vond ik het, dat ze met de Heere spotten. De Heere opende daar mijn ogen en ik verstond de betekenis van dat woord. Het bracht mij geheel inwendig in beroering, en ik wou uit de zaal vluchten. Ik gaf mij over in gepeins hoe dwaas een mens is, en ik vanzelf niet buitengesloten; totdat mijn vrouw naar mij toe kwam en mij vroeg, wat of er met mij gaande was. Ik zei, dat ik direct weg zou gaan en dat zij mee naar huis moest gaan; omdat ik het zo vreselijk vond, dat hier zo met God gespot werd. En ik nam mij voor mij nooit meer naar bruiloften of dergelijke partijen te begeven.

“Ik ga naar huis!” zei ik tegen mijn vrouw. Mijn vrouw antwoordde daarop: “dan ga jij maar naar huis; ik blijf hier.” En zo gebeurde het ook. Ik ben nooit meer op dergelijke partijen of bruiloften tegenwoordig geweest, zoals zich dat in de wereldse kringen voordoet. Nu verstond ik door dat middel, wat de wereldse gemakkelikheden zijn. Ik kwam voor de keuze te staan, voor de aanstaande bruiloft, maar dat ging niet meer. Toen de tijd naderde, werd mij gevraagd om op de generale repetitie te komen, waarop ik weigerde en zei, dat ik mij voorgenomen had om nooit meer naar bruiloften

of dergelijke te gaan. Ik had genoeg van het voorgaande feest.

Mijn broers vonden dat zeer onaangenaam, en nu moesten zij een ander hebben, om die rol van mij over te nemen. Dit echter interesseerde mij niet meer. De vrijmoedige geest ondersteunde mij, om eerlijk te belijden, waarom ik zo moest handelen; en wat een gezegende tijd was dit voor mij, waarin ik zoveel leringen heb opgedaan! En de smaadheid waaraan ik bloot gesteld stond, die was zo, dat ik met de discipelen verblijd mocht zijn, dat ik om de Naam van Christus, smaadheid mocht lijden. Mijn broer vroeg mij, of mijn vrouw dan niet mocht komen. Ik antwoordde: "Nee, ook zij niet" want wat voor mij niet goed was, was ook voor haar niet goed. Maar mijn vrouw ging, toen die dag aanbrak, op aandringen van de familie, tóch. Welk een smaad en hoon moest ik verduren, dat kan ik zo niet alles neerschrijven!

Alleen deze kunnen het verstaan, die ook in dergelijke gevallen verkeren of verkeerden.

Er openbaarden zich zeer veel vijandschap van al mijn vrienden tegenover mij; dat ik niet op de bruiloft kwam; "want Jezus wilde het niet hebben", zoals zij het uitdrukten. Mijn broer Izak, de socialist, zei tegen mij toen hij mij sprak: "Als de mensen mij vragen, waarom of je er niet was; dan zeg ik: Jezus wil het niet hebben," en daarop antwoordde ik: "Dan heb je 't goed gezegd."

Het werd hier bewaarheid "antwoord de zot naar zijn dwaasheid!"

Mijn vrienden liepen mij voortaan voorbij, ook mijn broer Izak kwam niet meer bij mij in huis. En zo werd ik een spot en hoon, zelfs op de straten.

Als de Joden mij zagen riepen zij: "Gedoopte Jood" of "Gesmadde Jood" d.w.z. uitgeworpen Jood. Op de fabriek werd het leven mij nog ondragelijker. En nu kwam het zelfs zover, dat mijn bovenburen met toestemming van mijn vrouw zich op een tekst, die toen aan de wand bij mij in huis hing, wilden wreken, om hem te verscheuren. De tekst was de priesterlijke zegen: "De Heere zegene u en behoede u" enz,

Het was juist op een middag, dat ik thuis kwam om te eten, ze maakten de deur open en traden bij ons binnen. ik vroeg hun, wat ze wilden. Zij antwoordden mij met een wedervraag, wat ik met die "vuile boel" doen moest in mijn huis. Ik heb hun toen uitgelegd in 't Hebreeuws, wat die tekst betekende. En ik vroeg hen; of deze zegen, die over het volk Israël uitgesproken wordt, en die ze zelf in de synagoge uitspreken en vooral op de feesten van de Joden, of dat nu "vuile boel" was. En ik sprak een geruime tijd met hen, en sprak over het evangelie. Ze waren verslagen, en konden mij niet meer antwoorden, Zo zien wij, dat Gods Woord scherper is, dan enig tweesnijdend scherp zwaard.

Ze gingen m'n huis uit. Wat ze tegen elkaar zeiden, dat weet ik niet, maar ik had er geen last meer van, dus zij vielen mij zolang ik daar woonde, niet meer lastig.

Een ander voorval moet ik u ook nog mededelen. De vijandschap ging zover, dat mijn broer niet meer met mij samen wilde werken. Zo werd ik dan genoodzaakt een andere patroon te zoeken; en dat ging ook wel; want als het druk is in de diamant-industrie, dan behoeft men nooit zonder werk te lopen.

Op een zekere avond, kwam ik van mijn werk thuis, en wilde ik na het eten uit mijn Bijbel lezen. Daarna kwam ik tot de treurige ontdekking, dat op de plaats, waar gewoonlijk mijn bijbel lag, niets lag. Ik ging in mijn boekenkastje kijken, daar zag ik, dat al mijn boeken er uit waren, de traktaten en alles wat in die tijd zo nuttig voor mijn onderzoekingen was geweest. Maar gelukkig, mijn Bijbel was niet weg. Ik ging tot troost maar een hoofdstuk lezen, en sloeg het boek van de Spreuken open, daar zag ik, dat er enige bladeren uitgescheurd waren, tot grote ontsteltenis voor mij. Ik bladerde verder, om te zien of er nog meer bladzijden uit waren.

Geliefde lezers, mijn ontsteltenis werd nog groter, toen ik zag, dat de gehele profetie van Jesaja er uit gescheurd was. 'k Begon te wenen. Ja, al waren mij op dat ogenblik grote smarten overkomen, het zou voor mij dragelijker geweest zijn, dan nu zij zich wreekten op mijn lieve bijbel, die mij zó na aan het hart lag.

“O, duivel!” zei ik, “wat kan jij een mens, onder de toelating van God, ver drijven!”

Ik ontvlamde in een heilige toorn, maar de Heere zei: “Al wat ze u doen, doen ze Mij!” Ik sprak er met niemand over, ook mijn vrouw liet ik niets blijken.

Ik ging naar enkele vrienden toe, op 't Rembrandtsplein bij de familie C., waar veel mensen kwamen, en deelde daar het, één en ander mee: ik liet mij zo ontglippen, dat ik zo ongelukkig was. Ja, ik was waarlijk terneergeslagen.

Er was een grijsaard, die tot mij zei: “nee, waarde vriend! Je bent gelukkig! Weet u niet, dat de Heere in Zijn Woord zegt: In de wereld zult gij verdrukking hebben, maar hebt goede moed, Ik heb de wereld overwonnen!”

Dit troostte en versterkte mij zo, dat ik mocht vragen voor degenen, die het gedaan hadden, of de Heere het hun wilde vergeven, en hun blinde zielsogen openen.

Toen ik van deze vrienden weer naar mijn huis ging, en ik binnen kwam, kwam één van mijn kleine kinderen naar mij toe met de uitroep: “Oom Izak en oom Abram hebben al uw boeken verbrand, en moe heeft gezegd waar ze lagen.”

Mijn vrouw was juist niet thuis, en ik verzweg haar, dat ik wist wat er alzo gebeurd was. Ik werd gewaar en ook dat begreep ik, dat mijn broer zich op de profetie van Jesaja wreekte, omdat ik het meest uit deze profeet met hem sprak. Want “Jesaja, de profeet,” heb ik weleens horen zeggen, “is de evangelist van het Oude Verbond, gelijk de apostel Paulus de evangelist van het Nieuwe Verbond genoemd wordt.”

Ik had in deze tijd niets geen lectuur meer.

Een boek van Multatuli over zijn ideeën, hadden ze ongeschonden gelaten. Verder alle lectuur, die ik verder kocht, bracht ik niet in mijn huis omdat ik wist, dat het ten opzichte van mijn vijanden niet veilig was. Mijn bijbel heb ik jaren bewaard als een getuige, dat ik daarin mijn Heere mocht vinden en door Zijn lieve Geest, die mij dat alles leerde en in mij werkte. Ik heb hem later naar Antwerpen meegenomen, en na verloop van enkele jaren, toen ik weer naar Holland ging; heb ik een lade waarin de Bijbel en nog meer voorwerpen had, vergeten mee te nemen en zo ben ik mijn Bijbel kwijtgeraakt.

Mijn strijd is nog niet ten einde, wij zullen vernemen en D.V. dat mijn strijd pas begon en die ik in Zijn kracht mocht voortzetten. Hoewel het een zeer moeilijke tijd voor mij was, die zou gaan aanbreken, mag ik zeggen: “Tot op deze dag sta ik, en ben ik, die ik ben” en een “Eben-Haëzer” is hier zeker op zijn plaats.

HOOFDSTUK XIV

Het ontslag van mijn patroon, en terug naar Rotterdam

Mijn vrienden uit Rotterdam lieten mij niet los, Ze schreven mij vaak en ik schreef hun ook brieven terug, waarin ik hun mocht meedelen, wat de Heere in mij gewrocht had en dat ik de Heere had leren kennen, als mijn Borg, Middelaar en Zaligmaker.

Ik kreeg door toedoen van deze vrienden, eens een schrijven van de heer Korff uit Amsterdam, zendeling onder de Joden uitgaande van de Schotse Kerk, om hem eens op te komen zoeken. Bij wenste wel eens met mij te spreken over catechetisch onderwijs, dat hij mij geven wilde, en ook om kennis met mij te maken.

Toen ik thuis kwam, zei mijn vrouw, ik heb een brief ontvangen van iemand, ook weer van de zendelingen, “maar” voegde zij erbij, “ik heb hem verscheurd!” Ik zei: “Dat mocht je niet doen!” En ik geloofde het niet, dat ze hem verscheurd had, Met klem drong ik daarom bij haar aan, dat zij mij de brief moest geven, en toen gaf ze hem, erbij voegende, dat het maar was om mij eens te plagen, Toen ik de brief vluchtig doorzag, begreep ik van wie hij kwam en door wie dat was bewerkt. ’k Nam het adres en de naam nauwkeurig op, in mijn gedachten, en verscheurde de brief in ’t bijzijn van mijn vrouw, want als ze wist, dat ik er op in ging, zouden ik en de heer Korff er last mee krijgen. En ik deed dus, alsof deze brief voor mij geen waarde had.

Evenwel, op een avond, ging ik toch naar de heer Korff toe, en we kwamen overeen, dat ik één keer per week bij hem zou komen, om catechetisch onderwijs te ontvangen.

Vaak ging ik ’s zondagsavonds naar de Herv. Kerk, buiten de Muiderpoort. Mijn vrouw wist het, en daarom verzocht ik haar om het eten op tijd in gereedheid te brengen, teneinde op tijd in de kerk te zijn. Echter werkte zij mij daarin, tegen, en zó, dat of ik zonder eten naar de kerk moest gaan of thuis moest blijven. Of ik haar nu al in liefde vermaande, het baatte mij niets. En om de orde in mijn gezin te bewaren, werd ik genoodzaakt thuis te blijven. Alleen ’s zondagsochtends kon ik dan ter kerk gaan. Ik deelde dat aan mijn leraar mee. Deze troostte mij en hij zei, dat het gebed het enige is, dat de Heere wil verhoren, waar we Hem nodig hebben; en dat ik alles lijdelijk af moest wachten.

Menigmaal ging ik getroost van hem vandaan, en wachtende op de Heere en vertrouwende, dat Hij, met dat alles het beste met mij voor had. Want Zijn wegen, zijn niet onze wegen en Zijn Gedachten niet onze gedachten.

De Heere leidde mij meer en meer in, door Zijn lieve Geest in het Woord van de Waarheid aangaande de doop en het avondmaal, De doop werd een ware begeerte van mijn hart, en dus raadpleegde ik de heer K. er over. Hij zei mij terecht: “Die geloven, haasten niet.” De omstandigheden, waarin ik verkeerde, zei hij, zouden het mij niet makkelijker maken, en mijn vrouw en familie, zouden mij in deze het leven ondragelijk maken. En wellicht zou ik ook uit mijn werk gestoten worden.

Ik nam dan in acht, wat deze heer mij raadde. De moeilijkheden, waarvoor ik te staan zou komen, zag ik zeer duidelijk in. Mijn verzuchtingen waren, of de Heere mijn vrouw, ook de ogen wilde openen. Dan konden wij samen gedoopt worden.

En in deze verwachting berustte ik.

Door werkeloosheid, was ik weer zonder werk; dus ging ik weer bij een ander werk zoeken, en wel bij een Joodse patroon, die nog voor een poosje werk had.

Patroon en personeel, waren reeds ingelicht, wie of ik was, en zij werden gewaarschuwd, dat ik al net zo goed was als een gedoopte Jood. Maar de patroon zelf sprak er niet over met mij. Mijn werk echter beviel hem goed. Ik verdiende 30 gulden per week, dus hij had aan mij een goedkopere werkkraft, dan anderen van het

personeel, die meer verdienden. Evenwel zou hij mij tóch wel vinden.

De lezer zal wellicht begrijpen, dat ik geen zondagsrust had, maar weet, geachte lezer, dat werd mij alles zonde! En Hij, die mij uit zovele bezwaren verlostte, zou mij uit dit alles wel weer uithelpen. Ik dacht weleens, als ik dat werk niet aannam, daar ik vier kinderen had, mijn gezin dan alles moest ontbeeren. Want alle ogen waren op mijn handel en wandel geslagen en dat Gods Naam, om mijnentwil, zou gelasterd worden, Ze zouden zeggen: “Is dat nu het Christendom? Iemand, die werken kan en niet wil werken?” Deze dingen doorkruisten mijn gedachten en ik gaf er aan toe, tegen mijn zin in, en het smartte mij zeer. Maar zoals ik zei, de Heere zou mij er wel weer uithelpen.

De tijd van het Pinksterfeest naderde, en daar ik nog nooit met een Pinksterfeest in een kerk was geweest, zo kreeg ik een sterke begeerte om met Pinksteren naar de kerk te gaan, en over de uitstorting van de Heilige Geest volgens de profetie van Joël te horen prediken. Wat moest ik nu doen? Mijn patroon vrij vragen voor die dagen? Ach, ja, dat zou ik toch niet gedaan krijgen. Ik wilde over dit alles maar liever zwijgen. Maar enkel zondag vrij vragen; dat zou argwaan wekken. Wat nu te doen? Met mijn vrouw erover spreken, dat kon niet. De Pinksterzondag dus, ging ik werken, daar ik bang was voor ontslag. Er scheen mij iets beters toe: de tweede Pinksterdag mijn patroon, door mijn vrouw te laten weten, dat ik niet kon komen, daar ik ergens wezen moest.

Mijn vrouw hierover sprekende, deed dit niet gaarne, maar als zij het mij zou weigeren, dan zou het immers voor haar eigen nadeel uitlopen? Want, dan zou ik zeker ontslagen worden.

Den tweede Pinksterdag ging ik naar de kerk, en ik hoorde de predikatie over de uitstorting van de Heilige Geest. En ik mag getuigen, dat ik deze morgen iets gevoelde van het licht, dat van Zijn Aanzicht straalt. Het geloof werd in mij versterkt en ik mocht geloven, dat ik eenmaal zou juichen met de Pinkstergemeente voor Gods Troon. Eeuwig en Altoos!

Dat was voor mij een ware voorbereiding en ik verstond, wat het was, om de Geest weer bij vernieuwing ontvangen te hebben, en in dat Licht te wandelen. Welk Licht ik in mijn toekomstig leven nodig zou hebben, om de moeilijke wegen, die nog zouden komen en de strijd om de Heere Jezus wil tot het einde toe in Gods kracht te mogen strijden. Er werden mij zaken geopenbaard van mijn familie, die ik liever voor de eeuwigheid laat liggen en zal nu verder gaan. Het was een morgen voor mij (en terwijl ik het hier neerschrijf, wordt ik er nog iets van gewaar) zoals de dichter zegt: “Ik zal gedenken hoe voor dezen, mij de Heere heeft gunst bewezen,” enz.

Alzo had ik een gezegende ochtend en verder de gehele dag.

Toen ik dinsdag 's morgens weer op mijn werk kwam, vroeg mijn patroon, waar of ik geweest was. Wat nu te zeggen? Liegen, dat kon ik niet, en voordat ik hem iets kon zeggen, zei hij: “Je zal wel naar de kerk geweest zijn. Welnu, dan moet je maar in de kerk werk gaan zoeken!” Ik wilde mijn jas uittrekken om te beginnen, maar hij zei, “Houd je jas maar aan!” Dus kon ik weer naar huis gaan en werd ontslagen. Het spreekwoord zegt als men een hond slaan wil, kan men een stok vinden. Als ik naar andere plaatsen geweest was, bijv. naar circus of schouwburg, dan had ik niet ontslagen geworden; maar nu ik ter kerk geweest was, nu kon hij zijn haat en vijandschap tegen mij uitlaten.

Dit alles ging gepaard tot schrik en ontsteltenis van mijn vrouw en voor mij was 't een ware droefheid alsook een zware weg. Ook mijn broers werden het gewaar. Wat moest ik hun zeggen? Mijn broer Izak kwam naar me toe; wat hij tegen mij zei, dat kan ik hier niet neerschrijven, maar als een leeuw stond hij tegenover mij, Wat kon ik zeggen? Daar stond ik werkeloos. En mijn vrouw niet minder vijandig! Daar stond ik

tegenover de vijanden van God, wiens God alleen de wereld is; wat moest ik nu doen? In mijn hart riep ik uit: “Heere, heb ik niet goed gedaan, wil mij dan alles vergeven, maar waar ik het heb gedaan tot eer van uw Naam, bewaar Mij dan, dat ik in de handen van de vijanden niet vallen moge! En toon mij aan, dat U die God bent, Die nabij is.” Het antwoord was: “Niemand zal de hand aan u slaan en werp al uw bekommernis op Mij, en Ik zal het maken.”

En dat kwam zeer krachtig in mijn ziel, en ik mocht het geloven. De Heere liet mij zien, dat Hij een waarmaker van. Zijn Woord is; want zwijgend ging mijn broer heen en niemand hinderde mij meer. Ik kreeg soms op straat nog wel wat scheldwoorden te horen, zoals “gedoopte Jood” en ook noemden ze mij met de naam van Jezus. Het hinderde mij in ’t begin wel, maar ook daar kwam ik over heen.

De gedachten, om de naam van de Heere Jezus smaadheid te lijden, versterkte en bemoedigde mij zeer. En ik kreeg nog voor hen te bidden, of de Heere het hun wilde vergeven.

Ik kreeg nog een poosje werk bij een Christen patroon en ik dacht, dat zal voor mij wel wat makkelijker zijn. Op een zekere keer in gesprek met hem zijnde, zei hij tegen mij: “Ik vertrouw geen gedoopte Jood!” Wat was ik teleurgesteld! Daar ik van de Christenmensen zulke goede gedachten had, ondanks dat, gaf hij mij niet gedaan.

Na een korte tijd was er weer werkloosheid en was ik weer zonder werk.

In deze tijd ging mijn vrouws broer trouwen, waar ik niet uitgenodigd werd wegens vijandschap tegen mij, dat was de oorzaak, dat ik geen uitnodiging kreeg. Ofschoon ik vanzelfsprekend er toch niet had heengegaan, maar kort voor de bruiloft kreeg ik echter toch een uitnodiging, dit had mijn vrouw bewerkt. De eerste uitnodiging was: “Lieve dochter en kleinkinderen” en de laatste was: “Waarde zoon, dochter en kleinkinderen.” Mijn vrouw ging met de kinderen naar Rotterdam en ik bleef achter, zoals ik zei: naar bruiloften ging ik toch niet meer. Ik ging ’s avonds naar vrienden toe, daar kwamen mensen hij elkaar, daar kon ik het in die tijd beter vinden, dan in het huis van maaltijden en feesten.

Ik had met mijn vrouw afgesproken, dat ze 8 dagen in Rotterdam kon blijven, en dan verwachtte ik haar weer thuis.

Toen ik zo alleen thuis was, dacht ik, wat ik nu weer voor werk moest gaan doen. Mijn gedachten gingen naar de tijd, toen ik ook in Rotterdam mijn brood verdiende. Dat zou ik dus nu ook weer kunnen doen, zolang er in de diamantindustrie werkloosheid heerste. Ik schreef aan mijn vrouw over mijn voornemen en meldde haar, dat ik deze week met onze huisraad naar haar toe zou komen, en dan met handel mijn brood trachten te verdienen.

Zo vertrok ik dan weer naar Rotterdam. Zodra ik daar enkele dagen was, ging ik mijn oude vrienden van de Leeszaal weer opzoeken. Ze waren zeer verblijd, dat ze mij zagen en ik vertelde hun, dat ik weer in Rotterdam bleef. Ofschoon zij wel met mijn strijd in Amsterdam op de hoogte waren, omdat ik hun nog weleens schreef, wisten zij van mijn laatste strijd niets af, en dat deelde ik hun dan ook mee.

Met de handel dus voorzag ik mij en mijn gezin in ons onderhoud.

Hoewel het tegen mijn zin was, om in een Joodse wijk te gaan wonen, zette mijn vrouw dat toch door en huurde daar een woning, dus om haar terwille te zijn, gaf ik dat dan maar toe/

’s Zondags ging ik geregeld ter kerk om het evangelie te horen verkondigen.

Eens was ik onder ’t gehoor van Ds. Landwehr, predikant van de vroegere Geref. Kerk A (afgescheiden kerk), hij preekte over Hand. 8: 36: “En alzo zij over weg reisden, kwamen zij aan een zeker water; en de kamerling zei: Ziedaar water; wat

verhindert mij gedoopt te worden?” en vers 37: “En Filippus zei: “Indien gij van ganser harte gelooft, zo is het geoorloofd. En hij antwoordende, zei: “Ik geloof, dat Jezus Christus de Zoon van God is.” vers 38: “En hij gebod de wagen stil te houden; en zij daalden beiden af in het water, zo Filippus als de kamerling, en hij doopte hem.” Toen de leraar zijn tekst verklaard had, dat de moorman zijn geloof in de Heere Jezus beleden had in de doop; en dat de moorman, nadat zij uit het water kwamen, zijn weg met blijdschap reisde; toen was het dat God de Heere door de Heilige Geest mij deze vraag stelde; hoe of het nu met mij stond. En ik mocht net als de moorman in mijn hart zeggen: “Heere ik geloof, dat Jezus Christus. de Zoon van God is! Wat verhindert ook mij, om gedoopt te worden.”

Daar verloor ik vrouw en kinderen, moeder, broers en zusters. En de Heere sprak tot mij: “Die gelooft zal hebben, en gedoopt zal zijn, die zal zalig worden” enz.

Nu kon ik de doop niet langer uitstellen. Wie kon zeggen, dat mijn vrouw ooit bekeerd zou worden en dat zij ooit de knieën voor de Heere zou buigen? Want: twee malen op een molen, de één wordt aangenomen, de ander niet. Twee liggen op een bed, de één wordt aangenomen en de andere verlaten.

Toen leidde mij de Heere in de betekenende zaak van de doop. Zo zeker het water de vuiligheid van het lichaam afwast, alzo wast het bloed van de Heere Jezus ons af van de zonden. Het afdalen in het water is het sterven met Christus in de doop door de dood en weer uit het water op te klimmen, betekent het opstaan uit de dood, door de doop tot het eeuwige leven. Zodat wij mogen kennen de kracht van Zijn Opstanding. “Want Christus is gestorven voor onze zonden, en opgewekt voor onze rechtvaardigmaking.”

Hier, mijn geachte lezers, is de grondslag, waarop ik het sacrament van de Heilige Doop kort daarop mocht ontvangen.

Toen ik uit de kerk thuis kwam vertelde ik aan mijn vrouw mijn voornemen, dat ik gedoopt wenste te worden. Hier begon voor mij de vervolging en een leven van moeite. Had de Heere het niet voorzien, dan zou ik in de handen van de vijanden gevallen zijn. Mijn Bijbels en boeken, die ik weer had gekocht wilde zij verscheuren, zodat ik mij spoedde om alles weer uit huis te doen. Zij verbitterde de familie en de Joden tegen mij, zodat de vijandschap nog feller werd. De Joden dreigden mij te verdrinken; mijn vrouw dreigde mij te vergiftigen en als ik mij liet dopen, zou ze mij verlaten met mijn kinderen om nooit meer tot mij terug te keren.

De lezer moet weten, dat ik wel mijn voornemen te kennen gaf, dat ik wenste gedoopt te worden, hoewel ik zelf nog niet wist, wanneer. Maar nochtans, dacht mijn vrouw, dat het reeds a.s. zondag zou geschieden. Dit feit verergerde nog de vijandschap. Maar nu zouden ze nog eens een poging in het werk stellen, om mij van mijn voornemen af te houden.

Mijn vrouws broer ging naar de weleerwaarde zeergeleerde Heer Dr. R., opperrabbijn van Rotterdam, om hem te raadplegen, wat zij moesten doen, als ik mij zou laten dopen, niet mijn kinderen; want wat 't kost dat kostte het, wij mochten niet gedoopt worden.

De opperrabbijn nodigde mij uit, om a.s. zaterdagochtend met mijn schoonvader bij hem te komen. Met deze boodschap kwam mijn zwager tot mij. Ik weigerde eerst, om daar heen te gaan, want ik vertrouwde de zaak in 't geheel niet; maar ik zei, als het is om over de Waarheid te spreken, dan ben ik bereid, en als het is, dat er wat anders in 't schild gevoerd wordt, dan wil ik enkele vrienden meenemen.

Want, dacht ik, twee zijn beter dan één, als de één valt kan de andere hem ophelpen, zegt Gods Woord. Mijn vrouws broer antwoordde: “Het is niets anders, dan, om mij te overtuigen, dat alles wat de Christelijke leer “verkocht” (hij zei niet verkondigde)

leugen was.”

Ik antwoordde hem, dat hij de volgende dag bij mij om antwoord kon komen. En zo spraken wij af.

Toen het avond werd en de tijd naderde dat wij ons ter ruste zouden begeven, kreeg ik het wel wat benauwd, ik werd zwaar aangevochten, of het wel te doen was, gelijk mijn zwager mij verzekerde, mij van mijn “dwaling” terug te brengen. In dergelijke gevallen is het meermalen gebleken, dat mishandeling volgde. Dat bracht mij op mijn knieën, en bad tot Hem die de Hoorder en Verhoorder der gebeden is. Ik bad dan, of Hij mij wijsheid wilde geven, met Goddelijk licht bestraald; want ik was er van overtuigd, dat ik er niet toe bekwaam was, om een opperrabbijn te overtuigen, dat hij dwaalde. Want, zoals de lezer weet, had deze Rabbijn de titel Doctor in de Godgeleerdheid. Ik kon met mijn wijsheid, die niets is, deze gang niet ondernemen. Ook mocht ik vragen, om 's Heeren hulp en bijstand voor de listige aanslagen van de vijand.

Toen kwam de Heere mij met Zijn dierbaar Woord krachtig te vertroosten en sprak: “Niemand zal de hand aan u slaan, en Ik zal u niet begeven noch verlaten!” Dus steil diep afhankelijk ging ik er heen.

HOOFDSTUK XV

Bij de opperrabbijn

Het was op het einde van de maand juni 1907, dat ik op zaterdagmorgen de trappen beklom, aan de Boompjes te Rotterdam, vergezeld van mijn schoonvader, bij de weleerwaarde zeergeleerde heer Dr. R. opperrabbijn te Rotterdam.

We werden aangemeld en binnengeleid. Toen ik binnenkwam zag ik de grijsaard met zijn forse bouw, grijze baard en lorgnet op, waardoor hij een voorkomen had, dat aller achtting afdwong. Daar was ook nog een hulprabbijn aanwezig, de weleerw. heer C.

Het eerste wat hij vroeg was: "U bent van Praag?" Ik antwoordde: "Jawel," "Ik heb van enigen van uw familie vernomen, dat u geen Jood meer wil blijven, en dat u van geloof wil veranderen. Zij, mij daarover raadplegende, dacht ik het goed, om een poging in 't werk te stellen, om u van uw dwaze denkbeelden af te houden en te voorkomen, dat er een familie in rouw gedompeld wordt door zo'n stap te doen, daarom liet ik u ontbieden en zou gaarne eens van u vernemen, wat u daartoe gedreven heeft, om zo'n verschrikkelijke daad te willen doen."

"Eerwaarde," antwoordde ik, "ik blijf wel Jood, want dat ben ik in de ware zin des woords geworden, en wat het andere betreft, dat ik van geloof veranderen wil, dat is ook niet zo; alleen dat mag ik zeggen, dat ik heb gebroken met alle leringen en inzettingen van mensen, (bedoelende op de Talmudistische inzettingen). Maar ik mag dat geloven, wat door God de Heere gesproken is, door Mozes en de Profeten."

Hij antwoordde mij: "Nu, en u begrijpt mij heel goed. Hetgeen ik meen is, dat u zich wil laten dopen en niet meer naar de doodse ritus wilt leven, maar volgens de Christelijke leer. Wilt u mij daar eens een uitlegging van geven?"

Terwijl hij mij dat vroeg, legde hij een boek voor mij neer en dit openslaande, zag ik tot mijn verbazing, dat dit een Nieuwe Testament was. Ik dacht minstens, dat het een Joods boek zou zijn.

Ik legde het weg en vroeg hem een Oud-Testament in de Hollandse en Hebreeuwse taal. En dat gaf hij mij.

"Want;" zei ik, "ik ben niet bij u om over het Nieuwe Testament te spreken, maar we zullen beginnen bij het Oude Testament, om u te bewijzen, dat alles wat in het Oude Testament staat, vervuld is geworden."

Ik begon met hem te spreken over het eerste hoofdstuk van Genesis; daar staat, dat God in den beginne de hemel en de aarde schiep, enz. En ging verder met te zeggen, dat wat God schiep goed was, ja zeer goed was. Dat God de mens schiep naar Zijn beeld en gelijkenis in ware Gerechtigheid en Heiligheid. Dat God de mens in het Paradijs plaatste en hem heerschappij gaf over alles, over het gewas, ja over de vogelen des hemels, enz. En de Heere God gaf ze een gebod, dat ze vrijelijk van alle bomen van de hof mochten eten, behalve die van de kennis van goed en van kwaad; en met het heerlijke vooruitzicht van eeuwig te leven, maar ook de waarschuwing: ten dage als gij van deze boom eet, dan zult u de dood sterven. En wat zien wij verder? Daar zien wij de mens het gebod van God overtreden, met het treurige gevolg, dat zij het Paradijs uit moesten; en zien wij de mens liggen in de dood, in zich meeslepende het ganse menselijk geslacht. Het beeld van God verliezende, waarnaar hij geschapen was; het pronkjuweel van de Schepping, om nooit weer in het beeld van God hersteld te worden, zo God hem daar had laten liggen. Want daardoor heeft de mens de drievoudige dood op zich geladen. Namelijk: de tijdelijke, geestelijke en eeuwige dood; daarom staat er: *de dood sterven*. En nu zullen wij de Goedertierenheid en Barmhartigheid en Zijn eeuwig welbehagen zien, wat Hij in de gevallen mens had,

want God zei (nadat Hij Adam riep: Waar zijt gij?) en nadat Adam antwoordde in vers 10 van Gen. 3: “Ik hoorde uw Stem in de hof, en ik vreesde, want ik ben naakt, daarom verborg ik mij.”

vers 11 “En Hij zei: “Wie heeft u te kennen gegeven, dat gij naakt zijt? Hebt gij van die boom gegeten, van welke Ik u gebod, dat gij daarvan niet eten zoudt?”

vers 12 Toen zei Adam: “De vrouw, die Gij bij mij gegeven hebt, die heeft mij van die boom gegeven, en ik heb gegeten.”

En in vers 13 zei de Heere “Wat is dit, dat gij gedaan hebt?” En de vrouw zei: “Die slang heeft mij bedrogen, en ik heb gegeten!”

Dus de vrouw is het eerste gevallen, nu krijgen wij een aankondiging, van hetgeen er staat te gebeuren in vers 14: Toen zei de Heere God tot die slang: “Omdat gij dit gedaan hebt, zo zijt gij vervloekt boven al het vee, en boven al het gedierte des velds! Op uw buik zult gij gaan, en stof zult gij eten, al de dagen uws levens.” Als het dat alleen was zonder meer, dan had van het ganse menselijke geslacht niets terecht gekomen; want God is een Waarmaker van Zijn Woord en kan van Zijn Recht geen afstand doen. Daar is Hij te heilig voor. Maar nu wordt het vers 15 “Ik zal vijandschap zetten tussen u en tussen deze vrouw, en tussen uw zaad en tussen haar zaad; datzelve zal u de kop vermorzelen, en gij zult het de verzenen vermorzelen.”

Dat heb ik nu zien vervullen in de overwinning van Hem, waar de Psalmdichter van zingt: “De steen die de tempelbouwers verworpen hebben, is tot een hoofd des hoeks geworden.”

Nadat het zaad van de slang de verzenen vermorzeld had van het zaad van de vrouw; en door het zaad van de vrouw, de kop vermorzeld is van het zaad van de slang.

Terwijl ik aan het spreken was viel hij mij in de rede: “Dat slaat niet op de Christus, als een slang een mens ziet, bijt hij van achteren in de verzenen; en als dan een mens er op af gaat, zoals bij een slangenjacht, dan is het eerste wat geslagen wordt, de kop; want die is het gevaarlijkste.”

Ik zei tegen hem: “Ik spreek nog niet van de naam Christus” (ik wilde eerst de voorzeggingen met hem behandelen) en om hem het duidelijk te maken, vroeg ik hem: “Waarom staat er dan: Ik zal vijandschap zetten, tussen het zaad van de vrouw en het zaad van de slang? En waarom niet tussen het zaad van de man en het zaad van de vrouw, daar Adam toch door Eva is verleid geworden? En God zegt toch tegen Adam: Omdat u geluisterd hebt naar de stem van uw vrouw, zo zij het aardrijk om uwentwil vervloekt. Dus niet de strijd tussen Adam en Eva, maar nogmaals tussen het vrouwenzaad en het slangenzaad. Want ik heb leren kennen, dat het vrouwenzaad die verlossing heeft teweeg gebracht, namelijk Mooschiach (Ben David) de gezalfde, de Zoon van David. De geestelijke Zoon van David, die uit zijn lendenen zou voortkomen, de Beloofde aan de vaders en waarvan Mozes en de profeten gewagen, zoals Psalm 2, Jes. 53, Psalm 110, Daniel 9, Hosea, Maleachi, enz. en waarvan alle ceremonieën afschaduwingen waren, zoals de offeranden waren in het offer van de verzoening, waarin ik door Gods genade verzoening heb gevonden; in Hem volgens Psalm 22 Wiens handen en voeten waren doorgraven, door Wiens striemen ik genezing heb gevonden en van Hem, waarvan Psalm 110 zegt: “De Heere heeft gesproken tot mijn Heere: zit aan Mijn Rechterhand; totdat Ik uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank uwer voeten.”

“Weleerwaarde,” vroeg ik, “waar hebt u uw verzoening in gevonden?”

“Spreek maar door!” luidde zijn antwoord.

Ik mocht verder gaan, want Zijn Eerwaarde liet mij geheel uitspreken.

“Er staat in de Heilige Schrift in Leviticus: “Daarentegen zal het geschieden, indien gij de stem des Heeren uws Gods niet zult gehoorzaam zijn, om waar te nemen, dat gij

doet al Zijn geboden en inzettingen, die ik u heden gebied, zo zullen al deze vloeken over u komen en u treffen!”

En daar ik nu toch heb leren inzien dat al hetgeen de Heere daar zegt ik niet doen kan, zo ben ik toch schuldig aan de wet, en lig toch onder de vloek van de wet. Hoe word ik dan weer met God verzoend? Hoe word ik rechtvaardig voor God? Hij moet de zonde toch straffen? Ilij kan de zonde toch niet ongestraft laten? Er moet toch aan Gods Recht voldaan worden? Dat toch geen engel, noch mens, noch goud, noch zilver doen kan? Want op een zekere plaats in Gods Woord staat: “want wij zijn niet verlost door goud noch door zilver, maar door het bloed van het Lam, Die een eeuwig geldende gerechtigheid heeft teweeggebracht”; zoals in Daniël 9, na de 62 jaarweken, toen de Messias gekomen was en werd uitgeroeid, dat niet voor Hemzelf zou zijn, maar voor een verloren Adams geslacht, waaruit God de Heere, naar Zijn eeuwig, vrijmachtig welbehagen, de Zijnen bekend maken zal, dat het voor hun geschied is in het bloed van de verzoening. Leviticus 17. En waarvan zelfs de Talmud zegt: “Zonder bloedstorting geschiedt er geen vergeving.”

Dus ik kan niet meer leven naar de wet. Ik vroeg hem: “Kunt u dat wel?” Hij antwoordde mij: “Ja, want een mens kan toch de Sabbat houden, door niet te werken, zijn feest- en vastendagen te onderhouden, zijn ceremonieën in acht te nemen, dat is God aangenaam.”

Ik antwoordde hem: “Dat de priesters op de Sabbat twee volkomen eenjarige lammeren en twee tienden meelbloem ten spijsoffer, met olie gemengd moesten brengen. Num. 28: 6. Dat was het gedurig brandoffer, dat de Heere God aan Mozes voor Israël gebod. “Dr.,” vroeg ik hem, “waar is dat Sabbatoffer? Hetwelk u en Israël op Sabbat brengen? En waar zijn de priesters, die dat ambt bedienen?” Hij antwoordde mij: “Dat hebben wij nu niet meer, wij hebben geen priester, geen tempel en geen altaar meer, wij zijn in ballingschap.” Daarop antwoordde ik hem weer: “Dat is een bewijs, dat we niet meer onder de wet kunnen leven! Maar dat de Heere ons wat anders daarvoor in de plaats heeft gegeven; waardoor Gods wet volkomen gehouden en vervuld werd. Alleen weer door het bloed van de Messias en door een oprecht geloof dat aan te nemen, en te omhelzen. Dus alzo uit genade alleen, niet uit ons, maar uit genade! Want dat is Gods gave.”

“Er is geen genade,” riep hij. “Als een mens maar leeft volgens de inzettingen, zoals ons geleerd wordt, dan is dat welgevallig in Gods oog.”

“Dat is niet waar,” antwoordde ik, “want God de Heere zegt: Vervloekt zij, die de woorden dezer Wet niet zal bevestigen, doende derzelve.” Wij zien hier dus, hoe wij allen onder de vloek besloten liggen; want u zegt zelf, dat wij dat alles niet meer hebben, en het dus moeten missen; maar gelijk ik zo-even zei, de Heere heeft ons wat anders gegeven en wel de vervulling van de Wet in de Messias, waarvan alle offeranden een afschaduwing waren; zelfs het heiligdom en de hogepriester waren er afschaduwingen van; en wat u nu niet heeft, dat heb ik gevonden. Want ik geloof, dat Jezus Christus het volkomen zoenoffer is en waar in wij altijd de toevlucht in mogen nemen. En ik geloof dat Hij die Priester is in eeuwigheid, die gezalfde Koning, die Profeet, die God ons zelf verwekt heeft, die nu niet meer de dienst waarneemt in een tempel, gemaakt door mensenhanden, door het bloed van beesten te offeren; maar eeuwig in de hemelen, dat is die Tabernakel, door Gods hand zelf gemaakt, waar Hij eeuwig woont en troont; daar op de troon van Zijn vader David zit, ter Rechterhand Gods, om daar eeuwig voor Zijn uitverkoren volk te bidden. Daar met Zijn doorboorde handen naar Jes. 53, naar Ps. 110 enz. Altijd voor Zijn kerk in de bres staat en waar wij elke keer weer, in dat bloed, de toevlucht mogen nemen. Niet meer in de Oud-Testamentische vorm, maar in Geest en in Waarheid en in waar, oprecht,

God verheerlijkend, geloof. Ziedaar, weleerwaarde, dat is mijn tempel, dat is mijn offer, en het bloed van de verzoening.”

Ik beval hem aan 2 Sam. 7 na te lezen. Mijn geachte lezers kunnen het ook nalezen.

Ik wees hem ook op Psalm 45: 7. Waar ook van de troon Christus gesproken wordt: “Uw troon, o God, is eeuwig en altoos, de Scepter Uws Koninkrijks, is een Scepter der Rechtmatigheid” en vers 8 “Gij hebt Gerechtigheid lief en haat goddeloosheid! Daarom heeft U, o God, Uw God gezalfd met vreugdeolie boven uw medegenoten.”

Tot mijn verbazing bleef Zijn Eerwaarde het antwoord schuldig (hij het begin van mijn beschrijving heb ik u de onwetendheid van de Joden en ook van hun leraars medegedeeld, daar ik u toen reeds wees op dit gesprek, dat ik met deze voornoemde Rabbijn had gehouden).

De heer C., de hulprabbijn, begon over Psalm 2 met mij te spreken, hij zei: “Er staat in het Hebreeuws in Psalm 2 Naskoe-bar Benjeonouf, hetwelk betekent: kust de Zoon, opdat Hij niet toorne, dat slaan de Christenen op Hem, riep hij uit, en hij sprak de naam van Christus niet uit, “dat betekent,” zo zei hij, “Reinigt uw hart of kuisen of schoonmaken (men kan ook in Hebreeuws dat woord vertalen met reinigen) (Naskoe). Maakt u schoon, o zoon, van de zonde. Dus,” verklaarde hij, “Reinigt u zoon, opdat God niet toorne,” dus daar bedoelde hij een mens mee, en zo maakte hij die toepassing. En zodoende valt dan de naam Zoon, als Verlosser, in die verklaring weg. Toen wees ik hem op het Hooglied van Salomo: “Hij kuste mij met de kussen Zijns Monds,” Hoogl, 1: 2.

Het woord (Nakesijnoe) in het Hooglied vertalen de Rabbijnen wel als kussen, liefhebben. In Psalm 2 staat hetzelfde woord Nesjek als wortelwoord “kussen”. Ik vroeg hem: “Waarom mag het in het Hooglied wèl kussen betekenen, Hij kuste mij enz. en in Psalm 2, niet?”

De lezers begrijpen zeker wel, als hun eerwaarden dat bekenden, dan zou ik hen de vraag gedaan hebben, “wie is dan die Zoon, die de kerk moest kussen en die dan zou toornen en op de weg zou vergaan, als Zijn toorn een weinig zou ontbranden en “welgelukzalig” worden gesproken die op Hem betrouwen.

Ik wees hem, dat diezelfde Persoon in Psalm 2 ook Hij is, waarvan in Gen. 49 vers 2 gesproken is als de Silo; waarvan Jacob zegt: “Komt samen en hoort gij zonen van Jacob! en hoort naar Israël, uw vader.” en vers 1: “Verzamelt u, en ik zal u verkondigen, hetgeen u in de volgende dagen wedervaren zal.” En als hij Juda zegent in vers 10 dan zegt hij: “De scepter zal van Juda niet wijken, noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt, en Dezelve zullen de volken gehoorzaam zijn.”

Hij antwoordde: “Dat wordt zo vertaald “totdat (gij) te Silo komt of totdat (Juda) te Silo komt” (Dit zegt een Joodse Heer Muller). Maar ik antwoordde hem, dat een grote Joodse geleerde genaamd Jarchie van Gen. 49 zegt in het boek Zohar: *Silo, dat is de koning Messias, Wie het koninkrijk toebehoort.*

Ik keek in het Hebreeuwse boek, waarin stond geschreven: “De scepter zal van Juda niet wijken noch de wetgever van tussen zijn voeten, totdat (gij) te (Silo komt),” Het woordje “gij” en “Silo komt” stond erbij gevoegd tussen haakjes. Nu staat in Genesis 49, in de zuivere overzetting van de Herv. Bijbel Silo (Sajlou), Silo komt. De plaats Silo wordt geschreven in het Hebreeuws met drie letterklanken (Slh); maar in Genesis 49 staat het woord Silo, geschreven in vier letterklanken (Sjlh) Dus in Gen. 49 komt het in twee *lettergrepen*, Sjai louh. Zo is dan de vertaling: totdat God Almachtig komt, dat niet kan vertaald worden van de Plaats Silo (Slh). Het woordje Sjai betekent: God Almachtig (Rustaanbrenger), en het woordje: louh, betekent: Hij komt. En de plaats Silo, kan niet vertaald worden.

Ik schrijf het hier wat uitgebreid neer, daar de meesten het Hebreeuws niet kunnen vertalen.

Hij verwierp dat zonder tegenrede!

Toen verwees ik hem naar Daniël 9 over de 70 jaarweken, waarvan ik de lezer in mijn vorige bladzijden uitvoerig heb geschreven.

Een enkel woord nog daarover. Hij antwoordde mij op het woord (dat de Messias zal uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hemzelf zijn): “Dat betekent niet Messias, maar Gezalfde, bedoelende op Nebucadnezar. Een gezalfde die komen zal en niet meer zal zijn,” Zo vertaalde hij dat.

Ik vroeg hem op welke grond hij dat zo vertaalde. Hij antwoordde mij:

“Omdat God Nebucadnezar Zijn knecht noemt; hiertoe heb Ik Nebucadnezar Mijn knecht verwekt” En ik legde hem uit, dat de vertaling van Daniël 9: 26 in verband stond met Jesaja 53, dat “de Messias zal uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hemzelf zijn” enz.

De lezers zullen net zomin als ik verwachten, dat hun eerwaarden zouden instemmen met al hetgeen ik hen uit de Schrift bewees.

Maar wel merkte ik, dat deze geleerde schriftgeleerden, de geschriften van het Oude Testament, verdraaiden tot hun eigen ondergang.

Zo is dan de arme Jood, hetgeen Paulus zegt, lopende met het deksel van Mozes op hun aangezicht en een ijver tot God hebbende, maar niet met verstand. En gaan verloren, omdat ze de kennis van God missen.

Nadat ik hen nog het één en ander beantwoordde, begon hij met mij te spreken over de Drieëenheid in het Goddelijk Wezen. Hij zei: “Hoor, Israël, de Heere onze God is een Enig, eeuwig Wezen,” en toen begon hij in zijn onwetendheid te spotten, en vroeg mij: “Als er een mens stervende is en de dood in de hand, voet of hoofd aanwezig is, of meerdere mensen stervend zijn, wie moest dan van deze Drie de ziel halen bij dezen of de anderen?” Ja, lezers, wat wordt hierin vervuld, dat de Heere Jezus, God dankt, dat het voor de wijzen en verstandigen verborgen is, maar heeft het de kinderkens geopenbaard.

Ik wees hem, dat het niet van spot ontdaan was, wat hij daar zei. En ik mocht het hem op eenvoudige wijze meedelen; en had het hem, zoals ik het u ook in het begin van mijn schrijven uitlegde, toen verklaard. Dat we geen drie Goden hebben en aanbidden, maar Eén eeuwig, enig Goddelijk Wezen, geopenbaard in drie Goddelijke Personen; waarvan Gods Woord en Getuigenis vol van is. Het is die God, Die hemel, zee en aarde schiep en sinds bewaarde, en alles wat in en op dezelve is, geschapen heeft. Ook wees ik hem, waarvan wij, Joden, in onze gebeden gewag maken, als wij belijden: Hoor Israël, de Heere (dat is eenmaal) onze God (dat is tweemaal) de Heere (dat is driemaal) is een Enig Heere. Hierin wordt de Naam van het Opperwezen driemaal genoemd. Op het eind van dit gebed staat het woord Egod, dat betekent Eén, waarmee wordt aangewezen, dat Drie, Eén en Eén, Drie zijn. Ik wees hem verder, hetgeen u ook al weet, dat in de openbaring aan onze aartsvaders, aan Abraham, Izaäk, Jacob, Jozua, Mozes en meerderen, over de Heilige Geest, over de Zoon en over de Vader gesproken wordt. En zo de hele Schrift door. Ik wees hem, dat het heiligdom Heilig was, omdat God, Jehovah, daar woonde; als de Segiena, het afschijnsel van Gods heerlijkheid. En op de berg, waarom op Mozes aangezicht een deksel gelegd moest worden, zodat het volk hem niet kon aanzien vanwege de Segiena, Gods heerlijkheid, die op hem rustte.

Ach, als ze eens verstonden, dat de Engel van het Verbond tot Abraham zegt: “Ik ben God, de Almachtige, wandel voor Mijn aangezicht en wees oprecht.” Ze zouden met diepe eerbied en ontzag voor de Drieëenheid in het Wezen neerknielen in het stof, en

schaamrood worden en zeggen: „Wij hebben gezondigd en misdreven; wij zijn niet waard te leven en niet waardig Uw kinderen of zoons genaamd te worden. O, maar Uw Naam is Ontfermer, ontferm U zich dan over ons en vergeef ons onze misdaden om Jezus Christus wil, Uw lieve Zoon.” En het hart zou “Amen” zeggen, “ja, Amen.” Toen deed hij mij dezelfde vraag, die de farizeeërs een keer verhandelden onder elkaar. “Hij is de Zoon van God en Hij is pas zo oud, hoe kan dat? Is hij niet de zoon van Jozef, de timmerman?” Er staat geschreven: Ik antwoordde hem: Eer Abraham was, was Ik.

Ik wees hem, dat naar Zijn Godheid, Hij was eer dan Abraham; want Hij is van eeuwigheid God; en verder verwees ik hem naar Jesaja 9, waar geschreven staat: “Ziet een maagd zal zwanger worden, en zij zal een Zoon baren, en Zijn Naam heten: Immanuël” (God met ons). Jes. 7: 14. Dus “God met ons” “God geopenbaard in het vlees”, zal zoveel het vlees aangaat geboren worden, uit die maagd naar Jesaja 9. Uit het zaad van David. Dezelfde profeet Jesaja zegt in hoofdstuk 9 vers 5: “Want een kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij is op Zijn schouder; en men noemt Zijn Naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst” enz.

Ik verwees hem naar de plaats, waar dat gezegende Kind geboren zou worden, namelijk Bethlehem. Waarvan geschreven staat in Micha 5: 1: “En gij, Bethlehem Efratha! zijt gij klein om te wezen onder de duizenden van Juda? Uit u zal Mij voortkomen, die een Heerser zal zijn in Israëel, en Wiens uitgangen zijn vanouds, van de dagen der eeuwigheid.” Daarom zegt de Heere Jezus: “Eer Abraham was, ben Ik.” Want de Schrift zegt, dat de Christus komen zou uit het zaad van David en van het vlek Bethlehem.

Voor een Jood is het zeer moeilijk, zoals voor ieder mens is, om dat te verstaan, omdat het verstand het begrijpen wil. “O, diepte des rijkdoms beide der wijsheid en der kennis Gods! Hoe ondoorzoekelijk zijn Zijne oordelen, en onnaspeurlijk Zijn wegen!” zegt de apostel Paulus (Rom. 11: 33). Ach, hoe kan een natuurlijk mens het dan verstaan, als ons verstand niet verlicht wordt en het ware geloof ons niet wordt geschonken.

De vraag werd mij gedaan, hoe of het mogelijk is, dat een kind geboren kan worden zonder toedoen van een man. Deze vraag werd mij ook door menige Israëliet gedaan. Ik antwoordde hem: “U gelooft toch alles, wat in het Oude Testament staat?” Toen zei hij: “Ja,” waarop ik antwoordde: “Wel dan gelooft u ook, dat Sara toen het haar is opgehouden te gaan naar de wijze der vrouwen, omdat ze 90 jaar oud was, nog een zoon baarde; en dat was tegen de natuur in en toch is het gebeurd; het was een wonder van God.” “Dus” zei ik dan, “waar voor God de Heere niets te wonderlijk is, was het toch ook niet voor Hem te wonderlijk, door zonder toedoen van een man, maar door de Heilige Geest het zaad van de vrouw te doen bevruchten. En alzo vervuld wordt, dat in de Schrift staat: hetgeen uit u geboren zal worden, zal Gods Zoon genaamd worden. Waar alle profeten en patriarchen naar uit hebben gekeken; en dat alles is vervuld geworden in Hem, de Heere Jezus Christus, Gods eniggeboren Zoon, Die in alle eeuwigheid te prijzen is, Amen. En zo zijn de twee naturen, de Goddelijke en de menselijke natuur, in de mens Christus, de Zoon van God eeuwig verenigd. En daarom kunnen wij, de Heere Jezus Christus, omdat Hij God is, geopenbaard in het vlees, als het eeuwige Goddelijke Wezen, voor Hem, als onze Maker en Formeerder met eerbied en diepste ontzag, voor Hem, zeg ik, neerknielen en uitroepen: “Gij zijt die God, wij hebben Hem verwacht!”

*Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen!
Men loov' Hem vroeg en spa:
De wereld hoor', en volg mijn zangen
Met Amen, Amen, na!"*

Toen ik hem op het laatst vroeg, wat of het zeggen wilde, als de Heere zegt: "De mens is geworden als Onzer één," dat was na de val. En ik wilde hem hiermee bewijzen, dat hier over de meerderheid van Personen in het Wezen gesproken werd in de Schrift.

En wat denkt u geachte lezer, welk antwoord Dr. R. mij toen gaf ?

"Ze hebben je gek gemaakt!" en de heer Cohen riep: "Je bent krankzinnig!" (terwijl hij met zijn vinger naar zijn eigen hoofd wees). Toen zei ik: "U hebt mij laten ontbieden, om mij te overtuigen, dat ik dwaalde om mij van mijn dwaling terug te brengen en nu moet ik u het tegendeel bewijzen."

Maar zij bleven schelden tegen mij. Ze werden zo onbeleefd, dat ik hun tot orde moest vermanen. (Nadat Stefanus gesproken had, staat er geschreven: "Toen berstten hun harten".) Daarop zei ik:

"Dat doe ik u toch ook niet, schelden?". Ik vond het maar raadzamer, om te vertrekken, want het werd mij een beetje te gevaarlijk. Waarom, wist ik zozeer niet, ik vroeg aan mijn schoonvader, die het hele gesprek stil en aandachtig had aangehoord, of hij met mij mee ging. En, zo deed hij, terwijl hij aan de opperrabbijn vroeg: "Wel, doctor, wat moet ik nu doen?" "Ja," antwoordde hij, "er is niets aan te doen, want het is al te ver, en het zit te diep". En toen ik wilde vertrekken, riep Dr. R. mij terug, en vroeg mij: "En hoe doe je nu met je vrouw en kinderen? Je weet toch wel, dat je vrouw zo niet bij je blijft en je kinderen evenmin?" Ik antwoordde hem: "Hoe ik daarmee doen zal, laat u dat maar aan mij over! Want ik ben man en vader, en de God des Hemels, Die mij tot zover geleid en geholpen heeft, zal mij ook wel verder wijsheid geven, hoe ik in deze handelen moet. En ik hoop, dat nog eens, u, weleerwaarde en mijn schoonvader (op hem wijzende) en velen van het volk Israël, de ogen mogen geopend worden en leren kennen, wat tot uw en hun leven en sterven beide dienende is. En de profetie van Zacharia vervuld moge worden: "Ze zullen Mij aanschouwen, Die zij doorstoken hebben." "Dat zal best terecht komen!" riep hij mij toe.

En zo vertrok ik van deze "WelEerwaarde Heren", versterkt in mijn God, dat Hij mij zo wonderlijk had bijgestaan en dat ik het Woord bescheiden mocht uitdragen, en voor de eer van God mocht uitkomen; nadat ik ongeveer anderhalf uur bij hen had doorgebracht.

Wat mijn schoonvader betrof, deze zat te luisteren en naar zijn gezicht te oordelen, lag er verwondering en verbazing op. Hij dacht, dat de opperrabbijn mij terug zou brengen van mijn zogenaamde "dwaling", maar hij zag het tegendeel. De familie en vrienden enz. vroegen vanzelf, hoe het was afgelopen. Mijn schoonvader was echter in deze eerlijk, en hij vertelde zoals het gegaan was, En zo ging ons gesprek als een lopend vuurtje door de Jodenwijk. En hij kon ook niet anders getuigen, dan dat de opperrabbijn zeer zwak stond in de verdediging van de Joodse inzettingen en van Gods Woord. Hun zwakheid bewees hun schelden op het einde van onze gesprekken, En het gevolg van dat alles was, dat de vijandschap van mijn vrouw, familie en kennissen des te heviger werd.

HOOFDSTUK XVI

Mijn vlucht

Nu kwam al gauw ter sprake bij hen, dat ik a.s. zondag zou worden gedoopt, dus de volgende dag. Een ander zei: niet zondag, maar zondag over 8 dagen. Ik werd wat angstig en ik zei tegen mijn vrouw, dat we maandag of dinsdag een ander huis zouden gaan huren, en wel buiten de Jodenbuurt, “want zo-even,” zei ik, “sprak ik je zuster, en ze zei, dat er enige Joden tegen mij samenzweerden.” Toen antwoordde mijn vrouw: “Dat weet ik wel, want daar heb ik voor gezorgd.” Ik vroeg mij nu af, wat ik nu doen moest. Ik liep angstig over de straat, denkende dat de Joden mij onverwachts zouden overvallen. Maar er viel niets voor, dan alleen, dat ze mij op straat daarover aanspraken.

Toen kwam ik ook mijn zwager tegen en ik zei tegen hem dat ik morgen nog niet gedoopt zou worden, het kon nog wel een tijdje duren, Wij liepen nog een eind voort. In de St. Jacobsstraat gekomen zijnde, kwamen er een paar Joodse mannen voorbij en ze hielden ons staande, door een gesprek te beginnen met mijn zwager, Nu kwam het gesprek over mij; en één van deze mannen vroeg aan mijn zwager: “Is het jouw eer, om met zo iemand te lopen?” Mijn zwager zei niets. Toen zei de andere man tegen mij: “Je wordt morgen gedoopt, hè?! Ik beloof je, wij volgen je morgen om 9 uur en wij gaan mee naar de kerk en dan zullen wij je dopen.” Mijn zwager antwoordde toen: “Hij heeft zich gebrand, nu moet hij maar op de blaren zitten!” Ik kon op dat ogenblik niets zeggen, en vervolgde mijn weg. Na nog enkele scheldwoorden mij achterna schreeuwende zoals: “Je mag wel andere schoenen aandoen, voordat je je laat dopen! En wat een brutaliteit, geen goed aan zijn lichaam!” En hij bespote en verwenste mij. “Hé!, die verbeeldt zich wat!”

Ja, geachte lezers, de vijandschap die zich daar openbaarde, deed mij denken aan onzen dierbare Heiland, Die onder dergelijke lieden verkeerde, nochtans in liefde en nederigheid en zachtmoedigheid van hart. En hen steeds vermanende, dragende spot en hoon, en alle leed heeft verdragen; alleen om ons te redden en ons te verlossen van zonde en schuld. Dat was dan ook de lijdelijke en dadelijke gehoorzaamheid van de Heere Jezus Christus.

Toen ik weer huiswaarts keerde en ik alleen was, en mijn huis naderde, kwam er ineens een grote mosterdpot ergens uit één van de ramen of van het dak, vlak langs mij heen naar beneden vallen, zodat de stukken langs mij heen vlogen. Maar de Heere verhoedde het, dat het mij niet raakte. ik keek waar het vandaan kwam, ook een agent van politie, die juist bij iemand uit huis kwam, keek ook. Wij zagen nergens iets verdachts, dus hij ging verder, en terwijl ik naar huis ging, kwamen mij deze woorden in mijn hart: “Wanneer zij u in de ene stad vervolgen, vlied naar de de andere.”

Ik werd zeer angstig en ik wist niet wat ik nu doen moest. Toen ik in huis kwam, vertelde ik mijn vrouw, wat er in de straat gebeurde en wat de Joden voornemens waren morgen te willen doen, Mijn vrouw antwoordde: “Zie zo, zo wil ik het hebben, dan zal je zeker van alles wel gaan afzien.” Toen zei ik tegen haar in liefde: “O, dat kan ik niet, want het is geen mensenwerk, hetgeen ik heb ontvangen, maar het is Gods werk! Hoe kan ik nu hetgeen mij zo dierbaar is geworden, verloochenen?” en ik zei: “Weet je niet, vrouw, dat je ook een ziel hebt, die voor God verantwoording zal moeten doen, voor al je ongehoorzaamheid en dat je zo voor eeuwig verloren zal moeten gaan?”

Weet u, lezer, wat zij mij toen antwoordde? “Ik ga niet verloren, maar ik ga morgenavond naar de comédie!”, zo spote zij. Er was geen praten aan, zij was zo ver-

bitterd, dat ik maar een ogenblik naar de leeszaal ging om daar weer eens aan mijn vrienden het één en ander mee te delen. En ik wilde hun om raad vragen, hoe ik morgenochtend handelen moest. Onderweg naar de leeszaal kwam ik vele Joden tegen; sommige bleven staan en riepen: “Kijk, daar gaat hij!” Zo riep een ander weer: “Wil ik je dopen? Kom hier ik zal je doodslaan!”

En zo kwam ik bij mijn vrienden in de leeszaal.

Ik zat achter in de leeszaal, toen mijn vrouw opgewonden binnenkwam en met luider stem riep: “Jullie hebben mijn man zover gebracht, maar daar kan hij op rekenen, als hij zich laat dopen, dan ga ik met mijn kinderen van hem af en er zal wel voor ons gezorgd worden en ook ik zelf kan mijn brood verdienen!” (Mijn vrouw had een breimachine, waar zij aardig wat mee kon verdienen) en ze riep: “En zondag naar de kerk gaan, daar gebeurt niets van, en als hij toch gaat, dan ga ik zondag al van hem af!” Dat staaftde zij met een eed. Dus ik kwam van achteren uit de zaal naar voren naar haar toe en antwoordde haar, dat ze zelf de schuld van alles was, en dat zij mij het eerst onder de Waarheid had gebracht, zoals de lezers zich ook nog wel herinneren zullen, en ook wat ik destijds tegen mijn vrouw zei: “Als je er weer komt, haal ik je er uit!” Ik probeerde het met zachtheid en in liefde haar te overreden, en ik vroeg haar “Waarom gaan wij die buurt niet uit, dan konden wij als voorheen, een gelukkig leven leiden en anders breng je over jezelf en over onze kinderen ellende.” Toen liep ze zeer driftig en opgewonden de zaal uit, nadat enkele vrienden uit de zaal haar ten beste raadden en over onze kinderen spraken. Toen riep ze uit: “Ik hak liever mijn kinderen in stukken dan dat ik ze in zijn handen laat!” Wat vreselijk toch!, geachte lezers, zo’n uitdrukking! Welk een kracht had ik nodig, om niet te bezwijken voor de list van de satan, zodat de vijand niet over mij zou kunnen triomferen! Hier kwam nog bij, dat ik niet genoeg kon verdienen voor mijn gezin; alles werkte tegen, ofschoon de Heere mij niet had begeven noch verlaten! Want vaak deed de Heere wonderen als we zonder geld zaten. In diezelfde week hadden we geen geld meer, maar onverwachts kwam er uitkomst. Enkele vrienden uit Amsterdam stuurden ons een post wissel van f. 10,—, waarmede wij weer gered waren en wij konden weer even voort. De Heere had alweer gezorgd en zo zou Hij blijven doen, alleen tot eer van Zijn grote Naam!

Toen ik ’s avonds thuis kwam, zei mijn vrouw: “Als je morgen naar de kerk gaat, dan komen wij met vele Joden naar de kerk toe en we villen jou.” Haar uitdrukking voorspelde niet veel goeds. Dus er was voor mij een strijd aanstaande, die ik liever ontliep dan hem te aanvaarden; en die een beslissing zou brengen in het verdere van mijn leven.

Wat moet ik nu doen? vroeg ik mij af, moet ik morgen, zondag, maar eens thuis blijven en niet naar de kerk gaan? Dan konden mijn vrouw en de Joden zien, dat ik niet gedoopt werd. Maar dat gaf mij geen vrede voor Mijn gemoed! Want daar verloochende ik toch de Heere mee? Zo dacht ik. Moest ik nu luisteren naar de list van de vorst van de duisternis? Ik riep tot de Heere en vroeg Hem om licht in deze zo moeilijke en zware strijd en om bijstand! Daar kreeg ik antwoord op: “Een iegelijk dan, die Mij belijden zal voor de mensen, die zal Ik ook belijden voor Mijn Vader, Die in de hemelen is; maar zo wie Mij verloochend zal hebben voor de mensen, die zal Ik ook verloochenen voor Mijn Vader, die in de hemelen is. Meent niet, dat Ik gekomen hen om vrede te brengen op de aarde, Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar het zwaard, want Ik ben gekomen om de mens tweedrachtig te maken tegen zijn vader en de dochter tegen haar moeder, en de schoondochter tegen haar schoonmoeder; en ze zullen des mensen vijanden worden, die zijn huisgenoten zijn. Die vader of moeder liefheeft boven Mij is Mijns niet waardig, en die zoon of dochter liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig en die zijn kruis niet op zich neemt en Mij navolgt, is Mijns niet

waardig.”

Daar hinkte ik op twee gedachten, wat een zielestrijd was dat voor mij, niemand kan zich indenken, wat er toen in mij omging, die die strijd niet heeft meegemaakt. Ik kon mij er niet direct aan overgeven, want God de Heere moest de eer hebben! En Hij zou de weg voor mij banen.

De vrienden hadden mij de raad gegeven, als het zo gevaarlijk zou zijn om thuis te blijven, om deze nacht ergens anders te gaan slapen. Want men behoefde zich niet onnodig in gevaar te begeven.

Ik was het er wel eens mee, maar toch wilde ik nog een laatste poging in het werk stellen om mijn vrouw te overreden. En dat had ik dus gedaan. Maar mijn zondagse pak moest ik uit mijn huis doen, want mijn vrouw was voornemens, zoals ze mij verzekerde, het te verscheuren. Ik was overeengekomen om het bij één van de vrienden te brengen, en waar ik me dan 's morgens zou kunnen verkleden. En dan met hem naar de kerk te gaan. Ik wist ongemerkt mijn pak bij hem te brengen.

Toen ik 's avonds thuis kwam, zat mijn zwager in huis en ik zei tot hem, dat ik straks naar hem toe zou komen, want hij woonde vlak naast ons. “En dan zullen wij nog eens de zaken bespreken, waar enkele kennissen bij tegenwoordig zijn,” zei ik.

Daar ik ook nog enkele kennissen had, waaronder één was, die mij niet gram was, nodigde ik hem dus uit, om dadelijk naar mijn zwager te gaan, en daar enkele zaken te bespreken. Mijn vrouw zou ook meegaan.

Ik deelde hem de omstandigheden mee waarin ik nu verkeerde. Op de afgesproken tijd kwamen we bij elkaar.

Ik begon direct op de noodzakelijkheid om Gods Woord en Getuigenis te onderzoeken, te wijzen. En ik bewees hen op deze gronden van Gods Getuigenis, waarom ik dat alles moest dragen, en ook kon dragen. Toen ik was uitgesproken, vroeg ik die vriend en nog een Joodse vrouw, die ook aanwezig was, hun oordeel. Zij zeiden tegen mijn vrouw: “Waarom ga je met je man niet liever mee? Als mij zoiets overkwam, al werd mijn man Rooms, ja wat al niet, ik zou wel weten, wat ik zou doen.”

Die Joodse vriend liet ook zijn gevoelens daarover uit, en raadde mijn vrouw het goede aan, ten beste voor mij en haar. Hij zei tegen mijn vrouw: “Jij hebt je toch niet te laten dopen? Of te geloven, wat je man gelooft?” “En je man zal je heus niet dwingen om dat te doen.” “Daar ken ik hem veel te goed voor!” voegde die Joodse vrouw er aan toe.

Deze mensen zijn toch ook vijanden van het evangelie, maar er zijn ook gevallen, dat een Jood ook dáár onverschillig onder is, of de Jood gedoopt of niet gedoopt is. Het werd 's nachts 3 uur, toen wij van elkaar gingen, en dus gingen wij naar huis, na afscheid genomen te hebben. Voor wij ons ter ruste begaven, zei mijn vrouw nog: “Ik zal vroeg opstaan, om te zien of jij het toch doen zal!” Ik zei tegen haar “Ik ga, zo de Heere wil en wij leven, morgen naar de kerk. Je zei tegen mij, dat je dan weg zou gaan met de kinderen, en dat je dan morgenavond niet meer thuis zou komen. Ook weet je, dat ik nog niet gedoopt wordt. Als jij nu morgen vroeg eens tegen de Joden die op mij staan te wachten, zou zeggen, dat ik nog niet gedoopt wordt, dan zullen ze jou geloven, en ik kan dan rustig over de straat gaan. Dan kan ik weggaan en na kerktijd weer thuis komen, en dan hoop ik D.V. maandag een andere woning te huren, zoals ik zei buiten de Jodenwijk.”

“Wat zeg je?” riep ze, “ik zal je nog helpen? Ik wilde wel, dat ze je doodsloegen. Maar je bent er nog niet!” riep ze vertoornd uit.

Ik zei toen: “Als je blijft volharden in je voornemen dan zal ik morgen maar weggaan, dan zal ik op straat blijven zwerven en God de Heere zal mij toch niet verlaten.”

Het was zowat half 4 geworden, eer wij ons ter ruste begaven. IJ begrijpt, waarde lezers, hoe moeilijk het voor mij was, om nog enige uren te slapen, wegens de vermoeienissen van de vorige dag. Mijn vrouw sliep rustig in; ook ik mocht nog enkele uren rust genieten; maar toen het half 7 werd dacht ik: “de Joden denken zeker, dat ik om 9 uur zoals gewoonlijk, weg ga. Maar ik zal ze op een dwaalspoor brengen; ik stond dus op. En toen ik aangekleed was, dacht ik (terwijl mijn vrouw nog sliep): Zó wil ik niet weggaan, maar haar nogmaals vragen, wat ze van plan was en of ze mij wilde volgen en of ze dan in het geheel geen hart had en of alle medelijden bij haar was uitgeblust, en daar ik toch altijd als man en vader voor haar had gezorgd mij nu ten prooi van mijn vijanden wilde overgeven.

Dus riep ik haar wakker en ik zeide wenend tegen haar: “Ik kan het niet over mij verkrijgen, om mijn lieve kinderen en jou, mijn vrouw, zo maar aan de vorst der duisternis over te laten.” Ik gaf haar de raad, dat ze dan maar naar mij toe moest komen naar één van mijn vrienden en ik zou zorgen, dat ik daar aanwezig zou zijn. We zouden het daar dan in orde brengen, hoe wij dan verder zouden doen.

En, o, wonder des Heeren, ik dacht, dat ze wellicht een groot spektakel zou maken, als ze mij aangekleed zag staan, om weg te gaan; hoewel dat wel haar voornemen was. Maar dat verhoedde de Heere, want nog enkele woorden sprak ik met haar, en haar nogmaals waarschuwend en haar wijzende op het grote kwaad wat ze deed, om mij niet te willen volgen. Ze antwoordde mij: “Nu kan men zien wat geloof is, dat je meer houden moet van God als van vrouw en kinderen, en dat je liever hebt, dat ik van je weg ga, dan je geloof te verlaten.” En bij deze woorden viel ze weer in slaap.

Daar stond ik nu te hinken op twee gedachten, daar zag ik mijn 4 kinderen liggen, nogmaals overwegende, wat ik doen moest, ik kuste mijn lievelingen, en zei in mijn hart: “dierbare panden door God mij geschonken, jullie vader moet zijn woning ontvluchten, om Gods vijanden; ik kan niet meer op jullie passen, maar God Die in de Hemel is, die zal over jullie waken, en Die hoop ik, zal jullie weer bij mij brengen.

Geachte lezers, bij deze beschrijving is het mij, of de gehele geschiedenis mij weer voor de geest komt en dit treurig ogenblik, waar ik nu aan denk, doet mij bittere tranen schreien. O, mijn lieve kinderen trokken mij toch zo, ik kon niet weg van hen; ik ging nog eens naar hen toe en kuste ze andermaal. Och, als ik die gezichtjes van hen daar zag, en als ik aan het gemis van hen moest denken. Als ik hier niet in ondersteund was, zou ik er onder bezweken zijn. En ook haar, waar ik toch lief en leed mee gedeeld had (we waren 8 jaar getrouwd) ook met haar had ik diep medelijden.

“O, God”, riep ik uit, “het is toch zo moeilijk om hier vandaan te vluchten, om hen, die mij lief en dierbaar zijn te verlaten, o Heere, help mij,” maar alweer klonk het in mijn hart: “Gij, die niet verlaten zult hebben vader en moeder, vrouw en kinderen, akkers en land, enz., kan Mijn discipel niet zijn.” Dat bemoedigde mij weer en ik werd ook daardoor versterkt.

Het werd tijd, dat ik weg moest, en daar werd ik voor de keuze gesteld: “is Baäl uw god, dient hem; is Jehova uw God, dient Hem. Kies nu heden, die gij dienen zult”; en de keuze viel, en zo krachtig, dat ik wel met een gebroken hart van mijn vrouw en kinderen, mijn huis moest ontvluchten, maar met de Heere aan mijn zijde mocht ik Hem met een blij gemoed volgen, door bezaaide en door onbezaaide wegen. Dus kreeg ik kracht om te vluchten de 24^e juni 1907.

Maar nu begon ik weer te redeneren en zei tegen mezelf, als de Joden nu al eens op wacht stonden, wat dan te doen? Ik nam, om geen argwaan te wekken, een grove zak, die hing ik over mijn schouders en een pet zette ik op, en zo ging ik in plaats van voor uit het huis, de achteruitgang uit, waar ik op de Coolsingel uitkwam. En zo verschalkte ik ze, links en rechts kijkende, of ik niemand zag. Of zij voor het huis bij de

gewone uitgang op mij wachtende waren, dat weet ik niet, en dat ben ik ook niet gewaar geworden. Maar toen ik de Jodenbuurt uit was, mocht ik een dankgebed tot Hem opzenden. Daar liep ik nu, niet wetende, waar ik deze en morgennacht zou kunnen heengaan; en wat er verder van mij in het leven terecht zou komen. Maar ik waagde het met Hem, want Hij kan en wil en zal in nood volkomen uitkomst geven. Niet alleen voor de dingen van de eeuwigheid, maar ook voor het tijdelijke leven, daar toch alles in Zijn handen is en daar het toch om Zijn grote Naam ging. Ik riep de Heere aan, en vroeg Hem, of het Hem mocht believen, om de ogen van mijn vrouw te willen openen, want het zou wat voor mij zijn, om alleen zonder haar en mijn kinderen door het leven te moeten gaan, wanneer zij bij haar voornemen bleef volharden, om mij niet te willen volgen.

Daar werd ik zeer door geslingerd en ook werd ik wel eens mismoedig. Terwijl ik zo onderweg liep, ontmoette ik iemand en in het gesprek vertelde ik hem, dat ik mijn huis moest ontvluchten, met een bedroefde ziel, het is niet goed, dat de mens alleen zij, daarom heeft de Heere hem een hulpe gegeven, van die hulpe moest ik vluchten. Alles achterlatende, wat mij lief en dierbaar was. En dan kan het zijn of men alleen op de wereld ware, zo sprak ik. Ik had troost nodig, maar toen wij spraken over die ene geldende gerechtigheid, over die borggerechtigheid van de Heere Jezus, werd ik daardoor versterkt en bemoedigd; en dat gaf mij nieuwe kracht en moed, om, als een Moorman, mijn weg met blijdschap te gaan.

Toen wij van elkaar scheidden, zei hij tegen mij: “Ik heb er ook kennis aan, ik heb geleerd, dat zij die Godzalig willen leven, vervolgd zullen worden. Maar de Heere zal alles wel weer terecht brengen.”

En zo ging ik naar die vriend toe, waar ik zaterdagsavonds mijn kleren had gebracht. Ik ging toen naar de kerk en werd uitgenodigd, om 's middags bij die vriend te eten. En nu 's nachts slapen? De lezer moet weten, ik ging met de som van 30 cent uit huis, toen ik dan ook zondagsavonds naar een logement wilde gaan, zei mijn vriend, dat ik dat niet behoefde te doen. “Nee”, zei hij, “u kunt deze nacht wel hier blijven; want op zondag willen wij niet hebben, dat u naar een logement gaat en morgen zullen wij wel met de vrienden raadplegen, wat er in deze gedaan moet worden.”

Mijn blijdschap kan ik in geen woorden uitspreken, noch beschrijven toen ik dat vernam. Ik voelde mij eenzaam en verlaten, daarom, naast de hulp van God, had ik dan ook hulp en steun van de mensen nodig.

Het eerste wat ik 's maandagsmorgens deed, was mijn vrouw een brief schrijven:

Rotterdam, datum Postmerk.

Zeer geliefde vrouw en lieve kinderen, ja, dierbare kinderen.

Nogmaals gevoel ik mij gedrongen, om u het gevaar voor ogen te stellen, waarin u mij gebracht hebt, zodat het mij nu onmogelijk is gemaakt, om zelf te komen. Ik ben bij de heer Faassen, in de Pijnackerstraat, hoek Wilgenstraat, dan zullen we morgen een woning zoeken buiten de Jodenwijk, kom dan spoedig met de kinderen. En nu zullen wij zo afspreken, indien u mij niet terugschrijft, dan blijft u volharden in uw voornemen en ik zal zeker moeten zien waar ik terecht kom.

En als u mij schrijft, dat u naar mij toekomt, wees dan verzekerd, dat God de Heere ons niet zal begeven, noch verlaten.

En blijf steeds uw liefhebbende man en vader,

E. Van Praag.

Kust de kinderen voor mij.

Des namiddags werd ik weer uitgenodigd om weer bij hen te eten; en mijn vriend F. met zijn vrouw kwamen overeen, ofschoon zij niet graag vreemden in huis hadden, dat ik, zolang mijn vrouw niet naar mij toekwam, bij hen kon blijven. Mijn blijdschap was uitermate groot. Het had ook anders kunnen gaan, het had kunnen zijn, dat ik op straat moest overnachten, maar Hij, die weet, wat wij van node hebben, zorgde voor mij als een liefderijk Vader. Waarmee zal ik beginnen en eindigen om God dank te zeggen? Daar is een eeuwigheid voor nodig, daar hebben wij hier geen mond, geen tong en geen hart voor. Maar mogen wij dan, maar dan alles in Hem, Die biddende en dankende Hogepriester, Die de verdienende oorzaak van alles is, eindigen.

Toen ik dinsdags naar de leeszaal ging, kreeg ik een boodschap van een Joodse man, een vriend van mij. Hij vertelde mij, dat mijn vrouw niet naar mij toe kwam, dat ze nog niet naar Amsterdam ging, en dat zij een andere woning gehuurd had op haar broers naam, zodat ik er niet meer in kon komen. Haar broer had mijn brief ontvangen, want, zoals u weet, die woonde naast ons. Mijn vrouw was juist uit, toen mijn brief kwam.

Toen ik daar een poosje in de zaal zat, kwamen er veel Joden in de zaal, er kwamen er zelfs zoveel, dat ik mij schuil hield, want wij begrepen, dat zij samenspannen tegen mij en dat het om mij te doen was. Dit was niet de eerste keer, want het gebeurde wel, dat ze de leeszaal wilden bestormen, hetwelk door de politie voorkomen werd. De politie had toen de wacht gehouden, zodat er niets voorviel die avond.

Van mijn vrouw hoorde ik niets meer. Een andere dag zat ik weer hij de vrienden in de leeszaal, toen kwam er een nicht van mij, naar mij vragen; ik verschool mij achter het gordijn, dat de voorzijde met de achterzijde van de zaal scheidde. Mijn nicht zag mij niet, dus vroeg zij mij te spreken, maar de vrienden achtten het beter, om het niet te doen. Eén van die vrienden vroeg haar, of zij hem de boodschap niet wilde doorgeven aan mij. Toen die vrienden met haar een gesprek begonnen over verandering van geloof, zei zij: “Ik wil mijn neef zelf eens spreken, om hem eens het verkeerde onder het oog te brengen, hij die zo een brave vader in het graf heeft liggen, en om zijn oude moeder dat verdriet aan te doen, dat mag en zal niet gebeuren. Hij kon van ons ook f. 400.— krijgen, net zo goed als van jullie.”

Geliefde vrienden, als het niet zo treurig was, zou men er om moeten lachen.

Onze vriend antwoordde haar: “Maar denk u nu, dat wij deze man kopen of verkopen? Uw neef is verstandig genoeg voor zichzelf, dat hij wel weet, wat hij niet of wel mag doen, Het schijnt, dat jullie die man willen kopen. Uw neef”, zo vervolgde hij, “heeft een ware overtuiging gekregen, dat hetgeen de Heere eist, hij langs deze weg door het geloof mag doen. En door het geloof het eeuwige leven zal beërven; en als hij naar de mensen luisteren zou in hetgeen zij wensten, dan is het voor hem eeuwig verloren.” Ik luisterde achter het gordijn het gesprek af.

Zij vroeg aan de vrienden: “Als jullie nu eens een zoon hadden, die Katholiek of Jood werd, wat zouden jullie er dan van zeggen?” Mijn vriend antwoordde haar in zoverre, dat zij enigszins bijviel.

“Nu”, antwoordde zij, “laat hem dan geloven wat hij wil en doen wat hij wil, al wilde hij predikant worden, als hij zich maar niet laat dopen.” En toen deze vriend over de noodzakelijkheid sprak van de gehoorzaamheid, die wij tegenover God de Heere schuldig zijn, begon zij zo uit te varen, uitroepende: “Nu, dan ga ik liever met een ongedoopte Jood naar de hel, dan met een gedoopte Jood naar de hemel”, en zo liep zij nijdig weg, met de uitroep: “Ik kom nog terug!”

Toen ik uit mijn schuilplaats naar voren kwam, spraken wij over de verschrikkelijke taal en goddeloze uitspraken. Welk een verbitterde haat en vijandschap was dit! En

wat een verblinding en duisternis er toch over de aangezichten van de Joden lag! Daarop zei ik tegen mijn vrienden: “Indien mijn nicht weer komt, zeg tegen haar, dat, al gaven de rabbijnen en mijn familie 400 gulden, ja 4 honderd miljoen gulden, dan nog zou ik niet verkopen hetgeen de Heere mij in Zijn liefde en grote genade geschonken heeft”. En ik voeg er nu aan toe, dat ik hoop mijn ziel nooit te verkopen voor een schotel linzemoes, want daar zal de Heere mij voor bewaren.

En nu, geliefde vrienden, hoe meer ik vervolgd werd, des te groter was mijn verlangen en mijn hart brandende om de Heilige Doop te ontvangen. Ik wenste spoedig gedoopt te worden, daar ik zeer bevreesd was voor de listen van de vorst der duisternis, die er mij vanaf zou kunnen houden.

Ik wenste ingelijfd te worden in de gemeente. De woorden: “Wat verhindert mij gedoopt te worden,” kwamen gedurig in mij op. De vorst der duisternis, wees mij wel vaak op mijn dierbaarsten. Maar het “men moet Gode meer gehoorzaam zijn dan de mensen” dat kwam dan als tegenrede tegen mijn vlees als Gods spraak in mij op. En dat moedigde mij zeer aan; en als dat woord van onze dierbare Heere Jezus in mij ontvlamde: “Die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden, maar die niet geloofd zal hebben, zal verdoemd worden” dan liet het mij geen rust. Want ik werd gewaar, dat dat bevrediging was voor mijn ziel.

Ja, ik moest tot openbare belijdenis komen, want ik dacht, de doop is de openbare belijdenis voor iedere Jood, die God in Christus heeft keren kennen. Want is de Jood gedoopt, dan is hij afgesneden van alles en van allen bij de Joden. Wanneer een Jood, in de dagen van de omwandeling van de Heere op aarde, geloofde in de Heere Jezus, dan moest hij ook gedoopt worden. Er waren in die tijd zeer vele Joden, die in Hem geloofden, maar om de vreze der Joden en om de vervolgingen, die ze hadden uit te staan, verloochenden ze de doop; en nu waren er velen, die zeiden: “Ja wij geloven toch in de Heere Jezus, en kunnen toch zalig worden, zonder gedoopt te zijn.” En dan zegt men: “Ziet maar naar de moordenaar aan het kruis,” hetgeen niet de bedoeling van de Heere was, en daarom zegt Hij: “Die geloofd zal hebben, en gedoopt zal zijn, die zal zalig worden!” enz.

Dus was de doop voor mij een openbare belijdenis; deed ik het niet, dan zou ik de Heere Jezus verloochend hebben voor de mensen, en zodoende “die Mij belijden zal voor de mensen, zal ook Ik belijden voor Mijn Vader, Die in de Hemelen is. En die Mij verloochent, die zal ook Ik verloochenen voor mijn Vader, Die in de Hemelen is.” Zo gaf ik dan mijn begeerte aan mijn vrienden uit de leeszaal te kennen. “Maar,” zei ik: “Ik wil wel gedoopt worden, maar ik wil geen lid worden van een kerk.” Toen antwoordde vriend L., aan mij: “Dat kan niet; als je gedoopt wordt in een kerk, dan ben je er lid van.”

Ze vroegen mij, waarom ik geen lid wilde worden van een kerk. Ik antwoordde: “Omdat ik wel eens gehoord heb, dat ze de Heere verloochenen, want vertelden ze mij, dat ’s morgens de Heere door een leraar verloochend werd en ’s avonds de Heere gepredikt werd.” Toen zei hij mij: “Dat kan bij ons niet gebeuren. Want is er een predikant, die de Heere in de leer zou verloochenen, en als zo iemand er op gewezen wordt, of hij wel weet, wat hij predikte en als hij dat bevestigt, dan werd zo iemand afgezet als leraar”. Daar was ik zeer verblijd over. Ik zei: “Van zo’n kerk wil ik lid worden.” Ze vroegen mij bij welke leraar ik wenste gedoopt te worden. Waarop ik antwoordde: “Bij die leraar, waar ik die zondagmorgen zo heerlijk onderwijs in de geschiedenis van Filippus en de Moorman, kreeg. Die predikatie was voor mij door Gods genade ten zegen geweest.”

En zo gebeurde het.

Ik ging de 9^e juli 1907 naar **Ds. Landwehr** en ik gaf hem mijn voornemen te kennen, om gedoopt te worden. En ik vroeg hem of hij mij wilde dopen; daarop vroeg hij mij op welke grond en waarom ik gedoopt wenste te worden. Ik mocht hem dus de rede mededelen, en hij nodigde mij uit, om deze week, dan was er volledige kerkeradsvergadering bijeen, te komen om dan gehoord te worden. Zo ging ik dan met enkele van mijn vrienden er heen.

Ds. Bavink fungeerde als voorzitter. Ds. Landwehr stelde mij vragen. Er werd mij o.a. gevraagd, waarom ik gedoopt wilde worden en wat mij er toe dreef, op welke grond en hoe ik de Heere Jezus heb leren kennen. De betekenis van het Heilig Avondmaal en vooral de betekenis van de Heilige Doop. Wat ik verstond uit Gen. 49 over de Silo, of ik de 37 artikelen tegen de Remonstranten had gelezen, en of ik daarmee op de hoogte was, en nog meer bekende vragen.

Op al deze vragen mocht ik het juiste antwoord geven. Op de vraag of ik met Zondag 7 van de Heidelbergse Catechismus kon instemmen, mocht ik een beslist antwoord geven, dat niet alleen anderen, maar ook *mij* vergeving van zonde geschonken was, enz.

Ds. Landwehr zeide: “Broeder Van Praag, alles heeft u verlaten en nu bezit u niets meer.”

Ik weet niet of deze uitspraak van de leraar was om te horen, wat ik daarop antwoorden zou, maar ik gaf hem dit antwoord:

“Het is waar, maar nochtans niets hebbende, maar alles bezittende; want Christus is mij alles.”

Daarop zei de leraar: “Dus u hebt de Heere Jezus gevonden?” “Nee,” antwoordde ik “de Heere heeft *mij* gevonden!”

Na enkele vragen van Ds. Bavink beantwoord te hebben, zag ik op vele gezichten blijdschap.

Er werd ons verzocht of wij ons even wilden verwijderen. (Ik had 2 vrienden meegenomen).

Na verloop van een kwartier in de consistorie gewacht te hebben, werden wij weer geroepen. De voorzitter deelde mij mee, dat met algemene stemmen besloten was, mij als lid van de Geref, Kerk A, aan te nemen. (In 1907 was kerk A en B nog niet samengesmolten). De voorzitter vroeg mij, wanneer ik wenste gedoopt te worden. Ik zei: “Hoe gauwer, hoe liever.”

Er werd besloten, dat ik 's zondags de 21^e juli door Ds. Landwehr gedoopt kon worden. Ds. Bavink sprak mij met troostrijke, maar ook zeer bemoedigende woorden aan en heette mij namens de gehele kerkenraad, welkom toe.

Nadat ik alle ouderlingen en diakenen en ook de WelEerwaarde heren Predikanten, de hand had gegeven, verlieten wij, nadat Ds. Visser, die het dankgebed uitgesproken had, de kerk in de Hovenierstraat (waar nu niets meer van te zien is door het bombardement van Rotterdam in mei 1940).

Toen ik buiten op straat kwam, vroeg ik aan mijn vrienden: “Wanneer moet ik nu belijdenis doen?” Het antwoord van hen was: “Je hebt belijdenis gedaan. Je moet enkel nog enkele vragen uit het formulier van de Heilige Doop voor volwassenen beantwoorden.”

Hiermee was deze avond geëindigd en zullen verder gaan over de Heilige Doop.

Maar voordat ik over mijn doop schrijven zal, moet ik u nog een enkele gebeurtenis meedelen.

HOOFDSTUK XVII

Mijn Doop

Enkele dagen daarna, dinsdag, ging ik naar een huwelijksbevestiging in de Westerkerk in de Ammanstraat.

Na de dienst naar buiten komende, zag ik mijn vrouw met mijn jongste kind op haar arm aan komen.

Ik ontstelde enigszins, maar ging naar haar toe, en zij wilde mij ontlopen, echter hield ik haar toch staande, doordat ik eerst mijn kind omhelsde, Daarna liep ze weg met deze woorden: “Ik heb geen kennis meer aan je!”

Ik liep met een ouderling, de heer Sch., die raadde mij aan, om met hem mee te gaan, omdat mijn vrouw zeer boos was, en zij raasde en tierde tegen mij. Hij zei: “Daar is toch geen goed garen mee te spinnen.” (Mijn schoonouders en familie woonden in deze straat), daarom vond ik het ook raadzamer om verder te gaan.

U begrijpt, waarde lezer, hoe smartelijk dat voor mijn gemoed was. Toen wij weer 's avonds in de leeszaal zaten kwam mijn vrouw in de zaal en vroeg mij, waarom ik haar 's middags wilde spreken. Ik was verblijd toen ik haar weer zag; want ik dacht, nu nadat ze mij weer gezien had, dat zij tot andere gedachten was gekomen, en ze weer bij mij wilde zijn.

Ik antwoordde haar: “Omdat je mijn vrouw bent, en mijn doel niets anders is, om met elkaar met onze kinderen in liefde te leven, daar ons leven anders verwoest wordt; hetgeen toch zeer past en betaamt, om als wij onze kinderen liefhebben, dat te voorkomen.”

“O,” riep ze, “was dat je bedoeling, ik heb gedacht, dat je van idee veranderd was. Had ik dat geweten, dan had ik heus niet hier gekomen.”

En toen ik haar in liefde vroeg, of ze mij de kinderen eens wilde laten zien, gaf ze mij een antwoord, hetgeen zij wel eens meer zei; doch dit verzwijg ik nu liever. En zo liep ze weer geërgerd de deur uit, na verschillende verwensingen mij toegevoegd te hebben. Ook daar had ik weer kracht en bijstand nodig. We besloten allen maar voor deze avond naar huis te gaan, om verdere eventuele moeilijkheden te voorkomen.

Er zijn nog vele zwarigheden in deze week mij overkomen, die ik liever maar voorbij ga. Toch echter wil ik nog iets mededelen:

Het was zaterdag 20 juli, de dag voor mijn doop, dat ik een vreselijke aanvechting kreeg, waarin de vorst der duisternis zijn hand in had, en wel als volgt:

De oude strijd in mijn ziel, was toch in het begin, toen de Heere mijn ogen begon te openen, de vraag of de Heere Jezus wel de Messias was en daarmee begon hij mij zeer te plagen, zodat het ongelooft op een vreselijke wijze zich van mij meester maakte en daardoor voelde ik mij zó ongelukkig, dat ik niet wist, wat ik doen moest.

De reden was, dat ik de volgende dag voor het aangezicht van de Heere en van de mensen, op de vragen, die mij dan gedaan zouden worden, het “ja” moest uitspreken, en dat kon ik niet doen, daar ik waar moest wezen, wat moest ik nu beginnen?

Ik ging 's avonds naar één van de vrienden toe, en vertelde hem, dat ik mij zo ongelukkig voelde. De reden gaf ik hem te kennen. Na een kort gesprek met hem, gaf hij mij een klein boekje, waarvan de titel luidt: “Het geslachtsregister van de Heere Jezus Christus” in het Hebreeuws en in het Hollands, (hetwelk ik nog in mijn bezit heb).

Nu, ik verslond het als het ware. En, o wonder van God, daar werd ik zo ingeleid in de waarheid, zodat ik volgens de schriften, de Heere Jezus zag geboren worden, uit het zaad en het huis van David. En de stamboom van de Heere Jezus uit Lucas 2, tot

Adam in verband met Matth. 1. Zodat ik door de Geest van het geloof, als overwinnaar uit deze strijd kwam.

O, geachte lezers, wat was ik toen weer gelukkig! Al had ik een grote schat van de wereld ontvangen. had ik niet gelukkiger kunnen zijn, dan op dat ogenblik. God alleen de eer!

En nu zullen we beginnen te schrijven over datgene, waarna ik reeds zo lang naar uit zag, de Heilige Doop.

De tijd was genaderd en mijn begeerte zou nu vervuld worden. Het was de 21^e juli 1907 's morgens, dat ik door Ds. Landwehr werd gedoopt; en na de doop werd het Heilig Avondmaal bediend, waar ook ik mocht aanzitten, Ds. Landwehr had gesproken over Jesaja 12: 1-6 en zijn onderwerp was over het derde vers, waarin wij lezen: "En gijlieden zult water scheppen met vreugde uit de fonteynen des heils."

De leraar sprak mij met enkele woorden toe, hij zei: "Het is voor God niet te wonderlijk om een heiden tot het licht te brengen, ook niet de Jood, maar wij mensen, zouden we zeggen: Dat is onmogelijk. Daar zich de vijandschap bij een Jood in zo een grote mate openbaart. Veel hebt u al geleden," zei hij, "maar de Heere God, Die u tot zover geholpen heeft, zal u ook verder door uw moeilijke strijd heen helpen, en gelijk Hij u vanuit de duisternis heeft getrokken tot Zijn wonderbaar Licht, is Hij ook machtig om ook nog eens uw gade dat te schenken, als ook nog velen van het volk van de Joden."

Ik was zeer aangedaan en mijn hart weende.

Na de bekende vragen van het Doopsformulier mij gesteld te hebben en ik het "ja" geantwoord had, werd ik gedoopt.

Het was een eerbiedwaardige stilte.

De stem van de leraar werd gehoord, toen hij met forse stem sprak en met diepe eerbied en ontzag voor het Aangezicht van de Hemelse Vader, het eeuwige Goddelijke Wezen, terwijl ik geknield lag; de volgende woorden zei:

"Eliäzer, ik doop u in de Naam:

des Vaders en

des Zoons en

des Heiligen Geestes. Amen.

Toen ik daar neerknielde en ik het water op mijn voorhoofd voelde, was het mij, of de hemelen zich voor mij openden, alsof ik mijn Koning ter rechterhand van de Vader zag zitten, dat Hij met Zijn doorboorde handen mij besprengde met Zijn dierbaar Bloed, (het was geen fantasie, maar door het geloof) en waar ik een ogenblik, een voorproef smaakte; van de eeuwige rust, die er over blijft voor Gods volk.

De vorst van de duisternis, die mij van tevoren zooveel stof wilde laten eten, omdat de stof zijn spijsje is, had op mij in deze plechtige ogenblikken geen vat. Want de strijd in deze week was hevig! O nee! Ik mocht nu alles loslaten wat mij zou kunnen gehinderd hebben, om in de gemeenschap met God te mogen verkeren.

Na de doop liet de leraar zingen Ps. 105: 4:

Gij volk, uit Abraham gesproten,

Dat zoveel gunsten hebt genoten!

Gij, Jacobs kinderen, die de Heere heeft uitverkoren, meld Zijn eer;

De Heere is Onze God, Die d' aard',

Alom door Zijn gericht vervaard.

Hierna mochten wij *de dood van de Heere* verkondigen. Zo ik vernam was een ieder onder de indruk van deze plechtigheid, en ik was vol!

's Avonds kwamen wij bij elkaar in de leeszaal, maar voor ik hier verder ga, wil ik nog even u iets doen opmerken.

In het laatste woord van de tekst, die de leraar behandelde van Jesaja 12: 3, staat in het Hebreeuws, het woord "Ha-jesoengo," hetwelk betekent: *de Jozua* in het Hebreeuws in het Grieks: Jezus. De vertaling is in het Hollands: *van het Heil*. Dus het geheel vormt deze zin: "Gijlieden zult water scheppen met vreugde uit de fonteinen van Jezus," Die ons heil is.

's Avonds dus, kwamen wij met de bestuursleden van de vereniging en vele vrouwen, die voor de Joodse kinderen kleren vervaardigden, bij elkaar, om deze zo gewichtige dag door gebed en dankzegging te herdenken.

Deze bijeenkomst werd geopend door de heer Suurland door eerst te laten zingen Psalm 105: 6.

"Al wat Hij Izak heeft gezworen," enz.

En na gebeden te hebben, kreeg ik het woord.

Ik sprak aldus: "Waarde broeders en zusters,

Op de avond van deze zo gewichtige dag, kan ik niet nalaten naast de Heere, voor het voorrecht mij geschonken, ook u geachte vrienden en vriendinnen, mijn erkentelijkheid te betuigen. Het eerste voel ik mij verplicht, tegen vriend E. en zijn echtgenote, mijn innige dank uit te spreken, daar zij mij zo hartelijk onthaald hebben, van de dag af aan, dat ik mijn woning moest ontvluchten en zij mij in al mijn noden en behoeften hebben voorzien. Ook de bestuursleden van de vereniging, die het middel in Gods hand zijn geweest, dat ik op de weg van het leven gebracht ben, tot prijs en eer van de Naam van de Heere. Die ondanks vele moeilijkheden, onvermoeid zijn doorgegaan, om mij het heerlijk evangelie te brengen; daarvoor hartelijk te danken. Ook de meisjesvereniging die mij steeds voorzien hebben van het nodige, wil ik ook mijn hartelijke dank betuigen. Ook dank gebracht aan zo vele onbekende vrienden en vriendinnen, die ook deze avond door hun aanwezigheid belangstelling toonden, door mij hier te komen bezoeken.

Maar boven alles, dank aan Hem, Die mij tot zover heeft geholpen en mij nu doet zien, dat Hij uw aller harten neigde. En ik hoop, dat Hij verder mijn Leidsman mag wezen, op de weg die ik nog heb te gaan. En nu en voortaan mij het Ebenhaëzer mag doen uitroepen: tot hiertoe heeft de Heere mij geholpen. Hij, Die waardig is te ontvangen, alle lof, alle eer, aanbidding en dankzegging tot in alle eeuwigheid. En verder hoop ik, dat de Heere God u allen nog vele jaren in liefde mag doen samenwerken voor de uitbreiding van Zijn heerlijk Koninkrijk en de lust, om te arbeiden voor mijn broeders naar het vlees, meer en meer mag toenemen, zodat u aangewakkerd mag worden, door het vuur van de Heilige Geest, om hun het woord van het Evangelie te brengen. En dat Hij de middelen wilde zegenen en er velen voor Koning Jezus de knieën van het hart mogen leren buigen. Ik hoop, dat de moeite hieraan verbonden, u niet doet afschrikken; want de apostelen van de Heere Jezus hebben zich dat ook niet laten doen. En dat er veel gebed mag opgaan aan de troon van Gods genade. En ik ben er zeker van, zo er door de Geest van het gebed de noden in dat alles Hem gevraagd wordt, die de Hoorder van de gebeden is van Zijn volk, het zeker geschonken zal worden."

Na nog enige getuigenis gegeven te hebben van Gods goedheid en zegeningen mij

geschonken, werd door het zingen van Psalmen en na dankzegging deze onvergetelijke avond door vriend G. uit Strijen, gesloten.

Iets uit de Joodse Pers

Onder al deze gebeurtenissen zijn de Joden niet stil blijven zitten, maar is er een grote strijd begonnen tegen de zending onder de Joden.

Herhaaldelijk lazen wij de laatste tijd in de Joodse pers ingezonden stukken, welke in hoofdzaak waren bedoeld, om te ageren tegen de zending onder de Joden. Gaarne gaf ik het hier alles een plaats, doch het zou te veel ruimte innemen. Evenwel wil ik hier het één en ander vermelden.

De A.D.W. meldde, dat velen het lokaal voor de zending onder de Joden op de Delftschevaart bezoeken, en uitte de wens, dat tegen deze overtreders ten strengste moet worden opgetreden, omdat zij toch het Jodendom tot schande maken. En raadde aan: Een suppoost in de onmiddellijke nabijheid van het Lokaal te plaatsen, welke de namen van de bezoekers zou hebben te noteren en onmiddellijk verslag zou hebben uit te brengen.

In een ander Joods weekblad, maakte de heer J.J. Kets de Vries het optreden bekend van een zekere van Praag, mij betitelende als een onwaardige Joodse vader, die zijn 4 kinderen verlaten had, en als zendeling onder de Joden optrad voor het lokaal van de vereniging aan de Delftschevaart. “Elke Jood wordt door hem met de bekende zalvende woorden aangesproken en hardnekkig eigen gemoedsrust voorgesteld, als lokmiddel, om zich ook te laten bekeren; men zij dus gewaarschuwd. Kan nu, letterlijk niets daartegen gedaan worden? Moeten wij ons dan waarlijk als schapen ter slachtbank laten voeren? Heeren geestelijken, heren orthodoxen, u allen, die wat voelt voor het bestaan en het blijven bestaan van het Joodse volk, van het Jodendom in het algemeen, sla toch de handen aan het werk, raadpleegt wat er in deze te doen is, tracht dit vijandig bedrijf te doen ophouden of de gevolgen te voorkomen. Het is tijd, meer dan tijd, dus de hand aan de ploeg.”

Zo werd ik dan door deze heer de Vries in het openbaar bestempeld, als een onwaardige vader, die zijn vrouw en 4 kinderen had verlaten en werkzaam was voor de zending. En dan ging hij verder: “Is er een rottige appel van de boom gevallen, wel laten de Christenen hem opnemen, laten wij, Joden, zorgen, dat er niet meer appelen van de boom vallen.”

Het gevolg van dit alles is geweest, dat een comité is benoemd met de opperrabbijn aan het hoofd, om de voorlopige werkzaamheden te regelen en de omvang van het “kwaad” te bestrijden en vast te stellen.

Het blaadje van onze vereniging, hetwelk ik ook nog steeds in mijn bezit heb en waaruit wij dit bovenstaande overzetten uit het Joodse blad, luidt aldus verder: “het oordeel aan de lezers overlatende”.

“We lezen van de hand van de opperrabbijn in het “Centraal Blad voor Israëlieten in Nederland” deze kennisgeving:

“Tot zijn leedwezen vernomen hebbende, dat door vertegenwoordigers van niet “Israëlitische-Godsdienst-verenigingen” bijeenkomsten worden gehouden, en welke ten doel hebben om Israëlieten van hun geloof afkerig te maken, eindelijk te doen, overgaan tot de godsdienst, waarvoor bedoelde verenigingen zozeer ijveren. Naar aanleiding van deze mededeling, acht de opperrabbijn zich verplicht de Israëlieten er op te wijzen, dat de wetten van ons heilig geloof ons ten strengste verbieden, bij dergelijke bijeenkomsten tegenwoordig te zijn. Ieder blijve dus van deze vergaderingen zo ver mogelijk verwijderd en wake er ook ten zeerste voor, dat zijn

kinderen er niet heengaan; want waarlijk we lopen anders gevaar, dat het Joods godsdienstig gevoel, dat in onze boezem moet wonen een bedenkelijke schok ontvangt, en ten slotte geheel vernietigd wordt, om plaats te maken voor liefde jegens dat geloof, naar welks algemene verbreiding de bedoelde vèrenigingen met buitengewone ijver streven.

En om dezelfde reden mogen wij ook niet zogenaamde tractaatjes of brochures van de woordvoerders kopen, of kosteloos in ontvangst nemen, en is het ons ten strengste verboden om de vertaling van de 5 boeken Mozes of van de gehele bijbel van hen te kopen of als geschenk aan te nemen, al staat er ook de Hebreeuwse tekst bij. Ieder die bedoelde tractaatjes of brochures in zijn bezit heeft, vernietige deze. En de bedoelde vertaling van de gehele bijbel of gedeelten daarvan, moet men begraven. De opperrabbijn hoopt innig, dat alle leden van de Israëlitische gemeente naar zijn woorden zullen luisteren, en levenslang met allen, die hun lief en dierbaar zijn aan ons onsterfelijk geloof gehecht zullen blijven, moge zij allen leven en streven, overeenkomstig de woorden door onze voorouders. uitgesproken, toen deze aan de voet van Sinai stonden: “Al wat de Eeuwige ons beveelt, zullen wij doen en daarna handelen”.

“Wederom schrijft een andere in hetzelfde blad: “van de zendingsver. Delftschevaart 66, alhier, ontving ik een tractaatje over Jom Kippoer (grote verzoendag), waarin de wens wordt uitgesproken, dat thans de Geest van het gebed en van de genade over mij uitgestort wordt en ik op Hem zie, die door de zonde van Jood en Heiden, aan het kruis is genageld. Dergelijke tractaatjes ontving ik herhaaldelijk. Ik moet erkennen, dat de heren der zending onvermoeide strijders zijn; zij geven het niet gauw op; jammer slechts, dat zij hun onverpoosd arbeiden, niet dienstbaar maken aan nuttiger zaken”.

Dat wilde ik u even meedelen, als bijvoegsel van de strijd van de Joden tegenover een gedoopte Israëliet.

HOOFDSTUK XVIII

Een list van mijn familie

Er waren zowat 3 weken verkopen, nadat ik gevlucht was uit huis, en 's Zondags gedoopt was, dat ik dinsdags daarop met één van de vrienden van de vereniging over de weekmarkt liep, en mijn vrouw zag staan aan één van de kramen.

“Ik zal even hier blijven staan,” zei ik tegen mijn vriend. “Ga u dan naar haar toe, en zeg haar, dat ik haar even wilde spreken.”

Want ik stelde alle pogingen in het werk, om haar weer tot mij te krijgen; ook met het oog op mijn kinderen. Mijn vriend ging dus naar haar toe en vroeg of zij even wilde meegaan. Zij zei tegen mijn vriend: “Als mijn man er is, loop ik direct weg.” En toen ze mij zag, liep ze ook hard weg, maar keerde even later toch terug en gaf mij zonder één woord te spreken een brief over, ik stak hem in mijn zak en toen ik en mijn vriend in de leeszaal kwamen, las ik hem. En tot mijn verbazing las ik deze woorden:

Datum Postmerk

“Zeer Waarde Broer, Zuster en Kinderen!

Aangezien wij niets van jullie horen, noch van de kinderen, en of Leendert (dat was mijn naam, afgeleid van Eliäzer) weer bij v/d. Bergh's boterfabriek werkt. Ik voor mij ben zo nieuwsgierig niet naar Leendert, maar het is op aandringen van moeder, die alreeds drie weken gevaarlijk ziek ligt. En wij moeten nacht op nacht bij haar waken. En ze doet niets anders, dan naar Leendert vragen. Ze wil hem zien; zij is geheel veranderd, zij vraagt ook voortdurend naar mijn zuster Lena, die in Londen woont, en daar het moeilijk is om haar naar Holland te laten komen, wegens de grote kosten daaraan verbonden, hebben wij nochtans haar alles geschreven. Het is mogelijk, dat zij komt. Maar ze wil u voor haar heengaan, nog eens zien en spreken, doe ons dat genoeg, opdat u moeder nog eens kunt spreken, eer ze heengaat en het dan te laat is.

Het is dringend. In afwachting uw broers en zuster,

*A. Van Praag
I. Van Praag, en
Grietje*

P.S. Groeten van ons, aan u en de kinderen en alle bekenden.

U kunt begrijpen, waarde vrienden, wat er nu in mij omging. Wat moest ik nu doen? Zou het waar zijn, is het geen list? vroeg ik mij af. Want mijn vrouw zal alles wel naar moeder geschreven hebben; maar het kon waar zijn, want moeder was reeds 73 jaar oud.

Het kon toch zijn, dat moeder ernstig ziek lag, en men spot toch zo maar niet met zijn leven? En dan zou het voor mij verschrikkelijk zijn, als moeder kwam te sterven, zonder haar nog gesproken te hebben. Ik gevoelde ook nog een roeping tegenover haar. Is het mijn moeder niet? zo vroeg ik mij af, En nu dacht ik als het nu zo erg was, waarom heeft mijn vrouw de brief dan niet direct naar mij toegebracht? Moeder had toch in die tijd, volgens die datum overleden kunnen zijn? Dat doorkruiste mijn gedachten. Wij raadpleegden met elkaar hierover, hoe in deze nu te handelen. De vrienden achtten het te gevaarlijk, om mij alleen naar Amsterdam te laten gaan; “want” zeiden zij, “het kan een list wezen, en daarom mogen wij ook wel voorzorgsmaatregelen nemen en het kon geen kwaad, als er 2 vrienden meegingen.”

Door de werkzaamheden van de vrienden, konden wij niet eerder gaan, dan de 25^e juli; en zo was het afgesproken.

's Morgens daarna, werd er bij ons gebeld, en mijn vriend F. ontving een telegram dat luidde:

*24 juli 1907 — 8 u. 39 voormiddag
Moeder stervend, kom spoedig over!
Bram en Isr.*

Nu werd ik nog onrustiger, want nu dacht ik, dat ik zeker te laat zou komen. Ik werd zó ongerust, dat ik wenste, dat ik bij mijn moeder thuis was. En ik riep tot de Heere: "Indien het de waarheid is, ach, dat ik haar dan nog eenmaal mocht spreken en belijdenis doen, dat ik gedoopt was," want dat *moest* ik bekend maken, Ik kon het niet onder een korenmaat zetten, en kort het niet stil houden, noch verloochenen.

Mijn onrust werd heviger, en mijn gemoed was zo gesteld, dat ik ondersteuning nodig had, maar de Heere is getrouw en een Waafmaker van Zijn Woord, want Hij geeft Kracht naar Kruis, anders zou men bezwijken. Dat mocht ik ook verder ondervinden.

Op die avond werd door iemand uit de leeszaal, die toen weer geopend was, een briefkaart van mijn vrouw binnengebracht, die zij weer uit Amsterdam had ontvangen, en die dus bij mijn vriend aan huis gebracht was, waar ik in de kost was. Deze brief luidde:

Waarde dochter en schoonzuster!

Het verwondert ons zeer, dat wij een brief geschreven hebben, en daarop nog geen antwoord hebben gekregen. Wij begrijpen er niets van, hoe is het mogelijk! Misschien hebt u de brief niet aan hem laten lezen, of is hij door u niet aan hem overhandigd. Gaat u zelf met deze briefkaart naar hem toe, en zegt u hem, dat hij naar Amsterdam zal gaan, want het is op het uiterste, en mocht hij niet komen, schrijf u dan zijn adres, waar hij is. Dus nogmaals verwacht ik van u spoedig antwoord. Verder meld ik u, dat ze allen (uit Londen) in Amsterdam zijn. Lena, Markus en Hartog. Groeten van ons aan u allen. Dus nogmaals spoedig antwoord.

Het adres luidde op deze kaart:

De Heer E. Van Praag, Zandstraat No. 2, Rotterdam.

Nu, geachte lezers, ging mij een licht op. In de brief las ik eerst de vraag hoe of het kwam, dat zij van ons niets hoorden, en daar bleek het, alsof zij het niet wisten, dat wij van elkaar waren, en alsof zij onbekend waren, van al het voorgevallene.

En ook op deze kaart stond niet het adres van mijn vroegere woning, waaruit ik vluchtte, maar op het nieuwe adres, waar mijn zwager op zijn naam, een woning gehuurd had voor haar, Hoe wisten zij in Amsterdam nu, het nieuwe adres van mijn vrouw? Dat leek mij een raadsel. Daarom begon ik de hele zaak te wantrouwen.

Nochtans bleef ik bij mijn voornemen, om maar naar Amsterdam te gaan, want moeder kon toch wel ziek zijn.

Ik dacht, als het waar is, dan moet ik er wezen en als het niet waar is, dan heb ik een gerust geweten, en dan ben ik vrij van hun bloed, als ik hun mag mededelen, wat de Heere aan mijn ziel gedaan heeft.

Wij overwogen nog het een en ander en toen kwamen wij tot besluit om de 26^e juli 's morgens met de eerste trein naar Amsterdam te gaan.

Mijn moeders woning genaderd

Toen wij in de straat aankwamen, waar mijn broer woonde, keek ik direct naar boven (hij woonde op de eerste etage) en daar zag ik tot mijn verbazing, mijn moeder juist uit het raam naar buiten komen kijken. Maar ik was ook zeer verblijd, dat moeder niet ernstig ziek was. Ik merkte, dat ze schrok, toen ze mij zag. Had ze geweten, dat ik zo vroeg kwam, dan had ze zeker op bed gaan liggen, en had zich ziek gehouden, om zo de rol verder te vervullen en mijn hart week te maken. En ik zou vanzelf “mijn ideeën,” zoals zij dat meende, laten varen. Ik kreeg grote vrijmoedigheid om naar boven te gaan, met het voornemen hun te zeggen, dat ik gedoopt was. In zo’n eerste tijd vooral, is men vurig van geest om een ander als het kon ook zo gelukkig te maken, als men dan zelf is. Ik ging dan naar boven en nam mijn 2 vrienden mee, omdat ik niet wist, wat zij in het schild voerden.

Toen ik in de kamer kwam, zag ik moeder en nog enkele andere familieleden en mijn broer was op zijn werk. Ik kuste moeder en ik zeide: “Wel, moeder, hoe is het met u en bent u van uw gevaarlijk ziekbed al op en weer genezen? Waar ik zeer verblijd over ben.”

“Nee!....” antwoordde zij mij in eens.

“Ik zal je zeggen, wat of het was. Je schoonouders uit Rotterdam hebben mij de Kerkbode gestuurd, en daarin heb ik gelezen, dat je je wilt laten dopen. Maar dat zal nooit gebeuren, want weet, dan gaat je moeder zich verdrinken!”

Ik begreep nu, dat mijn moeder met alles op de hoogte gebracht was, maar ook merkte ik daaruit, dat ze nog niet wisten, dat ik al gedoopt was.

Met tranen bewogen, vroeg moeder mij of ik mij niet schaamde, “je hebt zo’n brave vader in het graf, o! als *die* dat wist, en ach!” riep ze “wat een schande!” En ze hield haar handen voor haar gezicht. En ik geloof zeker, geachte lezer, dat zij zich schaamde, maar in haar onwetendheid. “Een kind,” zei ze verder, “dat zo’n vrome opvoeding heeft gehad, zal zo een stap willen doen? Ach, mijn zoon, mijn kind, doe dat toch niet!” “Nee, hij zal zijn moeder dit verdriet sparen, hij is altijd zo goed voor mij geweest, nee, dan kan ik niet geloven, dat hij dat doen zal,” zei ze wenende in zichzelf, en barstte in tranen los.

Mijn hart was overstelpt met medelijden en liefde met mijn arme, lieve moeder; want ik had haar innig lief. Maar nu, waar het gaat, over het innigste, wat een Christen het dierbaarste is, zo kon ik niet zwijgen en moest mijn moeder antwoorden en zei:

“Lieve moeder! Eén zaak hoop ik, dat de God van Abraham, Izaäk en Jacob, u dat licht mocht schenken, hetgeen Hij mij geschonken heeft, wetende, dat tot onze vrede in leven en sterven beide dienende is. U zei zo-even: Als vader het zou weten, wat zou dat zijn. Nu, als vader horen kon, wat wij op dit ogenblik bespraken, en als vader, dan nog blij zou kunnen zijn, dan zou hij zich verblijden, dat zijn jongste zoon een belijder van de Waarheid is geworden. En dat hij de Heere van de Hemel en van de aarde gehoorzaam is geworden en gelovende in Zijn Waarheid.”

Moeder zei: “Ach, dat kan je toch doen, als vrome “Jehoede”?” (als vrome Jood).

“Nee moeder,” zei ik, “als Jood kan ik niet meer leven, want er is maar één Naam onder de Hemel gegeven, door welken wij moeten zalig worden; en dat is Jezus Christus.”

“O, wat een schandaal,” riep mijn broers vrouw, „spreek zo hard niet voor de mensen.”

En moeder ging weer verder tegen mij: “Nu als je dan Goi (Christen) wil wezen, dat kan je toch zijn, want” riep ze, “eet spek, eet garnalen, werk op Sabbat, maar laat je niet dopen! Want dat zou ondragelijk voor mij wezen! En je vrome broer, ach, wat doe je hem een verdriet aan” terwijl ik in gesprek was, liep mijn schoonzuster naar be-

neden, waarheen wist ik niet, ik ging voort met moeder en sprak: “Ik gevoel mij verplicht, u nog op iets te wijzen,” ik wees haar nog op enige beloften van de Messias, en deed haar een vraag: “Moeder, als u gezondigd hebt, waarmee hebt u dan verzoening te doen?” En ik wees haar op het enige volkomen Offerlam, het bloed van de Heere Jezus Christus, de Zaligmaker. Toen ik uitgesproken had, zei ik: “Nu moeder, u bent 73 jaar oud; jonge mensen kunnen sterven, maar oude mensen moeten sterven, zegt men wel eens. Als u nu straks zal moeten sterven, kunt u dan voor de Rechter van Hemel en aarde verschijnen? En kunt u dan zeggen, dat u het niet geweten hebt? Dan zal het geen zaligheid voor u worden, o, nee, maar een eeuwige rampzaligheid. Daarom vraag niet, wat de mensen zeggen, maar vraag u af, wat God wil en wat Hij van u eist. En als u zo door gaat in ongeloof, o, wat een vreselijk vooruitzicht voor u.” Ik gaf moeder een voorbeeld, dat men God meer gehoorzaam moet zijn, dan de mensen.

“Als u nu eens tegen Bram zegt op Sabbat, vrijdagsavonds, dat hij de Sabbatlamp moet uitmaken (want, lezer, daar komt altijd een Christenman of -vrouw voor) en Bram zou dat weigeren, omdat het een gebod van God is, volgens de Joodse Ritus. Nu vraag ik u, heeft hij dan niet goed gedaan om Gods gebod niet te overtreden, en wel het gebod: eert uw vader en uw moeder?”

“Zeker,” antwoordde moeder, “heeft hij dan goed gedaan, anders had hij het gebod van de Sabbat overtreden.” “Zo,” zei ik, “zo is het nu ook met ons in deze zaken gelegen, met het oog op de Messias. U zegt: dat ik niet moet geloven in de Heere Jezus. Maar de 5 boeken van Mozes, waarin de Messias voorzegd wordt, zeggen dat wij wel in Hem moeten geloven, als de Beloofde aan de vaders, daarom, moeder, moet ik luisteren naar Hem, meer, dan naar alle mensen tezamen.”

Toen ik zo aan het spreken was met mijn moeder, kwam mijn broer boven, die inmiddels geroepen was door mijn schoonzuster. “Zo,” zei hij, mij de hand gevende, “hoe gaat het?” Ik antwoordde, dat het goed ging. Ik vroeg hem, wat hier gaande was geweest, dat ik hier heen moest komen, en wel spoedig. (Want hij was de schrijver van de brief, telegram en kaart).

“Ja,” zei hij, “ik heb vernomen, dat je gedoopt wilt worden,” maar hij riep met verheffing van stem: “Dat zal niet gebeuren, want wij zijn ook nog hier en zullen het tegen gaan!” Ik antwoordde hem: “Als je uit de Schriften kunt bewijzen, dat ik dwaal, zou ik alles vaarwel zeggen. Zolang dat niet gebeurt, zoals Dr. Ritter in Rotterdam, mij zou bewijzen en het niet kon, zomin zal en kan ik loslaten, wat God de Heere mij geschonken heeft.”

“Nu,” zei hij, “ik en moeder zullen je het bewijzen, dat wij ook nog wat te zeggen hebben. Je schoonouders hebben mij een kerkbode toegezonden daar staat in te lezen: *Tot de gemeenschap van de kerk wenst toegelaten te worden: Eliäzer van Praag. Zij, die omtrent deze bezwaren hebben, kunnen het indienen bij de kerkeraad.*

En nu zullen wij onze bezwaren indienen en eens vragen, als er een familie schande wordt aangedaan, of ze dan nog zo iemand willen aannemen. En met een uitdrukking van woede en met een vast voornemen zei hij nogmaals: “Wij zullen het tegenhouden!” En hij stond op en vroeg mij: “Wat moet je met die handlangers hier doen?” (op mijn vrienden wijzende). “Je hadt toch alleen ook wel kunnen komen?”

De vrienden stonden op, want de deur werd ze daardoor ontzegd. Ook ik stond op en met kracht, die ik van de Heere ontving, moest ik belijden, deze enkele woorden: “Kom maar niet naar Rotterdam, want ik ben gedoopt.”

“Dat lieg je,” riepen ze allen tegelijk. Ik zei: “Het betaamt mij als Christen niet te liegen, Ik ben gedoopt.” Hij riep: “Ben je dan gedoopt?” Daarop begon hij het

doodsgebed uit te spreken en zei in het Hebreeuws:

“God is een Rechtvaardige Rechter” (want nu was ik voor allen dood), hij verscheurde zijn klederen, (ten teken van rouw) zijn vrouw riep: “Man! Pas op je goede jas!”

En toen liep hij naar moeder toe en nam een mes en sneed een kledingstuk van haar open. Hij was woedend als een leeuw en hij schreeuwde tegen mij: “En nu er af!” Mijn moeder kreeg een zenuw-aandoening, zij gilte zo, dat men het ver in de straat kon horen. Toen ik weg wilde gaan, zette mijn broer zijn been dwars voor mij, zodat de uitgang voor mij versperd werd, Mijn vrienden, die op de trap wachtten, kwamen naar de deur en hoorden het spektakel en gehuil, zo dat de voorbijgangers staan bleven. Andermaal wilde ik heengaan met diep medelijden in mijn ziel, met mijn lieve moeder; had ik haar kunnen helpen, ik zou het gaarne gedaan hebben, maar het was beter, dat ik wegging. Ik zat in gedrang, hij riep met luider stem: “Als mijn moeder komt te sterven, dan heb jij haar grijze haar in het graf doen nederdalen!”

Ik zei tegen hem: “Het is jouw schuld, want jij hebt mij uit Mozes en de Profeten laten leren, en daarom moest ik zo handelen; en nu mag en kan ik niet anders doen!” Hij hield nog steeds zijn been voor de snelle uitgang van de trap. En ik zei: “Omdat God het wil!” “Hier ben ik, doe met mij wat je wilt.” En ik stond fier overeind en zei: “Mijn vlees kan je doden, maar wat God mij geschonken heeft, dat kan je niet doden!” “We zullen je voor krankzinnig laten verklaren,” riep hij verder. Het tumult werd verschrikkelijk, toen mijn broer mij wilde aanvallen; maar de familieleden voorkwamen dit; want ze hielden hem vast. Van dat ogenblik gebruik makende om naar beneden te gaan, kwamen wij beiden terecht buiten de kamerdeur, die naar de trap leidde. En toen hij weer zijn been vooruit stak, om mij tegen te houden, boog ik onder zijn been door, terwijl gaf hij mij een trap en had ik mij niet vastgehouden, dan had ik er zeker afgetuimeld. Mijn vrienden bleven toch in mijn nabijheid en zo kwam ik dan behouden op straat. Beneden komende, zag ik vele mensen staan, die nieuwsgierig waren, wat er gebeurd was. Ja, geachte lezers, ik weende en had moeite om mijn benen vooruit te zetten, ik kon haast niet lopen van inspanning, Ik was zeer vermoeid en ik had behoefte aan rust en om in de eenzaamheid met de Heere te wezen, om wat rust te genieten.

In zulke omstandigheden hebben wij genade nodig, om niet te bezwijken, en staande te blijven. Weliswaar, sterk in mijn God stond ik daar, en niets kon mij deren. Het vlees doet in deze strijd ook mee: medelijden met moeder, met allen en straks ook nog met je eigen vlees. Alles verlaten, eerst door vrouw en kinderen, nu verlaten; door mijn geliefde moeder verstoten, door broers en zusters, vrienden en kennissen veracht, en alleen in de wereld.

Mijn brood kon ik nog niet verdienen en ik dacht zo aan de woorden van mijn broer, toen hij eens tegen mij zei: “Als je alles weer laat varen, dan gaan wij weer samenwerken.” Ja in één woord, ik gevoelde mij “Als een eenzame mus op het dak.”

Al deze gedachten kwamen in mij op, en ik was niet in staat, om mijn vrienden iets te zeggen.

We gingen daarna enige oude vrienden van mij opzoeken, waarvan ik eens 10 gulden had overgestuurd gekregen. Daar gingen we een poosje rusten. En na verloop van een uur gingen we, na de Heere gedankt te hebben, naar de trein. Onderweg kwamen wij mijn broer Abraham tegen, hij had ons bespied, waar we heengegaan waren. Hij ging ons, nadat wij uit zijn huis waren gegaan, ons direct achterop. Hij kwam naar mij toe en zei: “Je moet een ogenblik wachten, want mijn broer Izaak (de socialist) moet je spreken,” hij zei niet onze broer, nee “mijn broer moet je spreken”. Ik vroeg hem:

“Ben ik nu niet dood meer? Of ben ik weer levend-geworden?, daar je nu weer tegen mij spreekt?” en ik zei: “ik heb er nu genoeg van, ik ben voor moeder gekomen, dus heb ik met niemand anders wat uit te staan; want hij zal zeker hetzelfde willen doen, wat jij deed.”

U begrijpt hieruit, lezer, dat mijn andere broer inmiddels gewaarschuwd was, en wat er dan zou gebeuren, kon ik niet overzien, dus achtte ik het raadzamer om door te lopen en zo lieten wij hem staan, en gingen verder op weg naar de trein, en we stapten op de tram naar het Centraal Station. Terwijl wij op de tram stonden, zag ik mijn broer Izak op de fiets, de tram achterna komen (wij stonden op het achterbalcon) en hij riep mij met een handgebaar: “Ik moet je spreken! Kom er uit!” Daar zaten wij weer in angst. Wat nu te doen? De tram was zowat bij het station, daar zagen wij in de verte een politieagent, toen de tram stopte, ging één van de vrienden naar hem toe, maar opeens zag hij geen agent meer en intussen kwam mijn broer genaderd op de fiets. Hij riep mij toe in dreigende houding voor mij staande, “Ik zeg je vooruit, je gaat niet naar Rotterdam; ik zal je bij je vrouw brengen.” Ik zei: “Mijn vrouw is in Rotterdam en ook weet je, dat ze niet meer bij mij wil zijn.” Mijn vrienden ziende, dat hij geen goede voornemens had, zeiden: “Laat die man gaan!” En hij zei: “Ik heb met jullie niets te maken!” En meteen pakte hij mij bij mijn keel, en verscheurde mijn goed, Terwijl hij dat deed, kwamen er honderden mensen om ons heen, want het was het uur, waarop de treinen vertrokken. Ik werd moedig als een leeuw en ik riep met luider stem: “Mensen, ik word vervolgd, omdat ik geloof in Jezus Christus!” Ik kreeg daar zo’n een vrijmoedigheid omdat onder de honderden mensen te belijden, want “met mijn God spring ik over een muur en dring ik door een bende.” Alle vrees was daar geweken, en ik wachtte op Gods bijstand en hulp, en die kwam.

En, o, wonder er kwam een man uit het publiek en die legde de hand op mijn schouder en zei tegen mijn broer: “En nu laat je die man los,” En hij liet mij los en kwam ik uit zijn handen. Ik zeg: o wonder, dat mijn broer zo gedwee werd gemaakt, want hij was in de natuur iemand, als het er op aan kwam, een bruto, die zich niet gauw iets uit zijn handen liet nemen. Maar “de Heere was aan mijn zij, Hij ondersteunde mij in ’t leed, dat mij genaakte”. Wie deze man was, die mij uit mijn broers hand losmaakte, dat weet ik nog niet, Als ik het wel eens in gesprekken mededeelde, dan zei ik wel eens: “Ik geloof zeker, dat het een engel van God was”. Het was dan ook een engel, in zekere zin.

We liepen gauw het station binnen, en wij zagen toen ineens ook mijn broer Abraham, die met de volgende tram naar het station kwam. “We zullen ook een kaartje nemen,” schreeuwden zij.

Wij hadden een retour en zij namen een perronkaartje. Toen wij dat zagen, gingen we naar de conducteur en vertelden in enkele seconden, dat ik door mijn broers vervolgd werd, en of hij hun van de trein wilde afhouden.

Terwijl wij in de coupé stapten, kwamen ze met hun beiden aanlopen en wilden ook in onze coupé stappen, maar de conducteur hield hen tegen en omdat ze er toch in wilden gaan, kwam er een passagier, die aan één van mijn broers een trap wilde geven, maar ik verzocht hem, dat niet te doen, en nochtans mocht ik de Heere op dat ogenblik vragen, of Hij ze wilde bewaren. Ik had toch niet gaarne gezien, dat hun leed aangedaan werd.

De trein zette zich in beweging, terwijl mijn broer Izaäk stond te schelden, vroeg de andere mij door een mondgebaar: “Is het wel waar, dat je gedoopt bent?” “Ik knikte van ja.” En zo vertrok de trein en verdween uit hun gezicht.

En zo kwamen wij weer op de plaats van onze bestemming, te Rotterdam, aan; in

afwachting op nieuwe gebeurtenissen.

Als de Heere ons ogen geeft om te zien, en een hart om op te merken, dan zouden we zeggen, dat het net ging als in de dagen van de apostel Paulus, toen hij voor de stadhouder moest verschijnen, en als er oproer kwam, riep hij uit: “Ik word over de hoop en opstanding van de doden geoordeeld: Hand. 23 : 6-10. En toen werd hij uit het volk gehaald, opdat hij niet verscheurd zou worden.

Het was voor mij een wonderlijke uitredding uit de hand van mijn broeders.

HOOFDSTUK XIX

Brieven aan mijn moeder en familie

Toen ik thuiskwam, dacht ik, dat ik ernstig ziek zou worden; ik was oververmoeid van inspanning en ik voelde, dat ik rust nodig had. Ik wilde mijn moeder en mijn broer een brief schrijven, maar daar wachtte ik maar mee tot de volgende dag, daar ik mij toen weer opgewekt voelde en uitgerust was.

Aangezien wij dachten, dat er wel weer een stormloop tegen mij zou beginnen, verborg ik mij weer bij de familie M. in de Burgemeester de Roosstraat in het noorden van de stad.

Er gebeurde nu vooreerst niets. Na verloop van enige tijd, ging ik weer de straat op, en als ik Joodse mensen zag, ging ik hun uit de weg. Want zij beraamden alle mogelijke dingen, om mij, zoals het gewoonlijk ging in zulke omstandigheden, te mishandelen. Ja, zelfs de vrienden van onze vereniging, als zij in de Jodenwijk kwamen, werden bemoeilijkt. Het was dan ook in deze tijd geraden geweest, om de leeszaal voor korte tijd te sluiten en geen huisbezoek te doen.

De leeszaal werd meermalen door goedwilligers bezocht en dan was hun vraag: "Waar is die gedoopte Jood?" En dan scholden ze, en het kwam meermalen voor, dat de politie er aan te pas moest komen, om ze uit de zaal te verwijderen. En ze dreigden dan, dat ze de ruiten zouden ingooien; hoewel dit zelden gebeurde.

En nu de eerste brief aan mijn moeder en broer. Hij luidde aldus

Dierbare moeder, broer en verdere familie,

Als ik deze brief schrijf, is het niet, om u enig verwijt aangaande uw handeling te doen, maar wel, dat u met uw gezondheid zou spotten, om te laten schrijven: moeder is stervend, terwijl het toch onwaarheid was. Stelt u voor, als God de Heere dat nu eens kwam te bezoeken en moeder kwam weg te nemen?

Wat zou u voor uw verantwoording kunnen voortbrengen? Dat uw pogen geopend mag worden en waar berouw uw harten moge treffen! Dan ben ik er zeker van, dat u dan niet meer zult handelen, zoals u gedaan hebt. En dat u zich tot hem mag keren, tot Hem in Wiens striemen ons genezing is geworden en door dat volbrachte werk, in dat Heil te delen, van het uitverkoren Israël. (Jes. 53). (Ik eindigde deze brief.)

Ofschoon ik voor u allen dood ben, zo leeft u allen nog voor mij en ofschoon ik uw zoon niet meer ben, blijf u mijn dierbare moeder en hebt u daarom niet minder lief. Ik hoop u steeds in de gebeden te gedenken, opdat u nog eens in het dierbaar bloed van Jezus Christus mag verzoend worden.

En zo blijf ik u steeds liefhebben, moeder en broers en zusters, tot in de dood.

Uw zoon en broer

E. Van Praag

Ik lichtte moeder even in, aangaande de onwil van mijn vrouw om bij mij terug te keren, en hoe zij de Joodse mensen tegen mij verbitterde. Ook schreef ik mijn broer mijn gesprek met Dr. Ritter.

Het antwoord van mijn broer:

Amsterdam, 30 juli 1907

Gedoopte Jood!

Ik heb je brief ontvangen en alles daarin gelezen, maar ik zal niet zo breedvoerig zijn als jij, maar bedenk wel, dat ik dat doe voor de laatste keer, om je nooit geen antwoord

meer te schrijven en jij aan ons ook niet. En mocht het eventueel zijn, dan gaan ze in de kachel, zonder ze te lezen.

Ik had dit nu evenwel ook niet gedaan, als daar mijn eer niet aangetast had geworden wegens leugenaar, want als dat op het spel staat van een fatsoenlijk mens, dan moet hij zijn ergste vijand weten te trotseeren, Dat ik heb geschreven van het sterven enz. dan was het de wil van mijn moeder zelf. Zij was de aanleidende persoon en niemand anders. Zij wilde absoluut je nog eenmaal, voor jij die verdoemde stap deed, nog eens waarschuwen, het niet te doen. En nu, daar het gebeurd is, ben jij geen zoon meer van haar. Evenmin heb je nu geen broers en zuster meer. En nu, wat het andere betreft, met die preek, die je houdt van Jesaja! En het andere met die gestolen spreuken, zonder meer, dit laat mij koud, want als ik daaromtrent inlichtingen wil hebben, dan ga ik naar mijn superieuren, die niet bekopen met geld, om de wil aan te nemen, die zij verkondigen. Nee, duizendmaal nee, dat doen we niet! En dat zullen we nooit doen. En mocht het zijn, zo een verstokte bij de rabbijn komt, om hem het verkeerde onder het oog te brengen, dat hij verkeerd handelt en hij wil niet in acht nemen, hetgeen zo een rabbijn zegt, dan is dat voor hem eenvoudig een niet toerekenbare, die niet eens kan beschikken over zijn gezond denkvermogen.

Wat je vrouw betreft, dat wisten wij maar al te goed. Dat was haar niet te doen, om de mensen te verbitteren tegen jou, maar om je ontrouw worden aan je geloof, en haar te krenken met boeken en geschriften, die niet in aanmerking komen bij een atheïst of Godloochenaar, die geen godsdienst predikt. Nee, geloof maar nooit, dat je vrouw weer bij je komt, om haar ook zo ver te voeren, als jij bent gezonken; dan vergis je je eigen.

Zoveel als in ons vermogen is, zullen wij met alle kracht haar en haar kinderen steunen, zodat ze niet van honger in jouw netten zal gevangen worden. En ook om haar zo laaghartig zien over te halen, zodat wij ook om haar heengaan, zullen moeten treuren.

Wij willen alles in het werk stellen voor een man, die zijn vrouw verlaat of andersom haar of hem zoveel mogelijk bij elkander zien te krijgen, dat is plicht. Maar hier rust op ons de plicht, haar zover mogelijk van jou zien verwijderd te houden; en dat zullen wij doen. Als God wil en we verdienen, is de helft voor haar met haar kinderen; zij is verzorgd! En ook nog iets, dat vergeet je. Onze nicht Klara Lisser, (dat is een dochter van mijn oudste zuster, die nu in Amerika woont) heeft een grote erfenis gekregen, haar deel is daar ook voor bestemd, maar jij wordt onterfd, je zult er geen recht op hebben, dit alles zal ze langs rechterlijke weg laten doen. Hier eindig ik mee, dus nogmaals geen antwoord meer of terug uit je ellende.

Een kort briefje van mij als antwoord aan mijn broer terug.

Waarde broer,

In antwoord op uw schrijven, kan ik niet nalaten, u nogmaals te antwoorden.

Ik vernam daar zo even uit uw brief, dat u moeder beschuldigt, omdat zij het u aanraadde; het gaat hier alzo, als in het Paradijs na de val van de mens. Adam zegt tegen God: "Die vrouw, die Gij mij gegeven hebt, heeft mij verleid," maar Adam kreeg nochtans zijn straf ervoor, zoals Eva; en daarom denk nu niet, dat wij wat kwaads mogen doen, om naar onze mening wat goeds voort te brengen, want dat is ten dode. En daarom lieg nu niet meer, om te denken, het doel heiligt de middelen, want God de Heere zegt: "Gij zult niet liegen!"

Nogmaals groet moeder en de gehele familie.

Uw broer,

E. Van Praag.

Een kort poosje had ik weer rust, toen geschiedde het dat ik weer eens over de weekmarkt te Rotterdam liep, met de twee vrienden bij mij; dat ik mijn vrouw zag staan met twee kinderen van mij. Een dochtertje van mij was pas verjaard. Ik ging naar haar toe, en feliciteerde haar met het kind, terwijl ik haar weer op haar plicht wees, om met de kinderen weer naar mij toe te komen. Zij antwoordde mij: "Ik wil niets meer van je weten!" En zij riep overluid: "Nu, ik feliciteer je, je bent gedoopt!" En liep driftig weg. Ik ging haar achterna, en toen ik bij haar kwam, wilde ik ze wat geld geven, voor de verjaardag van het kind. Maar zij riep: "Zij moeten van jou niets hebben, zij hebben geen vader meer, je bent dood voor hun!" En met een spotachtig gezicht riep ze: "Zo zal je ze zien; en niet hebben; help je er in!" m.a.w. je kunt er toch niets aan doen. Ik wilde de kinderen omhelzen, maar dat werd verhinderd, doordat mijn vrouw begon te schreeuwen, alsof ik iets kwaads wilde doen. De familie van mijn vrouw, die ook op de markt stonden met handel en ook de Joden, die mij allen goed kenden, kwamen op mij af en sloegen mij in mijn aangezicht. En het werd zo'n vreselijk tumult, dat wij het maar het beste vonden om, weg te gaan; want zij waren allen in woede ontstoken tegen mij.

Nu ging ik wat anders proberen. Ik ging naar de commissaris van politie en vroeg hem om raad en deelde hem mede, dat mijn vrouw zo onverschillig was om niet naar mij toe te komen met mijn kinderen en dat ik veel moeite had om ze eens te zien; en of hij mij wilde helpen in deze moeilijke weg. En als zij onwillig bleef mij te volgen, of ik dan ook twee kinderen bij mij mocht hebben. Ik deelde hem van zelfs ook de oorzaak van dat alles mede.

Wij moeten, geachte lezers, alles in de hand God overgeven, maar geoorloofde middelen mogen wij ook te baat nemen, nietwaar? De overheid draagt toch het zwaard niet te vergeefs? De commissaris antwoordde mij: "Ik zal uw vrouw ontbieden." En zij werd een dag later ontboden, dus kwam zij de volgende dag.

Toen zei hij tegen haar: "Uw man wilt u bij zich hebben met de kinderen, op het adres, waar hij nu is." En hij vervolgde: "Dat is geen rede, om van uw man weg te blijven, en onwillig te zijn, om met uw man te wonen." Hij raadde haar aan, om naar mij toe te komen. Hetgeen zij hem antwoordde op dit alles, zult u in het vervolg wel lezen. De volgende dag daarop, moest ik komen. Hij las mij het stuk voor, wat hij haar vroeg, en wat zij daarop antwoordde. Hij vroeg haar o.a. of zij niet wilde, dat ik tot haar kwam. Daarop had ze geantwoord: "Ik wil niet meer met hem leven, want ik heb een Jood getrouwd en geen Christen." Op de vraag: "Was uw man goed voor u?" antwoordde zij bevestigend. "Dus dat is de rede, juffrouw van Praag, dat u met uw man niet meer wilt samenwonen? En ook niets meer van hem weten wilt?" Het werd alles opgeschreven. De volgende dag werden wij samen ontboden. De commissaris zei tegen haar, na nog enkele dingen met haar besproken te hebben: "Juffrouw van Praag, daar u dan blijft volharden in uw onwil, dan zullen wij uw man in deze zaak helpen, om de kinderen tot zich te krijgen en anders geven wij hem permissie, om de kinderen van de straat te laten nemen." Zij antwoordde brutaalweg: "Dat zullen wij zien!" "Nu, mijnheer van Praag," zei hij: "U gaat naar de kantonrechter en u deelt hem alles mee, en dan zal hij u helpen."

Ook deze gesprekken werden opgeschreven, hetgeen mij later voor het gerecht te stude kwam.

En zo vertrokken wij beiden. Buiten gekomen zijnde, sprak ik met haar over het één en ander. Ik vroeg haar, of ze het niet treurig vond voor onze kinderen en "wat moet er zo van hen terecht komen!" Ook vroeg ik haar, of zij mij dan niet eens een keer de

gelegenheid wilde geven, om mij af en toe de kinderen te laten zien. “Daar heb ik toch als vader recht op!” zei ik. Toen werd ze zo boos op mij en antwoordde: “Jij een vader! Als je dat was, dan had je je niet laten dopen.” Terwijl zij mij in mijn aangezicht sloeg.

De mensen bleven staan; mijn vrouw deed, alsof ik een ontaarde vader was, en alsof ik haar als prooi de honger overgaf. Maar in mijn hart en geweten kon ik zeggen, dat de Heere alles wist. Het is bewaarheid, een goed geweten is beter dan honderd getuigen.

Nochtans bleef ik, ondanks alles, voor haar en mijn kinderen bidden.

Terneergeslagen in mijn gemoed, ging ik van mijn vrouw weer mijns weegs. Mij alleen en verlaten gevoelende, van allen, die mij toch zo lief en dierbaar waren. En de Heere vertroostte mij met deze woorden, dat Hij uitkomst zou geven.

Maar ik wist niet, dat het door diepe en moeilijke wegen zou gaan.

Op een avond zat ik weer in de leeszaal, toen er Joden uit de omtrek ons kwamen bezoeken. Het was natuurlijk weer op mij gemunt. Het was zelfs weer zo, dat de politie mij een eind weegs naar huis moest brengen; dus kwamen de vrienden met elkaar overeen, om mij een 14 dagen mee te nemen, met één van hen naar Groningen, om daar wat leden voor de “zending onder Israëel” aan te werven, dan zou ik voor enige tijd weer wat rust hebben.

Toen ik terug kwam van de reis, werd ik gewaar, dat mijn vrouw met mijn kinderen voornemens was om te Amsterdam te gaan wonen.

In verband met de raad van de commissaris, die hij mij gaf, ging ik dus naar de kantonrechter, en deelde hem alles mee en vroeg hem om raad, wat ik nu in deze doen moest. Hij zei mij: “U let op, of u uw kinderen op straat ziet, en u neemt ze gerust mee, waar u ook bent. U hebt er net zoveel recht op, als uw vrouw en als u er moeite mee krijgt, zullen wij u wel helpen als het moet.” Wij probeerden het. Wij beraamden een middel, als wij ze zagen mee te nemen, maar het was, alsof ze lont rooken, en dus zagen wij niet een kind van mij op straat komen. Ze hielden ze verscholen, En zo konden wij doorgaans onverrichter zake weerkeren. We spraken zo onder elkander: “Zou dat wel de rechte weg wezen, om zo de kinderen te krijgen?” Het mocht toch niet door geweld gaan? Maar we moesten wachten op 's Heeren tijd, tot Hij de weg daartoe opende en Hem niet vooruit lopen. Zo verliep er weer een tijd, voordat ik weer wat omtrent mijn kinderen vernam.

HOOFDSTUK XX

Mijn vrouw terug naar Amsterdam

Mijn vrienden waren overeengekomen om mij wat arbeid te laten doen voor de zending onder de Joden, zij nodigden dus mij daartoe uit en ik aanvaardde het gaarne. waardoor ik dan ook gelijk wat kon verdienen voor mijn onderhoud.

Mijn arbeid is dan geworden, hetgeen de begeerte van mijn hart was geweest, om voor het volk van de Joden te arbeiden, hetzij door het Woord of andere arbeid, om hun te wijzen op de Beloofde aan de vaderen, waarin zij voor tijd en eeuwigheid gelukkig konden worden, Want ondanks hun ongeloof, zal er een tijd komen naar Rom. 11: 25: "Dat de volheid der Heidenen zal ingegaan zijn," vers 26 en "alzo zal geheel Israël zalig worden."

Ik was een half jaar met het werk bezig en sprak vele Joden, over het hoognodige en er waren er ook bij, die er beslist oren voor hadden, maar ik heb op mijn reizen ook veel vijandschap ontmoet.

Op zekere keer, dat ik van mijn reis terug kwam, vernam ik, dat mijn vrouw en kinderen naar Amsterdam waren gegaan, en dat zij een manufacturenwinkel was begonnen. Nu was mijn hoop, dat ik mijn kinderen nu en dan eens kon zien, vervlogen. Als ik van mijn reis, te Rotterdam terug kwam, was ik vaak zeer opgewekt, maar toch, hoewel mijn vrienden mij alle hartelijkheid en toegenegenheid bewezen, kon dit alles toch de leegte en het gemis in mijn hart, omtrent mijn vrouw en kinderen niet aanvullen. Dit ontmoedigde mij ten zeerste. Ook vernam ik, dat mijn vrouw, mijn oudste zoontje van 7 jaar bij mijn schoonouders in huis had gedaan. Ze deden hem natuurlijk op een Joodse school bij meester Itali. Overwegende, dat mijn zoontje beter bij mij kon zijn, dan bij mijn schoonouders, ging ik naar zijn school om hem op te wachten. Ik stelde mij, daar gekomen, verdekt op, maar desondanks moeten ze mij toch gezien, hebben, want toen de school uitging, zag ik mijn kind er niet uit komen, want de onderwijzer hield hem in de school, dus het bleek, dat hij gewaarschuwd was. Den volgende dag vernam ik, dat ze het kind naar mijn vrouw, te Amsterdam, gebracht hadden. Alweer teleurstelling.

Het gemis werd daardoor veel zwaarder voor mij. Ook veel op mijn reizen, toen ze nog te Rotterdam woonden, had ik soms zo'n heimwee naar mijn kinderen, dat ik wel eens een extra reis maakte uit Leeuwarden of Groningen naar Rotterdam, om ze, al was het maar uit de verte te zien; dan was ik weer voor een moment tevreden gesteld, maar met een schreiend hart ging ik dan maar weer op reis, allen achterlatende, die mij lief en dierbaar waren.

Ik deed toen een vraag per brief aan mijn broer Izaäk, de socialist; ik bedacht weer een middel, om waar het mogelijk was, alles in het werk te stellen, om vrouw en kinderen tot mij te krijgen. De brief luidde aldus:

Rotterdam, 25 september 1907

Waarde broer!

Lang heb ik gewacht, om u eens een brief te schrijven, maar naar aanleiding van een brief die ik van moeder en Abraham uit Amsterdam ontving, aangaande mijn vrouw, zo wil ik op uw eerlijk gemoed aanspraak maken.

En u als broer zijnde, op uw plicht te wijzen, die u toch tegenover mij en boven alles om Gods wil, te doen hebt; om te zorgen, dat mijn vrouw en kinderen onder mijn bereik komen en dat wij weer gelukkig niet elkaar kunnen leven. U bent voor vrijheid van denken en voor vrijheid van spreken; nu dan! Toon dan in deze uw leus, en ga

naar haar toe en zegt haar, zij heeft een man in Rotterdam, die kan en wil voor jou en de kinderen zorgen, en blijf haar niet langer steunen, want dat zou medewerken om ons langer van elkander af te houden en dat kunt u, als vooruitstrevend mens toch zeker niet blijven steunen? Was ik iemand, die vrouw en kinderen aan de prooi van de honger had overgelaten, was het geval anders; hoewel jullie toch alles in het werk stelden, met zeker echtpaar, die zo gehandeld hadden, om ze weer bij elkaar te brengen. En het mocht jullie niet gelukken om hen te doen verzoenen, Welnu, ik ben een broeder van u, onder één hart hebben wij gelegen, nu dan, doe het dan niet om mij, maar doe het om de eer van de familie en het behoud van mijn kinderen.

Ik verwacht van u op deze brief spoedig antwoord en blijf toch steeds uw broeder,

E. Van
Praag

(Deze broer aan wie ik hier schrijf, was degene, die mij hij het Station zei, dat hij me bij mijn vrouw zou willen brengen).

Ik heb echter nooit een antwoord terug ontvangen.

Een korte brief aan mijn vrouw. Ik had vernomen, dat mijn dochttertje ziek was, En nu verzocht ik haar of ze mij eens wilde schrijven, hoe het met het kind was, ook vroeg ik haar of ze wekelijks wat geld wilde hebben, tot onderhoud van haar gezin. Ik wees haar op haar plicht, weer tot mij terug te keren en beloofde haar, dat ik ze in haar overtuiging niet zou bemoeilijken, en als ze daarmee tevreden was, dat ik zeer gelukkig zou zijn en zij ook gelukkig kon zijn. Ik stuurde haar een postwissel en mijn portret en of ze daar eens op wilde antwoorden en eindigde met: "Uw steeds liefhebbende man en vader. E. v. P.

Het antwoord terug.

Brief en postwissel in gezondheid ontvangen. Ik mag je meedelen, dat Klara weer hersteld is. Het geld heb ik voor haar besteed, En dat je mij alle weken wat geld wilt sturen, dat vind ik niet goed.

En verder schrijf ik je, ik vind je brief zo bespottelijk, als je weer zo een brief schrijft, dan stuur ik hem weer terug, Maar het liefst had ik, dat je in het geheel niet meer schreef. Het gaat toch niet goed meer tussen ons. Ik heb een haat aan je en die is nooit meer weg te nemen, Ik wil er helemaal niet aan denken! Zet alles maar uit je hoofd en denk dat wij elkaar nooit gekend hebben, zo denk ik er ook over. Honger lijden wij niet, ook hebben de kinderen niets te kort. Nu weet je alles. Je wilde toch graag alles weten, hoe het gesteld is? Verder geen nieuws als gegroet van de kinderen.

Het portret kreeg ik terug zonder er een woord bij te voegen.

Maanden verliepen er, zonder dat ik iets van haar vernam, Het was de 23^e november 1907, dat wij 8 jaar getrouwd waren. En ik nam weer de gelegenheid waar, om haar bij deze herdenking te schrijven, (daar ik van mijn brieven copie heb), dacht ik, lezers, u een brief te laten lezen, die ik haar bij deze gelegenheid schreef en hoe mijn hart uitging naar haar, die mij zo onverschillig van zich afstootte.

Zij beschuldigde mij wel, dat ik haar had verlaten, en dat ik haar dwong om Christin te worden, derhalve geef ik hier precies in zijn geheel mijn brief weer, zoals ik haar schreef. En als ze hem dan las, dat ze al haar onware beschuldigingen dan terug mocht nemen, en dat ze nog eens eerlijk mocht zeggen: "Mijn man heeft alle pogingen in het werk gesteld, om mij bij hem te krijgen". Mijn schrijven was als volgt:

Zeer geliefde vrouw en kinderen,

Bij deze laat ik u weten, dat ik in goede welstand verkeer; en ik hoop van u allen hetzelfde; tevens moet ik u aan iets herinneren, het welk mijn dure plicht is. U weet dat het vandaag 8 jaar geleden is, dat wij samen in de echt zijn getreden en dat u voor het aangezicht van God en van de mensen statig beloofd hebt, om overal waar uw man zal gaan, hem te zullen volgen. Hem als vrouw onderdanig te zijn en zolang wij niet opgeroepen worden, waar ieder menskind heen moet gaan, naar het graf; zolang hebt u beloofd mij nooit te verlaten, In de synagoge getrouwd zijnde, hebt u hetzelfde beloofd.

Waar is uw belofte, die u hebt gedaan? Waar is uw woord, dat u hebt gegeven, denkt u daar niet meer aan? Weet u niet, dat u eenmaal tot verantwoording zult geroepen worden? Wat zult u dan antwoorden?

Daarom keert weder tot mij, roep ik u toe! En laten wij als man en vrouw gelukkig met onze kinderen samenleven. O! Doe het dan niet om mij, doe het dan, om onze dierbare panden. Wat zult u antwoorden op de vraag, als uw kinderen groot zijn: Moeder! Waarom bent u van vader af? Durft u dan te zeggen: Ik heb hem verlaten! Waarom moeder, kunt u zeggen: omdat hij de God van Abraham, Izaäk en Jacob heeft omhelsd, en in Hem is gaan geloven! Daarom wilde ik hem niet meer onder mijn dak ontvangen! Daarom verachtte ik hem en zal liever met een ongedoopte Jood ongetrouwd leven, dan met een gedoopte Jood getrouwd te leven!⁴ Kunt u dat verantwoorden voor de God van de Hemel en van de aarde? Die zegt: “Wat Ik bijeen breng, scheid de mens niet”. Daarom nogmaals, bid ik u, lieve vrouw, keer tot mij weer met mijn lieve kinderen en het zal tot heil van u en hun zijn, die ons samen lief zijn. Ik bid u lees deze brief, verscheur hem niet en denk er over na, dat ik uw man ben, die u nog meer als vroeger lief heb en eindig; u Gods zegen toe te wensen met onze lieve kinderen.

Uw echtgenoot en vader

E. v. P.

Maanden gingen er voorbij, voordat ik weer iets van mijn huisgezin vernam. Een antwoord op mijn brief kreeg ik niet, en alzo onwetend gebleven, hoe het met hun gesteld was: ook wist ik niets van mijn moeder, hoe het haar ging.

Moeder verjaarde, dus was ik verlangend iets van haar te vernemen. Ik schreef een brief aan haar, want dacht ik, wellicht is zij tot kalmte gekomen en haar vijandschap wat minder geworden, Ik stuurde moeder mijn portret en wat geld als cadeau, Daar de brief nogal wat groot was, laat ik hier slechts een gedeelte volgen. Ik hoopte, dat moeder deze brief zou lezen. Ik weet wel niet of ze hem ooit gelezen heeft, maar toch, ik wilde het proberen. Hij luidde aldus:

Lieve moeder!

In de hoop, dat u deze brief in welstand mocht ontvangen. Ook ik ben in goede welstand.

De rede van mijn schrijven is, dat ik mij als uw zoon op de dag van uw verjaardag verplicht gevoel, u hartelijk te feliciteren met de vermeerdering van uw jaren, Moeder! Vele wederwaardigheden, voorspoed en tegenspoed liggen achter u en nu op deze heugelijke dag nog mag zijn, die u bent; zover ik weet goed gezond, kras en nochtans oud van dagen. Oude dagen brengen gewoonlijk wat het lichaam betreft, gebrek mee; en nu is de bede van mijn hart, dat de God van Israël u nog vele jaren in

⁴ Deze uitdrukking heeft mijn vrouw eens tegen mij geuit.

gezondheid en welstand moge sparen, naar ziel en lichaam beide en het verdere van uw leven zijn mag, een tijd van ware blijdschap en opgewektheid, uw hart en oog omhoog alleen op God gevestigd, opdat het einde van uw levensreis mag zijn als vader Jacob, die op het eind van zijn leven uitriep: “Op uw zaligheid wacht ik, o Heere!” Ach, moeder, dat God de Heere deze wens van mij in u mag vervullen en mijn gebeden, die ik steeds tot Hem opzend voor u, mag horen en verhooren. En voordat u van deze aarde gaat scheiden, met uw zoon, die u onbarmhartig van u gestoten hebt nog wilt verzoenen! Ja, lieve moeder, ik wil, ik kan niet anders, dan dit willen. Al deze liefde jegens u is niet van mijzelf, het is Gods liefde, die mij daartoe dringt! En dan, ben ik uw zoon niet? Heb ik niet onder uw hart gelegen, en hebt u toen geen smarten gedragen? Ja, u zult mij toeroepen als voorheen: *ik ben dood*. — Maar u bent niet dood voor mij; ik heb u lief gelijk een zoon zijn ouders liefheeft, en liefhebben moet. Toe, moeder, laat deze dag nu voor u zijn, een dag van ontferming over uw zoon. Ik heb u zo lief, moeder, dat ik dagelijks om u schrei, om u weer te zien. U hadt mij altijd lief. U hebt vanaf dat ik een kind was en vader stierf, mij verzorgd met een moederlijke liefde, ja tere liefde hebt u voor mij aan de dag gelegd. Hebt u, moeder op deze dag, daarvoor mijn dank. Ik herhaal het, ik heb u lief, kunt u nu geen wederliefde hebben? En mij zo onherroepelijk blijven verachten? Zo ja, weet u dan voorzeker moeder, dat de Heere God daarvan zegt: „Wie Mijn volk aanraakt, raakt Mijn oogappel aan.” O, ik kan er niet aan denken, als u op dezen weg voort blijft schrijden. Weet moeder, er is een God van hemel en aarde, en zal allen, klein en groot, jong en oud, richten. En wat zal het eind van dat alles wezen voor hen, die naar Zijn Woord en Leer niet geluisterd hebben! Een eeuwig wee! Ja moeder, een eeuwig wee! Tranen vloeien uit mijn ogen van aandoening en medelijden met u. Kom moeder, denk u daarover na, laat de angst u drijven tot God; en vraag: *Heere, wat wilt Gij, dat ik doen zal?* — En het antwoord luidt dan: *Bekeert u tot Mij; want waarom zult gij sterven?* — Ja, bekeer u tot Hem, die de weg voor hen geopend heeft, die in een poel van zonde, dood en misdaden zijn gevallen; en dit is alleen Hij, die aan onze vaders beloofd is en voor twee duizend jaar naar de beloften gekomen is. De Koning Israëls, Jezus Christus. Door Dien Ene kunnen en moeten wij zalig worden. En er is geen anderen Naam onder de hemel gegeven door welke wij moeten zalig worden, dan Hij alleen, Jezus van Nazareth; *voor de Jood een ergernis, voor de Griek een dwaasheid, maar voor hen beide, die geloven, een kracht Gods tot zaligheid*. Zo zij het. Ja, lieve moeder, die genade is mij ten deel gevallen, daar kan ik de Heere niet genoeg voor danken. Nu heb ik vrede voor mijn ziel; nu kan ik gerust de eeuwigheid ingaan, over dood en graf heen zien; om Hem in Zijn volle schoonheid te aanschouwen en Hem eeuwig lof en dank toe te brengen met al de verlost en door Zijn Bloed.

En nu eindig ik dezen wellicht lange brief, in de hoop, dat ook deze brief voor velen uit mijn familie, die dit lezen, strekken moge tot heil van hun onsterfelijke zielen, en noem mij uw steeds liefhebbende zoon.

E.

Daar ik geen adres meer wist van mijn broer, omdat ik vernam, dat zij verhuisd waren, had ik de postwissel en mijn portret op het oude adres verzonden, met het opschrift op de brief: „Bestellen op het nieuwe adres.”

Het portret stuurde ik eerst, en de brief had ik nog even bewaard. Een week later kreeg ik het portret met postwissel terug, met dit hartverscheurend antwoord op het portret: (het portret was in tweeën gescheurd). „Wij laten ons niet bekopen, door een gedoopte

Jood.” Later heb ik de brief aan moeder gestuurd en toen kreeg ik dit antwoord terug: (de brief was ongelezen) „Jij hebt mijn hart verscheurd en nu verban ik jou uit mijn hart; jij bent dood.”

Dit geliefde lezers, wat het antwoord op mijn brief, die ik met weemoed en in de liefde van mijn hart mijn lieve moeder had geschreven.

U kunt begrijpen, waarde lezers, wat er alzo in mij omging. Maar de Heere laat de Zijnen niet aan zichzelf⁵ over; dat heb ik in ruimte mate moge ondervinden tot op deze dag, terwijl ik dit boek schrijf.

Ik zit hier elke dag uit te zien naar de vervulling, hetgeen de Heere mij getoond heeft, dat wij weer in vrijheid moge wonen. Dus, *indien Hij vertoeft te komen, dat wij Hem verbeiden, want Hij zal gewisselijk komen en niet achter blijven.*

Steeds ben ik nog altijd bij vrienden thuis, hoe bezwaarlijk dan ook, God zorgt. En Hij zal mij niet onder het kruis, waaronder ik gebukt moet gaan, laten bezwijken. O, de Heere is toch zo goed voor een arm, ellendig, alles verzondigd hebbend zondaar. Wat heb ik de Heere dagelijks nodig! O, hoe vaak schenkt Hij mij, dat ik tot Hem de toevlucht mag nemen! En tot wien zal ik anders heengaan? Hij, de Heere, heeft de woorden des eeuwigen levens.

Ach ja, mijn vrienden zijn zeer goed voor mij, maar Gods Woord zegt: “De beste vriend is als een doorn en een doornheg”. Daarom, wie u ook bent, ziet alleen op Hem, die de ellendige verheft uit het stof. “Want, wie in het stof ligt neergebogen, wordt door Hem weer opgericht.” Ik moet dagelijks zeggen en mijn vrienden zijn er getuigen van, zoals de psalmist zegt: “Duizend doden, duizend zorgen, kwellen mijn angstvallig hart, voer mij uit mijn angst en noden”. Ach, er zijn soms zovele wolken aan de hemel, en dan lijkt het, alsof er een uitbarsting van storm en onweder komen zal. Dat deze wolken ook dreigden op mij neer te komen, waaronder ik wel eens dacht te bezwijken, voorzeker! Maar ook klaart de lucht wel weer eens op en een zonnestraaltje te voorschijn komt, dat weer eens verkwikt. Ook dat zal ik nog wel meer ontmoeten in mijn leven, maar dat neemt toch niet weg, dat altijd gedurig bij vreemde mensen te zijn, dat altoos gemis van hen, die je lief zijn; het is alsof men dan alleen op de wereld is. Maar door genade heb ik het mogen dragen. O, wat een genade is dat, als men iets mag verstaan, wat Hebr. 11 zegt over de liefde, maar het moet dan ook gaan, om de vervolging om Christus wil. Geen zogenaamde liefde van onze vijanden. Wij spreken het wel uit; wij moeten onze vijanden liefhebben, het is toch niet waar, wij hebben onze vijanden niet lief. Ik, zomin als ieder ander mens; tenzij wij door de Heilige Geest, die in onze harten woont en ons met Goddelijke liefde beademt, dan kunnen wij God boven alles en onze naasten als onszelf liefhebben. Maar eerrovers van God, die in het openbaar het Opperwezen beledigen, die zichzelf als een god opwerpen, die de tien geboden van de Heere doet omzetten en de geloofsartikelen op zich toepast en zich zelfs als een god laat aanbidden, die roept gelijk een Nebucadnezar deed: “Is dat niet dat grote Babel (Europa), dat ik gebouwd heb?” Waarvan de kinderen, als ze geboren worden, gezegd wordt: “Heden is ons geboren, een kind van de heidenen.” Of als er één sterven gaat, bekend gemaakt wordt: “In Hitler ontslapen.”⁶

Dezulken haat ik met een volkomen haat, “zou ik niet haten, die U haten? Tot vijanden zijn ze mij geworden.” Hebt u dezen lief, huichelaars, die u bent? Dan moet

⁵ Ik werd hier vervolgd door de Duitsers

⁶ Hetgeen ik zelf gelezen heb.

u ook Judas liefhebben en op het laatst trekt u nog partij voor de duivels!

Alle mensen, die God de Heere bewaard heeft, en ze nog niet daaraan heeft overgegeven, die moeten wij liefhebben, en die heb ik in mijn hart lief, Want dat kan ik u allen wel wijs maken. Maar de Heere is hierin mijn Getuige, dat ik voor al degenen dagelijks mijn gebed opzend, of Hij Zijn Koninkrijk onder hen wil doen komen; en de aarde mag vol worden van Gods kennis, gelijk de wateren de bodem van de zee bedekken. Daarom heb Ik ook het oude bondsvolk lief, omdat er nog naar de verkiezing van de genade een overblijfsel is geworden.

En al probeert men het ook uit te roeien, het zal hun nooit gelukken. De lezer vergeve het mij, dat ik even van mijn onderwerp ben afgegaan, ja als ik alles moest schrijven tot op heden, ik zou nog een boek apart kunnen schrijven, ik zou van mijn lezers te veel geduld vergen.

Nochtans hoop ik, wat ik verder zal beschrijven u met veel belangstelling zult volgen. Dat u het verder biddende lezen zult en dat de wonderlijke wegen van God zo zijn, dat het gaat dan eens door diepe wegen, dan weer eens op rozen. Over hoge bergen en dan weer door het water en het vuur. Maar het einde van dat alles is: “Die tot God gaat, moet geloven, dat Hij is en een Beloner dergenen, die Mij zoeken.” En de beloning is, dat de uitkomst niet zal falen, want het zal zijn, de verhoring van het gebed.

HOOFDSTUK XXI

Hoe ik één van mijn kinderen in mijn bezit kreeg

Ik heb een vriend in Amsterdam wonen, zijn naam is Jacob Zwalef. Deze is ook een Israëliet nu reeds door het teken en zegel van de doops in de strijdende kerk van de Heere ingelijfd; (destijds was hij nog niet gedoopt). Hij was reeds jaren onderzoekend geweest. Zijn moeder, een weduwe, hield veel van hem. Toen wij elkaar voor het eerst ontmoetten, viel er een band tussen ons, waarvan ik mag geloven, dat die nooit meer zal breken.

Wat was ik blij, als ik bij hem thuis mocht komen. Ik een gedoopte Jood bij Joden thuis komen, dat was iets bemoedigends voor mij; vooral daarom, dat wij elkaar verstonden, dat was het verheugender. Als wij met elkaar spraken over de eeuwige geestelijke zaken, kwam het ook in het gesprek over de doop; daar hij, zoals u weet, nog niet gedoopt was, wees ik hem er op, dat “wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zalig zal worden.” En waar mijn lezers de moeilijkheden vernamen, wat of het voor een Jood is, die gedoopt moet worden, waren er vele bezwaren ook bij mijn geliefde vriend aanwezig. Maar het “noch door kracht, noch door geweld” mochten wij hier ook in acht nemen, want die geloven haasten niet.

Door onze gesprekken heen verwees ik hem naar de heer Korff, die mij catechetisch onderwijs had gegeven. Kort daarop ontving hij door mijn toedoen onderricht. Vanzelf maakte ik ook kennis met zijn moeder en twee zusters en nog een broer. Beschrijving omtrent deze personen vind ik niet nodig, maar wel viel mij op en bewonderde ik mijn vriends moeder, dat het zo'n liefderijk en verdraagzaam iemand was. En zijn zusters toonden evenmin, niet de minste vijandschap. Wat een contrast met mijn geliefde familie, dat mij dat opviel, begrijpt de lezer wel. Mijn vriend sprak zeer weinig thuis over Gods Woord. Of het nu uit vrees was, of dat het was om zijn moeder niet te hinderen; het laatste was zeker. Want al waren nu zijn moeder en zuster niet zo vijandig tegen hem, u moet echter in ogeschouw nemen, hij was nog niet gedoopt. En dat zegt wat! Maar toch viel het ook mij bijzonder op, zijn moeder kwam nooit aan zijn Bijbel en boeken, om die weg te doen. Ook sprak ik met haar zo nu en dan over het Oude- en Nieuwe Testament. Zij was evenwel een vrouw, die met de Godsdienst van de Joden wel op de hoogte was. Zij was niet fanatiek, dus dat alles gaf mij veel stof tot spreken met haar. Tot zover iets over mijn vriend om nu verder te gaan met mijn beschrijving.

Ik ging een reis maken naar het Noorden van ons land, Stavoren en Sneek. Toen deze reis volbracht was, was mijn eerste gedachte om bij mijn vriend te Amsterdam aan te gaan, om die brief, dien ik voor korte tijd ongelezen terug kreeg, met de postwissel, bij moeder door middel van mijn vriend te laten bezorgen. Mijn gedachte was, dat mijn broer de oorzaak was, dat ik de brief ongelezen terug kreeg, dus om deze haar persoonlijk ter hand te stellen. Hij zei mij, dat hij zijn best er voor zou doen,

Geliefde lezers, daar ik nu weer in Amsterdam was, waar mijn vrouw en kinderen waren, kreeg ik vanzelf weer een verlangen om hen weer eens te zien. Zulke gelegenheden liet ik nooit voorbij gaan. Het was nu weer een hele tijd geleden, dat ik ze gezien had. Daar mijn vrouw wist, dat ik de politie op mijn hand had, hield zij de kinderen zoveel mogelijk voor mij verborgen. Wat nu te doen. Allerlei gedachten doorkruisten mijn hoofd, ik dacht, zal ik vanavond om een uur of elf, als in de buurt alles rustig is, even bellen en vragen of ik de kinderen even mocht zien, om dan weer te vertrekken? Ja, wat dacht ik al niet. Maar nu was het 's avonds 8 uur geworden. Ik vroeg aan mijn vriend of hij mijn vrouw zou durven roepen. Maar daar de kinderen

wellicht nog niet op bed lagen, zei ik hem, laat ze dan één of twee kinderen meebrengen, en dan zal ik op hen wachten bij het politie-bureau op het Jonas-Daniël Muiderplein; want, dacht ik, mocht zij soms enkele fanatieke Joden meebrengen, dan ben ik ten minste vlak bij de politie. Mijn vriend ging er heen en mijn teleurstelling was groot, toen hij terug kwam; want mijn vrouw liet mij weten, dat zij niets meer met mij wilde te doen hebben. “Mijn kinderen”, zei ze, “die hebben geen vader meer.” Dus terneergeslagen moest ik het weer overgeven en er in berusten.

Alleen was mijn verzuchting: “O, Heere, geeft U toch nog eens, dat ook mijn vrouw tot andere gedachten mocht komen!” En indien het in Zijn wil en raad bestaan kon, als mijn vrouw bleef volharden in haar voornemen, dat ik dan één of twee kinderen onder mijn hoede mocht krijgen.

Ik logeerde deze nacht bij mijn vriend thuis, dat ik een slapeloze nacht had, begrijpt mijn lezer wel. Want mijn gedachten om mijn kinderen bij mij te krijgen, stonden niet stil. Ontmoedigd over dit alles van de vorige dag, vertrok ik weer om mijn arbeid voort te zetten. Mijn vriend liet ik een adres achter, waar ik naar toe zou gaan, om, als hij soms iets hoorde, mij dan te schrijven.

Ik ging weer naar Sneek. Twee dagen later echter, kreeg ik op het adres, waar ik logeerde, een brief van mijn vriend, die luidde:

Amsterdam, datum postmerk

Waarde broeder!

Ik moet u melden, dat uw vrouw deze morgen bij ons thuis was, om te vragen, wat uw komst hier is geweest. Mijn moeder heeft de reden verteld. Dat u uw vrouw over iets had te spreken. Als uw vrouw wist, dat u haar over deze zaak wilde ontmoeten, dan had zij wel naar u toe willen komen verleden week. Als u weer in de stad komt, zal uw vrouw zorgen, dat zij bij ons thuis is met uw kinderen.

Van Praag, zij had ruzie gehad met uw broer over u, en uit haar gesprekken kon men toch nog merken, dat ze toch nog wel achting voor u heeft. Wees nu niet te voorbarig met overkomen en wacht u nu de tijd af. Uw kind is zaterdag over 8 dagen jarig, denkt u er aan? Ik wacht op antwoord en stipte geheimhouding.

Uw broeder Z.

Ik schreef direct terug, dat ik mijn werk zo zal regelen, dat ik binnen 14 dagen weer D.V. naar Amsterdam zou komen. Ik zal u niet nodig hebben mijn blijdschap te schrijven, dat de tijd nu naderde, dat ik mijn vrouw en kinderen weer eens mocht ontmoeten. En wellicht als de liefde niet geheel is uitgedoofd en zij mij weer zou zien, zij misschien tot andere gedachten zou komen.

Dat was een vage hoop van mij. Dan kwam de gedachte bij mij op of zij wel komen zou. En zo ja, had ze wel goede bedoelingen? Als mijn broers het wisten en de Joden uit de buurt, wat dan? Toch mocht ik geloven, dat de Heere het niet zou gedogen dat zij mij enig kwaad zouden doen. Dat was mijn troost en bemoediging. Ik zei: “Ach, Heere, het gaat toch alles om Uwentwil. U zult mij niet begeven of verlaten, zoals u beloofd hebt.” O, het is alles zo gemakkelijk gezegd en gedacht, maar te geloven, dát is alleen genade, als wij het mogen beoefenen en in de praktijk brengen!

De moeilijke omstandigheden brengen een mens wel eens in angst voor mensen en ons arglistig hart, wantrouwt het Opperwezen zo vaak. Dus had ik Gods onmisbare nabijheid nodig, om verder te kunnen gaan.

Zo viel ik 's avonds in slaap met deze gedachte en ik kwam er mee wakker.

Kort daarop ging ik weer naar Amsterdam. Ik had daar nog twee grote Joodse families leren kennen, die reeds eerder Christen waren geworden, dan ik, en wel de families

Zegerius en Turfkruier, waarvan nog velen van deze familie's inleven zijn.

En daar kwam ook mijn vriend Zwalef over huis. Ik deelde hun de toedracht van de zaak mee; en vroeg hun of zij niet mij mee wilden gaan naar vriend Z. Dáár toch zou mijn vrouw met de kinderen komen. Wij kwamen overeen om met z'n drieën naar mijns vriends huis te gaan, Toen wij op een 200 meter van de woning van mijn vriend genaderd waren, zagen wij alsof er honderden mensen voor de deur stonden. We werden even bevreesd en ik wilde terugkeren. Een vriendin, die bij ons was, zei: "Ach, die mensen wachten niet op ons." Aangemoedigd en vertrouwend liepen wij op het huis aan. En, o wonder van God, als we nader kwamen, zagen wij niemand meer. U zult vragen, lezer, hoe kan dat nu? Ja, dat weet ik ook niet, maar wij hebben alle drie duidelijk mensen zien staan. Als ik het alleen gezien had, zou men kunnen zeggen, het is verbeelding van mij, maar nu wij het alle drie zagen, was het geen verbeelding, maar werkelijkheid. De engelen van God zijn gediensstige geesten, tot het werk van de Heere bereid. De Engel van God schaart zich rondom hen, die Hem vrezen. Ja, wellicht waren het engelen van God, om ons te beschermen tegen alle kwaad, als het nodig mocht zijn, en om ons te bemoedigen, en dat die met ons zijn meerder zijn, dan die tegen ons zijn.

De etage opgekomen zijnde traden wij binnen bij mijn vriend. Daar zaten 2 vrouwen: de moeder van mijn vriend en mijn vrouw met de armen leunend op de tafel en met het gezicht voorover gebogen, leek het of ze boos was. Eén kind zat op haar schoot en links van de kamer stonden mijn drie andere kinderen: een jongen van 7 jaar, en een van 6 jaar en een meisje van 5 jaar met donkerbruine ogen en lange donkere krullen langs haar oren hangend. Het meisje liep op mij toe met de uitroep:

"Pa! pa! Lieve Pa!" En zij omhelsde mij, alsof zij mij niet meer los wilde laten. Zij riep: "O, pa, wat hebben wij u lang niet gezien! Ik ben toch zo blij, dat u weer eens komt!" Door aandoening kon ik mijn tranen niet bedwingen. Mijn zoontje van 7 jaar vroeg: "Pa, waarom huilt u?" Dat beurde mij even op en liet mijn dochttertje los en zette ze weer neer, om even ruim adem te halen, Mijn oudste zoontje van 7 jaar bleef in de hoek staan en kwam niet naar mij toe. Ik vroeg hem: Hou je niet meer van mij?" Hij antwoordde: "Ja, pa!" Ik vroeg hem: "waarom kwam je dan niet direct mij een kusje brengen?"

Het afwezig zijn van mij, had wel wat invloed op hem gehad en vooral als hij over zijn vader smalend hoorde spreken. Het was zowat een kwartiertje later, toen veranderde hij en vertelde mij, wat hij zoal op school leerde; ik was ook verheugd over hetgeen hij leerde. Wat het kind betreft, wat op de schoot van mijn vrouw zat, die kende mij niet meer. (Geachte lezer, dat is die zoon, waarvan ik in 't begin schreef, die nu in de handen van de vijanden is gevallen en waarvan wij nog niet weten, wat er met hem gebeurd is; die een poosje bij mij verborgen geweest was, waarom ik ook niet langer bij mij in huis kon blijven, omdat de politie mij zocht). Hij was een half jaar oud, toen ik mijn woning moest ontvluchten, en na een klein jaar vergeet een kind zo gauw iets. Ik nam toen vervolgens het kind van de schoot van mijn vrouw af, en kon weer een ogenblik mijn vaderlijke liefde in omhelzing uiten.

Degenen, die er bij waren, waren ontroerd en bij dit alles te zien, zo aangedaan, dat het hun de tranen uit de ogen deed persen. Nooit zal ik deze eerste ontmoeting vergeten!

Na een poosje ging ik de anderen een hand geven, daar ik te vol was om het bij het binnenkomen te doen, en eindelijk wilde ik mijn vrouw de hand reiken met de vraag: "Hoe gaat het?" Zij duwde mijn hand terug, terwijl ze zei: "Ik heb niets met je te maken!" Ze zei: "Ik dacht, ik zal je de kinderen eens laten zien en doe mij een

genoegen en spreek niet tegen mij!” Ik antwoordde haar: “Ik ben veel te blij, dat ik je hier eens ontmoeten mag, en niet tegen je mogen spreken, dat meen je toch zeker niet, wel?” Opeens zei ze tegen de kinderen: “Kom, kinderen, gaan jullie maar mee.” En toen begon haar vijandschap weer tegen mij. Maar ik zweeg, terwille van mijn kinderen, om ze nog een poosje bij mij te houden. Toen begon mijn Joodse vriendin tegen mijn vrouw te spreken, en die wees haar op haar dure plicht. Eindelijk kwam ik ook met haar in gesprek over hetgeen, waarover ik haar ook nog had willen spreken. Daardoor kalmeerde zij wat. En toen vroeg ik haar, daar mijn dochttertje jarig was geweest, of zij iets van mij mocht hebben. Zij antwoordde: “Is het je kind niet, en zijn het je kinderen niet?” (Zij geleek net zo’n barometer, zij ging op en af). Ik heb ze toen allemaal een rijksdaalder gegeven om wat te kopen, wat ze het liefste hadden. Ik mocht in liefde handelen tegenover haar, om ze alzo te winnen, dat was het enige wat ik mocht en kon doen. En dat kan alleen, als men God de Heere boven alles lief heeft gekregen. Ik ging andermaal naar haar toe, daar ik zag, dat ze wilde vertrekken en mijn dochttertje riep: “Hè, moetje, laten wij nog even hij pa blijven!” “Moet ik dan maar weg gaan?” vroeg mijn vrouw het kind. “Ja, moe! Maar dan moet u mij weer komen halen!” Toen ik die smekende blik van mijn kind zag, vroeg ik mijn vrouw: “Heb je nu in ’t geheel geen medelijden met ons? Laten we toch met elkaar verzoenen. Jij leeft zoals je denkt dat goed is, en laat mij leven zoals ik weet, zoals God wil dat ik leef. En om onze lieve kinderen.” Bij deze woorden weenden mijn vrienden bij zo’n harde vrouw en moeder. Zij waren bij zo een hardheid verbaasd. Ik zei tegen haar: “Ik bid je terwille van de kinderen, ik wil voor je knielen als je het hebben wilt. Als je mij met de kinderen volgen wilt.” “Ik ben liever slecht met een ander, dan met een gedoopte Jood te leven” zei zij, en ik antwoordde: “Dat moet je dan zelf weten, maar mijn kinderen, mag ik die, dan zien als ik er gelegenheid toe heb?” Ze zei: “Als je om de drie maanden hier komt, kun je ze zien, en wil je dat niet, dan laat je het!” En met een opgewonden gezicht zei ze: “Je familie moest het weten, dat ik bij zo één nog kom! Ze zouden nogal niet lelijk tegen mij doen!” Ik zei hierop: “Ik ben toch je man, nietwaar?” “Wel geweest, maar nu nooit meer!” zei zij toen en bij deze woorden wilde ze het jongste kind opnemen, om weg te gaan, en de trap af te dragen. Ik wilde het kind overnemen, om het naar beneden te dragen, maar zij wilde het niet overgeven. Ik nam het toch uit haar armen en droeg het de trap af. Beneden gekomen zijnde, kuste ik de kinderen en vroeg haar of ik haar naar huis wilde brengen met de kinderen. “Nee,” zei ze, zij ging liever alleen en zo zag ik ze weggaan met de kinderen, mij aan mijn droefheid overlatende, Nu ik haar weer gezien had, moest ik tevreden zijn, zult u zeggen, mijn waarde lezer. O, nee, het gemis was nu net zo erg, alsof het de eerste dag pas was, toen wij scheidden. Mijn vrienden spraken hun verwondering uit over zo’n vrouw. Ik bracht mijn vrienden, die met mij meegegaan waren, naar huis en bleef die nacht bij hen logeren.

De volgende avond ging ik weer naar vriend Z. en ik vroeg aan zijn zuster of zij nog eens naar mijn vrouw toe wilde gaan, om te vragen of ze nog eens wilde komen met de kinderen. Zij ging heen, mijn vrouw weigerde dat, en ze wilde de kinderen ook niet meegeven. Mijn vriend's zuster vertelde mij, dat mijn dochttertje zo begon te huilen, terwijl ze riep: “Ik wil naar pa toe!” Maar ze mocht niet, wel gaf mijn vrouw de 2 jongens mee, terwijl ik vroeg: “waar is Klara”, antwoordde mijn zoontje: “Die mocht niet mee van moe”. “Ga Klara halen”, zei ik en zeg: “pa verlangt ook Klara te zien”; omdat het kind zo weende, gaf zij het kind mee. Zo had ik het voorrecht mijn 3 kinderen bij mij te hebben. Of ik gelukkig was, dat kan de lezer begrijpen! “Pa” vroeg mijn oudste zoontje: “Krijg ik wat voor gedachtenis van u?” En vervolgens vroegen ze

me alle drie. De één gaf ik mijn schaarstje, de ander mijn mesje en een spiegeltje. Het werd zowat half twaalf. En ik dacht misschien komt mijn vrouw ze halen, en dan zag ik haar ook weer eens, maar zij kwam niet. Dus ik liet ze naar huis brengen. Ik heb zo het vertrouwen van mijn vrouw gewonnen. En zo kon ik verder zien, hoe met mijn kinderen te handelen, of te doen. Daar ik nu toch in Amsterdam was vroeg ik de kinderen, als ze morgen uit school kwamen, of ze dan weer naar mij toe kwamen. En ik beloofde ze weer wat. “Ja pa,” dat beloven wij u” zei mijn zoontje, “mogen wij het moe vragen, of wij weer komen mogen?” Ik antwoordde: “Zeggen jullie maar, dat jullie speelgoed krijgen” en Klara riep: “Wat krijgt klein broertje?” Ik krijg van pa een springtouwstje!” En zo zei ik ze goede nacht en de zuster van mijn vriend bracht ze naar huis en bracht een boodschap mee terug van mijn vrouw. Als het niet zo treurig was zou men er om lachen. “Mijn man heeft zich vergist, hij dacht zeker, dat ik ze kwam halen, al had hij ze de gehele nacht bij zich gehouden, had ik ze nog niet komen halen! Ik wil niets meer met hem te doen hebben!” zei ze. Wat was dat een goede boodschap voor mij! Ze vertrouwde mij de kinderen desnoods de gehele nacht toe, dat was zelfs koren op mijn molen voor het plan, wat ik wilde uitvoeren.

Toen ik de volgende dag bij mijn andere vrienden kwam, vertelde ik hun de eigenaardige boodschap van mijn vrouw en welk een vertrouwen zij nu in mij stelde. Ik bleef nog een dag in Amsterdam en moest dan weer naar Rotterdam vertrekken. Ik zei tegen de vrienden: “Wat hard is het voor mij, nu mijn kinderen weer zo achter te moeten laten,” “Wel,” zei mijn vriendin, “kan je ze niet meenemen?” Ik antwoordde dat het nu nog onmogelijk scheen, want het zoontje van mij zou het toch niet doen, en mijn andere zoontje dan ook wellicht niet en mijn dochtertje, die is nog zo jong. Daarbij komt, ik moet altijd op reis, en dan moet ik ze toch weer bij een ander laten. En als ik het nu wèl wil, hoe zouden ze dan de buurt uit komen? Mijn familie zou gauw gewaarschuwd worden en vanzelfs ook mijn vrouw, als ze mij met de kinderen zagen lopen. Dat zou een gevaarlijke onderneming zijn in de Jodenwijk. Ik nam echter toch het voornemen, om te proberen, maar dan moest ik medewerking hebben van mijn vriend Zwalef en ook zijn moeder, om de kinderen uit hun woning mee te nemen. Zo spraken wij af. De Heere weet, dat het daarom ging, dat mijn kinderen ook onderricht mochten worden in datgene, wat hun zaligheid betreft, hetgeen mijn dure plicht was. De lezer is er nu wel van overtuigd, dat mijn vrouw liever de ondergang van mijn kinderen wilde in het Joodse Dogma, dan ze te behouden in en door de leer van de zaligheid, die in Christus Jezus is. We spraken af als ik de kinderen had, dat ik dan bij hen zou komen en dan zouden ze mij naar de trein brengen. Nu kon ik ze allemaal meenemen, maar ik zou het met één of twee proberen. Ik ging naar vriend Z. en zijn moeder en gaf hun mijn voornemen te kennen en vroeg hun, wat zij er van dachten.

Zij antwoordde mij: “Ik beloof het u, dan krijg ik de schuld ervan, en het tumult zou niet te overzien zijn.” “U hebt toch ook een moederhart” zei ik “U voelt toch zeker wel, wat het voor mij is als ik hen nu zo weer moet verlaten!” Ik was zeer verdrietig onder het gesprek en haar hart, brak van aandoening.

“Maar hoe zou u het aanleggen, om ze hier vandaan mee te nemen?” vroeg ze mij. “Laat u mij daar maar voor zorgen” antwoordde ik “dan komt alles wel terecht”.

De volgende dag, het was 's middags 3 uur, zat ik zo over het één en ander te peinen, wat ik nu doen moest en dacht zo, zij heeft toch ook een moederhart, het zou te veel voor mijn vrouw zijn als ik er twee meenam. Was het nu het middel, dat ze daardoor naar mij toe zou komen, ik zou ze zeker allemaal meenemen. Maar ik zal het met één proberen. Ik besloot mijn dochtertje alleen mee te nemen. De klok sloeg 4 uur, de

scholen gingen uit, en ik zat in spanning te wachten. Zullen ze nog komen? Dacht ik. En eensklaps hoorde ik voetstappen op de trap, en toen zij binnenkwamen waren er maar twee kinderen van mij, de twee oudste. Ik was blij, dat ik ze weer zag, ze vlogen mij om de hals; terwijl ik vroeg: “waar is Klara?” antwoordden zij: “Die mag niet meer met ons mee.” Tegen de oudsten zei ik: “Ga jij je zusje halen, en zeg tegen moe, dat ik Klara nog eens wil zien.”

Hij ging Klara halen. Op één na de oudste, Jacob, stond tegen mij te leunen. Ik had met het kind te doen en kreeg een behoefte en een aandrang om hem mee te nemen. Ik zei: “Wel jongen, wil jij met mij meegaan naar Rotterdam?” “O ja,” viel hij in de rede “heel graag!” “Maar” vroeg hij “zou moe dat willen hebben?” “Nee, moe wil dat zeker niet,” zei ik, “maar ik ben toch je vader, ik wil graag, dat moe en jullie allemaal bij mij zijn. Moe wil niet, moe kan ik niet dwingen, maar jullie behoren bij jullie vader te zijn, als moe niet wil. Als je met me mee wilt gaan, dan moet je er niets van straks aan je broertje zeggen, als hij dadelijk terug komt”. “Maar hoe komen wij dan weg?” vroeg de kleine, “dan gaat Samuël toch aan moe roepen, en dan gaat het toch niet?” “Jawel, kind!” zei ik, “het is wel moeilijk”. En terwijl ik zo met de kleine jongen sprak, vertelde ik hem, dat hij bij vreemde mensen in huis zou komen en dat hij goed op moest passen.

“Ja, pa, dát belooft ik” antwoordde hij.

Ook zei ik hem, als ik op reis ga, dat hij dan ook gehoorzaam moest zijn.

Wij hoorden voetstappen op de trap. Mijn oudste kind, Samuël, kwam boven zonder Klara.

“Moe is een boodschap met Klara doen, zoals de burens zeiden” zei hij.

Ik zei tegen Samuël; “Je gaat maar naar hem zoeken en je koopt voor Klara een springtouw en voor jou en Gerrit, wat jullie graag hebben willen.” Hij vroeg mij ineens: “En voor Jacob dan?” “Daar zal ik zelf wel wat voor kopen” zei ik. En toen ging hij weg. Hij was een ogenblik weg, toen moesten wij ook weg. Op straat gekomen zijnde, keek ik rechts en links of wij iemand zagen en of wij gezien konden worden. De gelegenheid op het ogenblik was zeer gunstig om voort te gaan. We begaven ons naar de tram, die langs het huis van mijn vriend reed, (Rapenburgersstraat). Maar de tram bleef zo lang weg, dat ik tegen het kind zei: “Kom jongen, we gaan maar lopen”. En de kleine trok mij aan mijn goed en zeide: “Kom, Pa, gauw!” Hij liep nog harder dan ik. Hij zei: “Als moe eens aankwam, dan krijg ik slaag en u een standje?” En also lopende kwamen we op de Amstel. Toen wij daar waren, voelde ik mij wat veiliger. En zo gingen wij naar onze vrienden toe in de Rustenburgerstraat, buiten de Utrechtsche Poort.

Wie in Amsterdam bekend is, weet welk een afstand het was voor zo’n kleine jongen. “Ik liep steeds in spanning, denkende, dat ik familie of kennissen zou ontmoeten. En dan zou het vertrekken met de trein die avond verhinderd kunnen worden. Toen wij bij de vrienden aangekomen waren, werden wij met vreugde ontvangen. Zij waren blij met de blijden. Nadat wij eerst gegeten hadden, vertrokken wij. Ik liet eerst nog een nieuw pakje kopen voor de kleine, want hij was in zijn daagse kleertjes. De vrienden brachten ons vervolgens naar de trein. Ik liep vooruit en zij namen het kind in hun midden om geen argwaan te wekken. Wij vermoedden, dat er soms enkele familieleden aan de trein zouden staan. We keken dus goed uit, maar zagen niemand. En nog enigszins bevreesd, gingen wij het perron op, en ook hier was alles veilig. Met een hartelijk afscheid van onze vrienden, vertrokken wij naar Rotterdam. Nu be kroop mij de gedachte, daar het de laatste sneltrein was, dat mijn vrouw wellicht aan haar ouders in Rotterdam een telegram gezonden zou hebben, of ik ook uit de trein zou komen met het kind. Maar gelukkig ook hier was geen gevaar.

HOOFDSTUK XXII

De grote strijd om het kind

Het was dus zeer laat geworden, als ik in mijn kosthuis aankwam bij vriend F. Toen ik aankwam lag alles al in rust. Ik belde aan, mijn kostvrouw kwam daarop naar beneden en zei: “Wel wat laat!” “Ja,” zei ik, “ik heb een vogeltje gevangen, mijn zoontje”. “Wel,” riep ze verwonderd uit, “kom maar gauw naar boven!”

Na het één en ander genuttigd te hebben, gingen wij ter ruste. “En ik hoop u morgen alles mee te delen”, zei ik tegen de vrouw.

De volgende dag ging ik 's middags weer naar de leeszaal en nam mijn zoontje mee om hem voor te stellen aan mijn vrienden. Na een poosje, bracht ik hem weer naar mijn kosthuis, want, dacht ik, men kan nooit weten, of de familie van mijn vrouw er op uit was mij op te zoeken. En deze angst was ook niet ongegrond, want nadat ik mijn zoontje naar huis gebracht had, ging ik nog even naar de leeszaal en terwijl wij zo daar zaten te spreken, kwam er vriend S. binnen. “Nu” zei hij tegen mij, “we hebben daar een aardig standje aan de deur gehad van je vrouw, (deze vriend wist nog van niets en mijn vrouw dacht, dat ik bij hem in huis was). Toen zij aan de deur kwam riep ze met scheldende woorden: waar is die kinderdief? Je moet en je zál het kind afgeven. Hij is hier en zo niet, dan komen wij met vele Joden en dan zullen wij hem er uit halen. Dus zorg maar gauw dat je weg komt”, zei hij, “want ze is woedend op je, kom maar niet vooreerst hier; zij knerste op haar tanden”, verzekerde onze vriend.

Ik werd waarlijk angstig en ging maar gauw naar huis. Aan het kind vertelde ik er natuurlijk niets van. De avond ging voorbij, en vriend F, die van de leeszaal thuis kwam, zei: “Nu, ze waren aardig aan het razen, o, als ze je vinden....! Zorg maar, dat je niet op straat komt. Ze wilden al de ruiten van de leeszaal inslaan, maar door de politie is het voorkomen”. Na een kort gesprek nog over de gebeurtenissen gingen wij naar bed. Toen wij reeds enige uren op bed lagen, werd er gebeld. Onze vriend F. keek uit het raam en zag mijn vrouw en nog een familielid, om één uur 's nachts. Ik hoorde ook bellen en sprong mijn bed uit en vroeg mijn vriend wie daar belde.

“Ik geloof je vrouw en nog meer!” zei hij, Ik gaf de raad ze te laten bellen, ze zouden immers dan wel weer weg gaan, We gingen dus weer naar bed. Toen werd er weer gebeld; we stonden nu niet op. En eindelijk werd er zonder ophouden hevig gebeld. Ik ging naar de voorkamer. Toen zei vriend E: “zouden we niet de politie waarschuwen, wegens nachtrust-verstoring?”

Ik maakte het raam open en tot mijn verbazing zagen wij een agent van Politie. En die vroeg: “Woont hier een mijnheer van Praag?”

“Jawel”, antwoordde ik, “Heeft die ook dat kind bij zich?” vroeg hij. “Jawel” antwoordde ik. “Zou u dat kind niet willen afgeven?” (hij wist niet, dat ik van Praag was), “want die moeder is expres uit Amsterdam hier gekomen, zij is haast krankzinnig van wanhoop”.

Ik zei hierop: “Ik ben van Praag, het is mijn kind, zij heeft niet nodig krankzinnig te worden, laat ze met de andere drie kinderen ook hier naar mij toekomen, dan heeft zij ze allemaal weer!” Ik vervolgde: “Mijnheer, deze mensen, die hier wonen, hebben met het geval niets uit te staan en ik hoop, dat de nachtrust niet langer gestoord wordt”. Door deze woorden getroffen zei hij: “Het is goed mijnheer, ik zal er voor zorgen!” De agent vertrok en wij begaven ons weer andermaal naar bed. De verdere nacht verliep rustig.

Het was zaterdagmorgen 7 uur, op de 11^e april, de verjaardag van het kind, dat er onophoudelijk gebeld werd. Vriend F. ging naar beneden en mijn vrouw stond weer aan de deur, hetwelk hij zag door het deurraampje. Om alle opschudding te voorkomen maakte vriend F. de deur niet open en wij lieten maar bellen, om 8 uur werd er weer gebeld en ik dacht, daar moet toch een einde aan komen. En ik wilde naar de politie gaan. Toen ik de deur open deed, stond een andere vriend van de leeszaal, de heer Suurland aan de deur, en overhandigde mij een briefje dat luidde:

Br. van Praag,

Wees op uw hoede. Zij hebben de gehele nacht hier gepost. Br. F. zullen ze niets doen, de wacht is afgelost en is gaan slapen. Uw zwager staat met een revolver u op te wachten. Nogmaals wees op uw hoede!

w.g. Suurland

Wat nu te doen? Op straat gaan, dat durfde ik niet. Ik wilde gauw naar de Noordsingel lopen, waar het rechtsgebouw is, die lag dicht bij, waar ik in huis was, de Pijnackerstraat in het Noorden. Maar desondanks waagde ik het toch. Toen ik weer buiten het gerechtsgebouw kwam, stond mijn vrouw daar. Zij vroeg direct: "Waar is het kind?"

"Dat is goed verzorgd!" antwoordde ik. Ze liep met mij mee en onderwijl deelde ik haar mee, dat ik de kantonrechter geraadpleegd had. Daar ze zag, dat ze er niets aan doen kon, gaf zij mij enige trappen tegen mijn benen aan, die ik beslist voelde. In deze buurt stonden er gewoonlijk heel wat leeglopers, die niets anders te doen hebben, dan processen te volgen, Die hadden schik er in en zij riepen luid: "Sla hem dood!" Ik schaamde mij en liep door. Mijn vrouw liep mij scheldende na. En toen zei ik tegen haar: "Zou je nu niet liever met de andere kinderen naar mij toe willen komen, inplaats van zo te doen?" Laten wij samen in de godsdienstige gevoelens vrij blijven!" Hetgeen ik haar zo vaak gezegd had. Zij antwoordde: "Goed, ik kan niet buiten mijn kind, maar mij kan je toch zeker niet dwingen in de godsdienst". "Natuurlijk niet", antwoordde ik. Zo pratende, kwamen we weer bij vriend F. in de Pijnackerstraat. Daar vernam ik van mijn vriendin S. dat zij het kind zolang bij de familie Tieleman in de Bloklandstraat hadden gedaan.

Hij was smid. Doordat mevrouw S. mij even afzijdig van mijn vrouw sprak, wist zij natuurlijk niet waar mijn kind was. Inmiddels hadden wij aangebeld bij de familie Faasen. Mevr. F. deed open en zij nodigde ook mijn vrouw uit om even boven te komen, en zo kregen wij gelegenheid om met elkaar te spreken. Na wat genuttigd te hebben, bracht ik haar nog een eind weg.

Terwijl ik in één van die straten liep, zag ik mijn zwager, die op mij afkwam, en voordat hij wat kon zeggen tegen mij, riep ik hem toe: "We zijn met elkaar verzoend!" "Dat is je geluk!" riep hij woedend. "Ja, dat wist ik. Want ze hebben me verteld, dat je een revolver bij je draagt voor mij, niet waar?" En terwijl ik dat zei, haalde hij de revolver te voorschijn, en zei: "Ja, hier!" Ik beefde wel een beetje, maar hield mij toch moedig en zei kalm tegen hem, terwijl ik mijn hand op zijn schouder legde: "Je zal toch niets doen, want de Joden zijn veel te bang voor bloed."

"Blijf met je handen van mij af", zei hij dreigend. "Ik waag me een paar jaar aan je!"

Ik zei tegen mijn vrouw: "We zullen verder lopen". En na een eind met mijn vrouw opgelopen te hebben, gingen wij zonder enige afspraak verder. Ik vertrouwde mijn vrouw in het geheel niet en de rede daarvan was, dat je onder de zogenaamde christenen, mensen hebt, die nog fanatieker zijn, dan de Joden zelf, want zij waarschuwden mijn familie en vertelden hun waar mijn kind was. Ik waarschuwde mijn

vrienden, dat zij het kind aan niemand mochten afgeven, wat er ook zou mogen gebeuren. Ik had mij voorgenomen, al zouden ze me doden, mijn kind niet meer uit mijn handen te geven. Men zal zeggen, uw vrouw had toch ook een moederhart. Dit is zeker waar, maar ik vraag, mocht ik mijn kind langer in de handen laten van hen, die de leer van de zaligheid verachtten en haatten? Ook mijn andere kinderen, ondanks de strijd die er aan verbonden was, zou ik trachten bij mij te krijgen. Het zou wellicht het middel kunnen zijn, dat mijn vrouw weer naar mij toekwam.

Om alles te voorkomen besloot ik, deze dag bij mijn kind te blijven. Het was 's middags 3 uur, toen wij beneden in de smidse, bij de trap die naar het bovenhuis leidde, een groot tumult hoorden. Toen ik de deur van de huiskamer open maakte, hoorde ik de stem van mijn vrouw en zwager, dat de smid het kind moest afgeven. Zij wilden met het kind wat kopen gaan, daar hij jarig was geweest. Ik hoorde mijn zwager zeggen: "Wat hebben we met jou te maken? wij moeten het kind hebben!" Mijn vrouw riep: "Wat een brutaliteit, ik kan mijn eigen kind niet eens krijgen!" (zij wisten niet, dat ik hier was). Maar ik riep naar beneden tot mijn vrouw: "Wel vrouw, ben je weer veranderd? We zouden het toch samen schikken?" Toen begon ze zo hard te schreeuwen: "Ik moet mijn kind hebben," en mijn zwager riep: "Als je het niet geeft, dan ben je vandaag een kind des doods. "Ik ging naar beneden, om hen tot kalme te brengen, en terwijl ik zo met hen bezig was, kwam er op het geschreeuw van mijn vrouw een hele menigte mensen in en buiten de smederij. Een andere zwager kwam ineens op mij af en wilde mij met een stuk ijzer, dat daar in de smidse lag op mijn hoofd slaan. En o, wonder van God, terwijl dat niemand kon verhoeden, dan de Heere alleen, kwam er een man tussenbeide, die op een gebiedende wijze al de mensen, die in de smidse stonden, de deur uit joeg, ook mijn vrouw. Daarover verbaasd staande, vroeg ik, "mijnheer beduid mijn onbescheidenheid niet ten kwade; wie bent u? Die mij zo uit mijn benauwde toestand uithielp?" Hij antwoordde: "Ik ben politie". (Hij was in burger gekleed). Die ook, toen hij het tumult hoorde de smederij binnen ging.

U kunt begrijpen lezer, hoe verblijd en wat een dankbaar gemoed ik had.

Mijn gezondheid was door 's Heeren goedheid, zeer wel, maar mijn zenuwgestel was toch wat overstelpt. Ik kon wel lachen en wenen beide, Zou het nu eens een einde nemen, mijn moeilijke strijd, vroeg ik me af? Heb, ik nog niet genoeg uitgestaan? Nee, dat niet! Maar God zij dank, Hij alleen is ons Schild, Hij, onze Redder in de nood, wil niet en zal niet toelaten, dat wij in de handen van onze vijanden vallen. Het werd 's avonds 7 uur en wij hoorden de hele dag niets meer. Maar opeens werd er gebeld; mijn vrouw met een andere broer van haar en mijn oudste zoontje kwamen aan de deur. Toen ik hun stem hoorde, deden wij Jacob in een andere kamer met de dochter des huizes. Ik ging naar beneden en ik vroeg mijn vrouw, wat er nu weer was. "Ik wilde je over iets spreken," zei ze. "Dan moet je alleen komen", zei ik. "Wij kunnen het samen alleen wel bespreken; daar hoeft je broer toch niet bij tegenwoordig te zijn? Het zal toch wel weer op niets uitlopen!" Mijn vrouw antwoordde: "Mijn broer moet je spreken in je eigen voordeel". "Als dat zo is, dan moet je even wachten, dan zal ik vragen of jullie beide even boven mogen komen," antwoordde ik. Het antwoord was zeer prettig, want ze mochten boven komen. Ik moet het hier neerschrijven, dat mijn vrienden voor mij veel moeilijkheden hebben doorstaan, Zij allen waren voor mij, naast de Heere, een hulp in mijn strijd en moeite. De Heere zegene ze allen, voor al de liefde, die ik doorgaans van hen mocht ondervinden. Ik vroeg mijn vrouw, wat haar doel was. "Dat zal ik je zeggen!" antwoordde haar broer. Hij deed mij een vraag en dat was: "Je wilt weer graag met je vrouw en

kinderen samen zijn, dat vinden wij allen goed, maar onder één voorwaarde, dat je ons wilt beloven, dat je je vrouw en kinderen niet zult laten dopen”. Hij vroeg mij of ik daarvoor wilde tekenen en dan zouden ze het in orde laten maken. Ik dacht er wel over na, wat ik hierop moest antwoorden, maar zoals de Christelijke lezer zal begrijpen kon ik niet op het ondertekenen ingaan, maar op het andere, gaf ik bevestigend antwoord. Want als God het zou geloven en behagen haar het geloof te schenken, dan zou zij het vanzelf doen en dan zouden de kinderen vanzelf ook volgen. Terwijl wij even zaten, vroeg ik mijn vrienden, of het geoorloofd was mijn vrouw even alleen te spreken; hetwelk mij toegestaan werd. Toen wij alleen waren vroeg ik haar of ze het nu oprecht meende, en of ik er nu op aan kon, “want”, zei ik, “het zou voor ons en de kinderen een zegen kunnen zijn.” Zij verzekerde mij dat, zij omhelsde mij en gaf mij een kus; zodat de schijn, dat ze het niet meende weg viel. We spraken af, dat ze de volgende dag weer naar Amsterdam zouden vertrekken. Ze had twee kinderen bij mijn familie te Amsterdam achtergelaten en daarom was zij aan haar tijd gebonden. En zij verzekerde mij, dat zij zodra zij in Amsterdam kwam, mij direct zouden schrijven. Ook verzekerde zij mij, dat ze de volgende week met haar huisboedel naar mij toe zou komen en dat wij dan samen een woning in het noorden zouden huren en zo scheidden wij, na een hartelijk afscheid van elkaar genomen te hebben.

Ik bleef enkele nachten bij mijn kind slapen. Zou mijn strijd nu ten einde wezen, zou ik nu ik het kind bij mij had, en zij geen gelegenheid kreeg om het weer in haar bezit te krijgen, het gewonnen hebben? En zou ze nu werkelijk met de andere kinderen naar mij toekomen? Ik leefde tussen hoop en vrees. Dan dacht ik, zou dat geluk mij beschoren zijn? Dan weer vertrouwde ik de hele zaak niet. Daarom was ik zeer voorzichtig en hield het kind zoveel mogelijk in huis, zodat zij toch niet wisten waar het kind thuis was. Als nu eenmaal alles wel geregeld was en dat ik het volkomen kon vertrouwen, dan, ja dan als vanzelfsprekend zou het kind weer bij ons komen. Dat ik aldoor een gewaarwording en gevoel had, dat mij terneer drukte en dat ik mij ook dáár niet in vergiste, zullen de lezers in het vervolg vernemen. Wij spraken met de heer F. af waar ik thuis was, dat, indien het nodig mocht blijken, zij het kind zolang bij andere vrienden doen moesten, als ik op reis was. Ik verwachtte de brief van mijn vrouw, maar hij kwam niet. Toen ik dat aan één van de vrienden mededeelde, toen zei hij: “Denk maar niet, dat zij ooit naar je toe komt, want ze was nog maar pas de trap af, of ze zei tegen iemand, bah, ik kan de vent zijn asem niet luchten.” (Dat is een uitspraak van de Joden, wanneer zij iemand haten). Nochtans keek ik de gehele week uit naar een brief, maar er kwam geen brief.

Mijn vrienden raadden mij, zeer voorzichtig te zijn: “want” zeiden zij, “het is om het kind te doen en om niets anders”. En uit de aard van de liefde wilde ik het niet geloven. Want ze had mij zo stellig beloofd en verzekerd, dat ze naar mij toe zou komen met de kinderen; dat ze me niet schreef verantwoordde ik, om te zeggen, dat ze het te druk had met de omslachtigheid van verhuizen enz. Ik was zo gelukkig, dat ik weer met mijn gezin samen kon zijn, en dus niet anders dan blij zijn, en daarom zag ik er geen kwaad in. Uw hart, waarde lezers, zult huilen, als u het tegendeel zult vernemen, ja het tegendeel! Want ik moest enkele plaatsen afreizen, ook Scheveningen. Als ik daar kwam, ging ik altijd eerst naar de predikant om een aanbeveling, om dan daarmee de gemeenteleden te bezoeken voor het aanwerven van leden. De predikant was juist niet thuis, want er was op deze dag Classisvergadering. Dus ging ik zomaar aan het werk en had enkele mensen opgezocht, die ons niet onbekend waren. Maar toen ik bij andere gemeenteleden kwam, vroegen deze mij of ik ook een aanbeveling had van de kerkenraad en of ik bij dominee geweest was. Ik

moest vanzelf zeggen, dat hij niet thuis was. Dus nam ik mij voor, te wachten met werken, tot na de middag, als hij weer thuis kwam. Terwijl ik zo liep kreeg ik een onrustig gevoel over mij, het was net gelijk de wolken aan de hemel, die zich samen pakten en in een vreselijke onweersbui zouden losbarsten. Ik gevoelde zoiets boven mijn hoofd, er kwam zo'n zware druk op mij en een onrustig gevoel, dat ik niet wist waar ik het zoeken moest. Het was een ongewoon iets. Zou er iets met mijn kind gaande zijn? Ik wist het niet. Maar hier blijven ronddolen en wachten op de predikant, dat was mij onmogelijk!

Mij voornemende, op een andere dag te gaan, moest en zou ik naar mijn kind toe, om mij te overtuigen van dit zo onaangenaam gevoel. Zou mijn vrouw met de kinderen soms naar mij toegekomen zijn? Waarom schreef ze mij dan niet? Of zouden ze mijn kind weghalen? Maar dit laatste lag steeds bij mij. Toen ik eenmaal in den trein zat, kwam ik meer tot rust. Maar toch bleef in mijn hart: er is iets gaande. In Rotterdam aangekomen stapte ik direct op de tram op weg naar de Fam. F. We reden door de Burgemeester De Roosstraat, daar zag ik een van de kennissen, die daar woonden. Toen hij mij zag, gaf hij mij een teken om even naar hem toe te komen. Geen geduld hebbende te wachten tot de tram stopte, sprong ik uit de rijdende tram. Hij kwam mij met deze woorden tegemoet, wat ik ook verwachtte: „Van Praag, je vrouw is hier in Rotterdam, en ze wilde het kind hier vandaan halen. Ze is bij al de vrienden aan het zoeken. Ze staan nu bij vriend Van Es, in de Hendrik Sorgstraat aan de deur, dat is Delfshaven,” (waar ze mijn kind naar toe hadden gebracht). Ik ging nu naar mijn kosthuis en de vrouw vertelde mij het een en ander, dat de smid het kind op het bovengenoemde adres hadden gebracht, dat deden ze, omdat mijn vrouw weer bij den smid geweest was om het kind. Mijn zwager wist al die adressen van mijn vrienden. Ze deed bij mijn vrienden voorkomen, dat wij verzoend waren, om door deze list het kind te krijgen. Toen mijn vrouw weggegaan was, hebben zij het kind ook direct weggebracht.

Ook vertelde zij mij in 't kort het een en ander namelijk, dat ze met de politie gesproken hadden, en er was ook een agent van politie bij mijn vriend Van Es in huis geweest met mijn vrouw (in Delfshaven), maar Van Es zeide tegen die agent, dat de vader had gezegd, dat ze het kind niet mochten afgeven. En als hij vanavond thuis zou komen, moest die agent maar terug komen, dan zou hij meer van dat alles weten. Ook vertelde ze mij, dat ze bij vriend Suurland geweest zijn. Daar hadden ze aangebeld, en toen de deur openging, waren mijn vrouw met haar broer naar boven gegaan. En hadden gevraagd: *Is mijn man en het kind hier?* We zijn verzoend en we zullen een woning gaan zoeken. — Toen had Suurland geantwoord: „O, wij weten een mooie woning voor u, die hierover leegstaat. Gaat u daar naar toe.” —

(De lezer begrijpt zeker wel, dat al de vrienden op de hoogte waren gesteld met de toestand, zodat ze niets vertelden, of ze wisten het, en dus hun niets wijs konden maken. Als mijn vrouw ergens kwam, dan kwam ze met de woorden: „Mijn kind is hier, hè? Wij komen weer bij elkaar!” Dan wilde zij door een leugen de waarheid gewaar worden).

Toen kwam mijn zwager er tussen en riep: „Ik moet het kind hebben, en zo niet, dan zullen er andere dingen gebeuren.”

Mijn vrouw zei ook „ik ga naar Van Es, naar Delfshaven.”

Vriend S. zeide hierop: „Die hebben een groot gezin”, daarmee te kennen gevende, dat het daar niet kon zijn.

Mijn zwager snauwde hem af en zeide: „waar bemoeit u zich mee?” Wel, dat is een zaak voor onszelfen, als wij er naar toe willen gaan, dan doen wij het toch zeker?”

Vriend S. antwoordde: „Ik bemoei me er niet mee,” En toen vertrokken ze.

Toen ze weggingen schreef vriend Suurland een briefje aan vriend Van Es; het luidde:

Vriend v. Es,

Denk er om, juffrouw Van Praag is hier, laat het kind vooral niet buiten komen hoor!

Houd het weg.

C. S.

Hij liet het direct op de fiets wegbrengen naar de Hendr. Sorgstraat. Dus werden ze op de hoogte gesteld van hun komst.

Wat was ik dankbaar voor de hulp en het optreden van de vrienden, die zo voorzichtig te werk gingen. Dat had ik dus reeds gehoord, voordat ik bij mijn vriend Van Es in Delfshaven kwam. Juffrouw F. was zo zenuwachtig, dat ze zeide: „O man, wat heb je je aangehaald; dat zal nog een lelijk geval voor je worden! En je komt er niet goed onder uit!”

Ik antwoordde haar: „Al moet ik het met mijn bloed bekopen, ik geef het kind niet af, als ze het nog niet hebben.”

Als een soldaat, die ten strijde gaat, zo ging ik naar de Hendrik Sorgstraat. Onderweg was mijn gebed: *“O Heere God, zorg Gij, dat mijn kind mij niet ontnomen wordt! Laat mijn vijanden zich over mij niet verblijden!”*

Aan de woning genaderd van vriend Van Es, zag ik mijn zwager en een Joods man voor de deur heen en weer lopen. “God dank”, riep ik in mijn hart uit, mijn kind is er nog, en nu krijgen ze hem niet. Ze zeiden niets tegen me.

Toen ik binnenkwam, kwam mijn kind naar mij toe en riep: „Pa, moe is hier geweest en zij wilde mij meenemen) Maar ik heb mij lekker verscholen. En oom Gerrit (mijn zwager) kwam met een brief, die verstond ik niet”.

De zoon van vriend Van Es vertelde mij, dat hij met een stuk papier kwam, in naam van de commissaris van Politie van Delfshaven, u moet het kind afgeven.

Wij zagen, dat het een briefje door hemzelf geschreven was. Vriend Van Es lichtte mij de zaak toe en vertelde mij, dat er ’s middags een agent van politie aan de deur was geweest. “Ik was juist thuisgekomen”, zei hij.

“En die agent vroeg, wat of dit nu eigenlijk was, en ik vertelde hem alles, wat er gaande was. En dat zijn vader mij verzocht had, dat ik dat kind aan niemand mocht afgeven.” Maar toch wel aan z’n eigen moeder? vroeg de politieagent. Nee, ook dat niet, zei ik. De agent was hierop vertrokken. Ik vroeg aan Van Es hoe of ze wisten, dat het kind hier was. Zij vertelden toen, dat mijn vrouw kwam bellen en gezegd had: “Mijn kind is hier hè?” En dat zij niet liegen konden. De zoon van vriend Van Es was nogal opgewonden en had geantwoord: “Nu, het kind is hier en je kunt het kind niet krijgen, voordat je man hier is geweest, want die heeft het ons belast!” Het was een kwartier later, toen mijn vrouw weer belde. En toen. zij mij zag, vroeg zij mij: “Waar is het kind?”

“Waar het kind is?” antwoordde ik: “Schaam je je niet om zulks te vragen? En je man zo te bedriegen! Ik geef ons kind nooit meer af! Had gedaan, gelijk wij hadden afgesproken, dan had dat nu niet alles nodig geweest”.

“Dus je geeft het niet?” vroeg ze. “Nee” was mijn beslissend antwoord en hierop ging ze weg.

Tien minuten later kwam er weer een politieagent aan de deur. Hij belde aan. Door het raam zagen wij velen van de familie, zelfs mijn schoonmoeder was erbij. Wij openden de deur en de agent stapte binnen. Ik vroeg hem, wat hij wilde. En hij vroeg of hier dat kind was. Ik antwoordde bevestigend, “Wilt u zo goed zijn, om dat kind aan de

moeder af te geven?” vroeg hij. Waarop ik hem vroeg of hij wel wist tegen wie hij sprak. En liet er direct op volgen: “Ik ben de vader van dat kind.”

“En al kwam nu het hoofd van de politie, zie ik niet in dat ik mijn kind aan iemand behoef af te geven.” Hierbij voegende: “laat mijn vrouw naar mij toekomen, dan heeft zij het kind bij zich”. Hij vroeg mij, hoeveel kinderen of wij hadden. Toen ik hem dat vertelde zeide hij: “Nu, dan is het billijk, dan zou u er nog eentje bij moeten hebben.” Ik vertelde hem ook de toedracht van het gebeurde. Hij gaf mij de raad naar het bureau van politie van Delfshaven te gaan. Toen verzocht ik hem, of hij mij even wilde begeleiden; want ik vertrouwde de zaak daarbuiten niet. Op het politiebureau gekomen zijnde, vroeg ik de commissaris te spreken. En vervolgens deelde ik hem de zaak, waarover ik lastig gevallen was, mee. Ook vertelde ik hem, de raad van de kantonrechter. Hierop vroeg ik hem dringend en beleefd of hij mij helpen wilde, opdat ik mij overal rustig bewegen kon. Hij antwoordde mij vriendelijk en op hartelijke toon: “Nu mijnheer Van Praag, wij zullen er voor zorgen, maak u zich maar niet ongerust”.

Begeleid door diezelfde agent, ging ik weer naar mijn kind toe. De nieuwsgierige menigte, die zich inmiddels verzameld had, droop af. Maar enkele van haar familie en nog enkele Joodse mannen bleven in de buurt op hun post, om als het kind naar buiten zou komen het mee te nemen. Nu, waarde lezers, zou u denken dat ik weer wat rust zou gekregen hebben? O, nee! want de lucht was nog zwaar bewolkt en het onweder dreigde los te breken.

Ik bleef bij mijn kind tot 's avonds, tot hij naar bed gebracht werd, om 's morgens vroeg weer naar hem toe te gaan. De strijd begon de volgende dag opnieuw. De gehele dag waren er weer familieleden en verschillende Joden weer in de buurt. Zij dachten zeker, de aanhouder wint, maar zij vergisten zich daarin. Want al zou het ook drie maanden of langer, dag en nacht duren, ik zou de moed niet opgeven. Weliswaar, ik zat opgesloten, want mijn werk kon ik niet verrichten. En zo gingen er enkele dagen voorbij, dat wij niets anders hadden, dan moeite en angst voor de listen die de Joden zouden kunnen gebruiken, om het kind weg te halen. Een enkel voorbeeld: toen we op een middag zaten te eten, werd er gebeld. Vriend Van Es en zijn zoon waren schoenmakers. Ik ging dus even aan de deur kijken, wie er was. De klanten hadden niet nodig te bellen, want het was een benedenhuis en konden de werkplaats zo binnenlopen. Toen zag ik door het raampje van de deur, dat mijn zwager en nog enkele Joodse mannen aan de deur stonden. Ook zag ik een hele school van mensen, mannen en vrouwen; allemaal Joden. Het leek of de gehele Joodse buurt was leeggelopen. Ik deed vanzelf de deur niet open, maar keek zo door het raampje van de deur en terwijl kwam er een Joodse man, die mij zag staan, naar de deur. Ik vroeg hem, wat of hij wilde, “Ik moet je spreken”, antwoordde hij “kom maar even buiten!” Ik dacht bij mijzelf, nu dat zal wel een gewichtig gesprek worden, en maakte het raampje dicht.

De onheilspellende ogen van die man verrieden, dat hij geen goede voornemens tegen mij had. Daarom had ik hem heel kalm geantwoord: “Ik kom direct!” Maar zei dat met een uitdrukking, waaraan hij kon horen, dat ik vanzelf niet naar buiten zou komen. Daarop begon hij zo hard tegen de deur te trappen, dat het paneel er uitgevallen zou zijn en met schelden en vloeken sloeg hij zijn vuist door het raampje heen, om mij in mijn aangezicht te slaan. De Heere echter behoedde zijn aanslag tegen mij, want ik wendde direct mijn hoofd van het raampje af. De zoon van Van Es ging naar het politiebureau en dat begrepen ze zeker, zodat ze weer voor een poosje afdropen. Het bloed lag tegen de ruit en op de straat voor de deur. Wellicht had hij een slagaderlijke bloeding opgelopen, want deze man zagen wij niet meer. De andere Joodse mensen,

werden door een agent weggejaagd, het ging zelfs zover, dat de politieagent zijn sabel moest gebruiken. Zo had ik dan weer rust tot na de middag, toen ze weer terugkwamen. Dan hoorden wij ze roepen: “Kinderdief!” En dan stelde het publiek zich tegenover de Joden. Het was net een oorlog en een zware tijd voor mij. En zo ging het nog dagen achtereen.

’s Middags na het eten las ik psalm 27, hetgeen dan ook één van mijn lievelingspsalmen werd. Christelijke lezer, welk een troost en bemoediging ik hierin had, kunt u wellicht verstaan.

Buiten stonden de vijanden en van binnen strijd. Maar om de Naam van de Heere, om Christus wil smaadheid te mogen dragen, o, wat is dat groot! wat waren daar de discipelen verblijd over! Daarom kon ik het alles dragen, daarom kon ik zeggen met de kerk van vanouds:

“De Heere is mijn licht voor wie zou ik vrezen?”

De Heere is mijn levenslicht voor wie zou ik vervaard zijn?

Als de bozen, mijn tegenpartijders en mijn vijanden tegen mij, tot mij naderden om mijn vlees te eten, stieten zij zelf aan en vielen.

Ofschoon mij een leger belegerde, mijn hart zou niet vrezen ofschoon een oorlog tegen mij opstond, zo vertrouw ik hierop.

Eén ding heb ik van de HEERE begeerd, dat zal ik zoeken: dat ik al de dagen mijns levens mocht wonen in het huis des HEEREN, om de liefelijkheid des HEEREN te aanschouwen en te onderzoeken in Zijn tempel.

Want Hij versteekt mij in Zijn hut ten dage des kwaads. Hij verbergt mij in het verborgene van Zijn tent, Hij verhoogt mij op een rotssteen.

Ook nu zal mijn hoofd verhoogd worden boven mijn vijanden, die rondom mij zijn, en ik zal in Zijn tent offeranden des geklanks offeren; ik zal zingen, ja psalmzingen de HEERE.”

En verder in vers 9.

“Gij zijt mijn hulp geweest: begeef mij niet en verlaat mij niet, o God mijns heils!

Want mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten, maar de HEERE zal mij aannemen”.

En ook deze bede:

“HEERE, leer mij Uw weg en leid mij in het rechte pad, om mijner verspieders wil.

Geef mij niet over in de begeerte mijner tegenpartijders; want valse getuigen zijn tegen mij opgestaan, mitsgaders die wrevel uitblaast”.

O, die verzekering het eigendom van de Heere te zijn, en dat van eeuwigheid en toegepast aan en in mijn ziel in dit leven, dat mocht ik een weinig ondervinden. En daarom mocht ik verstaan door genade:

“Zo ik niet had geloofd dat ik het goede des HEEREN zou zien in het land der levenden, ik ware vergaan”.

O, wat een zoete en zalige ogenblikken mocht ik bij tijde smaken, ook als ik aan deze tijd nog mag denken. En met mijn geest daarin terug geleid wordt. Ja, dan stamelt mijn tong en hart: het was mij goed verdrukt geweest te zijn.

Ook die zekerheid, dat ze mijn kind niet uit mijn handen zouden halen. En God de eer daarvoor toe te brengen.

Tot hiertoe had de Heere mij gespaard en gedragen en had mij niet begeven, noch verlaten. Ik kan niet nalaten een getuigenis af te leggen, dat God de Heere zo goed, barmhartig, lankmoedig en geduldig en genadig is voor zo één als ik ben, schoon door mij lang getergd.

Nochtans heeft Hij tot op dit ogenblik mij doen zijn, die ik nog mag zijn: een verloren

Adamskind, die niets verdient dan dood en hel, en na ongeveer 37 jaar het “Eben-Haëzer” mag uitroepen. Een Drieënig eeuwig Goddelijk wezen, alleen zij de eer!

Wij zullen verder gaan. Deze dag ging verder rustig voorbij en de politie hield gestadig post bij de deur. We gingen 's nachts laat pas naar bed, sprekende over het gebeurde en wat nog gebeuren zou. We zaten de volgende dag met gesloten deuren om de vreze der Joden. de gehele voormiddag bleef het zo rustig, dat we dachten de “veldslag” gewonnen te hebben en de vijanden geen aanval konden noch durfden doen. Dus waren we dan enigszins gerust.

Het was zowat 's middags 2 uur, toen er gebeld werd, door een niet-Joodse man. Vriend Van Es liep naar de deur, deed open en vroeg wat hij wenste.

“Wel mijnheer” sprak hij zeer beleefd, “kunt u ook een knecht gebruiken? Ik ben een goed vakman,”

Van Es antwoordde: “Ik werk altijd alleen met mijn zoon, dus heb ik niemand nodig.”

Van Es vond het wel wat vreemd, dat die man zo bleef aandringen. Andermaal zei van Es: “Ik heb geen knecht nodig!” En van Es wilde de deur dichtdoen. Die man zulks ziende, drong verder naar binnen, zodat de deur onmogelijk dicht kon. Toen hij vriend Van Es nog wat terugdrong, kwam er onverwachts een Joodse man tussen hen door en nu wilden zij beiden de woonkamer binnendringen, uitroepende: “Wij moeten die gedoopte Jood hebben, wij zullen hem doodslaan.” En zij schreeuwden: “Het kind er uit! En gauw ook!” Ze namen een dreigende houding aan; terwijl kwamen er nog veel meer Joden aanlopen, zoveel hadden we er nog niet gezien.

Toen de zoon van Van Es zo'n groot spektakel hoorde, kwam hij aanlopen met een groot geschreeuw: “Wat is hier te doen?” En ziende, dat de Joden weer gekomen waren, liep hij zo gauw hij kon naar kinnen en kwam met een grote, dikke stok terug en wilde ze er uit slaan. Ze vlogen als vogels en liepen als hazen de deur uit. Dus ook deze list mislukte.

Ik was achter op de plaats met het kind aan het spelen en wist niet wat er gaande was, maar hoorde een groot rumoer, zodat ik even ging kijken, wat er gebeurde, het kind waarschuwend dat hij niet naar voren mocht komen.

U kunt begrijpen, wat er alzo in mij omging, toen ik honderden mensen buiten zag staan.

Van Es vertelde mij het voorgevallene. Onder de menigte zag ik weer mijn vrouws moeder en hoorde haar schreeuwen tegen een agent van politie, die inmiddels gewaarschuwd was, “Het is mijn kind” riep ze, Hij vroeg haar: “Is die man daar binnen jouw man?” “Nee, zei ze. “Wat is het dan,” vroeg die agent. Toen wilde ze weer aan het spreken gaan, Maar de agent viel haar in de rede: “En zeg mij eens, hoeveel kinderen hebben ze?” Zij antwoordde van vier. “Hoeveel heeft uw schoonzoon dan daarbinnen?” “Eén, mijnheer”, antwoordde ze. “En uw dochter?” “Drie, mijnheer!” “U moet eens horen....” “Ik heb niets meer te horen, met al die praatjes, met al die moeite het moet gedaan zijn! Jullie zorgen maar gauw dat jullie weggkomen, anders....!” En meteen sloeg hij links en rechts met zijn sabel de menigte uiteen. En allen stoven uit elkaar en liepen weg, alsof er met kogels geschoten werd. De straatjeugd had schik in het geval, en jauwde hen na. Ze waren voorgoed weggegaan en uit ons gezicht verdwenen.

De vrouw van vriend Van Es was zeer zwak en aan de longen lijdende. De gebeurtenissen van de laatste dagen, hadden veel van haar zenuwgestel gevergd, daarom moesten wij wat verzinnen, waar ik het beste en het rustigste met mijn kind kon zijn. Wat de doorslag gaf, dat wij weg moesten gaan, was een gebeurtenis, die ik u nog even zal mededelen.

De tuin achter, waar het kind speelde was een heining en zo kon men over de schutting, die niet hoog was, bij elkaar in de tuin komen. Zij vroegen aan de burens, wanneer het kind in de tuin zou komen, of ze dan over de schutting mochten klimmen, om zo het kind mee te nemen. En zij boden die burens geld aan, als zij hen wilden behulpzaam zijn. Het waren geen religieuze mensen, maar zij weigerden beslist. Toen wij dit hoorden, werd het mij te gevaarlijk, want het zou mogelijk zijn, dat ze de burens nog eens overreden zouden en dan zou alle moeite, die ik gehad had, tevergeefs geweest zijn.

HOOFDSTUK XXIII

Mijn vlucht naar Friesland

Het één en ander werd met onze vrienden beraadslaagd, hoe en waarheen ik zou gaan, zonder dat de Joden er achter kwamen.

Enkele maanden geleden, toen ik naar Friesland was geweest, kwam ik bij een zekere familie (Kalsbeek, wonende te Huizen bij Leeuwarden), waar ik toen was aanbevolen door een mejuffrouw J.M. te Rotterdam, zij was de presidente van de zendingsvereniging, die arbeidde voor de Joodse kinderen en waarvoor ik werkte. Toen ik destijds met mevr. Kalsbeek sprak, en haar te kennen gaf, dat ik heel graag één of twee kinderen bij mij wilde hebben, zeide mevr. K. tegen mij: “Als je eens één van je kinderen bij je mocht hebben en je weet er geen raad mee, breng het dan maar gerust hier.” En dus kwamen zij onder mijn aandacht, om daar heen te gaan. Het zou een grote geruststelling voor mij worden. De vrienden vonden dat ook zeer goed. Mijn reisplan was eerst naar Groningen te gaan, naar Zuid-Horn, waar ik ook vrienden had, die mij dat ook eens voorstelden. Maar toch ging ik eerst naar Leeuwarden, zoals mijn oorspronkelijk plan was. We namen niets geen kleding mee, want dat zou ons toegezonden worden. Na ons dus eerst overtuigd te hebben, of er geen Joden meer in de omtrek waren, liet ik een rijtuig komen. En zo vertrok ik 's middags onder begeleiding van de zoon van Van Es en zijn vriend, naar Schiedam, opdat wij daar op de trein konden stappen naar Den Haag, om dan vervolgens daar over te stappen naar Leeuwarden. En na een hartelijk afscheid genomen te hebben vertrokken wij naar Leeuwarden, waar wij 's avonds 11 uur aan het station arriveerden.

Het was guur en koud weer en het regende hevig. Overwegende, dat deze familie Kalsbeek alreeds te bed zou zijn, daar hij bakker was en dus 's morgens zeer vroeg op moest zijn; derhalve wilde ik deze mensen niet in hun rust storen. Ik liep met het kind naar een Chr. *Geheelonthoudersgebouw* in het Ruiterkwartier. Het was inmiddels half 12 geworden, en dus reeds gesloten. Wat nu te doen? Daar stond ik nu met het kind in de donkere nacht. Vermoeid van de reis en van de strijd van de vorige dagen, was ik zeer verlangend naar rust.

Ik zei nu tegen het kind: “Als we nu nergens eens slapen konden, wat dan te doen?” Hij zei: “Pa, dan blijf ik toch de gehele nacht bij u!”

De regen kletterde tegen de huizen en de ruiten aan. We werden druipend nat. U begrijpt, geachte lezer, mijzelf vergat ik, maar het kind, o, ik had zo met hem te doen. Ik weende en mijn tranen mengden zich met de regen, die van de hemel neerdaalde. Die standvastigheid van het kind: ik blijf de gehele nacht bij u, dat greep mij toch zo aan; en hij klemde zich tegen mij aan, alsof hij mij niet meer wilde los laten. Ik moest mij waarlijk goed houden anders zou ik het hardop uitgehuild hebben. Als ik alleen had geweest, ik zou voorzeker de nacht op straat doorgebracht hebben, maar nu ik mijn kind bij mij had, mocht ik dat nu niet doen, dat kon ik niet verantwoorden, want hij moest eens ziek worden. Ik besloot daarom naar Kalsbeek te gaan, Ik zei tegen hem: “Lieve jongen, we gaan naar hele lieve mensen toe”. Het was zowat half één geworden, toen we daar aankwamen.

Geachte lezer, kunt ge u het zich voorstellen, zonder familie, zonder ouders, die u een hartelijk troostwoord toeroepen, met het “Houd moed mijn zoon, God de Heere zegene u.” Nee, niets van dat alles, en door alles verlaten, alsof men alleen op de wereld was. Maar hierin moest ik meer leren verstaan, wat het is: alles te verliezen om Christus wil en om de Heere Jezus te kiezen, dat is zelfverloochening, eigen wil en zin te haten en je geheel op God te verlaten, dat is zelfvernietiging, Maar nochtans van

alles wat ons lief en dierbaar is verlaten ja zelfs van je oude vrienden vervolgd te worden, gelijk een veldhoen op de bergen. Men zou op zulke ogenblikken medelijden met zichzelf krijgen; en dat heeft men dan ook wel.

O, men verstaat dan wat Asaf zegt: “Ik zag met nijdige ogen aan, hoe spotters hier op rozen gaan”. En als hij zegt: “Zij hebben geen banden tot de dood, maar mijn kastijdingen zijn er alle morgen nieuw.” Maar wij beseffen niet, dat wij in de smeltkroes van de beproeving moeten, daar zijn we niet voor geboren. Want dat was in de staat van de rechtheid niet nodig, maar in onze diepe val, is ongelooft zo diep geworteld, dat er een Almachtige hand aan te pas moet komen. Dan worden wij beschaamd vanwege ons ongelooft en eindelijk leidt ons onze God en Vader in de uitroep met Asaf: “Wie heb ik nevens U omhoog.” enz.

Verstaat u dat, mijn waarde lezer? Ja, zo is de mens en zelfs in de heiligste strijd, die men om Zijns Naams wil mag strijden, Maar Zijn heerlijke stem, die ons toeroept: “Houdt moed, Godvruchte schaar, houdt moed! Hij is getrouw, de Bron van alle goed, zo daalt Mijn kracht op u in zwakheid neer! wacht dan, ja wacht. verlaat u op de Heere!”

“En zo ik niet had geloofd, dat in dit leven mijn ziel Gods gunst en hulp genieten zou; Mijn God waar was mijn hoop, mijn moed gebleven? Ik was vergaan in al mijn smart en rouw.”

Hij laat wel zinken, maar nooit verdrinken. In ons eigen komen wij wel bedrogen uit, maar in Hem in der eeuwigheid niet!

Toen wij het huis naderden, belde ik aan, maar kreeg nog geen gehoor. Na nog een enkele keer gebeld te hebben, werd er geroepen, wie of er was. Mevrouw Kalsbeek maakte de deur open en riep met verbazing: “Wel, Van Praag! En dan zo laat? Wat is er nu?”

“Ja,” zei ik, “ik heb nog iemand bij mij,” en toonde haar mijn zoontje. En zonder iets meer te vragen riep ze: “Kom maar gauw naar binnen!” In tranen bewogen stak zij de lamp aan. Ze zette koffie en sneed brood. En nadat wij ons heerlijk verkwikt hadden, maakte zij een bed voor ons gereed, en zonder meer iets te vragen, bracht ze ons naar het slaapvertrek, om wanneer wij ’s morgens ontwaken zouden, het gebeurde mede te delen.

Dat ik veel te overdenken had, kunt u zich voorstellen. Dat de Heere het weer wel gemaakt had met ons, en dat wij weer zo verzorgd zijn geworden, door deze edele mensen, die zich over ons zo ontfermden, daarom kan ik niet nalaten, hier in dit mijn schrijven geachte familie Kalsbeek, u mijn hartelijke dank te betuigen voor hetgeen u voor mij en mijn kind bent geweest. Hebt U, o Heere, boven alles mijn dank, dat U Zich zo over ons ontfermd hebt en dat U gezorgd hebt, dat dit huis en hart van deze vrienden voor mij en mijn kind, geruime tijd openstond. En dat zij hem hebben verzorgd, als was het hun eigen kind, ook als ik hem bij hun moest achterlaten, wanneer ik mijn arbeid moest verrichten; en zelfs als ik weken van hem verwijderd was geweest.

Heb dank vriend van Es met vrouw en kinderen, die zich zoveel moeite om onzentwil, wilden getroosten, Ook vriend Faassen met zijn vrouw. En verder allen dank, die voor mij waren, wat de mijnen voor mij geweest hadden moeten zijn.

Ook dank aan de bestuursleden van “de vereniging van de zending onder de Joden,” die mij toen in staat stelde, mijn dagelijks brood te kunnen verdienen. En de liefde, die de band van de volmaaktheid is, blijve. En dat God de Heere, u allen moge zegenen met de grootste zegen, die een verdorven, verloren Adamskind ooit kan ontvangen, met het: “Komt in gij gezegende des Vaders en beërft het Koninkrijk der hemelen, dat

voor de grondlegging der wereld voor u is weggelegd. Want Ik zeg u, al wat gij één dezer kleinen hebt gedaan, dat hebt gij Mij gedaan.” Dat zij zo.

Als wij 's morgens ontwaakten vertelde ik de gehele geschiedenis. Mevr. Kalsbeek met haar man hadden besloten, om het kind bij hen te houden. Mijn behouden aankomst en ontvangst meldde ik mijn vrienden. Toen ik enkele weken daar geweest was, moest ik weer mijn arbeid verrichten en wel te Koudum. Daar dit enkele weken zou duren, nam ik mijn kind mee en liet hem daar bij een kennis van mij, totdat ik daar geëindigd had met mijn arbeid.

Na verloop van 14 dagen gingen wij weer terug naar Leeuwarden. Onze vrienden aldaar, vertrouwden de zaak niet erg, want er kwam iedere dag een Joodse man het één en ander opkopen; en nu waren ze bang dat mijn Joodse familie gewaar zouden worden, dat ik in Leeuwarden was, en dus hebben zij het kind zijn naam veranderd in Jacob.

Met deze naam is hij ook gedoopt en deze naam heeft hij gehouden nu hij zelf een groot gezin heeft. Hij is met een Christin getrouwd en hij heeft ook zijn kinderen laten dopen. Het is nu 1944 en hij woont in Charlois, Zuidhoek 112⁸. En verder is mijn bede, daar hij de enige is, die uit mijn eerste huwelijk is overgebleven, hij nog eens tot God bekeerd mag worden. Het zaad is gestrooid en het andere is Gods werk.

Ik moest weer naar Rotterdam en liet hem vanzelf achter; er is na deze stilstand ingetreden en de Joden hadden nu alle pogingen, om het kind van mij weg te halen, opgegeven. Nu kwam de begeerte bij mij op, om ook het kind te laten dopen. Het was mijn Christelijke plicht; en ook, omdat het een sacrament was, wat de Heere niet alleen ons, maar ook onze kinderen heeft nagelaten, waarin Hij Zijn grote barmhartigheid bewijst. En dat Hij met ons en met ons zaad een eeuwig verbond der genade heeft opgericht, daarom zijn wij verplicht onze kinderen te laten dopen, als bewijs, dat wat Hij ooit beval, vast staat, als op onwrikb're steunpilaren. Dus m.a.w. dat God, al wat Hij Izaäk heeft gezworen, heeft Hij ook aan Zijn uitverkorenen tot een eeuwige wet gesteld, en alle beloften in Hem: ja en amen doen zijn. Dus dat betekent, dat God waar is. Wat verder de betekende zaak van de doop is, hoop ik verder, dat de Heere ons en onze kinderen als ze tot hun verstand gekomen zijn, door Zijn Heilige Geest wilt leren en doen beleven.

Ook in deze zaak moest ik, wat er ook tegen het vlees inging, verloochenen, want ook dat zou in de Joodse familie indien ze het vernemen zouden veel opschudding te weeg brengen.

Teruggekomen zijnde van mijn reis naar Rotterdam, ging ik naar de kerkenraad van Leeuwarden, gaf mijn voornemen te kennen, dat ik het kind wilde laten dopen, nadat ik een bewijs had gehaald, van de kerk te Rotterdam, dat ik belijdend lidmaat was. Drie weken later werd mijn kind gedoopt.

Mijn vriend Zwalef was ook bij de doop tegenwoordig. Het was de 17^e mei 1908 toen hij gedoopt werd door Ds. Munnik te Leeuwarden. Veel zou ik hier over kunnen schrijven, wat er zoal in mij omging die dag. De blijdschap en vreugde, om ook mijn kind, dat de begeerte van mijn hart was, gedoopt te zien. We brachten de zondag en zondagavond met enige vrienden bij de familie Kalsbeek door.

Ik mag het hier neerschrijven: God lovende en prijzende in psalmen en gezang; en sprekende, wat grote dingen de Heere ons bewezen had.

En we mochten ondervinden, wat Gods Woord en Getuigenis zegt, door de psalmdichter:

*“Ai, ziet, hoe goed, hoe lieflijk is 't als zonen
Van 't zelfde huis als broeders samen wonen.
Waar 't liefde vuur niet wordt gedoofd.”*

En:

*“Waar liefde woont, gebied de Heer' Zijn zegen,
daar woont Hij zelf, daar wordt Zijn heil verkregen
en 't leven tot in eeuwigheid.”*

Ik heb deze avond iets mogen genieten, om bij de Heere in die eeuwige grazige weide te rusten en in Zijn eeuwige Zalige gemeenschap te mogen verkeren. Wij mochten het allen getuigen: het was een gezegende avond. Met dankzegging werd deze voor ons zo onvergetelijke en heugelijke avond geëindigd.

Ik mocht spoedig het voorrecht genieten, dat ik mijn kind het Christelijk onderwijs liet ontvangen op de Chr. school bij de heer Heslinga, hoofdonderwijzer te Leeuwarden.

Onze vriend Zwalef uit Amsterdam, had nog bezoek gehad van mijn vrouw en meer van mijn familie, die de fam. Zwalef beschuldigden, dat zij de oorzaak waren, dat mijn kind bij mijn vriend was weggehaald. Ook later, toen mijn vriend Zwalef gedoopt werd, werd ik als de oorzaak er van, beschuldigd.

HOOFDSTUK XXIV

Een poging om mijn vaderlijk recht te ontnemen

Nadien volgde er voor mij een tijd van rust, daar ik nu geen last meer had van mijn familie, betreffende om het kind bij hen te krijgen. Maar het koste wat het koste, ze zouden het op een andere wijze proberen. Ik moest weer naar Rotterdam om verslag uit te brengen van mijn arbeid. En ik liet vanzelf mijn kind in Leeuwarden achter.

Bij mijn thuiskomst te Rotterdam, werd ik verrast door een bevelschrift, wat mij overhandigd werd door mijn vrienden.

Het bevelschrift luidde als volgt:

“Ten verzoeke van Sch. B. (mijn vrouw) wonende te Amsterdam, te dezer zake, woonplaats gekozen hebbende te Rotterdam, aan de S. kade, ten kantore van de advocaten en procureur Mr. F. en H. opgeroepen. Ook familie en bloedverwanten, ook Eliäzer van Praag en persoonlijk wonende te Rotterdam, vader van nader te noemen minderjarige kinderen, aldaar te zijner woonplaats mijn exploit doende, om op zaterdag de 19^e september 1908 te verschijnen ter terechtzitting van de arrondissementsrechtbank te Rotterdam; gehouden wordende in het paleis van Justitie aan de Noordsingel aldaar. Teneinde te worden gehoord, naar aanleiding van het, door mijn Requestante, verzoek tot ontzetting uit de ouderlijke macht van haar echtgenoot E. Van Praag over de minderjarige kinderen:

Samuël,
Jacob,
Klara,
Ezechiël (Gerrit).

U begrijpt, waarde lezers, dat ik mij verwonderde, en zeer schrok. Want in zulke gevallen, is wel meer het recht gebogen geworden en was het, alsof het onrecht zou zegevieren. Nu zouden zij het zo proberen, het kind moest uit mijn handen, al was het dan ook ten koste van de waarheid.

Ja, waarde lezers, ofschoon in mijn gemoed overtuigd zijnde en voor mijn geweten wetende, dat er tegen mij niets ingebracht kon worden, dat maar enigszins strafwaardig was, om mij uit mijn vaderlijk recht te zetten.

Zo redeneerde ik toch in mijzelf, als dat nu eens kon, door valse beschuldigingen en door valse getuigen, die tegenover mij zouden kunnen komen te staan, en zij werden geloofd en ik zou niet worden geloofd, wat zou dat dan niet voor mij zijn om mijn kind weer kwijt te raken; en ook nooit geen recht meer zou hebben op mijn andere kinderen! Als de Heere het niet verhoedde, dan zou mijn smart wellicht ondragelijk zijn geworden. Als ik daar aan dacht, wat zou dat vreselijk zijn, als hij weer uit mijn handen gerukt zou worden! En dan te denken aan hetgeen door het onderwijs erin gelegd werd, waarin hij alreeds werd onderwezen, omdat weer weg te nemen door een leer, die tegenover Gods getuigenis is. Dat bracht mij op mijn knieën en riep de Heere aan, Die mij in mijn hart gaf, mijn kind daar te brengen, op plaatsen, waar Zijn Naam groot gemaakt werd en verheerlijkt mocht worden. Ja daar, waar ik de Heere niets behoefde te zeggen, want Hij weet alle dingen, want alles ligt in Zijn eeuwig raadsbesluit besloten en de Heere antwoordt, voordat zij roepen. Nochtans was mijn pleiten: “Heere, U weet het, ik mag het doen om Uws grote Naams wil en om Uw eer! Ach,” bad ik, “Laat niet toe, dat dit kleine zaadje, dat U wellicht gelegd hebt, gedood

wordt. Ik bid en smeeke het U, o grote Koning! Om Uws grote Naams wil, niet om mijnentwil of om mijn verdiensten, dat niets is, o Heere, daar kan ik niet op pleiten. Maar ik heb voor Uw heilig Aangezicht en voor Uw gemeente beleden, door mijn “ja” uit te spreken, om mijn kind in de voorzeide leer te doen onderwijzen, en te helpen onderwijzen. En, Heere, zult U dat toelaten? Nee, dat kunt U niet toelaten, En nu pleit ik op uw beloften, dat U ons en onze kinderen wilt zijn, een barmhartig God en dat wij in een Godzalig leven, door een oprecht geschonken geloof zouden wandelen. En zo zult U mij en mijn kinderen genadig zijn, om Christus wil.”

Toen mocht ik even ruimer ademen en ik kreeg te geloven, op dat ogenblik, dat de Heere het naar Zijn wil zal schikken en dat Zijn wil bestaan zal en dat Hij al Zijn welbehagen zal doen.

Daarna begaf ik mij ter ruste en mocht wat rust genieten, na de inspanning van de vorige dag. 's Zondagsmorgens bij het ontwaken, had ik een gemoedstoestand, waarvan ik mij geen rekenschap kon geven, maar mocht deze morgen met een innige begeerte naar het gebedenhuis gaan.

Ds. Bavinck predikte 's morgens, Toen zijn weleerwaarde liet lezen Matth. 10 en preekte over de teksten het 16^e tot het 22^e vers, o, wonder van God, toen was het of hij alles wist in welke omstandigheden ik mij bevond. Want die teksten luiden:

“Ziet Ik zend u als⁷ schapen in het midden der wolven, zijt dan voorzichtig gelijk de slangen, en oprecht gelijk de duiven. Maar wacht u voor de mensen, want zij zullen u overleveren in de raadsvergaderingen en in hun synagogen zullen zij u geselen, en gij zult voor stadhouders en koningen geleid worden, om Mijnentwil, hun en de heidenen tot getuigenis, Doch wanneer zij u overleveren, zo zult gij niet bezorgd zijn, hoe of wat gij spreken zult; want het zal u in dezelve ure gegeven worden, wat gij spreken zult. Want gij zijt het niet, die spreekt, maar het is de Geest uws Vaders, die in u spreekt. En de ene broeder zal de andere broeder overleveren in de dood, en de vader het kind, en de kinderen zullen opstaan tegen de ouders, en zullen hen doden. En gij zult van allen gehaat worden om Mijn naam; maar die volstandig zal blijven tot het einde, die zal zalig worden.”

De leraar bracht dit alles in verband met andere plaatsen uit Gods Getuigenis, zoals ik zei, ik dacht beslist, dat de leraar wist in welke toestand ik mij bevond, daar ik deze week voor de rechter gedaagd werd, door vrouw en broers, en familie. Ik overdacht welk een heerlijke waarheid brengt de leraar daar in verband met hetgeen ik deze week tegemoet ga. En ik zou het ondervinden, “dat het Getuigenis van God, dat eeuwig zeker is en slechten wijsheid leert,” ook voor mij persoonlijk was. Ik dacht aan de profeten en de discipelen van de Heere, die om Zijns Naams wil de dood ingingen, hoewel om der waarheid wil, nochtans veroordeeld werden tot de dood. Ook dacht ik, dat kon mij ook gebeuren, niettegenstaande wij voor de eer van Gods Naam uitkomen, zal het kruis ons toekomen; hetgeen onze natuur niet wil. Ik zeg, zo overwoog ik even, dat zulks ook Gods wil kon wezen. Want, dat ik het proces winnen zou, daar had ik nog geen vaste verzekering van gekregen. O, wij mensen zijn zo verblind en zo onwetend. Als de Heere Samuël roept, gaat hij naar Eli toe; hij hoorde wel de stem van God, maar hij dacht, dat het Eli was, die riep. Zo ook deze morgen sprak de Heere tot mij, maar ik verstond het nog niet.

Ik was onder de indruk van de preek, dat kunt u, waarde lezer wel verstaan. Terwijl ik dat zo overdacht, het geheel van de preek overdacht, gaf de leraar een tussenzang op,

⁷ Daar behoeft men geen predikant voor te zijn.

namelijk Psalm 19: 6 (berijmd):

*Dus krijg ik van mijn plicht,
O God! een klaar bericht,
Wat is 't vooruitzicht schoon!
Hij, die op u vertrouwt,
Uw wetten onderhoudt,
Vindt daarin grote loon, enz.*

Toen wij nu deze psalm gezongen hadden, opende de Heere mijn hart en mijn verstand, en Hij deed mij verslaan dat de preek in verband met deze psalm een antwoord was op mijn gebed en dat ik mocht geloven, dat ik voor mijn plicht, een klaar bericht had gekregen. En het vooruitzicht schoon was, en dat ik in de Heere overwinnaar zou zijn in het proces en dat mijn vaderlijk recht mij niet zou ontnomen worden, dat ik dat mocht behouden; alsoo ook mijn kind. En door dat alles heen, mocht ik zelf, wat mijn eeuwige staat betrof, nog weer versterkt worden. Ja, mijn ziel, merk op wat antwoord God u geeft, Hij spreekt gewis tot elk die voor Hem leeft. Dit heb ik in ruime mate mogen ondervinden en wat er verder volgen zal, aan de lezer het oordeel overlatende, of God de Heere mij nu in deze heeft beschaamd doen uitkomen O, nee vrienden! en ook u die waarlijk in Christus gevonden bent en ook u, die nog vijanden en haters van God in Christus zijt, zult het ook moeten getuigen, dat God wonderen doet en ook dat Hij tot mij gesproken heeft en door Zijn Geest in mij gewerkt heeft het waarachtige geloof, dat niet maar een wondergeloof was, maar het geloof, dat van geen wankelen noch wijken weet, dat ware geloof, dat niet redeneert, maar vertrouwt; en is als de berg Sion, die van geen wankelen of wijken weet. O gij, die nog van verre staat! Maakt uw oren en hart wijd open en hoort en luistert en merkt op naar die stem die roept: “Mijn zoon, Mijn dochter, geef Mij uw hart”. En leest u verder, wellicht zal ook in uw hart de vraag opkomen: “wat moet ik doen, opdat ik zalig worde?” Als u een arme en ellendige bent, dan tot Hem de toevlucht nemen, en de uitkomst zal niet falen, En hoort dan, wat de Geest tot de gemeente, zegt, die oren heeft om te horen, die hore.

Er zijn misschien mensen, die zeggen, *dat God geen wonderen meer doet*. Maar ik mag ervaren, dat het wèl zo is.

Ik ging verblijd het kerkgebouw uit en versterkt in het geloof. Toen ik enkele vrienden, waaronder ook van Es, sprak, vertelde ik hun, dat ik het proces gewonnen had.

“Wel hoe weet je dat?” vroeg vriend Van Es mij. Ik antwoordde en zei: “De Heere heeft het mij vanmorgen zelf doen horen” en hen, die onder de preek waren, het oordeel latende. “Wel” zeide één tegen mij: “vriend Van Praag, wees voorzichtig, want wat we graag willen, dat geloven we graag”.

Ik stond werkelijk standvastig en ik was er niet van af te brengen, van deze overtuiging, daar heeft de Heere zelf voor gezorgd. Toen ik 's avonds mij te ruste begaf, kreeg ik bezoek van de vorst der duisternis en ik kreeg er vele aanvechtingen over. Ik was er deze nacht lang werkzaam mee, en het ging in mijn gemoed: op en af. Tot ik dan van vermoeienis in slaap viel. U begrijpt, dat toen de dag voor mij aanbrak, dat ik voor het gerecht moest komen, het wel nood voor mij werd; nochtans mocht ik op de beloften van God pleiten, waarin ik dan ook niet beschaamd zou worden.

Inmiddels kreeg ik nog bericht, dat ik bij de heer Feraris, lid van de voogdijraad, op zijn kantoor moest komen. (Hij was een Israëliet en woonde in de van der Takstraat te Rotterdam). De voogdijraad bestaat uit mannen van allerlei religie. Ik begaf mij dus naar zijn kantoor, en ik moet zeggen, dat het een eerlijk en oprecht mens was, gelijk de lezer zal vernemen. Hij was waarlijk bekwaam, het werk dat hij verrichtte, uit te oefenen.

Wij maakten kennis met elkaar, want nu werd ik eerst gewaar, dat hij Israëliet was. Hij lichtte mij over het één en ander in. En vroeg mij eens de toedracht van de zaak mee te delen. Ik heb hem hierop al het gebeurde breedvoerig meegedeeld. Daarna zei hij tegen mij: “Er wordt verzocht, om voogdij over uw kinderen te stellen, zoals mij geschreven is. Ook is mij geschreven, dat u uw vrouw en kinderen onverzorgd heeft achtergelaten. Dat is de rede, dat er voogdij over uw kinderen gesteld moet worden.”

Ik liet hem uitspreken. Hierop antwoordde ik, dat ik mij hierover verwonderde. En dat ik zelf bij de commissaris en kantonrechter geweest was en dat ik hun raad vroeg, door welk middel ik mijn kinderen en mijn vrouw bij mij kon krijgen en of zij mij daarin wilde helpen. En ook dat zij tegen de commissaris gezegd had: “Ik heb een Jood getrouwd en geen Christen!” En ik verzocht hem, om geen voogd te stellen over mijn kinderen; want de deur staat te allen tijde voor mijn vrouw en kinderen open, waar of ik was kon zij ook zijn en dan konden wij samen een woning zoeken, om dan gelukkig met elkaar te leven. En ik ging verder en zei: “Mijnheer, ik wenste wel, dat het vandaag nog mag gebeuren. Ik ben altijd vader en man voor hen geweest en wil het ook altijd blijven. Ik zou het vreselijk vinden, indien er vreemden over mijn kinderen moesten waken. En nogmaals, mijnheer, ik heb altijd voor vrouw en kinderen gezorgd en ik hoop het ook verder voor hen te doen, als mij de mogelijkheid er voor gegeven wordt.” Wij bespraken nog het één en ander. En hij zei: “U begrijpt, als Israëliet zijnde, vind ik het niet aangenaam om in deze zaak te handelen, maar ik beloof het u, ik zal uw familie de boodschap overbrengen.” Wij namen afscheid van elkaar, na vriendelijk de hand aan mij gereikt te hebben.

Een paar dagen later kwam hij mij nog eens opzoeken bij de heer Faassen in de Pijnackerstraat. Hij sprak met de heer F. en zijn vrouw en nogmaals verzekerde ik hem, dat ik vrouw en kinderen heel graag bij mij had. En op het einde zei hij: “Nu, mijnheer Van Praag, ondanks dat er bij ons verschil ligt, kan ik toch geen reden vinden, dat u uit uw vaderlijk recht gezet zou worden”.

Op zaterdag ging ik op de gezette tijd naar het gerechtshof en ik werd daar gehoord, om welke rede ik niet meer bij mijn vrouw was. Ik deelde alles mee, en er werd mij gezegd, dat ik er meer van zou horen, Hier was geen familie aanwezig. Ik had ook geen advocaat. Een enkele dag later moest ik 's morgens om half elf verschijnen, aan de Noordsingel te Rotterdam, Mijn vrouw had een verzoek gedaan om kosteloos tegenover mij te procederen (namelijk om te scheiden).

Nu zal de lezer wellicht vragen, welke grond zou uw vrouw dan gehad hebben. Godsdienst is geen reden om echtscheiding te verkrijgen. Gelukkig, zo diep is ons land nog niet gezonken, de Heere daarvoor dank. Wat was het dan?

U begrijpt het zeker reeds, lezer? Het koste wat het koste, de kinderen mogen nu eenmaal niet bij hun gedoopte vader zijn. En dan, welk middel zij ook te baat zouden nemen, al is het dan ten koste van de waarheid, als zij hun doel maar bereikten, hoe dan ook.

En nu zal ik de lezer even meedelen op welken grond zij trachtten hun doel te bereiken:

1. Dat requestante (mijn vrouw) door haar voornoemde echtgenoot staande het huwelijk, meermalen is beledigd.
2. Dat requestante echtgenoot bovendien omstreeks het einde van juni van het jaar 1907, zonder enige waarschuwing, de echtelijke woning aan de Hofstraat, te Rotterdam, in de nacht heeft verlaten en zich heeft begeven naar zijn bovengemeld domicilie, ten huize van een zekere heer Faassen, zijn gezin onverzorgd achterlatende, dat verzoekster voornoemde echtgenoot daarop geweigerd heeft tot zijn gezin terug te keren; en zij wegens armoede naar Amsterdam moest gaan, om daar haar brood te verdienen.
3. Dat verzoekster mitsdien bevoegd en voornemens is, op grond van grove belediging en buitensporigheden, scheiding van tafel en bed te vorderen. Aan de eiseres bewilliging te verlenen, om hangende het geding afzonderlijk verblijf te houden, te Amsterdam aan de Uilenburgerstraat 68, zonder verplicht te zijn, haar echtgenoot bij zich te ontvangen. Aan de eiseres hangende het geding, 6 gulden per week tot levensonderhoud uit te keren. De verweerder in de uitoefening van de ouderlijke macht over vermelde minderjarige kinderen uit het huwelijk van partijen geboren te schorsen, en te bevelen, dat deze hangende het geding aan de zorgen van eiseres zullen worden toevertrouwd.

Hier ziet men in de onwaarheid, die men gebruikt heeft, en zij zichzelf tegenspraken. Eerst moest zij uit armoede uit Amsterdam vertrekken en dan wordt er gevraagd, of zij mij nu alsjeblijft niet meer behoeft te ontvangen, als ik tot haar kwam, maar genoeg hierover.

Maar God de Heere zou recht doen en het wel maken, want dat mocht ik in ruime mate ondervinden. Want dagen later zou de uitspraak komen.

De dag was genaderd, dat ik voor de rechter moest verschijnen, mijn vrouw, haar moeder, mijn broers en schoonzuster, twee Joodse advocaten en mijnheer Feraris, het lid van de voogdijraad, waren aanwezig.

De eerste, die gehoord werd, was de heer Feraris. Hij begon te zeggen, dat hij de zaak van de familie gehoord had en dat hij ook bij mij persoonlijk was geweest, en had zo de indruk gekregen, dat er voor hem geen redenen bestonden, om mij uit het vaderlijk recht te zetten.

Toen vroeg de rechter, nadat mij de voornoemde beschuldigingen waren voorgelezen, wat of ik er op tegen had en ook ik mocht mijn bezwaren indienen.

Ik verzocht de heren rechters of zij mij de gelegenheid wilden geven om alles mee te delen, wat nodig was, om mij te verdedigen, want een advocaat had ik toen nog niet.

Ik sprak aldus:

“Edelachtbare heren, voordat ik op de beschuldigingen inga, acht ik het nodig om de voorgeschiedenis van deze zaak in het kort mede te delen.

Ik ben van Joodse afkomst. Als kind ben ik opgevoed in de religie van mijn vaders, door mijn moeder en mijn broer, hier aanwezig. Daar ik half wees was, heeft mijn broer mijn opvoeding op zich genomen; waarvoor ik hem zeer dankbaar ben. Mijn onderricht op de school, was zeer streng orthodox. Toen ik 13 jaar oud was, werd ik een zoon der wet. De godsdienst van het Oude Testament was mij dierbaar en ik werd verder opgevoed in plichtsbetrachtingen naar de inzettingen van de oude rabbijnen. De wet van Mozes onderhield ik, zoveel ik kon; waardoor ik meende God te behagen. Toen ik 16 jaar oud werd, kwam er een keerpunt in mijn leven en ik begon in te zien,

dat ik niet leven kon zoals het God beliefd. Ondanks mijn streven, om God te behagen. Ik ging de wereld in en leefde naar het goeddunken van mijn hart, en ik liet alles varen tot verdriet van mijn moeder en broer. Toen ik 18 jaar oud werd kreeg ik kennis aan mijn vrouw en na verloop van tijd traden wij in de echt. We waren acht jaar getrouwd, toen er al 4 kinderen uit ons huwelijk waren geboren. Mijn handwerk was diamantbewerker, ik verdiende mijn dagelijksch brood. Ofschoon er in ons ambacht veel werkeloosheid heerste, ging ik te Rotterdam wonen met mijn gezin, waar ook mijn schoonouders woonden en ging bij v. d. Berg's Boterfabriek arbeiden. Het was op een avond, dat ik naar huis ging van mijn werk afkomende en dat ik opmerkzaam werd door een gezang in één van de straten bij mij in de buurt. Ik vroeg aan enkele Israëlieten, die daar stonden, wat daar binnen voor een samenkomst was. Er werd mij een antwoord op gegeven, toen zeide een Joodse man tegen mij: "Uw vrouw is daar ook binnen, je mag wel voorzichtig zijn; want daar halen ze de Joden over om zich te laten dopen!" Mijn vrouw kwam inmiddels naar buiten, daar zij wist, dat ik op dit uur van mijn arbeid naar huis kwam. Ik vroeg haar, wat zij daar binnen moest doen. Zij antwoordde mij: "Het is daar zo gezellig binnen! De mannen roken een pijpje tabak, de vrouwen drinken een kopje koffie en er zit iemand uit de Bijbel te lezen en te vertellen. Ik ging er niet op in, Acht dagen later op hetzelfde uur, toen ik huiswaarts keerde, werd ik weer gewaar, dat mijn vrouw daar binnen was. Ik wachtte even en toen mijn vrouw buiten kwam, vroeg ik haar enigszins ontstemd: "Wat moest je er nu weer doen?" Zij antwoordde: "Ja, mijn zuster is er ook binnen." Hierop antwoordde ik haar; want ik werd boos: "Als je er weer komt, dan haal ik je er uit; want het past ons als Joden niet, daar te komen!"

Acht dagen later, als ik 's avonds thuis kwam, zaten er twee heren bij mij in huis; het waren twee zendelingen, die arbeidzaam waren onder de Joden. Dat wist ik eerst niet, maar uit hun gesprekken, werd ik het gewaar.

Ik verzocht hen niet over godsdienst hier te spreken, "want" zei ik, "Ik ben Jood en ik zal als Jood sterven!" Ik liep op 't laatst in de val bij hen; want met een gloed van mijn Jood zijn, begon ik toch de Joodse godsdienst, al deed ik er niets meer aan, te verdedigen. En na enkele vragen mijnerzijds en antwoorden hunnerzijds, kwamen wij overeen, om elkaars dwalingen in de religie aan te tonen. En dat zou dan in tegenwoordigheid van vele Joden geschieden in de leeszaal. Om kort te gaan, ik kwam 1½ jaar lang tweemaal per week bij hen. Toen kwam ik voor bruggen te staan, waar ik niet meer over kon, want het Oude Testament wees mij voortdurend op de Messias; waarvan ik de overtuiging heb gekregen, dat het de Heere Jezus Christus was. En na veel strijd in mijn gemoed en de noodzakelijkheid van de vergeving van schuld en zonde door het bloed, zag ik in Hem, waardoor Jood en Heiden moeten zalig worden. Het "wie geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden" liet mij geen rust en moest ik God meer gehoorzaam zijn, dan de mensen; want "die vader of moeder lief heeft boven Mij is Mijns niet waardig" staat er geschreven.

Edelachtbare, deze strijd om de waarheid uit- en inwendig, kan ik niet uitspreken, daar zijn geen woorden voor. Maar door genade heb ik Hem gevonden, om Wiens wil ik nu hier voor u sta. Als mijn vrouw zag dat het alles ernst bij mij was, toen wilde zij mij er vanaf houden. Zij liet al mijn boeken en geschriften, en een gedeelte⁸ uit mijn Bijbel, die mij zo dierbaar was verscheuren, door mijn twee broers, die hier aanwezig zijn.

Maar edelachtbare heren, wat God de Heere in mijn hart heeft gelegd, dat kan geen mens eruit scheuren. Ik kwam eens onder een preek, daaronder werd ik door Gods

⁸ Het boek Jesaja en een gedeelte van de Spreuken.

dierbare Geest geweest op de doop, die ik niet meer mocht uitstellen; dat vertelde ik aan mijn vrouw en zij verontwaardigd, mij antwoordende, zei: “Als je je laat dopen, dan ga ik van je af!” Zij vertelde dat aan de familie en ook aan vele Joden, waardoor zij allen verbitterden tegen mij. Het werd mij zo onhoudbaar, dat ik mijn vrouw verzocht, om hun te zeggen, dat ik nog niet gedoopt werd. En dat was ook zo. Het werd mij zelfs gevaarlijk, om in de omgeving van mijn woning te blijven en wel door dreigementen en door voorwerpen zoals flessen, enz. naar mijn hoofd te werpen. Ik moest derhalve uit mijn huis vluchten en vroeg mijn vrouw, of zij mij wilde volgen, maar haar antwoord was: “Ik zal mij verblijden; als ze je doodslaan, ga ik nog naar de schouwburg”. Verder heb ik alle moeite gedaan om mijn vrouw en kinderen tot mij te krijgen. Maar steeds was weigering haar antwoord. Tot ik mij begaf tot de commissaris van Politie alhier, die mijn vrouw liet ontbieden en mij aanraade, als ik mijn kinderen zag op de straat, ik ze dan gerust mee kon nemen; waar ik als vader ook recht op had. Hij verwees mij naar de kantonrechter en ook deze gaf mij hetzelfde bescheid.”

Met veel belangstelling luisterden de rechters en twee van de heren gingen aan het zoeken in de documenten en lazen. Aan hun gezichten en het “ja” schudden tegen elkaar, zag ik, dat alles wat ik verklaard had, van de onwil van mijn vrouw, waar was. Het was destijds allemaal door de commissaris van politie opgeschreven, en daar had mijn vrouw geen erg in gehad. (“Ik heb een Jood getrouwd en geen Christen, daarom wil ik niet meer met hem leven”. Dat stond zwart op wit geschreven).

Ik sprak verder:

“Heren rechters, zoals ik reeds zei, het werd mij zo ondragelijk gemaakt, dat ik op genoemde datum 's morgens 7 á 8 uur mijn woning moest ontvluchten, Niet zoals in de dagvaarding staat, dat ik 's nachts was weggegaan, zonder mijn vrouw iets te zeggen en dus haar had verlaten. Want 's morgens vóór mijn ontvluchting, hebben wij samen nog een gesprek gehad, waarin ik haar verzocht naar mij toe te komen met de kinderen om de volgende dag elders een huis te huren, waar wij gelukkig konden leven. De 21^e juli werd ik gedoopt, daarna vele malen, heb ik getracht mijn vrouw tot mij te krijgen. En zelfs heb ik haar aangeboden wekelijks geld te sturen. Hier is de brief, dat ze het aanbod afwees.

Nogmaals de commissaris van politie en de kantonrechter weten het, dat hetgeen ik hier getuig waarheid is. Het is ook waar, Edelachtbare Heren, dat ze mijn dochttertje, een kind van 5 jaar oud, naar Leiden in een Israëlitisch weeshuis hebben gedaan, om het mij te onthouden. En ik hoop, dat u nu begrijpen kunt, waarom ik mijn kind, mijn zoontje, naar mij toe heb gehaald. Want, dacht ik, wellicht komt mijn vrouw weer naar mij toe.

Nadat zij alle listen tegen mij gebruikt hebben, om het kind weer uit mijn handen te krijgen en hun dat niet gelukte, hebben ze pogingen in het werk gesteld om het langs deze weg weer te krijgen, door mij als het mogelijk was, mij uit mijn vaderlijk recht te doen zetten. Ze zijn zeer goed ingelicht geworden, want geen woord over de religie staat in de dagvaarding, daar ze wel weten, dat het bij de Nederlandse wet geen reden is, om een onder zijn vaderlijk gezag te ontnemen. Ik hoop, Edelachtbare Heren, dat het recht bevonden zal worden, aan mijn zijde te staan. Tevens roep ik de clementie in van de rechtbank, daar ik zonder mijn kinderen niet leven kan, en dat de uitspraak mag zijn, dat ik niet uit mijn vaderlijk recht gezet zal worden. En indien mijn vrouw het wil, dat ik dan al mijn 4 kinderen tot mij wil nemen, en ook voor mijn vrouw, staat de deur, waar of ik ben, voor haar altijd open; ik hoop, dat het op deze dag mag

geschieden, want ik wil en kan voor hen zorgen, Ik heb gezegd.”

Nadat ik zowat een half uur gesproken had, kreeg mijn broer Izak het woord. Hij begon mij met vele scheldwoorden te overladen, waarnaar ik met belangstelling luisterde. Daarover wil ik hier een enkele even weergeven. Dat ik alle nachten van mijn bed gebleven was en vanzelf had ik mij op plaatsen begeven, waar ik niet mocht komen en meer dergelijke aantijgingen. Mijn andere broer getuigde ook tegen mij, maar niet op de wijze, zoals mijn eerste broeder. Hij sprak van de goede opvoeding mij gegeven en hij vroeg: “Edelachtbare Heren, als u nu eens een zoon bad, die, hetzij Jood of iets anders zou worden, zou u dan met zo’n zoon of broer kunnen leven?” “Dus” zei een rechter met een vraag “mijnheer Van Praag, dat is dan de rede, dat u niet meer met uw broer kunt omgaan?”

“Jawel, Edelachtbare!” was het antwoord.

De rechter antwoordde: “Dank u wel, mijnheer Van Praag”. Dat was een slag op al hun argumenten. Dat werden de rechters ook wel gewaar, dat dat alles de oorzaak was, waarom mijn vrouw en mijn familie mij hebben verstoten. Ook mijn schoonmoeder sprak nog enkele woorden, ten voordele van haar dochter.

Toen de president de zitting wilde sluiten, vroeg zij nogmaals het woord, maar dit werd haar geweigerd. En het besluit was van deze zitting over 8 dagen de uitspraak. Wij verlieten de zaal en de advocaten van mijn vrouw bleven achter. Mijn vrouw zelf was niet aanwezig geweest.

Toen ik thuis kwam, schreef ik een briefkaart aan mijn broers, die zoals ik vernam enkele dagen bij mijn schoonouders logeerden deze korte, naar waarheid geschreven, woorden deed ik ze horen:

Geachte familie!

“Dit schrijven is dienende u even opmerkzaam te maken, dat, zo God voor ons is, wie kan dan tegen ons zijn. God is rechtvaardig, maar de mens is leugenachtig.

Uw broeder Leendert.”⁹(E.v.P.)

Met dit kaartje te schrijven aan hen, liet ik weten, dat zij onwaar zijn geweest en dat God de Heere het recht zal beschikken, gelijk u lezers, in ’t vervolg zult horen, dat ik dat in ruime mate mocht ondervinden.

Ik wachtte de gehele week met enig ongeduld de uitspraak af. Ofschoon ik vast mocht geloven, dat het voor mij goed zou afkopen. Maar u begrijpt, de bestrijder van de zielen zat ook niet stil en benauwde mij tussenbeide, maar op de bodem van mijn hart lag de belofte; dat het vooruitzicht schoon zal zijn. Dus keek ik na die 8 dagen iedere dag uit, of ik bericht kreeg, omtrent de uitspraak. Ik dacht, indien ik geschorst ben, zullen ze mij het toch moeten laten weten. Sturen ze mij geen tijding, dan zijn geen tijdingen, weleens goede tijdingen, maar mijn verlangen naar de uitspraak was zo groot, dat ik niet langer kon wachten, zodat ik naar de rechtzaal ging informeren. En ik kreeg dit bevelschrift mee naar huis:

In Naam der Koningin.

De arrondissements-rechtbank te Rotterdam, eerste kamer, heeft het navolgende vonnis gewezen en uitgesproken.

De arrondissementsrechtbank te Rotterdam, eerste kamer gezien nader het verzoekschrift ingediend door Sch. v. B. (mijn echtgen.) wonende te Amsterdam, wet-

⁹ In het leven noemden ze mij geen Eliäzer, maar Leendert.

telijk gedomicilieerd te Rotterdam, strekkende tot ontzetting van de ouderlijke macht van haar echtgenoot E. Van Praag, wonende te Rotterdam, over hun minderjarige kinderen: Samuël, Jacob, Klara Ezechiël

Gehoord de conclusie van de heer Officier van Justitie, strekkende tot afwijzing van het verzoek.

Gehoord in raadkamer de 19^e september;

Den vader, bloedverwanten en aangehuwden, van de kinderen en de voogdijraad Rotterdam I te Rotterdam;

Overwegend, dat de rechtbank gebleken is, dat er geen termen aanwezig zijn, de gevraagde ontzetting uit te spreken, wijst het gedaan verzoek tot ontzetting van de hand.

De WelEdele Heren der Rechtbank.

Toen ik dat las geachte lezer, u bent er verblijd over niet waar? Zo kunt u mijn grote blijdschap voorstellen op dat ogenblik!

Ik snelde de trappen van het rechtsgebouw af, en sprong op mijn fiets, ging naar de vrienden toe, met de uitroep: “De Heere heeft mijn gebed verhoord! En de preek, de psalm: Dus krijg ik van mijn plicht, o God een klaar bericht, wat is het vooruitzicht schoon, vervuld en al mijn moeite en strijd, ja zelfs mijn vaders huis doen vergeten.”

Tot zover over mijn zoontje geschreven en zult nu verder vernemen, op welke wijze ik ook mijn dochttertje, dat in het weeshuis was, tot mij gekregen heb.

HOOFDSTUK XXV

Op welke moeilijke wijze ik ook mijn dochtertje tot mij kreeg

Indien mijn dochtertje bij mijn vrouw thuis was geweest, ik zou geen poging in het werk gesteld hebben, om haar tot mij te krijgen, dan zou ik nog wat gewacht hebben. Maar nu zij in een weeshuis was, had ik mij stellig voorgenomen om haar bij mij te nemen en te honden. Hoe kon een moeder het over haar hart verkrijgen, om zoiets te doen? Daar dan mijn vrouw zoiets kon doen dan zou ik alle pogingen in het werk stellen, om haar bij mij te krijgen. Al zou ik dan met het kind voorgoed de stad Rotterdam moeten verlaten, wegens de moeilijkheden, die mij dan te wachten stonden. Ze hadden echter liever, dat het kind in een weeshuis was, dan bij mij, haar vader opgevoed te worden.

En nu zou ik alle strijd en moeite, die er komen zouden, geduldig moeten dragen, om het zieleheil van het kind. En vooral, zoals op alle Joodse scholen, de onderwijzers tegen de leer van het evangelie gekant zijn, zo is het ook vanzelf in de Joodse weeshuizen. Mijn enigst meisje in een weeshuis, daar kwam mijn vaderhart tegen op. Het was mij, alsof mij werd toegeroepen: “Gij zult het uw kinderen inscherpen, als gij opstaat, als gij nederligt en als gij op de weg gaat.” Dat moedigde mij aan.

Het was kort daarop, dat er op een avond een bidstond gehouden werd, voor de zending onder de Joden. De spreker was: wijlen **Ds. E. Kropveld** (een christen geworden Jood), emeritus-predikant). Hij vroeg mij hoe het ging. Ik vertelde hem het één en ander over mijn dochtertje en ook de uitspraak van het gerechtshof. Hij raadde mij aan de Officier van Justitie te raadplegen, om hem mee te delen, al hetgeen mij bezwaarde.

Veertien dagen later begaf ik mij dus naar genoemde officier. Toen ik hem sprak vroeg ik hem raad hoe in deze te handelen. Ik zei hem, dat ik niet langer mijn kind in een weeshuis wilde hebben, terwijl vader en moeder nog leefden. En vanzelf liet ik hem het bevel van afwijzing van de schorsing zien.

“Wel,” antwoordde hij “U gaat naar het weeshuis te Leiden en u verzoekt aan het bureau om een agent van politie, die met u meegaat; en u vraagt om uw kind direct mee te krijgen. U zegt tegen de commissaris, dat ik u stuur.”

Ik begaf mij naar Leiden en ging aldaar naar de commissaris, maar deze was juist niet aanwezig. Ik vertelde daarom de toedracht van de zaak aan een inspecteur van politie en deelde hem mee, dat de Officier van Justitie mij opdroeg om naar Leiden te gaan en hier om hulp te vragen. De inspecteur zei: “U gaat naar het weeshuis en u zegt in onze naam, dat zij het kind moeten afgeven. Indien zij het niet willen geven, dan zullen wij n een politieagent meegeven.”

Ik ging hierop naar het weeshuis toe. Toen ik binnen in het portaal werd gelaten, vroeg ik, of ik eens Klara Van Praag mocht zien. De vader van het weeshuis, was een bejaarde man en klein van gestalte, die ook voorkwam. En hij vroeg mij, wie ik was. Ik antwoordde: “familie van het kind, ja heel ver in de familie.” Want ik dacht, als ik zou zeggen: haar vader, dan zou ik ze wellicht niet te zien krijgen. De weesvader, liet er direct op volgen: “Er staat in de reglementen, als familie de kinderen spreken of zien willen, dan moet er enige dagen vooraf gewaarschuwd worden.” Ik vroeg hem: “als dan eens een vader of moeder of voogd kwam, moeten die dan ook vooraf waarschuwen?” “Nee, dan niet!” antwoordde hij, “die hebben dat nu zo direct niet nodig,” zei hij kalm. “Dan kunt u mij het kind wel even laten zien, want ik ben haar vader,” zei ik.

“O, nee! Dat mag volstrekt niet, dat is mij gelast geworden.”

Ik antwoordde hem: “Ben ik dan een bijzondere vader, dat dit mij geweigerd wordt?”

Toen begon hij te spreken, en ik begreep direct, dat hij met alles op de hoogte gebracht was. Hij scheen mij niet te vertrouwen, zoals ik zag. Daarom zei ik hem, dat hij gerust de deuren kon grendelen, en dat ik het kind er niet uit “slepen” zou, maar dat ik mijn kind even wenste te zien.

Hij antwoordde mij: “Ik doe het niet.”

Ik werd even zenuwachtig, waardoor ik wat harder tegen hem optrad en zei hem: “Doe u het niet! Dan: laat ik het kind straks door de politie er uit halen,” en ik vroeg hem, of hij dan geen vaderhart heeft en kent. “Al ben ik Christen” zei ik, “mag u zich niet het recht aanmatigen, om als een vader komt om zijn kind te zien, het hem te weigeren, alsof ik een misdadiger ben. Terwijl u zelf zegt, dat vader of moeder daartoe het recht hebben hun kinderen te zien, als ze dat willen.”

Toen begon hij anders te praten en zei: “Ja, maar dat kan ik niet helpen, het is mij zo opgedragen. En ik mag in deze mij niet te buiten gaan.” Ik billijkte dat wel enigszins, maar wilde toch niet weggaan, alvorens ik mijn kind gezien had; en ik de boodschap van de inspecteur had overgebracht.

Ik wilde eerst het kind zien, zodat hij niet kon zeggen, als ik eenmaal het kind gezien zou hebben: “Het kind is niet hier.”

Ik kwam nog met deze oude vader in gesprek over het één en ander wat de leer van de zaligheid betrof. Toen ik een poosje met hem gesproken had, kwam de moeder van het weeshuis in de verte, roepende: “Nu, indien u het kind wilt zien, dan maar een paar minuten.” Daar was ik al lang mee tevreden. Ze wilde zeker een einde aan het gesprek maken, dat wij beide hadden.

Een ogenblik wachtte ik, toen bracht deze vrouw mijn kind naar mij toe. En wat zag ik? Zij had weeshuiskleertjes aan, haar krullen geheel afgeknipt, Ik schrok, en zei met tranen bewogen: “Is dat nu geoorloofd, terwijl vader en moeder nog leeft een kind in een gesticht te doen?” Ik omhelsde mijn kind en met hun beide kwamen ze tussen mij en het kind in staan, alsof het in een gevangenis was. Ik vroeg haar: “Wel, Klara, wil je mee naar broertje gaan?”

“O ja, pa!” riep ze verblijd uit. Doch opeens werd mij verzocht te vertrekken. “Dat is goed” zei ik. Terwijl te vrouw het kind naar een andere kamer bracht, als ik het brengen mag noemen, want ze duwde het kind voor zich uit. Toen ik dat zag, was het alsof de grond onder mijn voeten wegzonk; en toen zei ik: “Nu, ik zal het u maar zeggen. In naam van de inspecteur van politie, moet u direct mijn kind afgeven.”

“Daar ben ik geen baas over!” riep hij uit. “Als u dat wilt, gaat u dan naar de regent van het weeshuis en deel het hem mee.” Hij gaf mij het adres en ik ging er heen. Daar gekomen vroeg ik de regent of ik mijn kind mee kon nemen.

“Nee,” antwoordde hij “ik kan alleen niet handelen, maar komt u over 14 dagen terug, dan kunt u het kind meekrijgen, als ik het de andere regenten geschreven heb.” Daarop antwoordde ik hem: “Dan zal wellicht in die tussentijd mijn kind weer naar mijn vrouw gezonden worden. Ik moet u zeggen, in naam van de Officier van Justitie van Rotterdam, dat ik niet behoef weg te gaan, zonder het kind.” Hij gaf mij zo stellig de verzekering, dat, als ik dan over 14 dagen terug kwam, ik het kind kon meenemen. Hij sprak het zo stellig uit, dat ik het even vertrouwde en ik vertrok zonder meer.

Toen ik weer op de straat liep kreeg ik een zeker wantrouwend gevoel over mij. En ik begaf mij naar het bureau van politie, daar vertelde ik mijn ervaring van het weeshuis en van de regent. En ik zei: “Als ik nu wegga zonder het kind, dan zullen ze het naar mijn vrouw brengen, daarom wil ik het nu nog meenemen.” Ik kreeg een hoofdagent

mee, en we gingen naar de voornoemde regent terug. En als wij aan zijn huis kwamen, was mijnheer niet thuis, Eén van zijn huisgenoten zei: Mijnheer is om 6 uur weer thuis.”

Het was nog voor de middag, toen ik daar was, dus had ik de gehele dag in Leiden moeten blijven tot 's avonds 6 uur toe. We spraken dus af om op dat uur weer naar die regent toe te gaan. Het was 's avonds half 6 toen ik naar het bureau van Politie ging. Ik moest een ogenblik wachten en toen werd ik geroepen. Daar kreeg ik iets te horen, dat mij zeer schokte. Want wat ik vreesde is mij overkomen, namelijk dit werd mij gezegd: “Mijnheer Van Praag, in naam van de regent van het weeshuis, werd ons getelefoneerd, indien u uw kind hebben wil, moet u maar naar Amsterdam gaan, want zij hebben het naar haar moeder gebracht.”

Dit was een grote teleurstelling voor mij. Daar stond ik nu weer, wat nu te doen. Ik ging naar de regent en ik vroeg hem, of alle heren regenten zo eerlijk waren als hij, dan was het niet anders dan een “liegcollege.” Het antwoord was: “Ik heb niets met je te maken!” Zo ging ik dan weer teleurgesteld naar Rotterdam zonder resultaat.

Den volgende dag ging ik naar de Officier van Justitie en vertelde hem mijn ervaringen in Leiden. Hij vroeg mij of ik nogal tijd over had en of mijn werk het toeliet. Ik antwoordde: “Als het gaat over mijn kinderen, dan kan ik wel een maand lang zonder werk blijven.” “Nu, dan gaat u a.s. vrijdag naar Amsterdam. Ik zal de procureur-genraal schrijven voor u en zal hem alles meedelen, en die zal de zaak wel in orde brengen.” Ik volgde zijn raad op. Toen ik bij voornoemde procureur te Amsterdam kwam, zei hij mij; dat hij het de commissaris van politie, van de wijk, waar mijn vrouw woonde in handen had gegeven. Ik begaf mij naar het bureau van politie en de commissaris, H. Koster, deelde mij mee, dat hij mijn vrouw hier had ontboden, met mijn dochtertje Klara. “Maar” zei hij “u was er nog niet en kon haar niet hier houden. Maar uw vrouw gaat a.s. maandag naar Rotterdam met het kind, om op de 13^e voor de verzoeningsraad te verschijnen en dan zal ik de politie van Rotterdam inlichten, dat zij u zullen helpen, om het kind in uw bezit te krijgen.” Ik stelde mij hiermee tevreden, Die zaterdag en zondag bleef ik in Amsterdam bij vrienden. Maar op maandagmorgen ging ik weer naar de commissaris en ik verzocht hem beleefd, of hij nog eens mijn vrouw en kind wilde laten ontbieden, daar ik in Rotterdam al zoveel moeite en last met mijn ander kind gehad had.

“Mijnheer” zei ik, “U begrijpt zeker wel, dat het niet zo gemakkelijk gaat, om het kind uit hun handen te krijgen, en om het aan een gedoopte vader te geven. Dat bewees ook hun handelwijs in Leiden. De onaangenaamheden, moeite en last, die ik dan weer in Rotterdam zou hebben, dat zou ik op 't laatst niet kunnen dragen.”

Hij zei: “Mijnheer Van Praag, laat u mij eens dat stuk zien van uw vaderlijk recht.” Hij las het en toen belde hij even. Er kwam een agent in burgerkleding binnen. Hij zei tegen hem: “Ga eens juffrouw Van Praag roepen en dat zij het kind Klara meebrengt.” Ik zat in de wachtkamer door de ruiten te kijken. En na een half uur wachten, zag ik mijn vrouw en mijn dochtertje met mijn oudste zoontje bij zich, het politiebureau naderen. Zij wist niet, dat ik er ook was.

Zij werd het eerst binnengelaten bij de commissaris. Daarna werd ik binnengeroepen, en nadat ik mijn kinderen had omhelsd, zei de commissaris: “Juffrouw Van Praag, uw man komt het kind halen.”

“Wie zegt dat?” vroeg ze brutaal weg. “Maar ik geef het niet af!” zei ze. “U weet toch zeker wel tegen wie u spreekt, juffrouw Van Praag?” “Jazeker mijnheer,” antwoordde ze, “Maar heb ik dan geen recht als moeder op mijn kinderen?” vroeg ze. “Waarom” zei de commissaris “hebt u dan uw kind in een weeshuis gedaan? Buitendien, er is mij

opgedragen deze boodschap u te doen en nu moet u gehoorzamen.”

Ik vroeg Klara: “Ga je mee met mij?”

“Ja pa!” riep het kind.

“Ik loop hem overal achterop”, zei zij.

“Ja, maar dan zullen wij genoodzaakt worden u even hier te houden,” zei de commissaris, “hoewel wij dat niet gaarne doen. Buitendien,” ging de commissaris voort, “dan is uw kind beter bij uw man, dan in een weeshuis. Waarom gaat u niet weer met uw man mee?” raadde hij haar aan “dan hebt u al uw kinderen in uw bezit.”

Ik zag dezen edele man de tranen in de ogen komen; en, mijn oudste zoontje weende om zijn zusje, want hij vond het zo erg, dat zijn kleine zusje nu weg moest.

Ik zei tegen mijn zoontje: “Als je groot en ouder bent geworden, dan kom je toch wel weer bij mij?” (Dat is ook later gebeurd, toen ik weer hertrouwd was).

De commissaris wenkte, dat ik met het kind moest vertrekken.

Op straat gekomen volgde mijn vrouw mij. Toen ze dan een heel eind meeliep, vroeg ik haar: “waarom ga je nu niet naar huis toe, want het zal je niets baten, daar ik het kind eenmaal heb. Het is je eigen schuld, om een kind, dat vader en moeder heeft in een weeshuis te doen.”

“Dat kwam,” vertelde ze mij, “ik moest naar het ziekenhuis voor mijn ogen en daarom deed ik het zolang in het weeshuis”

Ik zei: “Het was maar 14 dagen, dat je in het ziekenhuis lag, en in Leiden vernam ik dat het kind al ruim 3 maanden in het weeshuis was. Je moeder zei op de terechtzitting, het kind is goed verzorgd, alsof het bij mij niet goed verzorgd had geweest. Waarom heb je het dan niet bij de familie in huis gedaan?”

Ze begon ineens hardop te schreeuwen tegen mij, zodat de voorbijgangers staan bleven. Ik waarschuwde haar zeer kalm en ik verzekerde haar, dat als er oploop van mensen komen zou, de politie er een eind aan zou maken.

“O, dat weet ik wel” zei ze, “want ik weet wel, dat er een agent in burgerkleding achter ons aanloopt.”

Ik keek achterom, en ik zag dienzelfde agent, die mijn vrouw moest roepen, dat ze met het kind naar het politiebureau moest komen. De commissaris had gezegd, dat hij mij op een afstand moest begeleiden, om alle onaangenaamheden te voorkomen.

Wij liepen steeds verder en mijn vrouw steeds tierende tegen mij. Ik vermaande haar, dat zij zich kalm moest gedragen. Maar ik kon niet van haar afkomen, voor en aleeer zij het kind weer had.

Wij kwamen tezamen in de Gerard Doustraat, waar ik ook vrienden had wonen, ook een Joods gezin waarvan de vrouw gedoopt was en enkele kinderen, de familie Werkendam. De man was een zeer nette Israëliet, maar moest van de Christelijke religie niets hebben. Ik belde aan en vroeg om mijn rijwiel; die ik daar had laten staan. Zij brachten hem beneden en ik zette daar mijn dochttertje op, om dan maar zo vlug mogelijk weg te rijden. Ik had waarlijk met mijn vrouw te doen, want zij was toch ook moeder. Maar ik moest om 's Heeren wil zo handelen. Toen ik weg wilde rijden, hield ze mij vast, dus kon ik niet weggkomen. Die agent die naderbij kwam en haar aanraadde geen opstootjes te maken, gaf ze nog brutale antwoorden. “Het is mijn kind en niet het uwe!” snauwde ze hem toe. Toen sprong ik op het rijwiel en reed zo hard ik kon weg, en zo hard ik reed, zo hard liep zij al schreeuwende en gillende mij achterop. De agent bleef vanzelf wat achter en daar ik nogal hard reed, kwam ik hen een heel eind voor, maar mijn vrouw liep wat ze lopen kon, zodat ze mij zo wat, inhaalde. Ik kon wel hard rijden, maar ik had een kind er op zitten en het was nogal

een zeer drukke straat, dus moest ik voorzichtig rijden.

Op het Ferdinand Bolplein gekomen, bleven de mensen staan, zowel mannen als vrouwen kwamen als razende op mij af stormen. De mensen dachten, dat ik een vreemd kind ontvoerde. Opeens voelde ik een paar stevige vuistslagen in mijn nek met de woorden: "Geef je dat kind hier?" Een ander hield mijn armen vast, zodat het mij onmogelijk was, mijn kind omkneld te houden. Een ander nam het kind van de fiets en gaf het mijn vrouw over. Terwijl "het kinderdief" in mijn oren klonk. Een agent in uniform, die erbij kwam, wist niet wat er gaande was, die greep mij in mijn kraag, zodat ik dacht te stikken en niets meer kon zeggen, De menigte schreeuwde mij vele beschuldigingen toe o.a. "Hij wil dat kind op de fiets ontvoeren!" en dergelijke uitroepen meer. De agent in uniform liet mij iets los, zodat ik anders niets kon zeggen: "het is mijn eigen kind!" Mijn vrouw wekte veel medelijden voor haarzelf op, Toen mijn kind hangende over het rijwiel met haar beentjes, en in de armen van mijn vrouw lag, nam er een het kind van het rijwiel af, en gelijk gezegd, die gaf het mijn vrouw over.

Ik zuchtte tot de Heere en keek gelijk uit of die voornoemde agent in burger nog niet aankwam. Het ging alles zeer snel in werking; echter daar kwam hij door de menigte heen en riep met forse stem: "Laat die man los!" Hij zei tegen die agent in uniform: "Ik ben politie! Het is zijn eigen kind!" Daarop vroeg die agent een bewijs of hij politie was. Het politiebureau van het Jonas Daniël Muiderplein en de Ferdinand Bolstraat liggen een heel eind van elkaar verwijderd, zodat alle agenten elkaar niet konden.

Hij liet de agent zijn penning zien, en beval hem ruimte te maken. Toen was ik uit mijn benarde positie verlost. Hij nam het kind weer van mijn vrouw af en zij liet het afnemen. Ik kon dus weer verder gaan met mijn kind. Mijn rijwiel was totaal onbruikbaar geworden, mijn stuur geheel verwrongen. Die agent zei mij: "Geef mij maar uw rijwiel, en u het kind." Een persoon bood mij hulp aan, om mij naar 't station te brengen. Ik nam het aanbod aan. De agent in uniform hield mijn vrouw tegen en de agent in burger volgde mij direct en brachten mij samen naar de trein. Aan het station gekomen, vernamen wij, dat we een poosje wachten moesten, voordat er weer een trein naar Rotterdam vertrok.

Er had een politieagent post aan het station en daar gingen wij naar toe. De agent in burger vertelde hem het één en ander en vroeg hem: "Hoelang moet u hier posten?"

"Nog 2 uur," antwoordde die agent. "Nu," zei hij "dan draag ik deze man met het kind aan uw bescherming op, want ik moet naar het bureau terug. En mocht er door familieleden opstootjes komen, treed dan maar desnoods flink op."

Toen deze agent in burger weg ging, kreeg ik een gesprek met deze agent. Hoewel ik een gevoel had, door de slagen van zo-even, alsof ik flink door elkaar was geschud, en door vermoeden, haast niet kon spreken. Daarom zei ik: "En dat alles om Christus wil moet ik dat lijden."

"Ja," antwoordde hij, "die Godzalig willen leven, zullen vervolgd worden."

"Toen ik deze woorden hoorde, kwam ik weer enigszins tot mijzelf en ik zei tegen hem: "Uw spraak maakt u openbaar."

Hij antwoordde mij: "Ja vriend, daar heb ik ook kennis aan." En hij vertelde mij het één en ander van zijn ervaringen. Toen hij met mij het station binnenging, zei hij tegen mij: "nu sta ik niet alleen op post voor mijn arbeid, maar nu mag ik in Christus hand, het middel zijn, om u te beschermen; wees u maar niet verder beangst," zei hij, want Die met ons is, is meerder, dan die tegen ons zijn."

De tijd naderde van vertrek, noch mijn vrouw, noch één van mijn familie zag ik meer,

wellicht niet vermoedende, dat ik al zo gauw vertrok. Wij namen van elkaar afscheid. En met tranen bewogen zei hij: “Als ik in Rotterdam kom, hoop ik u op te komen zoeken.”

's Middags om 3 uur waren wij te Rotterdam. Er was een boodschap voor mij thuis, dat ik om 4 uur op het bureau van politie moest komen. De boodschap was, dat mijn vrouw de volgende dag met mijn dochttertje naar Rotterdam zou komen, “want,” zo zeiden zij mij daar, “wij hebben bericht van de commissaris uit Amsterdam ontvangen, om u te helpen, uw kind tot u te krijgen.” Ik antwoordde, dat het niet meer nodig was, want dat ik het kind al bij mij had. Hij zei: “Dan zullen wij deze nacht, om alle onaangenaamheden te voorkomen, bij u aan huis laten posten.” Waarover ik zeer verblijd was en hem daar zeer dankbaar voor was.

Enkele maanden geleden overwogen mijn vrienden en ik of het raadzaam zou zijn, daar mijn vrouw echtscheiding aangevraagd had tussen tafel en bed, dat ik ook echtscheiding aan zou vragen met het oog op de toewijzing van onze kinderen. Daarvoor moesten wij samen de volgende dag, 13 oktober 's middags 2 uur verschijnen voor de verzoenraad volgens art. 817 van het wetboek van burgerlijke rechtsvordering, om zo mogelijk een verzoening teweeg te brengen.

We waren de volgende dag dus beiden aanwezig, De rechter zei: “Er zal zeker tussen u beiden geen verzoening tot stand komen, daar u aan het procederen bent.”

“Edelachtbare heer,” antwoordde ik, “ik heb nooit anders gewild, dan met mijn vrouw te verzoenen, maar zij weigerde altijd beslist.”

Toen zei mijn vrouw, mij in de rede vallend: “ik kom niet om hem, maar om mijn kinderen. Ja mijnheer, daar heeft hij gisteren mijn dochttertje door een list van mij weg laten halen, door de commissaris van politie te Amsterdam.

De commissaris liet mij roepen en ik moest het kind meebrengen en toen aan hem (wijzende op mij) afgeven.”

De rechter vroeg haar: “hebt u nog 2 kinderen?” “Jawel,” antwoordde zij.

“Nu, Juffrouw Van Praag, nu mag u hangende het geding niet de kinderen, die bij uw man zijn op welke wijze ook ontnemen, en ook uw man mag ook niet de kinderen, die bij u zijn op welke wijze ook, u ontnemen.”

Dat ik daar zeer verblijd over ben geweest, kan de geachte lezer wel begrijpen. Toen de rechter dat had uitgesproken, riep ze: “Ik moet ze alle vier hebben! Als ik ze op straat zie, neem ik ze weg!”

De rechter zei haar: “Daar maakt u het veel erger mee, juffrouw Van Praag!”

Ze zag, dat er niets meer aan te doen viel en zo verlieten wij het gerechtsgebouw.

Mijn vrouw ging haars weegs en ik de mijne, zonder meer door haar lastig te zijn gevallen; en zo kreeg ik dan na verloop van ongeveer 2 jaar strijd enige rust en verademing. Ik herhaal, mijn vrouw zag dat er niets aan te doen viel en door genade mocht ik temeer inzien, dat Hij, Die getrouw is, wat Hij belooft, ook doet. Want wat Hij zegt, doet Hij en wat Hij spreekt, maakt Hij bestendig. Zal Hij het zeggen en niet doen, en spreken en niet bestendig maken? Dat heb ik geliefde lezers, in ruime mate mogen ondervinden. Laat in de strijd van uw leven, wie u ook bent, uw ogen op de Heere Sebaoth gevestigd zijn, en u zult ondervinden, dat de uitkomst nooit zal falen.

*“Want hier scheen ons het water te overstromen,
Daar werden wij bedreigd door vuur,
Maar Hij deed ons 't gevaar ontkomen,
verkwikkend ons ter goeder uur.”*

Het zal waar en zeker zijn, alles in en om Christus' wil.

De zondagochtend, dat het God de Heere liefde, mij zo krachtdadig te overtuigen, als Hij mij het geloof schonk, dat ik mijn zoontje tot mij zou krijgen en dat ik het proces zou winnen, dat zal niet licht uit mijn geheugen uitgewist worden. Ik hoop, dat de lezer, mijn schrijven met aandacht en in biddend opzien tot de Heere gevolgd heeft, en een vrucht voor mijn lezer moge zijn, dat die op God vertrouwt nooit beschaamd zal uitkomen. Neem u uit dit schrijven een voorbeeld, dan zal mijn moeite ruimschoots beloond zijn.

HOOFDSTUK XXVI

Voor de 2^e maal voor de rechter

Mijn dochtertje vroeg steeds naar haar broertje, die in Leeuwarden was, ik nam mij dus voor, als ik weer naar Friesland moest, ik haar dan mee zou nemen, om ze zo bij elkaar te doen zijn. Ik sprak hierover met de familie Moot in de Burgemeester de Roostraat te Rotterdam en vroeg hun of het hun gelegen kwam, om mijn twee kinderen in huis te nemen, waarvoor ik dan vanzelf wekelijks de kosten zou vergoeden. Dan zou ik voor een poosje mijn dochtertje meenemen naar Friesland en daar nu de kinderen veilig op straat konden komen, om ze dan beiden naar hier mee te nemen en ze dan te Rotterdam op de Christelijke school te doen. De familie M. konden mij nog geen besluit hierover geven.

Ik vertrok dus met het kind naar Leeuwarden, maar vooraf schreef ik de familie Kalsbeek, dat ik met mijn dochtertje naar hun toekwam. Hierin verzocht ik hen of ze ons met mijn zoontje van de trein kwamen afhalen.

Dus zo gebeurde het. Toen de trein het station Leeuwarden binnenreed, zag ik mijn ventje staan met zijn nieuwsgierige oogjes naar ons gericht en vooral naar zijn zusje. Geachte lezers, beschrijven kan ik het niet, hoe de ontmoeting was tussen die beide kinderen, maar het was waarlijk hartroerend. Ze omhelsden elkaar, ze konden elkaar dit ogenblik niet loslaten, alsof het grote mensen waren. U begrijpt, ze hadden elkaar veel, heel veel te vertellen; de één van Friesland, de andere van het weeshuis enz. enz. Ik vroeg aan de familie K. of ze tijdelijk met hun beide hier in huis konden blijven. Het was wel wat druk voor de vrouw. Ze hadden zelf immers ook al twee grote jongens. Man en vrouw en mijn twee kinderen erbij en ik ook persoonlijk heel dikwijls, dit was wel wat bezwaarlijk. “Maar voor een tijd zal het best gaan,” zei mevrouw K., waardoor ik ook weer geholpen en blij mee was.

Toen we er enige weken waren, kreeg ik bericht van de familie M. uit Rotterdam, dat de familie overeen gekomen was, om ons drieën in huis te nemen. Ik had het wel aan de familie Faassen kunnen verzoeken, maar gezien hun hoge leeftijd, wilde ik hen niet bezwaren. Ik deelde het de familie K. mee, dat ik met de kinderen naar Rotterdam zou gaan, waar zij waarlijk veel spijt van hadden. De behandeling, die mijn kinderen bij hen hadden, was, alsof het hun eigen kinderen waren, het was in één woord gezegd, voortreffelijk geweest.

De liefde, die de band van de volmaaktheid is, hebben wij ruimschoots ondervonden, “Draagt elkanders lasten en vervult alzo de wet van Christus!”

Kort daarop vertrok ik met de kinderen naar Rotterdam, daarna kwam ik nog vele malen voor mijn arbeid naar Leeuwarden, waar ik dan bij voornoemde familie logeerde. Toen ik een poos in Rotterdam was geweest, vernam ik, dat de familie Kalsbeek naar Amerika was vertrokken, waar ik veel van had. Hun portretten heb ik als aandenken gekregen. Eén van hun zoons, die in ons leger onder-officier was, is toentertijd in Amerika overleden. Later vernam ik, dat mijn vriend Kalsbeek ook overleden was en verder weet ik niets meer van deze familie af. Ik hoop, dat ik na de oorlog nog iets van hen mag vernemen, daar ik hoop om hun dochter, die niet bij hen in huis was en ook in Leeuwarden woonde, nog eens te ontmoeten.

Het was thans ongeveer 4 jaar, dat ik mijn kinderen weer bij mij had. Klara was 9 jaar en mijn jongen 11 jaar oud. Hun opvoeding was bijzonder. Als ik zeg bijzonder, dan is het daarom, dat ik toch altijd de opvoeding van de kinderen, aan anderen moest overlaten.

Mijn dochtertje werd ook in die tussentijd bij Ds. Landwehr gedoopt.

De echtscheiding van tafel en bed was reeds lang uitgesproken, De kinderen bleven bij mij, zoals de lezer weet, en dat ook uitgesproken was bij bovengenoemde scheiding, Totdat het huwelijk van ons geheel ontbonden werd, door echtscheiding, waarvan ik niet veel wil schrijven, omdat het van ondergeschikt belang is. Wel mag de lezer uit belangstelling mij vragen, hoe of het kwam dat mijn huwelijk geheel ontbonden werd door echtscheiding.

Ik zou het liever hier niet neergeschreven hebben, als het niet gold, dat wij te allen tijde voor de Heere, maar ook voor de mensen verantwoording moeten kunnen doen. De lezer kan zich nog wel herinneren, een uitspraak van mijn broer: “Al weet ik zo, dat Jezus de Messias is, dan nog wil ik Hem niet.” Mijn nicht sprak eens uit, zoals u weet; “Ik ga liever met een ongedoopte Jood naar de hel, dan met een gedoopte Jood naar de hemel.” En zo sprak mijn vrouw deze woorden uit: “Ik leef liever met een Jood ongetrouwd, dan met een gedoopte Jood getrouwd.” En dat heeft ze met de daad bewezen. Dus geachte lezer, dat is dan ook de oorzaak geweest, dat ik uitzag naar iemand, die voor mij een hand en een voet mocht zijn, En alzo had ik deze 4 jaar tijd, kennis gekregen aan mijn tegenwoordige vrouw, en uit dit ons huwelijk werden 13 kinderen geboren: Tien jongens en 3 meisjes. Aangaande het geestelijk leven heb ik ook zeer vele broeders en zusters weer gekregen en de belofte het eeuwige leven, welke in Christus Jezus ja en in Hem, Amen is. Ook heb ik, volgens mededelingen aan mij gedaan uit de mond van hun zelf, die de genade deelachtig zijn geworden, vernomen, dat ik als slijk aan Zijn vingeren voor hun het middel geweest ben. Nu is het voor mij niet alleen Christus Jezus deelachtig geworden te zijn, maar ik mocht ook al Zijn weldaden aannemen, door een oprecht geschonken geloof. Zo zijn vele beloften vervuld en de heerlijkste belofte, die nog staat vervuld te worden is, het eeuwige leven. Om eenmaal in die grazige weide van de ruste Zijn eeuwige gemeenschap te genieten en het lied van het Lam mee te zingen: Dat Hij ons Gode gekocht heeft met Zijn bloed. Die gedachte te mogen hebben om nooit meer behoeven te zondigen en dat alle tranen van de ogen afgewist zullen worden, dat is mijn hoop, waarin ik nooit beschaamd zal worden.

Dus terzake, mijn vrouw wilde van mij scheiden, Ik had dit zekerlijk nooit toegestaan, als ze geen kennis had gekregen aan een andere Joodse man. Het ging bij haar niet, en dat mag ik hier eerlijk neerschrijven, uit een onzedelijk standpunt, maar gelijk mijn lezer weet, uit vijandschap. Zo werd dan op grond daarvan ons huwelijk ontbonden, waarbij ik niet tegenwoordig ben geweest. Ik kreeg hierover dus bericht thuis. En ook, dat er binnenkort wettelijke uitspraak zal gedaan worden, aan wie de kinderen zullen worden toegewezen.

Maar inmiddels, zoals ik reeds schreef had ik kennis aan mijn tegenwoordige vrouw, en na verloop van tijd huurde ik een woning, waar mijn kinderen en mijn aanstaande vrouw gingen wonen, daar ik veel op reis was, alsmede was het de beste oplossing om mijn kinderen door haar te laten verzorgen. Spoedig zou ons voorgenomen huwelijk voltrokken worden.

Ik durf niet te zeggen, dat het in de gunst van God was, daar ik mijn kruis, wat mij was opgelegd te spoedig aflegde en niet op 's Heeren tijd wachtte. Zover als een mens in Adam gevallen, en door Gods genade verlicht, zich leert schuldig kennen, ben ik schuldenaar geworden. Een mens denkt gauw, dat een huwelijk uit God en in Zijn gunst is. Dat was ook hier het geval en dat was ook mijn zonde, dat ik niet lijdzaam heb gewacht, maar nochtans ook dit heeft de Heere uit vrije genade mij vergeven. Ofschoon ik mij als een onwaardige gevoel, die niet waard is uw vriend of broeder

genaamd te worden.

U zult wel vragen, waarom dit hier neergeschreven. Welnu, ik wil voor mijn geweten en voor het aangezicht van God eerlijk zijn en voor Hem ligt het toch alles open en bloot. En nu werd ik er in mijn ziel toe gedrongen, om hen die in een dergelijke toestand verkeren of komen te verkeren in het leven geduld te hebben en op de Heere te wachten, dan zullen ze niet beschaamd uitkomen. En nochtans mocht ik ondervinden wat de Psalmdichter zong in psalm 32:

*“’k Bekend’ o HEER’, aan U oprecht mijn zonden;
’k Verborg geen kwaad, dat in mij werd gevonden;
Maar ik beleed, na ernstig overleg,
Mijn boze daân; Gij neemt die gunstig weg.”*

en in vers 1:

*“Welzalig hij, wiens zonden zijn vergeven;
Die van de straf voor eeuwig is ontheven;
Wiens wanbedrijf, waardoor hij was bevlekt,
Voor ’t heilig oog des Heeren is bedekt.” enz.*

Maar laat ons met onze mededeling verder gaan.

Kort daarop moesten wij voor de rechter verschijnen voor de toewijzing van de kinderen. Weer waren al mijn familieleden aanwezig, waaronder ook mijn vrouw. Dezelfde beschuldigingen als voorheen spraken zij uit, en het geval wilde, dat al mijn 4 kinderen de moeder werden toegewezen. Zij konden immers beter bij de moeder wezen sprak hun advocaat, dan altijd bij vreemden. Er ging in het kamp van de familie een “hoera” op. Mijn vrouw vroeg wanneer of zij dan de kinderen kon halen, de rechter antwoordde: “Uw man kan nog in hoger beroep gaan.” Toen werd mij een advocaat, de heer v. K. uit de Haag toegewezen. Daar heb ik alles aan medegedeeld, zoals de zaken tot op heden toe stonden. Wat mij persoonlijk aangaat, ik wist, dat God de Heere een waarmaker van zijn woord is, en dat zou niet falen, gelijk wij verder zullen vernemen.

De straat in Amsterdam, waar de vrouw woonde, werd feestelijk versierd; ofschoon zij de huid verkochten voordat de beer geschoten werd; zij “kraaiden te vroeg victorie.”

We gingen drie weken, voor ik voor de rechter verscheen, in ondertrouw en acht dagen voor de toewijzing van de kinderen, werd ons huwelijk voltrokken.

De dag naderde van hoger beroep. Mijn Joodse familie beriepen zich daarop, dat ik met een vrouw leefde, dat was voor hun mening een overwinning. Toen de rechter mij vroeg of dat waar was, antwoordde ik: “Edelachtbare, ik ben hertrouwd,” en reikte hem het trouwboekje over. Hij keek het na en teruggevende zei hij: “Dank u, mijnheer Van Praag.” Mijn advocaat sprak ’t laatste en na het één en ander besproken te hebben, beriep hij zich, dat het voor de opvoeding van de kinderen veel beter was bij de vader te zijn en ook wat de ontwikkeling van de vader betreft op een hoger peil stond, als dat van de moeder.

Acht dagen later kreeg ik bericht, dat Jacob en Klara mij bleven toegewezen en de twee andere kinderen aan de moeder blijvend werden toegewezen.

Het verdere leven van mijn gewezen vrouw en kinderen had een tragisch einde. De vrouw is vreselijk genoeg in 1943 naar Westerbork en daar vandaan naar Polen weggevoerd, waarvan zij niet meer teruggekeerd is, ook haar man.

Zij was weer hertrouwd met een Joodse man, uit welks huwelijk twee kinderen werden geboren, beiden doofstom. En eigenaardig, geachte lezers, met doofstomme Christenmannen getrouwd en door de gemengde huwelijken zijn ze niet weggevoerd; dus nog in leven.

Mijn jongste zoon, waarover ik in het begin van mijn beschrijving mededeelde, die wij bij ons thuis verborgen hielden met zijn vrouw en zoon van 15 jaar, zijn gevangen genomen, na een jaar bij ons ondergedoken geweest te zijn. Door een laaghartige zijn ze verraden, die zelf nu ook verraden is geworden.

Mijn oudste zoon weten we niet wat van hem is geworden.

Mijn lieve dochter Klara is door een ongeluk in Antwerpen, waar zij woonde, 2 jaar voor de oorlog uitbrak, om het leven gekomen. Haar zoon een jongen van thans 17 jaar is hij mij gedurende de laatste 2 jaar ondergedoken geweest, daar hij na in Engeland geweest te zijn, nu op weg is naar Indië. Terwijl hij vroeger enkele jaren bij ons in huis geweest is en wij hem het Christelijk onderwijs lieten geven, waarvan wij enige vruchten mogen zien. Zijn vader is weer hertrouwd.

Onze Jacob woont nog steeds op Charlois en is met een Christin gehuwd, gelijk de lezer reeds weet, en uit dit huwelijk zijn reeds 6 kinderen geboren.

En nu mag ik eindigen en wens mijn geachte lezers Gods onmisbare zegen toe. De zegen des Heeren maakt rijk en voegt er geen smarten bij. En ik hoop, dat deze wonderlijke leiding van God met mij, nog velen tot zegen geweest zijn en nog mag worden. Wat er in de beschrijving was, dat u, mijn lezer, verkwikkend, verwarmend en tot zegen was, onthoud u het en weet, dat het niet voor niets hier is neergeschreven. Wat u er niet interesseerde leg het naast u neer. Wellicht komen er nog hondekens of vogeltjes, die zich met de brokjes en kruimeltjes kunnen verzadigen.

De lezer heil in Hem, Die Sions heil is,

DE SCHRIJVER

HOOFDSTUK XXVII

Enkele beproevingen lijdens de oorlog

Daar mijn beschrijving het einde nadert, in al hetgeen mij de Heere geschonken heeft in de jaren, die achter mij liggen, wil ik u nog enkele gebeurtenissen meedelen en bewijzen, dat al Gods beloften in Jezus Christus ja, en in Hem Amen zijn.

De lezer zal zich nog wel herinneren, dat één van mijn familieleden, mijn zwager, de man van mijn eerste vrouws zuster in de dagen van mijn vervolging om mijn zoontje, in de Pijnackerstraat te Rotterdam, met een revolver voor mij stond. Nu, deze man, die ook vele malen onder het evangelie kwam met mij en waar ik dikwijls mee heb gesproken over de noodzakelijkheid, om in Jezus Christus te geloven ter zaligheid, is, nadat ik uit mijn familie verstoten was, enkele jaren later overleden. Op een zekere dag werd ik dat gewaar, toen moest ik ineens uitroepen: “Nu zal je het weten, dat de Heere Jezus, de Messias is, en nu ben je voor eeuwig verloren, en dat moest ik geloven, want hij stierf zoals hij geleefd had.

Terwijl ik daarover denkende was, toen was het, alsof de geest van die man mij zeide: “Jij hebt dezelfde zonde gedaan als ik.” (Want waarde lezers, ik moet het tot mijn schande hier neerschrijven, dat toen ik nog in die familie verkeerde, als Jood zijnde, dat wij met elkaar als om strijd streden, wie het ergst elkaar verwensen kon). “Dus kom jij net zo goed hier, (bedoelende in de hel) als ik.”

En waarlijk, ik werd er bij gebracht hij mijn vreselijke zonden van die tijd en ik moest met smart in mijn ziel eerlijk bekennen, dat het waar was, waar ik van beschuldigd werd. Maar wat er toen gebeurde, God lof, dat ik het hier mag neerschrijven. Daar kreeg ik te zien, dat ik vreselijk tegen de Heere gezondigd had. En dat ging met zo een diep berouw in mijn ziel gepaard, dat ik er om huilen moest. Ik geloof, dat het tranen waren uit een verbrijzelde, verslagen geest en een verbroken hart, die kostelijk voor God zijn en nooit bij Hem veracht zijn geweest. Want onverwachts en ongedacht sprak de Heere tegen mij uit Jesaja 54: *“Alle instrument, dat tegen u bereid wordt, zal niet gelukken en alle tong die in het gericht, tegen u opstaat zult u verdoemen, dat is de erve van de knechten des Heeren.”*

En o, wonder, ik heb nooit geweten, wat dat betekende, maar de Heere leerde mij zelf, de betekenis er van. Als ik eenmaal het tijdelijke met het eeuwige zal verwisselen en die geesten in de hel, zoals mijn zwager er één van zal zijn (hoe hard ook voor het vlees hier) en die mij zullen beschuldigen, dat ik hetzelfde heb gedaan als zij, dan zal ik hen in Hem verdoemen en dat zal daarin bestaan, dat ik dan mag wijzen op de eeuwig geldende gerechtigheid van onze Heere Jezus Christus en dat onze gerechtigheid uit Hem is in toerekening, en door een geschonken geloof, mag ik aannemen, dat God de Heere, door de Heilige Geest dat tot mij gesproken heeft. En zo blijven dan alle beloften in Jezus Christus, ja en in Hem, Amen.

Geachte lezers, moge God de Heere u ook in al hetgeen in uw leven voorgevallen is, als uw zonden u pijnigen en in welke omstandigheden van het leven u ook gekomen bent, uw ogen dan mogen gevestigd worden op Hem, Die gekomen is om verloren Adamskinderen weer te brengen in het hart van God, Wiens beeld wij verloren hebben en waarvoor Jezus Christus de Heere, zoveel het vlees aangaat, Zijn dierbaar bloed heeft gegeven, ja, zich geheel heeft gegeven. Vliedt maar tot Hem, al hebt u met nog zoveel boeleerders geboeleerd, keert u zich tot Hem, Hij wil uw afkerigheden genezen

en u zult er uw gehele leven profijt van hebben. En al gaat het nog zo hoog, hun bloed en hun tranen zijn dierbaar in Zijn oog. Dat zal ik u in het verdere schrijven tonen, dat Zijn Woord stand houdt tot in alle eeuwigheid en geen duimbreed zal wijken.

Ook werd ik dikwijls herinnerd aan de zonden, die ik als kind en later bedreven heb. O, wat was ik dan ongerust. En dan wist ik wel eens geen raad. Maar wat kwam er dan weer eens zoetelijk de Godsspraak in mijn ziel: “Hiertoe is de liefde Gods jegens u geopenbaard,” (oude spelling: tegen u) “dat Hij gestorven is, toen wij nog zondaars waren.” En dan mocht ik weer geloven, dat God de Heere, de zonden van mijn jonkheid niet meer gedenkt. En dat Hij mij niet verder zal begeven in mijn leven, noch verlaten tot het einde toe.

Ook in deze verschrikkelijke oorlog, in deze dagen van schrikbewind, geschieden er vreselijke dingen, terwijl ik nog schrijf, vergieten de vijanden meedogenloos bloed van weerlozen, zoals in deze dagen nog plaats greep in Amsterdam, waar 29 onschuldige burgers wegens represaille doodgeschoten werden, omdat de ene Gestapo-man de andere Gestapo-man doodschoot. Ook in Haarlem gebeurde er iets dergelijks, waar, voor de grote kerk 10 onschuldige, weerloze vaderlanders gelusileerd werden en ook een blok huizen werd er afgebrand. De Gestapo-man Lages gaf daartoe last. Maar God de Heere zal ze allen richten.

En zou ik u alle deze dingen meedelen? Ik acht het niet nodig, daar straks, als de oorlog geëindigd is, er vele boeken over geschreven zullen worden; dat is niet het doel van mijn schrijven. Alleen wil ik u meedelen, hoe vaak ik op wonderlijke wijze bewaard ben geworden, en ik niet in de handen van de vijanden ben gevallen; zodat “alle instrument, dat tegen mij bereid werd niet gelukte.”

Zoals de geachte lezers en mijn vrienden weten, moesten de Joden sterren dragen als kenteken dat zij Joden zijn. Die “eer” is mij ook ten deel gevallen, want ik had twee J’s op mijn persoonsbewijs. En of men nu een Christen Jood is of niet, allen moeten dit teken dragen.

Het was een geslepen strik, die het Joodse volk gespannen werd, wat later bleek; want nu konden de lafaards hun prooi beter in handen krijgen om man en vrouw en alles wat een ster droeg, van de straat op te pakken; om hen dan weg te voeren naar, ja waarheen? Naar Polen en welke oorden in Europa? Om daar een vreselijke dood te sterven. Hetzij door uitputting en martelingen en zoals wij vernomen hebben, dat kleine kinderen zelfs de verstikkingsdood moesten ondergaan, door vergassing. Gelijk een beest, dat men in een stikhok doet, om de laatste adem uit te blazen. Nu, ik heb niet gebogen voor die “Haman” en ik droeg geen ster (alleen bij een enkele bijzondere gelegenheid deed ik er één aan). De Joden mochten na 8 uur ’s avonds niet meer op straat komen, noch in tram, trein of bussen vervoerd worden. Het “verboden voor Joden”, en al deze bepalingen daar sloeg ik geen acht op, want “alle” instrument, dat tegen u bereid wordt zal niet gelukken.” Dat woord bemoedigde mij zo zeer, dat ik overal waar ik mij begaf door de kracht van het geloof kon voorttrekken. Hoewel steeds met vreze en bete, want “enerlei weg wedervaart de rechtvaardige als de goddeloze,” was steeds in mij. Dus liep ik vaak onrustig op de weg, die ik gaan moest, maar nochtans die stille hoop op Gods belofte, die tot zover beaamd zijn. En ik mag geloven, dat de beloften steeds vervuld zullen worden voor mij tot het einde toe. Job zegt: “Ik heb een vreze gevreesd en zij is mij overkomen;” want op een zaterdagmiddag, toen ik met de trein aan het Hofplein te Rotterdam weg zou gaan, en ik aan de controle kwam, om het kaartje te laten knippen, kwam er een marechaussee om mijn persoonsbewijs te controleren. Nu, geachte lezers, u begrijpt zeker wel, dat ik

schrok, ja zelfs zo, dat ik mijn pijpje, wat ik in mijn mond had er uit liet vallen, maar terwijl ontboezemde ik de zucht: “O Heere Jezus, help mij!” En o wonder, hij keek mijn persoonsbewijs na, hij sloeg zeker geen acht op hetgeen binnen mijn persoonsbewijs stond. En hij gaf het mij weer terug, zodat ik met een dankbaar gemoed mijn reis kon voortzetten, zonder dat ik in de handen van de vijanden gevallen was. Ik had een tas bij mij met boter, kaas en een stuk spek, wat ik van enkele vrienden te Krimpen a.d. IJssel gekregen had. In Den Haag aangekomen, werden alle koffers en tassen gevisiteerd en mij controleerden ze niet. Hetgeen ik van de Heere gekregen had, mocht mij niemand afnemen.

’t Was kort daarop, dat er alle nachten Joden uit hun huizen werden gehaald, zowel in Den Haag, als in Amsterdam. Als ik dan ’s nachts een wagen of een motor of iets dergelijks hoorde, dan begon mijn hart te bonzen en dan dacht ik, dat ze mij kwamen halen, want ik werd zeer beproefd, daar het zo dicht bij ons huis gekomen was. Een oude Joodse man, enkele huizen van ons af, is ook nog weggehaald, hetgeen ik enkele nachten van tevoren droomde. Daarom dacht ik weleens, dat ik er ook niet aan zou ontkomen en in zulke benauwdheden kwam het zweet op mijn aangezicht en vooral als ik ’s avonds op mijn bed lag. Al degenen, die dergelijke dingen meegemaakt hebben, kunnen het verstaan, maar als de nood het hoogst kwam, was de redding nabij. Want de Heere deed mij zien en deed mij geloven en vertrouwen op Zijn belofte, dat elk instrument, dat tegen mij bereid was, niet zou gelukken. Hierop kwam dan vrede en blijdschap in mijn ziel en rust schonk de Heere mij dan en ik kon beleven door Gods inspraak in mijn gemoed: Ik lag en sliep gerust van ’s Heeren trouw bewust, enz.

Wat heb ik daaruit veel onderricht gekregen; ik mocht verstaan het woord, wat betekende: God sprak eenmaal tot mij een woord, tot tweemaal toe heb ik het gehoord; opdat de sterkte Gode zij. Die teksten uit Jesaja 54 zijn mijn lijfspreuk geworden en ik hoop, dat het mijn leven lang zo zal blijven, ook tegen mijn geestelijke vijanden, en tegen welke vijanden dan ook, na ’s lands bevrijding.

Het was in het jaar 1943, dat ik een kennis in Drenthe op ging zoeken, en als ik daar enkele dagen was geweest, werd er ’s nachts razzia gehouden om de onderduikers op te sporen. Eén van de zonen van de landbouwer, waar ik logeerde, was nog niet thuis, en daar het reeds elf uur geweest was, begaven wij ons te ruste. Na verloop van een uur, werd er op de ramen geklopt. En denkende, dat het de zoon van de boer was, stond ik op, en wilde hem binnenlaten. Want, ik dacht, dat de boer de deur op slot gedaan had. Ik stond dus op, maar de boer stond ook op en vroeg mij wat dat voor geklop was. Ik antwoordde hem: “Het is zeker uw zoon Jan.” Toen zei de boer: “Ik geloof, dat het Duitsers zijn,” want hij hoorde en toen hoorde ik het ook, hun grote stemmen; want dat is het *herrnvolk* aangeboren, met hun hoge borsten en hun grote stemmen, hun die onder hen staan, te overheersen en met hun wapens in de hand hun prooi zo te benauwen en vreesachtig te maken, dat dezulken die hun slachtoffers zijn, banger zijn voor hen, dan de mens voor het hoge Opperwezen bevreesd is. De boer ging naar de deur en liet ze binnen, maar ik was inmiddels naar mijn bed gegaan en de deuren van de bedstede dicht gemaakt, afwachtinge wat er gebeuren zou. Het eerste, wat ik hoorde schreeuwen was: “Persoonsbeweisen, Deutsche polizei!”

O, geachte lezers, u begrijpt zeker wel, wat er toen in mij omging, maar met een biddend opzien tot God en een roepen tot het Opperwezen. Toen ze de persoonsbewijzen hadden nagekeken van al de huisgenoten, vroegen ze naar die zoon, die nog niet thuis was, dat was hun medegedeeld, door de verraders, die daar

woonden. De boer antwoordde hun: “Bij zijn meisje.” O, dacht ik, dat geloven zij toch niet, dus dan zullen ze wel huiszoeking doen. En toen kwamen ze in de kamer, waar ik sliep, ik had alles afgeluisterd. De huishoudster, die inmiddels ook verschenen was, ging naar boven om de stamkaart van de zoon te halen, omdat ze hiernaar vroegen. En gelukkig, daar stond een zogenaamde “Ausweis” op. Toen waren ze tevreden, dat dit een bewijs was, dat hij geen onderduiker was.

En toen vroegen ze met grote, harde stemmen, die het huis vervulden: “Haben Sie noch andere Personen in Haus?” O, wat schrok ik toen geweldig. Ik dacht dat wordt huiszoeking. De boer zei van nee. Maar de huishoudster zei, om hen af te leiden: “Waarom komen jullie ons de nachtrust verstoren? Daar wij iedere morgen zo vroeg op moeten staan!” Hij vroeg: “Was tun Sie denn?” De huishoudster wees met gebaren, koeien melken, “Ah,” zeide hij “ganz gut!” En, o wonder, zij gingen de deur uit en hebben geen huiszoeking gedaan en ook niet de bedden onderste boven gekeerd, zoals zij bijna overal gedaan hadden, zoals wij later vernamen. Ik dacht, wellicht komen ze nog terug voor die jongen. Ik had gewild, dat hij er wel was, want kwamen ze dan terug, zouden ze wellicht niet verder gaan met huiszoeking doen. Toen alles weer in de omgeving stil geworden was, kwam de zoon thuis, want die had om 11 uur juist gezien, dat ze in de buurt bezig waren met razzia’s en daarom had hij zich verborgen onder de korenschoven.

Zo zien wij weer Gods Woord bewaarheid worden, dat alle instrument, dat tegen hem bereid wordt, niet zal gelukken. O, wat een genade is dat, om Gods hand in dat alles te zien! Zelfs de daarop volgende nacht hadden ze de gehele omtrek bezet, zelfs de boerderij, waar ik logeerde.

De volgende morgen vertelden de landbouwers, dat ze ’s nachts zowat alle huizen gecontroleerd hadden, de bedden omver gehaald, maar bij ons kwamen ze niet meer binnen.

De controle was in die dagen zo scherp, dat ik vreesde hoe van Smilde naar Utrecht te komen, (waar ik feitelijk thuis was) zonder gecontroleerd te worden. Met de stoomtram ging ik van Smilde naar Assen, toen hield de stoomtram juist stil, waar de Duitsers op post stonden, alweer angst en vrees bekwam mij, wat was ik blij als de stoomtram zich weer in geweging zette, zonder verdere moeite. En de Heere zij gedankt, ik kwam zonder verdere last te Utrecht aan bij mijn vriend, terwijl ik vernam, dat in andere treinen wel gecontroleerd was.

Enkele dagen later vroeg mijn vriend, waar ik in huis was, of ik met hem mee ging naar zijn moeder, die te Gouda woonde, hetwelk ik toestemde. Maar hij wilde met de trein van 3 uur uit Utrecht weg. Ik zei tegen mijn vriend: “Ga maar vooruit, want ik ga liever met een volgende trein.” En zo ging ik dan alleen. Toen ik ’s avonds in Gouda kwam bij zijn moeder, zei mijn vriend: “Wat ben ik blij, dat je niet gelijk met mij gegaan bent.. Want de Duitse politie was in de trein en moest de persoonsbewijzen zien.” En zo werd ik weer gespaard.

Op een andere keer liep ik met deze vriend in één van de buitenwijken van Zwolle, daar wij naar Oldenbroek moesten en de trein doorgereden was naar Zwolle; en dat er iemand van de fiets afstapte en naar ons toe kwam, vragende aan deze mijn vriend Haverkamp: “Heb je je ster vergeten aan te doen?” (Deze vriend is donker van opslag). Mijn vriend antwoordde hem lachende: “ja! Dat heb ik vergeten.” En na enkele woordenwisseling verdween de vreemdeling, vermoedelijk een N.S.B.er, zonder iets aan mij te vragen.

Wat wonderlijk zijn Gods wegen, alweer voor de zoveelste maal gespaard gebleven,

dat ik niet in de handen van de vijanden viel.

Nu zou mij iets overkomen, waar de angst en vrees mij zo aangreep, dat al het voorgaande overtreffen zou.

In de maand mei 1943 ging ik uit Utrecht met de middagtrein naar Rotterdam. De controle bleef steeds streng, en de persoonsbewijzen moesten steeds getoond worden. In 1941, 1942 en tot heden had ik nog nooit in de treinen last gehad van de controle. Maar deze middag was het zo'n vreselijke drukte, dat er in de derde klas, geen plaats meer was toen ging ik tweede klas reizen. Op de weg van Utrecht naar Woerden, was geen controle, daar was ik zeer opgewekt door en ik zei in mijn hart, de Heere heeft weer tot zover geholpen. De trein vertrok uit Woerden naar Gouda en we hadden geen vijf minuten gereden, of de deur werd geopend en er kwam één van de "Gestapo" binnen, roepende: "Persoonsbeweisen! Deutsche Polizei!"

Geachte lezers, kunt u begrijpen wat er weer in mij omging? Mijn hart klopte, het zweet parelde van mijn aangezicht. Ik gevoelde, dat ik zo wit werd als krijt; ik gevoelde mijn hele lichaam ontdaan, vanwege de angst en vrees. Mijn verzuchtingen stegen op tot mijn God en Koning, zoals Jona in de buik van de vis, zoals Petrus op zee temidden van de golven. "Heere help, ik verga." Ja, wat kon ik koning David verstaan, dat hij zei, toen God hem pas uit de hand van Saul had uitgeholpen, terwijl hij als koning gezalfd was over Israël: "Ik zal nog eerstdaags in de handen van Saul omkomen." Terwijl hij wist, dat hij koning zou worden over Israël. Dus was het voor mij een vreselijk wachten wat er gebeuren zou. Ik dacht, waar zal ik vanavond zijn, op Scheveningen of op 't Haagse Veer te Rotterdam, in welke gevangenis zou ik komen? Hij begon één voor één de persoonsbewijzen na te zien en elk persoonsbewijs, werd nauwkeurig nagekeken. Enkelen haalden hun persoonsbewijs voor de dag en lieten het zo in de verte zien en stopten het weer in hun zak. Ik dacht, dat zal ik ook zo doen. Ik toonde het hem ook in de verte, maar hij nam het niet van mij af. Toch moesten zij het allemaal laten zien en eindelijk moest ik ook de mijne hem in de hand geven.

O, wat was dat een ogenblik van foltering voor mij; want wie kon de mentaliteit van de Duitse weermacht niet? Wie heeft er niet van gehoord, de vreselijke haat van de leiders van het Herrnvolk tegenover ons Joodse volk? Wie heeft er niet van gehoord van de laffe landverraders, die er een blijdschap en vermaak in hadden, als ze weerloze mensen in de handen van de vijanden deden vallen? Die betaalde baantjesjagers, die voor geld hun landgenoten overleverden aan de vijanden? De landverraders, die er hun werk van maakten, om degenen, die ze moesten bewaken (ik schaam mij om te zeggen, dat ze in ons dierbaar vaderland geboren zijn en Hollanders of Nederlanders genoemd worden) het leven zo ondragelijk maakten en de manier waarop zij de mensen behandelden). Denk aan Vught, aan Westerbork, Amersfoort, Dachau enz, enz. Ik had er gesproken, die in die concentratiekampen geweest waren en mij vertelden, dat als zij er nog een maand langer geweest waren, zij het dan niet overleefd hadden. Zo werden zij afgeranseld en gemarteld. Nu deze dingen wetende, kunt u begrijpen welke angst ik uitstond.

Hij keek mij aan, van het hoofd tot de voeten, dan weer naar het persoonsbewijs en dat duurde zowat 5 minuten, het leek voor mij wel een uur! De spanning werd erger en erger en eindelijk, of de Heere zijn ogen verblinde; want mijn naam is duidelijk: *Eliäzer van Praag*, leesbaar er op geschreven, en 2 J's erop; of de Heere hem verblindde of zijn verstand verduisterde, dat weet ik niet, of eigenlijk nu weet ik het wel, het was beide: blind was hij en zijn verstand werkte niet. Want nadat hij mij nog eens goed aankeek, zei hij tegen mij het persoonsbewijs overgevend: "Danke schön!"

Ik was weer gered. En wat een lof en dankerkentenis in mijn ziel was, kan ik met geen woorden en pen beschrijven. Ik had al mijn medereizigers wel willen meedelen, wat wonderlijke redding ik hier ondervond.

U begrijpt, lezer, dat kon ik hier natuurlijk niet doen. Dat ik versterkt ben geworden in het dierbaar geloof, tot Gods eer mag ik het u zeggen, dat “alle instrument dat tegen u bereid werd,” niet zou gelukken en is weer bevestigd en is zo zeker waar, als “alle tong die in het gericht tegen u op staat, zult gij verdoemen.” Door dat alles mag ik u zeggen, dat het geloof, dat de Heere mij geleidt vaster en hechter is geworden, (Die het vat, vatte het) zodat ik u, mijn waarde lezers toeroep: Vlucht tot Hem in alle omstandigheden van het leven en ook zij, die vermoeid, belast en beladen zijn en Hij zal u rust geven. Ook naar uw lichaam tegen de aardse vijanden, zoals u gelezen hebt en ook tegen de vorst der duisternis met zijn hele rijk, die rond gaat als een briesende leeuw, zoekende die hij kan verslinden, indien het mogelijk was de uitverkorenen van God.

Geliefde lezers, wij moeten toch ook hier leren kennen of God, Die Zijn hand open maakt en verzadigd alles wat er leeft; of wij de weldaden uit Gods rechter- of uit Gods linkerhand ontvangen hebben.

Dat alles mocht ik in de praktijk weer bij vernieuwing ondervinden en dat alle beloften in de Heere Jezus Christus: ja en in Hem, Amen zijn. Alle tegenslagen en beproevingen, ja zelfs dat ik in mijn eigen huis niet meer kon wezen, omdat ik er niet meer veilig was, vanwege de vijand, moesten voor mij medewerken ten goede. Ook dit mocht voor mij ten goede medewerken.

In 1943 moest ik een oogoperatie ondergaan, ik was toen bij de familie O. te Kr. van wie ik zeer veel hulp en liefde mocht ondervinden en kort daarop moest ik een operatie ondergaan aan de endeldarm. waarvan ik door Gods goedheid volkomen hersteld ben. Nog even wil ik hier vermelden en tegelijk mijn dank uitspreken jegens de doktoren K., oogarts te Gouda en Dr. van S., chirurg te Rotterdam, die toonden echte Hollanders te zijn, alsmede de broeders en zusters uit de ziekenhuizen, waardoor ik geen gevaar te vrezen had, tijdens mijn verblijf aldaar. De huisdokter had aan één van mijn vrienden gezegd aangaande mijn tweede operatie, dat ik een zeer pijnlijke operatie zou ondergaan. Tot Gods lof mag ik het zeggen: de operatie hinderde mij niets. Ik heb geen pijn gevoeld, zelfs tijdens de operatie zei ik tegen één van de zusters, dat wij best een versje konden zingen. En zij antwoordde: “Wel, als u lust hebt om te zingen, kunt u het gerust doen”

Ik zag door een koperen lamp, die boven mijn hoofd hing, alles wat de dokter deed. Ik voelde het afknippen van het vlees, wel transpireerde ik veel, ook nog na de operatie. De operatie duurde een half uur en ik mocht me geheel overgeven en Hij is krachtig bevonden te zijn een Helper in de nood en ook mijn Heere en Heelmeester, dat alles heb ik in ruime mate mogen ondervinden en ook mag ik het nog ondervinden; want Hij is mijn Uithelper, mijn Redder, mijn Toevlucht, mijn, ja mijn Alles! En dat aan een snood rebel, die niets verdient, dan dood en hel. Want de Heere liet mij duidelijk zien, dat al deze dingen mij overkwamen, om mijn zonden en schuld en met woorden, gedachten, werken en daden heb ik mij dit alles waardig gemaakt en ik mocht alles goedkeuren, wat de Heere over mij deed komen,

O, geachte lezers, wat een voorrecht is het, dat de Heere ons beproeft. Ach, ik kan niet op mijn lauweren leven, o nee; want tot zover heb ik met de bijbelheiligen en met al Gods volk moeten ondervinden, het eb en vloed, het voor en tegen, het leven en de

dood, het waarom en het daarom, liefde en haat, zowel van binnen als van buiten, ongelof en twijfel, bestrijding en strijd en nochtans in dat alles meer dan overwinnaar te zijn in Jezus Christus, onze Heere. Gelukkig is de mens, die beproefd wordt, hoewel, als de verdrukking aanwezig is, is het geen ogenblik van blijdschap, maar daarna werpt het van zich een vreedzame vrucht der gerechtigheid, namelijk voor degenen, die er in geoefend zijn. En wees u er ook zeker van mijn lezer, de Heere zal in de beproeving ook de uitkomst geven; want alle deze dingen zijn voor ons nodig, opdat Gods eer boven alles uitblinke.

In de maand april 1944, kreeg ik een oproep van het Gewestelijk Arbeidsbureau te Den Haag, dat ik gekeurd moest worden voor te werken, (namelijk 65 jaar oud). Enkele vrienden, zeiden tegen mij, dat ik niet gaan moest, want zo wilden zij mij in handen krijgen, maar nochtans met biddend opzien ging ik er heen, naar de Prinsegracht in Den Haag. Nu was ik bij een vriend in Hendrik Ido Ambacht in huis. Mijn vrouw stuurde mij deze oproep uit de Haag op. Dus zo begaf ik mij er heen. Toen ik in de ingang van het Gewestelijk Arbeids Bureau kwam, zag ik verschillende Joden staan, enkele met een ster op hun jas en weer andere zonder ster. Ik vroeg aan een Joodse man, die een ster droeg, waarom deze Joodse mannen geen ster droegen. Hij antwoordde mij: “Deze mensen hebben een behandeling ondergaan, waardoor zij onvruchtbaar werden” en dus werden ze vrijgesteld om een ster te dragen en ook als niet-Joden behandeld. Ik vroeg hem, of dat verplichtend was. Had hij ja gezegd, dan had ik vanzelf weer weggegaan en had deze goddeloze handeling niet willen ondergaan.

Hij vroeg mij: “Bent u geen Jood?” Ik zei hem van ja, maar dat ik geen ster wilde dragen. Toen zei hij: “Nu, dan mag je wel voorzichtig zijn, want het zijn hier allemaal N.S.B.ers!” Ik zei, dat ik die ster wel bij mij had maar dat ik hem niet droeg. Daarop gaf hij mij de raad om hem op mijn jas te spelden onder het rever. Ik had geen speld om hem op te spelden, maar hij had er één bij zich, en dus spelde hij die ster op mijn borst.

De keuring nam een aanvang en er werd geroepen, dat alle sterdragende Joden zich moesten ontkleden, en we moesten allen in een kamer. Daar namen het de Nazi's niet zo nauw mee. Als ik aan de beurt kwam, zei ik tegen de nazi-dokter, dat ik mankerende was. Hij onderzocht mij en ik moest op antwoord wachten, maar zonder uitslag van het één of ander konden we naar huis. (Ik wil even toelichten, dat ik nog niet geopereerd was voor de tweede maal). Ik wachtte 14 dagen en er kwam maar geen bericht en ik dacht, dat ik vrijgesteld was om te werken. Maar 14 dagen later, kreeg ik van mijn vrouw bericht in Hendrik Ido Ambacht op maandagmorgen, dat ik dezelfde dag 's morgens tussen 10 en 11 uur op het Gewestelijk Arbeids Bureau moest komen. Daar ik onmogelijk meer op tijd kon komen, ging ik de volgende dag. Ik ging echter eerst even naar mijn vrouw toe en vroeg, waarom zij mij zo laat de oproep toe had gezonden. Zij zei, dat zij het bericht niet eerder ontvangen had dan zaterdag, dus kon het niet eerder in Hendrik Ido Ambacht zijn.

Toen ik Dinsdags 's morgens bij de Nazi-heren op het Bureau kwam, vroegen zij mij, waarom ik niet een dag van tevoren was gekomen. Ik kon natuurlijk niet zeggen, dat ik uit Hendrik Ido Ambacht kwam, ik moest dus wat verzinnen en zei dat ik te laat het bericht had ontvangen. Toen antwoordde hij mij: “Je bent te laat, en nu hebben wij het al doorgegeven aan de Duitse instanties” en hij ging verder en zei: “Als je nu wat gebeurd, dan zou gezegd worden, dat zijn die vuile N.S.B.-ers hun schuld, hij bedoelde, als ze mij op straat aanhielden. Verder zei hij: “Je komt morgen terug en

mochten ze je op straat aanhouden, dan zeg je maar, dat wij het hier op het Gewestelijk Arbeids Bureau in handen hebben.” Wat gelukkig was ik, dat die heren niet wisten, dat ik mij verborgen hield wegens het onderduiken van mijn zoon. Dus dachten zij, dat ik nog altijd in Den Haag thuis was.

De volgende morgen, 's woensdags, was ik op tijd. Toen ik weer op het Gewestelijk Arbeids Bureau kwam, moest ik al de namen van mijn kinderen opgeven; en ik kreeg een briefje mee, dat ik naar Scheveningen moest gaan en daar stond op, om daar voor Müller en Co, te werken. Eén van deze heren zei tegen mij: “Ga u daar maar naar toe. Dat zijn geen barbaren, zo min als wij, en het werk dat u daar doen moet kunt u gemakkelijk doen.”

Op dat briefje stond ook, dat ik 's morgens op tijd in Scheveningen moest zijn, om dan met een autobus naar Amsterdam te gaan, om daar in de grond te gaan werken. U begrijpt, waarde lezers, ik ging er niet naar toe. Twee vrienden had ik die morgen bij mij, indien zij mij vasthielden, dan wisten ze tenminste waar ik bleef, als ik niet terug kwam. En in plaats van naar Scheveningen te gaan, gingen we naar mijn huisdokter, maar die was juist afwezig deze morgen, toen vroeg ik de dokter die de praktijk voor hem waarnam, te spreken. Mijn vrouw had mij reeds ingelicht omtrent deze dokter, dat hij betrouwbaar was, dus geen landverrader. Ik deelde hem alles mee, en zei hem, dat ik niet werken kon.

Dus ik vroeg hem om een bewijs van onbekwaamheid, dat ik niet werken kon, en dit gaf hij mij direct, waarop stond, waar ik aan lijdende was. Mijn vriend A. Z. schreef voor mij een briefje, als begeleidend schrijven met het attest van de dokter er in en dat stuurde ik op naar het bureau te Scheveningen, waar ik naar toe had moeten gaan. En vroeg om afstel, daar ik onmogelijk kon werken. Het duurde 8 dagen eer ik er iets van vernam. Maar er kwam een jongen bij mij thuis vragen, waarom ik niet kwam werken. Ik had al op mijn werk moeten zijn, zei deze jongen. Daarop antwoordde mijn vrouw, dat ik een bewijs van mijn huisdokter had en dat ik niet kon werken. Deze jongen ging weg zeggende, dat hij de boodschap op het kantoor zou overgeven. Geruime tijd heb ik niets ervan gehoord en ik dacht, dat ik wel stilzwijgend afgekeurd zou zijn.

Tien dagen later kreeg ik een brief van mijn vrouw met een kaart er bij, waarop geschreven stond: “U wordt opgeroepen om zich as woensdagmorgen om 7 uur aan het Staatsspoor te vervoegen, om met de eerste trein naar Meppel te gaan. Reiskosten gratis.

En boven op de kaart stond: “ziek”.

Toen mijn vrouw tegen de persoon, die de kaart bracht, zei: “Mijn man is ziek,” toen antwoordde hij: “O, dat geeft niet, daar zullen zij wel voor zorgen.”

Nu, dat ik ook hier niet heenging, dat begrijpt de lezer zeer wel, dat sprak vanzelf. Maar drie weken later is er 's nachts om 3 uur bij mij aan huis gebeld en drie marechaussee's kwamen om mij te halen, Maar mijn vrouw zei, dat ik allang uit huis was. De vogel was gevlogen, de reden u welbekend. Ze gingen met hun drieën naar boven om het huis te doorzoeken. Hij vroeg aan een van mijn kinderen, die inmiddels ontwaakt was; “waar is je vader,” “Vader is al een jaar uit huis,” antwoordde hij. Gelijk ik zei, hebben ze het hele huis doorzocht, zelfs de bedden ondersteboven gehaald. De zoon van mijn dochter Klara is op het ogenblik, dat ik dit schrijf ook in huis. Hij vluchtte die nacht over een plat achter in de tuin weg en hij verborg zich, tot de marechaussee's met hun overvalwagen waren vertrokken. Ze zochten mij in Den Haag en zelfs verder. Het is nu 10 oktober 1944 en ben dan bij dan een vriend en dan weer bij de andere vriend en ik mag zeggen: “de Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken.” En het heeft mij nog aan niets ontbroken, dan alleen Zijn grote Naam ter

ere naar waarde te danken. Al deze tijd ben ik niet meer in Den Haag geweest. En ik hoop, daar nu aan de horizon de bevrijding rijzende is wij weer spoedig elkaar in goede welstand mogen ontmoeten. En mijn vrienden en bekenden allen een weerzien toeroepende: "Houd moed, Hij is getrouw de Bron van alle goed, zo daalt Zijn kracht op u in zwakheid neer. Ja wacht, verlaat u op de Heere."

In stilheid en vertrouwen zal uw sterkte zijn. Ik hoop, dat mijn familie en vooral degenen, die in concentratiekampen opgesloten zijn en in gevangenhuisen zuchten en verder allen zich weer in de gezegende vrijheid eenmaal mogen verblijden.

Al degenen, die zich voor mij in deze benauwde dagen opofferden, breng ik hierin nogmaals mijn hartelijke dank. Inzonderheid aan de familie P. te Barendrecht, die mij 6 weken lang bij mijn ziek-zijn verzorgde en mij liefderijk opnamen. Ook de familie O. te Kr., die mij nu al geruime tijd in hun huis herbergde, en die bovendien toen ik de oog-operatie moest ondergaan, mijn kosten en lasten hieraan verbonden, in liefde hebben gedragen; alsmede al hun familieleden, die in noden waarin ik verkeerde, met mij meeleeften.

En dat zij het in alle opzichten toonden, wat het zeggen wil: Draagt elkanders lasten, en vervult alzo de wet van Christus. Moge de Heere het hun allen weergeven en zegenen, naar ziel en lichaam beide, maar boven alles Hem de eer, de dank en aanbidding toegebracht, die de harten van koningen neigt als waterbeken. God alleen de eer!

HOOFDSTUK XXVIII

Reisbeschrijving naar Drenthe

Zoals mijn lezers nu weten, ben ik bij veel van mijn vrienden in huis geweest. Met de voeding ging het steeds achteruit. Daar mijn vrienden nauwelijks voeding voor henzelf en voor hun kinderen hadden, zou ik zeer verblijd zijn, als ik bij een boer kon komen, al was het slechts alleen voor de kost en inwoning, om daarvoor te werken. De familie O. te Krimpen had mij vier maanden in huis genomen en waren voor mij als eigen ouders. Ik gevoelde zeer hoe zwaar het voor mijn goede vrienden werd, om in zo'n moeilijken tijd iemand de kost te moeten geven. Ook mocht ik vele keren bij een vriend, de heer N. te Krimpen, 's middags en 's avonds mee eten. Door omstandigheden kwam mijn vriend Z., bij wie ik ook dikwijls was, in aanraking met een landbouwer en wel in Reeuwijk en daar vroeg hij voor mij om werk daar ik liefst met handenarbeid mijn eigen brood wilde verdienen, en kwamen hierin overeen, dat ik na Nieuwjaar bij hem zou komen arbeiden.

Met deze blijde tijding kwam vriend Z. tot mij. Nieuwjaarsdag, voordat ik met mijn vriend Z. naar Reeuwijk zou gaan, kwamen wij bij de familie O. te Krimpen, met vele vrienden bij elkaar en hebben deze middag onder gebed en dankzegging, sprekende over de eeuwige dingen, afscheid genomen. Wat gevoelden wij daar banden, die wel konden rekken, maar nooit breken. Allen waren wij aangedaan en bedroefd, want de tijd was zo, men wist niet of wij elkander ooit weer terug zouden zien. Deze nacht logeerde ik bij vriend Z., om de volgende dag de tweede januari te vertrekken, waarbij mijn vriend Z. zo vriendelijk was, om mij per fiets te brengen naar Reeuwijk. Zo kwamen wij de tweede januari bij voornoemde landbouwer te Reeuwijk aan. Wij werden echter zeer teleurgesteld, toen wij de boer spraken en vernamen, dat hij mij niet kon hebben, want hij zou juist evacues krijgen, dus was er geen plaats voor mij. Wat moest ik nu doen? Hij raadde ons aan, om naar de Geref. predikant Ds. Dam te gaan in Bodegraven. En dan zou hij 's woensdags met de predikant komen spreken, hoe verder te handelen. Ik moest Ds. D. vragen of hij mij een paar dagen kon herbergen, totdat ik bij iemand kon werken en in de kost komen. Wij werden bij de predikant heel hartelijk ontvangen en wij mochten ons eerst verkwikken.

De dominee zei mij, dat ik wel een paar dagen bij hem kon logeren, maar daar hij familie wachtende was, kon ik niet lang blijven. De landbouwer en de predikant wisten niemand voor mij, waar ik werk kon krijgen, noch een tehuis voor mij, ja zelfs niet voor geld. Ieder had genoeg aan zichzelf. De twee dagen waren verstreken, en wat moest ik nu weer beginnen? Gelukkig kwam de verwachte familie nog niet. Dus kon ik nog enige dagen blijven. Ik mocht ondervinden, wat de psalmdichter zong:

“Zelfs vindt de mus een huis, o Heer’.”

Dus de Heere zou ook verder voor mij zorgen. Ik mocht op de Heere hopen want is Israël in nood er zal verlossing komen, Zijn goedheid is zeer groot, enz. Hij die ons voor tijd en eeuwigheid voor Zijn rekening heeft genomen, zal het ook verder voor de tijd en vooral in deze dagen van honger en nood, ook wel voor mij maken. De Heere zegt: “Werpt al uw bekommernis op Mij, want Ik zorg voor u.” Wentel uw weg op de Heere en Hij zal het maken. En die troost gaf Hij mij.

De predikant vertelde mij, dat hij veel zorg voor mij had, omtrent de voeding. Want er was veel nodig. En met een blij gezicht, kwam hij na de middag mij vertellen, dat hij een mud tarwe had gekregen. Dus nu konden wij weer voort. Al weer een aanwijzing, dat de Heere Zijn gunst weer gaf en dat ik er nu ook van mocht genieten,

Nu gebeurde er iets, dat de oorzaak werd, dat ik niet langer blijven kon, er, werd een aanslag gepleegd op een S.S.-man en daar de mensen op Bodegraven bang waren voor repressaille-maatregelen, gingen de predikant, de dokter, notaris, enz. zich verbergen, dus moest ik zien, waar ik terecht kwam, Dominee vroeg de vroedvrouw, of zij ook geen plaats voor mij wist, daar kon ik één of twee nachtjes blijven, maar langer niet, omdat de vroedvrouw druk haar werk had buitenshuis. Toen deze twee dagen om waren, wist ik niet waar ik heen moest. Verlaten van vrienden en kennissen, van mijn eigen huis, het was koud, de sneeuw lag dik op de aarde. Ook begon ik honger te krijgen. Levensmiddelenbonnen had ik niet, en in de winkels kon ik niets krijgen. Daar gevoelde ik mij, alsof ik alleen op de wereld was, als een eenzame mus op het dak.

Ik ontmoette voornoemde landbouwer en vroeg hem, daar ik deze dag weinig of niets gegeten had, of ik niet bij hem kon eten. Hij antwoordde mij, dat ik tegen de avond bij hem moest komen. En toen ik 's avonds bij hem kwam, kreeg ik wat boterhammen mee. Ik begaf mij nogmaals naar de vroedvrouw en vroeg haar, waar ik deze nacht het beste zou kunnen zijn, Zij zei mij, dat ik deze nacht nog bij haar kon logeren en dan zou ze 's morgens ergens heen gaan, waar ik wellicht zijn kon.

Zij bracht mij de volgende dag bij de heer Huisman in de Nieuwstraat, waar ze mee had afgesproken, dat ik bij hen een kort poosje kon blijven.

Dat ik weer uitgeholpen ben, geen tong en geen mond heb ik, om daarvoor God dank te zeggen. Daar ben ik enige dagen geweest. De mensen aten zelf van de gaarkeuken, en zij deelden wat ze hadden met mij, dus ik lijdde geen honger. Ik voelde aan dat ik ook daar niet kon blijven, maar ik wist niet wat te beginnen en er scheen geen uitweg voor mij.

Toen ik nog bij Ds. Dam was, zei ik hem, voordat hij wegging, als de weg niet te lang was en te zwaar, dan zou ik naar Drenthe gaan lopen. Mijn koffer en kleren had ik echter bij me, dus dat kon ik niet volbrengen zo een grote reis te voet; dan had ik naar die landbouwer, in Smilde waar ik in '43 logeerde, gegaan. Dominee ging even weg en hij zei: "Ik weet misschien iemand, die voor de levensmiddelenvoorziening rijdt naar Groningen en Drenthe." Toen hij terugkwam met de boodschap, dat er twee mensen waren, die met paard én wagen daar naar toe gingen was ik hier zeer blij mee. De vergunning duurde zeer lang, zodat ik nu nog bij de voornoemde familie H. moest blijven. Daarna werd ik verwezen naar het Rode Kruis. De echtgenote van de voorzitter van het Rode Kruis verwees mij naar iemand, die ook voor de levensmiddelenvoorziening reed, die zou 's maandags, 's avonds naar Groningen en Drenthe gaan met een vrachtauto. En daar vervoegde ik mij dus en namen mij gelukkig mee. Ik had geen nachtvergunning, maar desondanks waagde ik het toch. Er gingen nog meer passagiers mee. Een moeder met drie kinderen en nog een jongen van 16 jaar, die ook onderduiken moest.

Daar ik mijn vrienden beloofd had direct te schrijven, als ik ergens elders zou gaan, schreef ik hun een brief, die ik hier laat volgen:

Geliefde zielevrienden met de uwen.

Mijn brieven uit Bodegraven hebt u reeds ontvangen, dat ik door 's Heeren goedheid, in welstand op mijn bestemming ben aangekomen.

(Ik gaf aan de chauffeur enkele brieven mee uit Drenthe om ze op de post te doen in Bodegraven als hij terug ging).

Het was de 14^e van de eerste maand 1945, dat ik per open vrachtauto uit Bodegraven vertrok. Het begin van de reis was voorspoedig. In Bodegraven werd alleen de

chauffeur gecontroleerd, Ik had geen vergunning om 's nachts buiten te komen, Daar het koud was, was ik zeer goed gekleed, maar toch viel het niet mee. Bovendien had ik genoeg eten voor de reis meegekregen.

Toen wij in Amersfoort kwamen, kregen we moeite met de auto namelijk hij weigerde, maar na verloop van een kwartier konden we weer verder. Het was al half elf geworden en wij reden naar Zwolle. Maar toen wij in Wezep in Gelderland, aankwamen, werden wij door een Duitser aangereden, waardoor de radiator defect werd en het water er uitliep, Het gaf een harde klap. Na deze weer gevuld te hebben, probeerde de chauffeur tot Zwolle te rijden, dat ging hortend en stotend. Zodoende was er wegens de oververhitte motor, die weinig of geen voldoende waterafkoeling meer had, iets gesmolten.

Maar straks verder over deze reis. Nu iets over de controle.

Alles was dus tot zover goed gegaan. In Hattem was er een zeer strenge controle door 10 Duitse soldaten Ik kreeg van één van de passagiers een deken, en er was ook een groot zeil, waaronder wij wegcropen. Wij werden echter niet gecontroleerd, wel moest de chauffeur zijn reisvergunning tonen. Dal viel dus erg mee. Maar aan de IJsselbrug bij Zwolle, kropen we weer onder het zeil, ik zat half liggend aan de buitenkant van de wagen; dat ventje van 16 jaar in het midden naast mij, en daarnaast sliepen 2 kleine kinderen. Het was een goed legertje waar wij lagen. Ik sliep vanzelf niet. De auto moest stoppen en de controle begon, Toen opeens werd er aan het zeil gevoeld en getrokken en met een stem, de Duitsers eigen, riep men: "Ausweis!" Ik hield mij, alsof ik uit een diepe slaap kwam, met hoop en vrees, door het woord van de Heilige Schrift: Hij slaat gunstig gade die op Zijn genade in benauwdheid wacht. Versterkt, wachtte ik op de dingen, die komen zouden. De chauffeur zei wat tegen hem, maar hij antwoordde: "Nein, Ausweis!"

Nu, u begrijpt wat er in mij omging. Geen nachtvergunning om na elf uur op straat te komen. Een J. op mijn Persoonsbewijs. En wellicht stond ik op het boek gesignaleerd, wegens het verbergen van Joden en het weigeren van werkzaamheden in Meppel.

Terwijl ik mijn persoonsbewijs voor de dag wilde halen, vertelde ik hem in het Duits, dat ik al 65 jaar was. Toen scheen hij met zijn zaklantaarn in mijn gezicht en begon te lachen en na nog even gevoeld te hebben aan het zeil en de deken, of er misschien nog iemand onder verborgen lag, ging hij met "Ja! Ja!" zeggende weg. Hij moest alleen de van 16 tot 40-jarigen hebben. Die jongen lag zo wat helemaal onder me weggedoken. Deze controle was gelukkig ook weer voorbij. Verder hadden we geen controle meer. Die soldaat had het eens moeten weten, wat een kostelijke buit voor de vergassing en voor hun cynisch doel hij in handen had kunnen krijgen. Maar God alleen de eer, Die mij in hun handen niet heeft overgegeven.

Nu moesten wij verder met een defecte radiator, onderweg moesten de vuren leeggehaald worden. Hij belde bij de dichtstbijzijnde bewoner aan voor water.

Het werd zowat 3 uur toen wij weer vertrokken en om 4 uur kwamen we eindelijk te Wolvega¹⁰ aan. We dachten, dat de reparatie spoedig gedaan zou zijn, maar helaas. De reparateur zei, dat er eerst om 8 uur werkvolk kwam, dus werden wij genoodzaakt te wachten op het werkvolk, Al de staken, van de vuurmond van de gasgenerator, moesten gelast worden, en er werd een noodwatervuller aangebracht. Inmiddels werd het 's middags half twee, toen de reparatie gedaan was. Toen vertrokken wij, nadat wij eerst wat genuttigd hadden. en koffie gedronken. Ook had ik mij even laten scheren. De barbier vertelde mij, dat de barbiers overeengekomen waren, dat alle klanten een houtje of een stukje kool of iets dergelijks moesten meebrengen, daar hij niet kon

¹⁰ In deze plaats in Friesland, had de chauffeur een kennis, die dat repareren kon.

scheren of knippen vanwege de koude handen. Ik vond dit praktisch.

We gaan verder. We reden over Noordwolde, en daar kregen we een rookworst om te delen, wij waren nog maar met 2 passagiers. Dat liet ik mij goed smaken. Toen wij op de Smilde aan kwamen, vroeg de chauffeur mij of ik op de Smilde of Hijkersmilde moest zijn en terwijl hij mij dat vroeg, reden we de boerderij voorbij, waar ik wezen moest. En tot mijn geluk herkende ik de omgeving, daar ik hier 2 jaar geleden ook geweest was. Ik liet direkt stoppen en na verloop van een kwartier, was ik op de boerderij, waar ik zeer hartelijk werd ontvangen. Het was de 15^e januari, toen ik daar aankwam. Het eten is er buitengewoon goed en ik mocht 12 gulden per week kostgeld betalen, het was wel niet veel, maar voor mij, die een huisgezin had, was het wel een aardig sommetje. Maar nochtans was ik inwendig zeer verblijd en dankbaar, dat de Heere Zijn woord bevestigd heeft: “Zelfs vindt de mus een huis, O Heer!” enz. Maar wat de godsdienst betreft is in één woord gezegd dodig, het geestelijk leven is er treurig, het is een wonder, als men er iemand ontmoet, die het waarachtige leven verstaat. In de geestelijke zaken is het net als in de natuur gesteld: hoe minder eten je hebt, hoe meer je verlangt naar meer. Nu, zo was het bij mij gesteld. Ik snakke naar het leven, als ik zondag ontwaakte dan was mijn ziel verlangend om Gods Woord te horen, en waar kon ik heengaan? Waar ik nog eens heenging, daar was het niet, dus kreeg ik bij tijden een droefheid naar God; omdat ik de gemeenschap met Gods volk miste en dan was mijn troost, een schrijver te lezen, en dan had ik nog wel eens kerk gehad. Eenzaam en gemeenzaam, en als een eenzame mus op het dak. Verder hoop ik, dat de tijd mag aanbreken, dat er opleving in de dorre doodsbeenderen komt.

En verder moet ik u melden, dat er hier aardappelen genoeg te koop zijn, zoveel je wilt hebben voor 7 gulden een mud, Als u ze wilt hebben is er nog gelegenheid om ze te halen, er wordt niets aangehouden en dan voor de hele familie en zouden jullie dan nog 10 mud voor mijn gezin mee kunnen nemen, als ze naar Den Haag bezorgd kunnen worden? Ik wenste wel, dat de Heere voor u allen en ook voor mij een weg daarvoor mag banen.

Verder wens ik u allen Gods onmisbare zegen toe; die rijk maakt en er geen smarten bijvoegt. En wees apart van mij gegroet. Uw toegenegen vriend en zielevriend E. v. P.

P.S. Groet de gehele familie voor mij.

Hier dus een kleine reisbeschrijving.

Nu, tot wederziens. D.V. in vrede.

Mijn uitzien is dagelijks, dat de Heere Zijn belofte mij geschonken, spoedig mag vervullen. Alle tekenen wijzen erop, dat de legerleiding in Drenthe in de war loopt. Dagelijks zien wij honderden soldaten met paarden en wagens, zonder geleide naar Nieuwe Schans bij Groningen trekken. Het is hun dan te zien, dat de zon voor hen aan het ondergaan is. Hun grote stemmen hoort men zo niet meer, angstig lopen ze over de straten. De Duitsers hadden de bruggen over de Drentse Vaart in de lucht laten vliegen. O, wat waren ze bang voor de “Tommies.” Eén dezer dagen kwam er een Duitse soldaat aan, hij hoorde juist, dat er een brug in de lucht vloog, toen vroeg hij, of dat de Tommie’s deden en of die reeds hier waren. Zo waren ze al in de war. Hun groots spel is uitgespeeld. Hun einde nadert. De ondergang is hun nabij! Ze zijn schaakmat gezet! En ze zijn gevallen van de top van eer in eeuwige verwoesting neer. Daar zijn de werkers van het kwaad, gevallen in een jammerstaat, waarin zij hulploos sterven!

Gode alleen de eer!

De vrijheid gloort!

En het woord van de dichter wordt vervuld en bewaarheid:

*“De Heer’ zal opstaan tot de strijd,
Hij zal Zijn haters wijd en zijd,
Verjaagd, verstrooid doen zuchten.
Hoe trots Zijn vijand wezen moog’,
Hij zal voor Zijn ontzaglijk oog,
Al sidderende vluchten.
Gij zult hen, daar G’in glans verschijnt,
Als rook en damp, die ras verdwijnt,
Verdrijven en doen dolen.
’t Godd’loze volk wordt haast tot as;
’t Zal voor Uw oog vergaan, als was,
Dat smelt voor gloeiende kolen.”*

Psalm 68: 1.

HOOFDSTUK XXIX

De dag van de bevrijding!

Zo is dan de dag van de bevrijding eindelijk aangebroken.

Het was op de 12^e april middernacht 12 uur, dat wij, toen we reeds te ruste waren, een groot geschreeuw hoorden. Het was het gebrul van Duitse soldaten, dat de mensen open moesten doen, het was aan de overkant van de vaart. We stonden op, we hadden enige vrees, dat ze ook nog bij ons zouden komen, zouden wij nog “in het gezicht van de kust”, moeilijkheden moeten ondervinden? Gelukkig, ze dropen af.

's Morgens, vrijdag 13 april, vernamen wij, dat ze fietsen aan het vorderen waren, en waarvoor? Voor de grote vlucht! 's Morgens vroeg was het al zo druk op de straat. Wat is er toch gaande; zo vroegen wij elkaar af! Onze vrees ging over in grote vreugde, want met blijde opgewekte stemmen, op straat werd geroepen: “De Tommie's zijn hier!”

Mijn laatste angst voor de vijand, was voorgoed voorbij! Ik kon het eerst niet geloven, want 8 dagen voor de bevrijding, werd er een plakkaat aangeplakt, dat Duitsland had gecapituleerd, maar dat was niet zo, dat zou alleen de capitulatie zijn voor Amerika en Engeland, maar niet voor Rusland. Dus was er nog strijd. Eindelijk verzekerde de mensen, dat ze de Tommie's aan de overkant, een brug verder hadden gezien. Daar liepen we dus allen op een draf naar toe en . . . jawel! De Tommie's stonden met elkaar en de burgers in opgewekte stemming te praten, en daar begonnen de mensen aan de overkant het “Wilhelmus” aan te heffen, en wij allen begonnen mee te zingen. Maar ik kon niet verder meezingen; want het schokte in mijn keel van aandoening en een ogenblik later stonden wij te huilen van blijdschap!

O, dacht ik, vrij! vrij! vrij! Daar heb ik geen woorden voor, wat ik gewaar werd, was alsof ik uit een droom ontwaakte. Wat kon ik Psalm 126 verstaan: (onberijmd)

“Als de Heere de gevangenen van Sion wederbracht, waren wij gelijk degenen, die dromen. Toen werd onze mond vervuld met lachen en onze tong met gejuich; toen zei men onder de heidenen: De Heere heeft grote dingen aan deze gedaan. De Heere heeft grote dingen bij ons gedaan; dies zijn wij verblijd.”

In de berijming is het:

*Wanneer de HEERE, uit 's vijands macht,
't Gevangen Sion wederbracht,
En dat verlost uit nood en pijn,
Scheen 't ons een blijde droom te zijn.
Wij lachten, juichten; onze tongen
Verhieven 's Heeren Naam, en zongen.
Toen hieven zelfs de heid'nen aan:
“De Heere heeft hun wat groots gedaan.”*

en vers 2:

*“God heeft bij ons wat groots verricht;
Hij zelf heeft onze druk verlicht;
Hij heeft door wond'ren ons bevrijd,
Dies juichen wij en zijn verblijd.
Breng, Heere, al Uw gevang'nen weder;
Zie verder op Uw erfvolk weder;*

*Verkwik het als de watervloed,
Die 't Zuiderland herleven doet."*

Ja verblijd, ja verheugd! O, Heere, wat bent U groot van goedertierenheid en barmhartigheden! Had ik nu nu maar een hart, een mond en een tong, om Gods lof te verkondigen! Maar desondanks, ik heb in mijn hart waarlijk feest gevierd. En ik weet, de gehele Kerk van God heeft feest gevierd. Onze gebeden zijn verhoord, de beloften in de Heere Jezus Christus zijn allen vervuld geworden; want zij zijn toch in Hem. allen ja en amen! En van alle goede woorden, die de Heere gesproken heeft, is er niet één, woord van op de aarde gevallen. Daar mag ik van zeggen: Amen, ja Amen.

Terwijl we zo met elkaar de dingen stonden te bespreken, gingen de "Tommie's" met hun auto's omrijden, want de brug, waar voor wij stonden was opgeblazen. En er bleven zowat een 13 man van de "Tommie's" staan, om met een roeiboort, die daar gemeerd lag over te komen. Eén voor één heb ik ze uit de boot geholpen. Ik vroeg hen, in gebroken Engels gemengd met Hollands, nadat ik ze de hand had gegeven, of wij nu waarlijk vrij waren, en of wij nu niet wederom heroverd konden worden. Ze schenen mij goed te verstaan; want hij antwoordde mij: "Very good! Verry fine!"

De omstanders vroegen mij, wat ik besprak, waarop ik het hun ook mededeelde.

Daar was een blijdschap in allen te zien. de hele dag kwamen er de tanks en gevechtswagens heen en weer rijden; er was vreugde in de Smilde! Het was alsof de mensen andere gezichten hadden; alle druk was verdwenen! Alles was één. En nu zou ik naar huis mogen! De drang om de Heere voor al Zijn weldaden te danken, was zeer sterk in mij. En ik mocht toen op mijn knieën, God dankbaar zijn! Ach geliefde vrienden en geachte lezers, wat zullen wij de Heere voor al Zijn weldaden vergelden? Alleen een verbrijzelde en nederige geest, die zijn kostelijk voor Hem, die zijn nooit bij Hem veracht geweest, dat zijn de offeranden voor God.

Bij al de blijdschap die ik genoot, was er nog een droefheid mee gemengd; want de Noordelijke Provincies waren bevrijd, maar Noord- en Zuid-Holland en Utrecht, waren nog bezet door de vijand en dagelijks de honderden, die uit het Westen kwamen om eten en daarbij voegende de verhalen van de hongersnood, brak mij dagelijks mijn hart. Mijn huisgezin toch, was ook onder de lijdenden en men leeft toch niet voor zichzelf alleen? Je bloedverwanten, je vrienden en verder het arme volk in die provincie's lagen je zo na aan het hart. Ik had het goed, maar het leed dat geleden werd, dat deed mij bittere tranen schreien, vooral als ik ging eten en dan met de gedachten, dat ik het zo goed had en daar hongersnood. O, dat is met geen pen te beschrijven, hetgeen ik daar onder leed. Maar het is een zuivere waarheid: nood leert bidden, vooral voor hen, die verstaan mogen, dat het oordeel van God rechtvaardig is. Maar, dat Hij toch een horend én een verhorend God is! Dat Hij een verzoenend God is en Zich laat verbidden. Dat was de ademtocht van mijn leven en dan wachten, wat de Heere doen zal. En toen ik gewaar werd het wonder, wat de Heere gedaan heeft, dat Hij de vliegmachines gevuld met eten stuurde, o, geachte lezers, ik weende met u mee van blijdschap en ik mocht ook geloven, dat nu spoedig het Westen ook bevrijd zou worden. En zo gebeurde het ook, Want 8 dagen later hoorden wij in Drenthe dat Zuid- en Noord-Holland en de provincie Utrecht bevrijd waren, daar de vijand moest capituleren. Het was 5 mei en kort daarop de 10^e mei, was het einde van de oorlog, door de volkomen nederlaag van de "schilder" Hitler en consorten. En enkele van zijn navolgers kwamen door zelfmoord aan hun einde! De anderen, die in onze handen gevallen zijn, zal, zo God wil, recht over gedaan worden, De landverraders zijn ook gevangen genomen, de zogenaamde N.S.B.-ers. En ik durf hier in het openbaar te

beweren, dat de zwartste bladzijden in de geschiedenis van de wereld, Duitsland niet zullen overtreffen, hoewel er tijden waren, die de tirannie, moord en roof de Duitsers bijna evenaarde.

De lezers begrijpen zeker wel, dat ik zeer verlangend was, om naar huis terug te keren, naar mijn huisgezin. En ook al mijn vrienden weer te bezoeken. De treinen reden echter nog niet, dus had ik geen vervoermiddel om naar huis te gaan, daarom moest ik nog wachten. Ja, geachte lezers, het was ongeveer 2½ jaar, dat ik niet thuis kon wezen.

Ik ging naar de waarnemend Burgemeester van de Smilde en vertelde dat ik ondergedoken was en dat ik nu, nadat we weer vrij waren, naar mijn gezin wilde terugkeren. Maar er werd nog geen vergunning verleend om naar Holland te gaan. Dus weer moest ik wachten. Ik werd het wachten moe, en toen kreeg ik de raad om aan de Burgemeester de M. (Den Haag) te vragen, of ik mij weer mocht vestigen in Den Haag.

Nota bene, waar je vrouw en kinderen had, en woonachtig was, moeten vragen of ik mij weer naar mijn vrouw en kinderen mocht begeven. Ik wachtte en wachtte, ik kreeg geen antwoord van de Burgemeester. Toen passeerde mij een ongeval, waar ik een lichte breuk van kreeg. Men raadde mij aan, om naar de dokter te gaan, en die heeft ook die breuk geconstateerd. Ook was ik naar Assen gegaan en vervoegde mij bij de militaire instantie, om vergunning, maar dit werd mij geweigerd, want ik moest eerst een bewijs hebben van de Burgemeester van Den Haag. Ik had reeds een bewijs van politieke betrouwbaarheid, die had ik ook meegenomen, maar alles nul op request. Bij die dokter vertelde ik hetzelfde, dat ik zo graag naar huis wilde, ook om een breukband of mij daar te laten helpen door operatie. Het speet de dokter zeer, dat hij mij geen bewijs kon geven, daar de dokters onderling besloten hadden geen bewijs meer te geven, voor operatie's enz. En zo werd het juli. Dus wat nu te doen? Ik zag honderden evacuée's naar Holland trekken, die reisvergunning kregen en het er ook op waagden zonder vergunning te reizen. Hetzij lopend, of met voertuigen. En zo dacht ik er ook over, om maar zonder vergunning naar Den Haag te gaan.

Er woonde in de Smilde een auto-ondernemer, daar vervoegde ik mij en verzocht mee te rijden naar Den Haag; zijn chauffeur te Smilde beloofde mij, dat ik mee mocht gaan, daar hij de 4^e juli een motor naar Delft moest brengen. Maar zaterdagmiddag kwam de chauffeur zeggen, dat de ondernemer mij niet mee wilde nemen zonder vergunning, hij was bang, dat hij er last door zou krijgen. Ik vroeg hierop de chauffeur, wat ik dan doen moest en hij gaf mij de raad zelf naar mijnheer toe te gaan om hem alles te vertellen.

Dinsdag (de 3^e juli) ging ik naar de ondernemer toe, maar deze was afwezig. Mevrouw verzocht mij om 's avonds 6 uur terug te komen, dan kon ik mijnheer zelf spreken, en tevens zei ze mij, dat mijnheer het niet graag deed zonder vergunning. Toen ik 's avonds weer kwam, was mijnheer er nog niet. Mevrouw raadde mij aan om 's morgens 6 uur aan de dijk te staan, en dan zou hij mij komen afhalen. Maar ik ging 's woensdags 's morgens 4 juli naar de chauffeur, daar zou mijnheer met de auto komen, en gelukkig: hij waagde het mij mee te nemen. Ik betaalde hem hiervoor 25 gulden.

Alzo vertrokken wij 's morgens half 7 uit de Smilde en zonder aan de IJsselbrug gecontroleerd te worden, kwam ik over tienens 's morgens in Den Haag aan. Ik mocht thuis alles in welstand ontmoeten en ik mocht vernemen, dat ze de winter met vele wederwaardigheden te kampen hadden gehad, maar door Gods goedheid niet door

honger waren omgekomen.

En ook met blijdschap mag ik mijn lezers medelen, dat drie zoons uit Duitsland in welstand zijn teruggekeerd. Eén ervan was weggevoerd naar Duitsland, een andere doordat hij illegaal werk had verricht, maar bij Winterswijk gelegenheid gevonden hebbende, sprong uit de trein. De spoorwegwerkers zagen het en gaven hem een schop in de hand, alsof hij ook daar werkzaam was. Eén van bovengemelde zoons was in Rees in Duitsland. Uit Rees is hij gevlucht, maar werd weer gepakt en toen werd hij naar een concentratiekamp gevoerd in Wezel en is daar geweest, totdat hij bevrijd werd door onze wapenbroeders, de geallieerden.

HOOFDSTUK XXX

De Jood in betrekking tot het Christendom

Katholicisme en Protestantisme

Onder de voornaamste godsdienstige gezindten, die in de wereld bekend zijn verdienen er twee, om haar merkwaardigheid, bijzondere opmerking. Ik bedoel het Jodendom en het Christendom. Beide maken er aanspraak op, uit één bron, namelijk de Bijbel, geput te hebben. Desalniettemin staan beiden tegenover elkaar. Het Jodendom verklaart onbewimpeld, dat het Christendom een valse godsdienst is, welke niet geheel van polytheïsme (veelgodendom) is vrij te spreken; het Christendom verklaart echter op zijn beurt dat het Jodendom is: Lo-Ammi, dat is: “voortaan niet meer het volk van God,” aangezien het Hem verworpen heeft van Wie Mozes en de profeten Getuigenis hebben afgelegd, die het middelpunt is van de Heilige Schrift en de verwachting van de vaders.

Drie zijn er, zegt de Talmud, die de wet verloochenen: “Hij, die zegt dat de Wet, al is het ook maar één vers of één woord er van, niet van God is, maar dat Mozes haar uit eigen beweging heeft gemaakt; deze nu is een loochenaar van de Wet. Voorts hij, die aan haar uitlegging, namelijk de mondelinge Wet, niet gelooft en de Agadooth verwerpt, zoals Sadook en Barthaas.

En eindelijk, al wie zegt dat de Schepper het ene “Gebod met het andere verwisselt” en dat de “Wet, alhoewel door God gegeven, reeds lang haar gezag verloren heeft”, zo als de Nazireërs (Christenen) en de (Geriem) Mohammedanen; elk van deze drie is een loochenaar van de Wet. Terwijl iets vroeger het vonnis over deze loochenaars aldus wordt uitgesproken: “Dit zijn zij, die geen deel hebben aan de toekomstige wereld, maar uitgeroeid, vernietigd en verdoemd worden, vanwege de grootheid van hun goddeloosheid en zonden, voor immer en eeuwig, zoals de ketters, de epucuristen (ongelovigen] en de loochenaars van de Wet.”

Daarentegen voert het Christendom in zijn banier, “Want er is ook onder de hemel geen andere naam, die onder de mensen is, door welke wij moeten zalig worden.”

Deze stand van zaken mag al met de eerste oogopslag vreemd schijnen, inderdaad is hij niet zo wonderlijk als men wel denkt, Indien men met aandacht de vorige bladzijden gelezen heeft, zal men aanstonds ontwaren, dat de wegen, welke het Jodendom en het Christendom bewandelen, ver, ja zeer ver uiteen kopen. Het is volkomen waar, dat beiden hun oorsprong uit één en dezelfde bron hebben; maar gelijk een riviertje door zijn vreselijke kronkelingen eindelijk een stilstaand water, bijgevolg een modderpoel wordt, en geen toevoer meer krijgt van de plaats waar het is uitgegaan, evenzo is de verhouding van Israël tot de Heilige Schrift. De overleveringen van de Rabbijnen én de wonderlijke wijze van schriftverklaren hebben op het oude Israël zo grote invloed gehad, dat het niet anders kon of het Jodendom moest weldra ontaarden. Voeg daarbij de omstandigheid, dat het ontstaan van het Talmudisme hoofdzakelijk strekken moest om dezelfde rede, waarom het nieuwe-Platonisme van de Heidenen tegen het Christendom oprees. Het duurde echter niet zeer lang of ook het Christendom begon de koninklijke weg te verlaten, waarop het van het begin af zo vorstelijk had gewandeld. Want van lieverlede nu eens een stap ter rechter- en dan één ter linkerzijde afgedwaald, was men spoedig het rechte spoor bijster. Begon men ter rechterzijde af te wijken van de enige en ware weg, die men zich aanvankelijk had voorbehouden te bewandelen, het kan niet anders of men begon

een scheef gezicht te trekken ter linkerzijde, alwaar zich het volk bevond, dat lijnrecht handelde tegen het Christendom, Men begon elkaar de oorlog te verklaren. Het Christendom verbande alles wat Israëlitisch was en legde alles wat met de Joden slechts de minste overeenkomst had, onder contrabande. Aan de zijde van het Jodendom, ontbrak het niet aan uitbrakingen en veroordelingen, die voorwaar niet vleiend behoeven genoemd te worden. Toonde men aan de ene kant haat, het wachtwoord aan de andere kant was nijd. Was men gewoon daar te verachten, ginds begon men te vervloeken. Gingen dezen voort met verguizen, genen begonnen te vervolgen. Zo werd de afstand tussen beiden al groter en groter, en de onderlinge haat, kwaadaardiger; beiden schenen geblinddoekt. Men holde steeds voort. Van de ene jammerpoel, kwam men in de andere. Men bekommerde zich om niets. De liefderijke Meester was sinds lang uit het oog verloren. Het “Vader vergeef het hun, zij weten niet wat zij doen,” had men vergeten. Zo bleef men jaren lang in het doolhof voortrollen, totdat beiden, deerlijk verminkt er uit tevoorschijn kwamen. Beider gelaat was zó veranderd, dat men een instinctmatige vrees voor elkaar gevoelde. En, geen wonder, de tijd had twee ongelukige gedrochten gebaard, twee jammerlijke wangestalten voortgebracht, die elkaar vreemd maar bitter aanzagen. De namen van de twee misgeboorten zijn: Het Rabbijnse Jodendom en het Katholieke Christendom. Vanwaar mag het toch komen, zo hoor ik de gemoedelijke en waarheidlievende man uitroepen, dat er, bij een schijnbare vereniging, zo’n grote afstand bestaat tussen de belijders van de Mozaïsche Wet en de belijders van het Christendom? Vanwaar toch de afkeer, die de Jood heeft van de Christen, en waaraan is het toe te schrijven, dat deze doorgaans menigmaal ondanks zichzelf, een kleinachting gevoelt voor genen? Hoe is het mogelijk, dat het water in twee rivieren uit één bron ontspringende, zo aanmerkelijk verschillen kan?

Hoe billijk deze vragen op zichzelf beschouwd, ook zijn mogen, nochtans is het niet moeilijk ze naar behoren te beantwoorden. Is het waar, dat de ergernis van het Kruis diep in het hart van de Jood geworteld is; is het waar, dat het geloof in een aan het hout genagelde Messias voor de steeds naar aardse grootheid strevende Israëliet onuitstaanbaar is, de nog steeds nationale afkeer voor de belijders van het Christendom heeft ook nog een andere oorzaak. Voor ons ligt de geschiedenis met al haar feiten. Zij zal als de meest onpartijdige getuige optreden. Welaan, laat ons haar onderzoeken.

Van de vroegste tijd ontwaart men dat Rome afkerig gezind was tegen Israël. Zij toch was het, die het eerst het sein van vijandschap gaf. Rome kon niet vergeten, dat Israël de Heiland gekruisigd had. Op de één of andere wijze moest zij tonen, deze schandelijke daad te wreken, vergetende het woord van de Profeet Jesaja: “En hij is om ons aller overtredingen verwond.” Jes. 53.

Daar men toen nog niet tot directe vervolgingen kon overgaan, moest men zijn toevlucht nemen tot indirecte, of liever tot openbare demonstraties. Hoe kon Rome haar afkeer beter tonen, dan door alles te verbannen, wat Israëlitisch was? Weldra was door haar ook een middel gevonden. Reeds in de tweede eeuw ontstond er omtrent de viering van het Paasfeest een aanmerkelijk verschil tussen de Klein-Aziatische kerk en de Westerse Kerk, of beter genaamd de Jood, Jood-Christelijke en de zuiver Heiden-Christelijke Kerk. De laatst genoemde stond onder de invloed van Rome, de eerste hield zich streng aan de tijd van het Joodse Paasfeest. Immers zij oordeelde dat Christus op de avond vóór het Paascheest gestorven was, daarom vierde zij op de 14^e Nisan het lijdens Pascha.

Zij besloot voorts met het ogenblik van het sterven van Christus (3 uur in de namiddag) het vasten vóór Pascha, door het vieren van liefdemaaltijden en avondmaal

(inplaats van de Joodse Paschamaaltijd) en eindelijk vierden zij op de 14^e Nisan het Pascha van de opstanding.

Deze wijze van feestvieren was voor de onder de invloed van Rome staande kerk te Israëlitisch; daarom ontsloeg zij zich van de Joodse tijdrekening en vierde het lijden van Christus altijd op een vrijdag, teneinde de verbreking van het opstandingsfeest met de zondag te voorkomen, en de opstanding op de daarop volgende zondag. Zij vastten tot het aanbreken van de morgen van de opstanding. Eerst tijdens het verblijf van Polycarpus, bisschop van Smyrna, te Rome, werd deze twistvraag geopperd. Terwijl Polycarpus zich beriep op het feit, dat hij met de Apostel Johannes een Paasmaaltijd gehouden had, beriep zich Anicetus, toenmalige bisschop van Rome, op de overlevering van de Romeinse Kerk. In de aanvang liet zich deze strijd niet zo hevig aanzien, als hij eindelijk geworden is; althans de bisschop van Rome liet, als een teken van kerkgemeenschap, de bisschop van Klein-Azië in het jaar 160 in zijn kerk het avondmaal bedienen. In het jaar 196 echter, brak de strijd opnieuw uit en nu veel heviger, tussen Polycrates, bisschop van Efeze en Victor, bisschop van Rome. Deze laatste ging in hartstochtelijke ijver zó ver, dat hij de kerkelijke gemeenschap met Klein-Azië afsneed. Niettegenstaande er uit het overige Westen een kreet van verontwaardiging over deze liefdeloosheid opging. Van lieverlede, nam de macht van Rome toe, aangezien de nieuwe bekeerlingen meestal uit de Heidenen, zich aan de zijde van Rome schaarden. Het is dus volstrekt niet te verwonderen, dat het algemeen Concilie van Nicea in het jaar 325 ten gunste van Rome besliste.

Zij nu, die zich tegen deze uitspraak verzetten, werden Quarto decimanen genaamd. Ziedaar dus een eerste poging van de zijde van Rome aangewend om de kloof, die reeds tussen het Jodendom en Christendom bestond, nog dieper te maken. Maar wat was het gevolg van die handelwijze? Eenvoudig dit: naarmate het Joodse element uit de kerk week, naar die mate vertoonden zich Heidense gebruiken en plechtigheden, die op de kerk een verbazende invloed uitoefenden. Spoedig nam men uit het Heidendom het Nieuwjaarsfeest met zijn gelukwensen over en gaf daaraan een kerkelijke betekenis. Hierbij bleef het echter niet. De Kerk scheen een donkere toekomst tegemoet te gaan. De tot het Christendom bekeerde Heidenen, zagen al zeer spoedig in, dat in het Christendom de stof alles, de vorm niets of bijna niets gold. Het tegenovergestelde had juist bij het Heidendom plaats. Om nu meerdere gelijkvormigheid te verkrijgen, kwam men op het denkbeeld, het één en ander uit het Heidendom over te nemen en op Christelijke bodem te planten, misschien ook wel met het doel om door deze maatregel de aandacht van de overige Heidenen op de Kerk te vestigen en hun overgang meer gemakkelijk te maken. Niets vond men daartoe beter geschikt, dan de verering van de heiligen of martelaren. Men bedacht zich niet lang en liet haar een onderdeel van de openbare godsdienst worden. Alsof men het gevaar inzag, dat uit dit rampzalig besluit voor de Kerk zou ontstaan, trachtte men de Heilige dienst door een verwisseling met aanbidding te beveiligen. Het eerste gevolg daarvan was, dat men zich beijverde om beenderen en andere relikwieën van de martelaren op te zoeken, en als de kostbaarste schatten in de Kerken te bewaren. Deze overblijfselen van heilige mannen, konden natuurlijk wonderen verrichten, Men schreef daaraan geneeskracht toe. De heiligen werden als voorbidders en beschermers aangeropen en hun sterfdagen kerkelijk gevierd. Het getal heiligen klom, zodat er spoedig zoveel waren als dagen in het jaar. Toen aan Maria in 431 te Efeze en in 451 te Chalcedon het predikaat van moeder van God Kerkelijk was toegekend, moest men ook voor haar een feestdag inruimen. In de loop van de eeuw nam de Kerk drie Mariafeesten op, namelijk het feest van de aankondiging (festum annunci ationis) het

feest van de reiniging (festum purificationis of ook wel festum Candelarum genaamd) en eindelijk het feest van de Hemelvaart van Maria (festum assumptionis).

Het één en ander verwekte ontevredenheid in het leger van het Christendom. Spoedig vernam men enkele stemmen, die zich tegen de beeldendienst enz. lieten horen. Zoals Helvidius, Vigilantius en meer anderen. Zij vonden echter weinig weerklank onder het volk. Geheel anders was het onder Leo de Izauriër, keizer van Byzantium. Deze geloofde omwille van de Mohammedanen de beeldendienst te moeten uitroeien; want evenals de Israëlieten verafschuwen ook de Muzelmannen de beeldendienst. Daarom vaardigde hij in het jaar 726 daartegen een edict uit. Hij vond echter grote tegenstand, helaas ook van de zijde van een bisschop uit het Oosten, en zijn plan leed schipbreuk. In het jaar 730 beproefde Leo het opnieuw en gebod alle beelden uit de kerken te verbannen. Nu begint zich reeds de eerste vrucht van de beeldendienst aan de kerk te vertonen. Herhaalde volksoproeren werden in bloedige gevechten gedempt.

Tegenover krijgsgeweld stond fanatisme. Een Oecumenische Synode moest beslissen. In het jaar 754, kwamen meer dan driehonderd bisschoppen te Konstantinopel. Rome evenwel weigerde zich aldaar te laten vertegenwoordigen. Zij had iedereen, die zijn stem tegen de beeldendienst horen liet, in de ban gedaan.

Op zijn beurt sprak het concilie de banvloek uit over allen, die Christus-beelden vervaardigden en veroordeelde elke soort van beeldenverering. Ruim dertig jaren was de Kerk van deze vervloekte afgoderij gezuiverd, toen op eenmaal Irene, echtgenoot van Leo IX Chazarus de beeldendienst weer ingevoerd wenste te zien. In het jaar 787 verzamelde zij het 7^e Oecumeense Concilie te Nicea. Het kon niet anders of dit Concilie moest zijn besluiten ten gunste van zijn beschermvrouw nemen. Niet alleen vernietigde het de besluiten van 754, waardoor de beeldendienst weer gewettigd werd, maar keurde zelfs goed voor de beelden te buigen en te knielen als een teken van liefde en verering, die eigenlijk het oorspronkelijke gold en volstrekt niet met de aan God behorende aanbidding moest verwisseld worden. Dit ging enige tijd goed, maar toen het de beelden vijandig leger de veldheer Leo, de Armeniër, tot keizer uitriep, week de zege van de beelden vererende Christenen! Als spoedig ontstond er (tegen de wil van de keizer, die meer behoedzaamheid verlangde) een woedende beeldenstorm. Men ondervond een ijzere tegenstand. Door een samenzwering kwam Leo om het leven.

Zijn opvolger, Michaël Balbus, die minder geestkracht bezat; liet tenminste de huiselijke verering van de beelden toe. Diens zoon Theophylus stelde zich wel de algehele uitroeiing van de beelden ten doel, maar zijn echtgenote Theodora, na zijn dood als voogdes regerende, voerde geruggesteund door een synode, te Konstantinopel gehouden in het jaar 842, de beeldendienst in de kerken weer plechtig in. Van lieverlede verstomde de tegenkanting in de Oosterse Kerk, want Rome's macht en luister namen steeds toe. Zij had dus haar afgoderij andermaal aan een vrouw te danken. De 19^e februari, de dag van het synodaal besluit, werd als een blijvend feest van de Orthodoxie plechtig gevierd.

De dag dus, waarop de beeldendienst weer in de kerk werd gewettigd, wordt door Rome genoemd: "het feest van de orthodoxie." Het is hier de plaats niet, om met Rome te polemiseren. In hoever echter dit feest overeenkomst heeft met het uitdrukkelijk verbod van Jehova: "Gij zult u geen gesneden beeld, noch enige gelijkenis maken van hetgeen boven in de hemel is, noch van hetgeen onder op de aarde is, noch van hetgeen in de wateren onder de aarde is. Gij zult u voor die niet buigen, noch hen dienen" enz., laat ik over aan het oordeel van de onpartijdige lezer. Genoeg, wat Rome zocht heeft zij verkregen. Wij zullen niet ontkennen, dat de

beeldendienst enige gunstigen invloed uitoefende op de bekering van de heidenen, die daardoor in het zogenaamde Christendom terug vonden wat zij in het Heidendom vaarwel moesten zeggen; maar, wat men aan de ene kant won, verloor men aan de andere kant. Het Jodendom, dat zo na aan het hart van de Doorluchtige stichter van het Christendom lag en waarvoor Hij nog stervende gebeden heeft, werd al meer en meer van het Christendom afgeschrikt. Sinds de terugkering uit de Babylonische ballingschap heeft Israël een gruwel gehad voor elke afgodische dienst.

Toen ik een knaapje was van ongeveer 12 jaar, was er een vooraanstaand persoon uit de Roomse kerk gestorven. Ieder mocht deze tentoongestelde persoon bezichtigen, het was de Mozes en Aäronkerk op het Jonas-Daniël Muiderplein te Amsterdam; de voorzijde ervan is de Jodenbreestraat. Nu mochten wij Joden wel in een Protestantse kerk komen, omdat daar geen beelden aanwezig zijn. In de Roomse kerk mogen wij daarom niet komen: op straffe, dat dan ons gebed in geen 30 dagen verhoord wordt. Ik herinner mij nog zeer goed, dat ik in geen 30 dagen mijn gebed deed, want ik dacht, het wordt toch niet verhoord, (volgens het Joodse Rabbijnendom in de Talmud).

En toen de Joden zagen, dat het grootste gedeelte van het Christendom, tenminste schijnbaar daaraan zich overgaf, aarzelden ook zij in genen dele om hun haat bij monde van geschrift kenbaar te maken. Dit maakte de toestand niet beter, want van lieverlede kwam men op het denkbeeld de Joden niet meer als gewone burgers te achten, maar integendeel wetten en verordeningen uit te vaardigen, die hen in hun rechten moesten krenken. Reeds onder Constantijn Magnus, kwamen dergelijke wetten te voorschijn. Wanneer een Christen zijn godsdienst verliet, om tot de Heidense of Joodse eredienst over te gaan, zag hij zich aan vervolgingen blootgesteld. Een wet van Constantius gebiedt de bezittingen van een Christen, die tot de Joodse godsdienst was overgegaan, ten behoeve van de keizerlijke schatkist verbeurd te verklaren. Het was de Jood op straffe van de dood verboden met een Christin te huwen. Indien een Jood een slaaf had van een andere godsdienst werd hem deze ten behoeve van de keizerlijke schatkist ontnomen, en hij zelf met de dood gestraft, indien hij de slaaf had laten besnijden.

Nu gebeurde het soms, dat de Joden onder de regering van sommige keizers een beter lot ondervonden. In Juliaan de afvallige, vonden zij een machtige beschermheer, maar nauwelijks was deze gestorven, of zij stonden weer bloot aan de ongeregeldheden van sommige Christenen: die door verkeerde ijver, hen zelfs met geweld tot het Christendom wilden bekeren. Gewoonlijk zochten zij dan bescherming bij de keizers, welke zij ook veelal verkregen; zoals blijkt uit de wetten door Juliaan en zijn opvolgers, tot op Theodorus de Jongere. ten hunnen aanzien gegeven.

Met het oog op deze behandeling bleven de Joden ook niet ten achter op hun beurt de Christelijke godsdienst te bespotten en haar zelfs in een hatelijk daglicht te plaatsen. Zo ging het steeds en zo gaat het nog; men beoordeelt een godsdienst naar haar belijders, niettegenstaande de geschiedenis duidelijk bewijst, dat men met deze handelwijze meestal bedrogen uitkomt. Volgens Justinus de (Martelaar) Dialoog vervloekten de Joden de Christus en Zijn volgelingen op plechtige wijze en brachten zelfs, waar zij konden, vele Christenen om het leven.

Tertullianus (ad. Nationes I, 14) noemt dit volk de plantschool van alle lasteringen omtrent de Christenen; en Origenes (advers. Cels VIP. 293, 294, Spencer) verzekert, dat de Joden het gerucht verspreid hebben, dat de Christenen terstond bij de opkomst van de godsdienst-oefening een kind doodden en het op aten, en vervolgens het licht uitblussende, alle soorten van ontucht met elkaar pleegden. (Zoals u ook kunt lezen in

bet boek van de Waldenzen, waarin zij die Godzalige mensen ook van zo iets dergelijks beschuldigden). Deze lasteringen vonden bij zeer vele Heidenen zoveel ingang, dat dezen volgens Origenes, de Christenen zo verfoeiden, dat zij zelfs met hen niet spreken wilden.

Het behoeft nauwelijks gezegd te worden, dat dergelijke schermutselingen voor de Joden, die zoveel minder in getal waren, de jammerlijkste gevolgen hadden. Ik zal niet ontkennen, dat het grauw was, dat evenals in alle tijden en eeuwen op ongeregelheden gesteld was en de Joden graag lijdend veroorzaakte. Nochtans vindt men er niet weinige voorbeelden van, dat sommige geestelijken zich niet alleen daartegen verzetten, maar integendeel het plegen van gewelddadigheden goedkeurden en verdedigden; en daaronder waren zelfs beroemde geestelijken, van wie men andere dingen mocht verwachten.

Wie herinnert zich niet, toen de Christenen te Calicicum een synagoge en een bos van de Valentinianen verbrand hadden, en de keizer bevolen had, dat de bisschop van die plaats de kosten van de opbouw uit eigen middelen zou betalen, hoe dit vonnis van de keizer de Bisschop Ambrosius mishagde; hoe deze de keizer een brief schreef, waarin onder anderen voorkomt: "Ik zeg hiermee overluid, dat ik de synagoge aangestoken, en geboden heb geen plaats te laten staan, waar Christus verloochend wordt," en hoe hij, toen deze brief de bedoelde uitwerking miste, te Milaan predikende, de keizer openlijk verweet, dat hij bij zijn besluit bleef volharden.

Gregorius van Nijssa noemde de Joden moordenaars van de Heere, profetenmoordenaars, vijanden van God, haters van God, voorspraken van de duivel, een vergadering van duivelen, enz. enz.

Ook de beroemde Chrisostomus denkt niet veel gunstiger over hen. Hij doet hun harde verwijten en beledigingen. Hij overlaadt er hen mee en wil hun zelfs alle burgerlijke rechten ontnemen.

Men kan licht begrijpen, dat de geschriften, welke de Joden tegen het Christendom vervaardigden, de kerkvaders aanleiding gaven, aldus te handelen. Waarlijk hun oordeelvellingen en uitspraken omtrent de Persoon van Jezus, Zijn moeder, Apostelen en volgelingen zijn dan ook van dien aard, dat men hun gedrag, zo niet billijken dan toch begrijpen kan. Het spreekt vanzelf dat, wanneer men zich op het standpunt van een Jood of onverschillige Christen plaatst, deze gedragingen wreed, uiterst wreed, de Christelijke geestelijken onwaardig toeschijnen; maar als men onpartijdig daarover nadenkt, zal men kunnen begrijpen, wat er in het gemoed van hem omgaat, wanneer men het dierbaarste dat hij heeft, bespot en veracht. Het gebeurde wel eens, dat men maatregelen nam, om hem deze handelwijze, tenminste in het openbaar, te beletten. Zo verbood Justinianus (6e eeuw) de Joden het lezen van de zogenaamde 2^e uitgave (Mischna en Gemara). Ook Talmudistische geschriften. Men gevoelt echter, dat deze halve maatregel niet aan het doel beantwoorden kon, en inplaats van het lezen na te laten, verrijkten zij hun geschriften met zouteloze en bespottelijke, maar tevens ook voor het Christelijk hart hoogst grievende vertelseltjes over de Christus en Zijn volgelingen. Ik zal hier niet alle uitspraken van de Joden en Rabbijnen van die tijd neerschrijven, maar enkele wil ik u doen horen, hoe het Jodendom verbitterd is geworden. En welke gevolgen het heeft gehad in de ontboezemingen van hun hart.

De vermaarde Rabbi Elias Halleivi zegt: "Nademaal de Joden niet toestemmen dat Hij (de Christus) waarlijk de Zaligmaker is, willen zij Hem daarom geenszins Jijhausoeang (Jezua) noemen, maar werpen en de letter *ain* af en noemen Hem Jezu" Elias Levita in sus Tischhi ad vorem Josoe.

Deze Rabbijn verzwijgt de rede waarom zij dit doen. Onder de Rabbijnen was men

veelal gewoon de letters van de woorden tot woorden te maken (Kabbalistische berekening).

Zo hebben zij ook ten opzichte van het woord (Jesoe) Jezu gedaan. Dit woord zou dan de betekenis hebben in het Hebreeuws (Jomo Sjomoe¹¹) . . . Zijn naam en gedachtenis zullen uitgeroeid worden, In getallen waar staat het bedoelde woord tot het Hebreeuwse woord (werijk) ijdelheid als 316. Hierop nu schijnt te zinspelen een zinspelende zinsnede in een gebed, welke volgens de heer Buxdorf in latere afschriften weggelaten en in sommigen aan de kant geplaatst is. Namelijk zij knielen en buigen zich voor hetgeen ijdelheid en dwaasheid is, een God aanbiddende, die niet helpen kan.

In de Talmud wordt de Christus veelal genoemd “de Nazarener” of ook wel Jezu “de Nazarener”. De heer Pfeiffer merkt aan, dat de latere Rabbijnen Hem ook wel (Ben Nezer) genoemd hebben. Aangezien het laatste woord de “bijnaam van zekere beruchte struikrover” is, waarvan in de Talmud gewag wordt gemaakt. Rabbi Salomon verklaart dit aldus: “Ben Nezer is een straatschender of struikrover geweest, en heeft steden ingenomen, over deze als koning geregeerd, en is een hoofd of overste van de struikrovers geworden.” Het is ook onbekend, dat de Joden volstrekt niet geloven aan de wonderdadige geboorte van de Heiland. Zij moeten dus noodzakelijk tot de gevolgtrekking komen, dat Hij een onecht kind is. In sommige geschriften van de Rabbijnen, wordt dan ook duidelijk uitgesproken, dat Hij een (momzer) bastaard is, een in overspel verwekt kind, De Talmud spreekt ook breedvoerig over het leven van Jezus, Zijn daden, enz., doch alles komt hierop neer, dat Hij een bedrieger en verleider van het volk was, en de wonderen welke Hij deed, uit Egypte meegebracht of door middel van de zwarte kunst gedaan heeft.

Als ik verder zou willen schrijven, zou ik u kunnen verhalen, dat zij werkelijk geloofden, dat de Heere Jezus wonderen gedaan heeft. Maar het zou te veel tijd en papier kosten. Maar toch nog een enkel woord.

Men kan niet met zekerheid bepalen dat de vloek-formulieren bestaan tegen de Christenen. Een ander geval is het echter met hen, die de Synagoge verlaten en het Christendom omhelzen. Zulk een formulier noemt de geleerde Maimonidus een gebed tegen de “afvalligen.” Dit gebed luidt aldus:

“Dat al de afvallige Joden geen hoop (van zaligheid) meer hebben, en alle ongelovigen als in één oogenhlik tot niet worden! Dat al Uw vijanden, die U, o Eeuwige, haten, spoedig worden uitgeroeid, en het overmoedige Koninkrijk spoedig met wortel en tak moge vergaan. Geef ons hen spoedig in onze dagen voor onze voeten te onderwerpen.”

Rabbi Bechai zegt ons, dat dit gebed tegen de ketters gemaakt en geordineerd is (om te bidden).

“Opdat uitgeroeid worden het rijk van de goddeloozen, het Roomse Rijk en alle heerschappij van de Christenen, waaronder de Joden zich buigen moeten!”

Ziet hier dus, lezer, het gevoel van de Rabbijnen, omtrent het Christendom enz. enz. kortelijk medegedeeld. Ik herinner u, dat vele uitdrukkingen en lasteringen, zoals ik reeds vroeger zei, haar bestaan te danken hebben aan de jammerlijke vervolgingen door Israël ondergaan.

Ongetwijfeld werden de Talmudistische geschriften in vorige eeuwen gelezen, waarschijnlijk wel met het hoofddoel, om zich van de haat van de Joden tegen het Christendom te overtuigen, en alzo een middel te vinden, om hen, zo al niet te

¹¹ Jomag de eerste letter van Somoe de tweede letter van Wezigroe de derde letter van dit woord.

vermoorden of te verbannen, dan toch te kwellen en vreselijk te onderdrukken!

Was men in het begin van de middeleeuwen nog niet tot dadelijkheden overgegaan, hoofdzakelijk had men dit te danken aan de betere zin van enkele Pausen of aan vorsten, die in het één en ander hun voordeel zochten. In het Zuidelijk gedeelte van Frankrijk werden zij door vorsten die hun onafhankelijkheid zochten, beschermd. In Italië onder Pausen Longebarden en in streken, waar de oude Romeinse inrichtingen bewaard bleven, was hun toestand zeer wel.

In meer Noordelijke streken, voornamelijk aan de Rijn, schijnen zij hun werkzaamheden bij het verkeer van het volk te hebben gevonden. Deze rustige tijd scheen echter een voorbereidingstijd te wezen. Zoals een kalme luchtgesteldheid veelal de bode is van een naderende storm, evenzo was de rust, welke Abraham's kroost temidden van zijn tegenstanders genoot, een voorleiden van naderende onheilen, die hen en hun kinderen in de diepste rouw zouden storten! Naarmate men de Joden in hun wandel en andere winstgevende bronnen gewelddadig beperkte, naar die mate leerden zij deze liefhebben. Bijzondere wetten waren hun in dit geval gunstig, terwijl de krijgslust, waardoor de edellieden zich in schulden stortten, hun zeer goed te pas kwam. De hoge interest, welken zij eisten, was voldoende om zelf de weinig bemiddelden het uitzicht op voedsel te geven.

Doch ook de meest onbezonnene moet eindelijk het geleden nadeel duidelijk worden, Met de uitputting van zijn middelen ontwaakt doorgaans zijn moedwilligheid. Zichzelf klaagt men ongaarne aan, maar daarentegen gevoelt men ontevredenheid en onwil over en tegen de werktuigen van zijn ongeluk.

Zo verdragen de Joden na een korte dienstvaardigheid, de smaad van de edellieden, welke zich dikwijls door gewelddadigheden en grove onderdrukkingen lucht gaf. Van de zijde van de Joden zag men slechts geduld en lijdzaamheid en hun diep gebukt gaan onder het zware juk, op zeer ridderlijke wijze hun opgelegd. Bij haat, paarden de edellieden nog verachting. Deze houding tussen de Israëlieten en de Ridders, kon niet anders, dan verderfelijk ook op de burgers werken. Waren reeds de voorrechten, door de Joden in de handel genoten, een oorzaak van nijd, niet minder stelde menige welgemeende verordening ter beveiliging gemaakt, de Joden nog meer aan de opmerkzaamheid bloot en daarvan bediende zich het plebs, om de ballingen te bespotten of te mishandelen. Het is moeilijk naar de wet te handelen tegen overmoed en losbandigheid.

Maar wat betekenen al die nietigheden bij de jammer en de ellende, welke de misplaatste ijver van de geestelijkheid over de Hebreëen bracht. Het licht ontvlambaar gemoed van het volk behoefde waarlijk geen wraak-prediking van deze fanatieken bisschop of gene domme monnik, om tot de ongehoordste baldadigheden over te gaan!

Daar komt Peter van Amiëns, rijdende op een, ezel, langs straten en grachten, op pleinen en markten. Het heilig graf te verlossen uit de macht van de ongelovigen dat was de hoofdinhoud van zijn prediking. Duizenden voegden zich bij hem, geen wonder, want aan deze tocht, was de Pauselijke aflaat verbonden, en tegelijk met deze grote beweging hadden ook de weinige en laatste stralen van de zon van de voorspoed opgehouden hen te bestralen. Vreselijk was het fanatisme van het grauw, en niet ondubbelzinnig toonde het, dat ook de Joden zouden boeten voor hetgeen hun vaders eenmaal gedaan hadden. Voeg bij dit alles de bandeloosheid, die gewoonlijk bij zulk een bonte menigte heerst, en u zult er u niet veel heil van voorstellen. Onbeschaamdheid en godsdienstijver gingen hier hand aan hand. Te Trier aangekomen, wierpen zij zich meedogenloos (à la Hitler) op hun buit! Reddeloos

verloren, bogen de meesten van hun de hals voor het moordend staal, nadat zij vooraf hun eigen kinderen hadden opgeofferd, om ze aan het Christendom te onttrekken; terwijl vrouwen en maagden, voor haar eer bevreesd, met grote stenen om de hals in de Moezel sprongen.¹²

Een klein gedeelte van de Israëlietische gemeente nam de vlucht naar de Bisschop Engelbert, maar deze maakte van de gelegenheid gebruik, om hen tot het Christendom te dwingen! (waar moesten de arme Joden in Duitsland en in Nederland in Amsterdam '43 en '44 heen vluchten?) Ze konden zich verbergen, maar o, vreselijke ontgoocheling, daar komen de landwachters . . . ! de aanhangers van Mussert en consorten hun overal opsporen en werden ze meedogenloos, nadat ze hier in één van de kampen waren gemarteld naar Polen gevoerd om met oude van dagen en kinderen van een jaar en onder de marteldood en de verstikkingsdood te ondergaan. O! Vreselijk!

Wanneer de tijger zijn scherpe tand eenmaal heeft gezet in het lillend vlees van het weerloos lam, en de smaak van het bloed reeds ondervonden heeft, dan is bijna geen macht ter wereld in staat de buit aan het woedend dier te ontrukken. Evenzo was het geval met de eerste kruistocht, het sein was gegeven, de vlam ontstoken en weldra trok men alle Rijnsteden door (à la Hitler in 1939 en later). In de steden Metz, Keulen, Mainz en Worms steeg het geschrei van de wanhopenden ten hemel! In sommige steden verzamelden zich de weerlozen in de Synagoge en gaven daar elkaar de doodsteek! Anderen wierpen zich in de Rijn en vermoorden elkaar (zoals in 1939-'40 en '41). Het bloed stroomde langs de straten van de steden aan de Main en Donau gelegen, tot in Hongarije! Grotendeels gaf men zich vrijwillig over. De rampzaligen werd de keus gelaten: of zich aan Rome te onderwerpen en zich te laten dopen, of ter slachtbank geleid te worden! Tot eer van mijn voorvaderen mag het gezegd worden, dat zij gewoonlijk de dood verkozen boven de Rooms-Katholieke godsdienst, welke hun werd opgedrongen. O, mijn hart bloedt bij deze jammerlijke herinneringen! En u, mijn lezer, wijdt ook u nog een enkele traan aan de nagedachtenis van zovele Leonidassen, die een eervolle dood boven een gehuichelde godsdienst verkozen! O zeg mij, wat moet er zijn omgegaan in het hart van een moeder, die haar zuigeling verlaten moest, om een gewisse dood in de stromende rivier te vinden! Hoe moet de hand van die vader hebben gebeefd, wanneer hij het zwaard of het hart van zijn schuldeloos kind stak, (wat hebt u, o mijn lezers, vrienden en onbekenden, toen de S.S. van Hitler, dezelfde oorzaak was van miljoenen Joden, maar ook niet-Joden, die trouw waren aan God, Nederland en Oranje, door het moordend staal werden neergeveld, hoeveel tranen hebt u ook niet gestort bij zoveel onrecht, ellende en tirannie? Ook uw zonen en mannen aangedaan? Maar laat ik niet te ver mij laten afleiden door mijn gevoel, want geachte lezers, God zal recht doen. O, ziet naar het ongelukkige Duitsland, hoe zwaar wordt het niet geteisterd? Wat is er niet geleden door dat regiem? Ach, Heere, het bloed schreit ten hemel!)

Maar wat het lijden nog vermeerderde, was de gedachte dat de toekomst een herhaalde en steeds zwaardere vervolging en slachting zou bereiden. Nergens was uitkomst voor hen te vinden! Geen hulp van boven, geen hulp van beneden! Thans gevoelden zij de uitbreidheid van hun ellende. Zij namen de lijdenskelk, die hun de Allerhoogste bereid had, met stille onderwerping aan. Maar ook smeekten zij, zoals weleer hun vaders deden, om de hemelse gerechtigheid, En voorzeker! Zoveel bloed kon niet

¹² In Amsterdam in de grachten enz. in 1942 en '43.

ongewroken voor de ogen van de Almachtigen stromen! Zovele tranen niet tevergeefs gestort worden, allen waren bezielde met één gedachte, was de enige kreet, als uit één mond vernomen, deze: “Hoor Israël, de Heere Onze God is een Enig Heere!” Al spoedig waren er bezielde mannen, die de tolken van de menselijkheid in hartverscheurende gedichten bloot legden. Met bloed geschreven staan ze daar als eeuwige getuigenissen, om de nakomelingschap jaarlijks te herinneren, welk een ontzettend lijden Rome’s onderdanen, zogenaamde volgelingen van de liefderijke Meester, van de zachtmoedige Hogepriester, van de goede Herder, over de vaders hebben gebracht.

Het was in deze tijd, dat vele Israëlieten naar Siberië, Moravië en Polen uitweken, alhoewel er nog steeds offers genoeg voor de tweede kruistocht, in de Rijnsteden, overig bleven. Daar was het, waar de monnik Rudolf doortrok, om de opwekking van de vrome Bernhard van Clairveau tot een tweede kruistocht verder te verbreiden, en tevens om, tegen diens gevoelens, de Joden als vijanden van Christenen te beschouwen en hen te doden. Vele voorname Joden namen de wijk naar Neurenberg, teneinde zich tegen een gewisse dood te vrijwaren.

Bernhard kennis gekregen hebbende van het gedrag van de monnik, veroordeelde deze en liet hem in een klooster opsluiten. Keizer Conradus III stelde de Joden onder Rijksbescherming. Velen echter waren door de woede van het volk reeds geslacht, en Paus Eugenius III hadden kruisvaders kwijtschelding van hun Jodenschulden verleend; terwijl de van hun vermogen beroofde Joden in de kosten voor de kruistochten benodigd, moesten helpen bijdragen!

Ook in de Verenigde Nederlanden was de toestand van de Joden jammerlijk. In het jaar 1349 brak in Brabant een geduchte besmettelijke ziekte uit, welke men destijds de zwarte pest noemde. Deze ziekte gaf de dweepzieke Geesselaars (Flagellanten) aanleiding het volk tegen de Joden op te ruïnen. Nauwelijks hadden de met vuurrode kruizen getekende monniken de kansel betreden of het gerucht verbreidde zich, dat de Joden, door het vergiftigen van waterputten, de alom heersende ziekte hadden veroorzaakt. De woede van het domme volk kent nu geen paal of perk meer. Als wilde dieren valt men op de weerlozen aan, sleurt hen langs straten en grachten, mishandelt en geselt hen en vermoordt hen eindelijk op gruwelijke wijze! Meer dan vijfhonderd slachtoffers werden op de jammerlijkste wijze ter dood gemarteld!

Twintig jaren later moesten de overgebleven en nieuw aangekomen Joden een dergelijk lot ondergaan. Op de laffe beschuldigingen van heiligschennis aan de gewijde hostie, door de Joden gepleegd, werden velen verbrand, hun goederen “natuurlijk verbeurd verklaard” en allen voor altijd uit Brabant verbannen.

In het Bisdom van Utrecht, was het voor Abraham’s kroost niet gunstiger gesteld! Ook daar hadden de Flagellanten, het plebs opgeruid, dat als bloedhonden op de slachtoffers viel en de aldaar gevestigden, evenals in andere plaatsen, gewetenloos vermoordde.

In welke gemoedsgesteldheid de in zware rouw gedompelde ongelukkigen verkeerden, laat zich niet beschrijven. Om zoveel ellende te schetsen ontbreekt het mij aan woorden. O, wanneer ik bedenk, welk lot mijn voorouders ten deel is gevallen, wanneer ik meen het gekerm te horen, hun bloed te zien stromen, dan ween ik! Dan ween ik over u, Rome! die er de oorzaak van bent, dat zoveel onschuldig bloed is vergoten. Over u, die gezeten hebt op de stoel van Petrus, u noemende “stedehoudersvan-Christus”, en die zo weinig hebt getoond, dat Christus Geest in u leefde. (Het spreekt vanzelf, dat er ook uitzonderingen waren, zoals Gregorius die de geestelijken aanraadde niet door dwang maar uit liefde en in liefde het Joodse volk te behandelen,

zal men ze kunnen winnen).

Over u, die de Bisschoppelijke staf gedragen en daarmee zo zware wonden geslagen hebt! En over u allen, herders der gemeente van de zachtmoedige Meester, Wiens voorbeeld u in genen dele hebt nagevolgd, maar wiens kruis u integendeel schande hebt aangedaan. Veel hadt u voor Israël, het volk waaruit de Heiland is voortgekomen, kunnen doen, indien u was geweest, wat u waarlijk had behoren te zijn! Maar nu hebt u alles gedaan tegen Israël, het volk, dat reeds door zijn zonden zo bitter is gestraft (het oordeel van God), omdat u bent afgeweken van de weg door uw vaders bewandeld. De afgedwaalde schapen van het huis van Israël, waarover de liefderijke Heiland zo bitter weende en waarvoor Hij zo jammerlijk heeft geleden, hebt u als bloeddorstige tijgers vervolgd en verjaagd, geplunderd en vermoord! Bloed kleeft er aan uw handen, het onschuldig bloed van duizenden! Daarom veracht u de Jood uit de grond van zijn hart (ook de huidige barbaar Hitler en consorten, zal de Jood niet vergeten; de talloze gruwelen, die zij aan onschuldigen en aan hen die zich niet konden verweren, onder hun heerschappij heeft gedreven. Zomin als in vroegere jaren het door Rome's tirannie het Joodse volk ooit vergeten heeft). Er kleeft bloed aan uw grootse gebouwen. Of Rome, tot wier luister u de bezittingen van hun geslacht of in de inquisitie-gevangenissen-verzuchte vaders gebruikt hebt! Daarom is het de Jood verboden uw kerkgebouwen te bezoeken op straffe van niet-verhoring van hun gebeden. gedurende dertig dagen! (Gelijk ik op vorige bladzijden vermeldde). Onwillekeurig gevoelt hij een pijnlijke aandoening, zo menigmaal hij één van uw gewrochten aanschouwt. De naam van Rome is voor hem een wanklank geworden.

Siddering bevangt hem, wanneer u, o Rome spreekt! zoals een kudde schapen, die zich tracht te beschermen voor de grijpende wolf, is het u gelukt om, zoals de Mohammedaan met het zwaard in de hand, sommigen van hun, moederlozen tot uw kerk te brengen, en gelukt u dit nog door kinderen van de moederlijke borst en van de vaderlijke boezem te stelen? Slechts zeer zelden, zal de Jood uit vrije en eigen beweging tot u komen, want de breuk, die u hem geslagen hebt is te groot. zij is ongeneeslijk! En mag u zich verheugen in het bezit te zijn van enkelen, die uit vrije beweging tot u kwamen en het bloed van hun voorouders met voeten traden, juist die weinigen staan daar, om te bevestigen dat in de regel geen eerlijke Jood, tot de Rooms-Katholieke kerk zijn toevlucht neemt. Diep, zeer diep is Israël gevallen, vanaf het ogenblik, dat het zijn wettige Koning heeft versmaad;. maar in plaats van hem in deze diepte een liefderijke hand te reiken, een vriendelijk woord toe te spreken, zoals Hij deed, naar Wiens Naam u zich ten onrechte noemt, hebt u Hem getergd door uw beeldendienst, bespot met uw heidense plechtigheden, welke God Israël voorheen verboden had na te volgen; vertrapt onder uw voeten, zoals eenmaal één van uw pausen een gekroond hoofd beledigde; verjaagd uit uw landen; waarheen God Israël gezonden had, om door u getroost te worden; en eindelijk verbrand op uw brandstapel, als ware de Moloch uw afgod. Daardoor, en daardoor alleen is Israël geworden wat het thans is: een koud en onverschillig volk.

Maar ik wil zo niet doorgaan. Ik heb genoeg gezegd, om aan te tonen in welke betrekking het Jodendom tot het Rooms-Katholiek Christendom staat. Laat ik liever nog eens terugkeren tot het graf van hem, die door de jammerlijkste en hartverscheurende ontboezemingen, in een Hebreeuwse Elegie de gebeurtenissen bij het nakroost in weemoedige herinnering houdt.

Dit gedicht heeft de met goud bekroonde Mr. H.J. Koenen op meesterlijke wijze aldus vertaald:

*Rouwdragend aan de stille oever
van Sennes golven néérgebukt,
Welt uit mijn oog hoe langs zo droever
Een tranenvloed, mijn ziel ontruk.*

*Eughien, 't zijn uw geweldenaren,
't is Brussels ronkend moordschavot.
Die scheemrend voor mijn ogen waren,
't Hart mij beklemmen en de strot.*

*Ik hang aan somb're wilgen tronken,
De in tranenvocht gekweekte luit,
En van verstomde droefheid dronken,
Sloot snikkend zich mijn boezem uit.*

*De heldere dagtoorts aan te staren,
werd duldloos langer voor mijn oog.
Wijl ze aan de onmenselijke barbaren
Haar vriendelijk schijnsel niet onttoog.*

*Als woeste, op bloed beluste honden,
Betwistten ze aan elkaar de leên,
Nog lillende op de plek gevonden,
En knagen woedend zelfs op 't been!*

*Ach, 't zijn de leden van mijn broederen;
't Is mijner zust'ren vlees en bloed;
En mijner ouders eigen goederen,
Zijn roofbuit van hun euvelmoed!*

*Hoort gij, O mijn Jonathan, mijn kermen?
't Is 't schrille krijten van de wees,
Die schreit om brood in moeders armen;
En zelfs de moeder gilt van vrees!*

*Ach, 't boek der Wet, 't licht uwer ogen,
Zo vaak, bij nacht, bij dag doorzocht,
Ligt aan ons jamm'rend hart onttoogen,
Ten voetbank in hun roov'ren kracht!*

*De Tempel, waar gij voor de Heere
Stondt aan te bidden, stortte in de as,
Terwijl de bondsark Zijner eer
De houtmijt uwer kinderen was!*

*Ach, bij 't herdenken van die dagen,
Die dagen van ellend' en schand;
Bloedt nog mijn hart van zoveel slagen,
Scheurt nog mijn sidderend ingewand.*

*Juich, dochter Edoms, wrevel dronken,
Juich vrij op Brabants vege grond;
De kelk der wraak is ingeschonken,
Welhaast, en zij genaakt uw mond!*

*Als rookdamp zal hij henenvaren,
De glans van al uw heerlijkheid;
God zal uw zonden openbaren
God heeft u d'ondergang bereid!*

Wanneer wij een diepe blik werpen in het rijk van de natuur, dan ontwaren wij twee elementen, die vijandig tegenover elkander staan. Hoe nader de strijd tot een beslissing komt, des te meer aanschouwt men vreemde verschijnselen, die echter bij een weinig nadenken, zeer natuurlijk zijn. Het is een vreemd verschijnsel, dat een stervende op eenmaal met een heldere stem zich opricht, om eten of drinken vraagt en terwijl men zich verheugt over deze plotselinge omkeer van zijn ziekte, sterft hij. Het is trouwens zeer natuurlijk. Immers hier betwisten het leven en de dood elkaar de voorrang. Volgens de gewone loop van de omstandigheden moet het leven plaats maken voor de dood, maar voordat dit geschiedt en juist op het ogenblik, dat de dood tot op een schrede genaderd is, verdedigt zich het leven met bovennatuurlijke kracht, en terwijl het een kleine overwinning schijnt te behalen, wat de stervende enige verademing schonk, hem deed spreken, om spijs of drank vragen, valt het uitgeput in de armen van de dood; vandaar dat onverwachts sterven. Ditzelfde verschijnsel merkt men op in het strijdperk, waar zwakheid staat tegenover sterkte, en de waarheid gevoelt men in de verschillende klimaatsveranderingen, waar koude en warmte tegenover elkaar staan. Wanneer daar in de verte zich de dageraad van de vrijheid vertoont, dan stelt de onderdrukking of slavernij alle pogingen in het werk om schitterend te zegevieren, maar dan ook heeft het laatste uur van haar heerschappij spoedig geslagen.

Toen Mozes tot Farao kwam, om slechts een vrijheid van drie dagen voor zijn volk af te smeken, vermoedde de sluwe vorst al aanstonds, dat het slechts te doen was om zich van zijn dwingelandij te onttrekken, en hij antwoordde met de boeien van de slavernij steeds knellender te doen gevoelen: "Stro zal u niet meer gegeven worden en het aantal tichelstenen zult gij (naar gewoonte) bereiden." Dat was het antwoord. Hevig was de worsteling tussen vrijheid en slavernij en tot negen maal toe elkaar getrotseerd hebbende, scheen de kans voor de vrijheid weifelend te worden. Nog eenmaal spant Farao al zijn krachten in om te overwinnen: "Wacht u, dat gij mijn aangezicht niet weder ziet, zo gij niet sterven wilt" gromde de van woede bevende vorst de gezant toe; maar weldra is hij uitgeput. In een ogenblik, waarop Egypte's bewoners het 't minst vermoedden, geeft de vorst zich over, en . . . de zege is aan de kant van de vrijheid.

Hebben wij in de vorige bladzijden het lot van de Israëlieten voor en gedurende de kruistochten gadeslagen, en gezien dat hun toestand hier en daar allerjammerlijkst was; dat het juk van de dwingelandij schier ondragelijk werd gemaakt door mannen, die daarenboven nog de verregaande onbeschaamdheid hadden van voor te geven, dat al het kwaad, wat zij de Joden berokkenden, slechts "tot eer van God was," nochtans menen wij met goed recht te mogen geloven dat, uit een objectief oogpunt beschouwd, hun toestand in het begin van de zestiende eeuw noodlottig was.

Wilt u een volk moedeloos maken, tot vertwijfeling brengen, ja uitroeien, jaag en

vervolg het dan als een veldhoen op de bergen. Dit schijnt men in het begin van de zestiende eeuw te hebben begrepen. Uitgezonderd de honderden, die door de inquisitie in Spanje, Portugal en door de Raad van beroerte in de Verenigde Nederlanden vermoord werden, leest men uit die tijd niet meer van algemene slachtingen en zogenaamde Jodenjachten, waarvan wij in de vorige bladzijden gewag hebben gemaakt. Een ander lot werd hun beschoren. De woedende haat van de R.K. geestelijkheid scheen de algehele ondergang van de Hebreeën te hebben gezworen was weleer het wachtwoord “moord”, thans werd het “verbanning.”

Een vreselijke woeling heerst in de gemoederen van Israëls vijanden. Hevig kookte het in de krater van de Roomse Vesuvius, en al de tekenen waren dan, om een verschrikkelijke uitbarsting te doen vrezen. In het land, waar de citroenen bloeien en de zon steeds haar stralen met alle luister schijnen laat; in het land, dat steeds zich er op beroemende, bij uitnemendheid Rooms Katholiek te zijn; in dat land zal het eerst de trompet van de verbanning geblazen, de banier van de schreeuwendste ongerechtigheid hoog geplant worden. Ongeveer twaalf eeuwen had de inquisitie (een helse uitvinding) reeds tegen de zogenaamde Nieuwe Christenen gewoed, omdat dezen, en terecht, beschuldigd werden, uitwendig Christenen, maar inwendig Jood te zijn, duizenden van de meest aanzienlijken in Spanje waren reeds aan de vlammen ten prooi gegeven, toen in het jaar 1492 een besluit tot algehele verbanning van de Joden werd uitgevaardigd. Vanuit Grenada kwam het rampzalige besluit, dat binnen de tijd van vier maanden het Spaanse grondgebied door alle Joden voor eeuwig moest worden ontruimd. Daarenboven werd hun verboden kostbaarheden mee te nemen. (à la Hitler). Slechts hun huizen en andere vaste goederen mochten zij verkopen en daarvoor wisselbrieven op buitenlandse gewesten meenemen. (Bij de dief en rover Hitler werd dat niet toegestaan). Hoe dit besluit de ongelukkige Israëlieten trof, kan ieder gevoelen in wiens aderen vaderlands bloed stroomt. (En ook ieder, die er getuige van was en ook deze dingen in de kranten van 1939, '40 en '41 hebben gelezen).

Het behoeft nauwelijks te worden gemeld, dat vanwege de Joden alle pogingen in het werk gesteld werden, om Ferdinand en Isabella te bewegen van hun besluit terug te komen. Door tussenkomst van Rabbi Don Isaïc Abrabanel (een groot geleerde en schrijver) werden onder andere aanzienlijke sommen te beschikking van de regering gesteld, indien hun werd toegestaan in het vaderland te blijven. Door zijn hartelijke taal meegesleept, getroffen door zijn werende woorden, stond het koninklijk paar op het punt van besluit te veranderen. Maar op eenmaal treedt de opper-inquisiteur Forguemade, als een boze engel, met een kruisbeeld gewapend, in het koninklijk vertrek en bulderde; “Judas heeft eertijds zijn Heer voor dertig zilverlingen verraden, uw Hoogheden willen Hem opnieuw verraden voor dertigduizend goudstukken. Hier is Hij, neemt Hem en verkoopt Hem haastig.”

Het spreekt vanzelf dat voor deze taal het zwak doorluchtig paar terugdeinsde. Op de ruwste en onmenselijke wijze werd het noodlottig vonnis op de Joden ten uitvoer gebracht. Hun rijkdommen vloeiden “natuurlijk” in de schatkist, en hun vaste goederen werden voor een niet noemenswaardige prijs verkocht, (Van de Jood in 1939 '40 en '41 werden de huizen gegeven, zonder de minste vergoeding, aan de landverraders N.S.B.-ers). Onder vele mishandelingen en talloze ellenden werden de bannelingen, met ouden van dagen, met vrouwen en zuigelingen overgevoerd op schepen, waarmede men voor een groot gedeelte naar Afrika en Portugal koers zette. (De Duitse Joden waarheen gingen ze op de schepen? Waarheen gingen de Nederlandse Joden en de Duitse Joden in '40, '41, '42 en '43? En zal men ze ooit

weer zien . . .?) Aldus verlieten op dit tijdstip ruim zeven en twintigduizend mensen een land, waarin zij gedurende veertienhonderd jaren hadden gebloeid, een land, dat hun dierbaar was geworden.

Arm en verlaten, bespot en vertrapt, werden zij weggesleurd van de plaats, waar hun dierbare voorouders en betrekkingen in het graf sluimerden. Geachte lezers, die tijd, die ik u beschrijf van het verleden, is ook hetzelfde, ja al erger door de ellendeling en satan Hitler en consorten bedreven. In onze tijd, waar u allen en ik, ook zelfs mijn familie levende getuigen van zijn. Ach! Zullen ze ook ooit weerkeren in het land, waar ze zo vrij en gelukkig geleefd hebben? In ons dierbaar vaderland? De tijd zal het leren, maar ik vrees het ergste. Ontzettend was dan ook het ogenblik, waarop zij de bodem verlaten moesten, op welke zij, bij zoveel leed, toch ook nog liefde hadden genoten. Ziet daarginds die grijsaard, op wiens hoofd de zilveren kroon van de grijsheid drukt! Nog eenmaal stort hij een traan op de bodem, waarop hij het eerste levenslicht zag. Ontwaart u daar die mannen, in de kracht van hun mannelijke leeftijd, die met hun dierbare zonen voor altijd een plaats verlaten, waar de lijdenskelk hun zo menige traan afperste? Merkt u daar wel die vrouwen en jonge dochters, die nog eenmaal de stille grafheuvels van de vaders met weemoed nastaren en met radeloosheid de gewijde akker hebben verlaten? U ziet, zo u slechts mens benijt, de duizenden rampzaligen, die daar als de grootste boosdoeners weggeleid en verbannen worden, alleen omdat zij Joden zijn! Welk een geschrei! Welk een gekerm! Zou Hij het niet horen, die daar boven lucht en wolken troont? Hij, de Vader van de weduwen en wezen! Zou het einde van de jammerlijke strijd tussen vrijheid en dwingelandij nog niet gekomen zijn? Voor deze tijd hopen wij van spoedig;¹³ want aan de horizon rijst de bevrijding.

Van de duizenden vluchtelingen die in het jaar 1492 het Spaanse koninkrijk verlaten moesten, gingen de meest aanzienlijken onmiddellijk naar Portugal, alwaar Johan II hen, tegen betaling van 8 goudstukken voor ieder hoofd op vrij dragelijke wijze toeliet. Ook de vermaarde Rabbi Don Isaac Abrabanel met zijn familie was hierheen gevlucht. Maar ook daar was de rust, welke zij genoten, niet van lange duur. Reeds in het jaar 1493 begon de Koning van Portugal de rampzalige wegen van haar Katholieke Majesteit te bewandelen. Al wie boven het bepaald aantal families (dit getal was gesteld op zes honderd) waarmee het verdrag gemaakt was, over de grenzen kwam werd gegrepen en tot slaaf van de kroon gemaakt, Onnozele kinderen werden van het hart van hun ouders, zuigelingen van de borst van de moeder meedogenloos weggerukt en naar de nieuw ontdekte eilanden St. Thomas en anderen gevoerd! (in '42, '43 en '44 naar Polen gevoerd, waar zij meedogenloos vergast werden).

De opvolger van Johan II, namelijk Emanuël, was de Joden in het eerst gunstig gezind. Aan slaven gaf hij de vrijheid, maar beval hun tevens, dat zij zich zouden verwijderen. Maar wie kent de wegen van de Voorzienigheid? De vorst, die zich in het begin inderdaad liefderijk betoonde, stond op het punt te huwen met de infante Isabella, dochter van de koning en van de koningin van Spanje en weduwe van Don Alphonso. Twee voorwaarden, waarop ook de infante aandrong, werden hem vanwege de ouders gesteld, vóórdát de toestemming tot het huwelijk kon gegeven worden, te weten: Het Bondgenootschap met Spanje tegen Frankrijk en de uitdrijving van de Joden uit Portugal, op dezelfde wijze, als in Spanje plaats vond. Tegen de wil van de meeste en verlichte Ministers, werd een edict uitgevaardigd, waarbij aan de Joden de keus gelaten werd: of zich te werpen in de schoot van de alleen zaligmakende (?) kerk, of binnen vier maanden het land te verlaten! Wederom hadden dezelfde tonelen als in

¹³ Tijdens dit schrijven, was ons land nog niet bevrijd.

Spanje plaats. Toen echter de tijd verstreken was en de Joden nog niet waren vertrokken, ontrukte men hun alle kinderen beneden de 14 jaar, sleurden deze naar het doopvont, schonk ze weg aan de Christenen in het land en op de eilanden, en sloeg geen acht op de schandelijke behandeling, welke aan vele arme kinderen het leven kostte. Vele Joden brachten hun eigen kinderen om het leven.

Intussen had de kerk hier meer buit gemaakt dan in Spanje. Immers de rampzaligen begonnen de moed te verliezen, en wat blijft de mens dan nog overig? Ook wisten zij niet waarheen zij de vlucht zouden nemen, Waar zouden zij een herbergzaam oord vinden? Waar zouden zij veilig zijn voor de vervolgingen van een liefde-predikende kerk, die hen dagelijks geleerd had, hoe vreselijk haar liefde de borst van haar vrienden zelfs verpletterden?

Genoeg, velen gaven zich over, en de uit barbarij teruggekeerde Joden, die nergens werden toegelaten, omdat zij niet betalen konden, (immers hun rechtmatig eigendom was in de Spaanse schatkist gevloeid!) werden met hen gedoopt. Nochtans bleven zij inwendig het Jodendom aankleven. Hun godsdienst oefenden zij in het geheim uit, ja zelfs in holen onder de grond. Evenals in Spanje verbood men hun, op straffe van de doods, het land te verlaten. Weinige jaren daarna werden velen van hun betrapt op het vieren van het Paasfeest. Het volk, door deze en andere omstandigheden in drift ontstoken, wierp zich met al de woede van een bloedhond op de ongelukkigen, met het zwaard in de hand gedoopte Joden.

Al hun bezittingen werden geplunderd en zij zelf, ten getale van meer dan (2.000) twee duizend, in een oogwenk jammerlijk vermoord! In Europa was het voor Israël stikdonkere nacht!

Het zou ons te ver leiden, alle landen te beschrijven, waarin de afgematte zonen van Abraham door de willekeur nu van dezen, dan van genen, op de jammerlijkste wijze werden vervolgd en onderdrukt. In sommige staten, ook van het Noorden, werden zij zelfs van de oudste tijden af niet geduld; terwijl zij in andere kleinere staten, en onder de meest lafhartige en beledigende voorwaarden, zólang zich mochten ophouden als de geestelijkheid dit goed vond. Nadat zij uit Spanje en Portugal verbannen waren, vestigden de Joden hun blik op de Nederlanden, om aldaar een veilige haven te vinden, en enige rust te genieten voor het zo hevig geschokt gemoed.

Het geschrei van de kinderen van Israël was voor de Troon van de Allerhoogste gekomen, en de ellenden, waarmee hun verdrukkers hen gekweld hadden, door Hem gadeslagen.

Het verbond met Abraham, Izak en Jacob gesloten, werd Hij gedachtig en zei: "Ik heb de ellende van mijn volk gezien en zijn kwellingen zijn voor Mijn aangezicht gekomen. Juich, o dochter Sions! Want God heeft uw verzuchtingen gehoord. Juich en wees blij! Want ook voor u zal de dag doorbreken, waarop u weer vrijmoedig mag ademen. Zie daar aan de kim breekt een straal door, die ook voor u liefderijk schijnen en al uw kommer en blijdschap veranderen zal. Nog één zware worsteling en de bode van het heil zal ook voor u rijke geschenken medebrengen! Nog eenmaal zal Spanje's ijzeren arm over u woeden (en ook Hitler en consorten nog een ogenblik u verdrukken) zoals eenmaal Egypte's Faraó uw voorvaderen benauwde, maar dan zal ook voor u het uur van de bevrijding geslagen hebben. Het uur van de beslissing is genaderd; want de maat van uw zonde en trouweloosheden, o Rome, van voorheen en Duitsland van heden, is vol! Zij loopt over! U mag u daartegen verzetten met al de kracht u overgebleven, ja met bovenmenselijke kracht, met de kracht van een vertwijfelde! De gezant van de Allerhoogsten is gekomen, tegen Wiens wapenen u

niet bestand bent. Kom vrij met uw bloedplakkaten met uw bloedraden, met uw pijnbanken, met uw brandstapels (concentratiekampen van heden), vallen zult u, vallen moet u! Ook Duitsland van heden. Het Woord van God zal overwinnen, moet bevestigd worden: *“niet door kracht, niet met het zwaard en niet met geweld, maar door Mijn Geest.”*

Onder de gewichtige gevolgen van de gezegende kerkhervorming behoort de meer gunstige wending, door het lot en de maatschappelijke toestand van de jammerlijk vervolgde Israëlieten, vanaf dat ogenblik verkregen. De herleving van het dierbaar Evangelie kon niet anders dan gunstig werken voor hen, uit wie de Heiland, voor zoveel het vlees aangaat, gesproten is. Het is volkomen waar, dat de heilzon voor Israël langzaam doorbrak, en wel eens achter duistere wolken zich verschalkte, maar wanneer wij de toestand, zowel van het Christendom, als van het Jodendom in die tijd, aandachtig en met alle mogelijke onpartijdigheid gadeslaan, dan kunnen en mogen we niet anders zeggen, dan dat de Hervorming aan Israël die vrijheid gaf, welke het zo zeer behoefde tot ontwikkeling en voorbereiding, wanneer eenmaal de dag des Heeren zal gekomen zijn. Wanneer ik zo even sprak van de toestand, zowel van het Christendom als van het Jodendom in die tijd, dan bedoel ik daarmee de betrekking, waarin zij tot elkaar stonden. De Christenen hadden de grootste verachting tegen de Joden, en dezen, op hun beurt tegen de Christenen: de afgrijselijkste haat, als met de moedermelk ingezogen. Daarom is het zeer natuurlijk, dat men in de kindsheid van de Hervorming niet datgene was, wat men thans voor hen is, en waarop zij als wettige nakomelingen van Abraham, als “beminden om der vaderen wil,” aanspraak mogen maken. Veilig mogen we zeggen, dat hoe meer de Kerk van Rome bloeide, ook naar die mate de ellende voor Israël vermeerderde en naar mate de Hervorming in de meeste landen van Europa veld won, ook de welvaart van de Joden des te meer steeg. Het eerste hebben we maar al te duidelijk in de vorige bladzijden gezien, het tweede zullen we nader ontwikkelen.

Zoals uit de geschiedenis blijkt, was het steeds de lagere geestelijkheid, die het volk tegen de Joden opruide; en wanneer al deze of gene betergezinde Paus hieromtrent zijn afkeuring te kennen gaf, wat kon men dan nog verwachten van een gedwongen gezindheid! Het was de profeet Jesaja niet genoeg, dat Moab aan Israël weleer vrije toegang in zijn land vergunde. Maar hij moest hen krachtig beschermen voor elke inval van buiten. “Maakt, zegt de Profeet uw schaduw in de middag als die van de nacht, en maakt de omzwervenden niet openbaar, O Moab!” Hadden de monniken Peter van Amiëns, Rudolph en meer dergelijke verkeerde ijverars het plebs aangezet tot moorden en plunderen, allergunstigst steekt daarbij het oordeel over de Joden af van de monnik Luther, in wie een andere geest woonde; die, wat de Roomsens hem ook ten laste mogen leggen, tenminste heeft getoond, dat in hem een mensenhart zetelde.

Op de rijksdag te Neurenberg beschuldigde men de grote man, dat hij omtrent de maagdelijke Maria, (Rome’s grootse afgod) geen zuivere leer verkondigde, omdat hij staande hield, dat Jezus Christus een geboren Jood was; verbaasd staande over deze verregaande “domheid” en verwonderd over deze nieuwe “verkettering”, schreef hij een verhandeling, tot onderwerp hebbende: “Jezus Christus is een geboren Jood.” Hij bewees daarin, dat de Heiland een Israëliet was, gesproten uit het zaad van Abraham en geboren uit het geslacht van David. Tevens toonde hij aan, hoe men de Joden behoorde te behandelen, om hun bekering te bevorderen. Op een andere wijze, dan tot nog toe geschiedde. “Ik hoop, zegt hij, dat men met de Joden vriendelijk omgaat, en

hen met verstand uit de Heilige Schrift onderwijzt. Wij zijn vreemdelingen en aanverwanten, zij zijn broeders en bloedverwanten van onze Heere. Daarom zou het mijn raad en bede zijn, dat men zachtzinnig met hen omging en hen uit de Schrift onderwees; zo zouden er allengs meerdere toenaderen. Maar nu wij hen met geweld dwingen, ons met lasteringen ophouden, en hen beschuldigen, met te zeggen dat zij Christus Bloed hebben moesten, om niet zoals nu, te stinken, en dergelijke dwaze dingen meer, zodat men hen als met de honden gelijk stelt, wat goeds zullen wij van hen maken?

Of wanneer men hun verbiedt neringen en handteringen te drijven, en andere dingen tot de gezellige toestand behorende, en hen alzo tot woekeren dwingt, wat kunnen zij daartegen doen? Wil men hen helpen, zo moet men geen Pauselijke, maar Christelijke liefde jegens hen oefenen en hen vriendelijk aannemen, hen in het maatschappelijke laten mededingen en medearbeiden, opdat zij aanleiding en een geopende gelegenheid mogen vinden, met ons en om ons te zijn, onze Christelijke leer te horen en ons Christenleven te zien. Of enigen halsstarrig zijn, wat scheelt dat? Wij zijn toch ook niet allen goede Christenen?

Welk een rondborstige verklaring! welk een ootmoedige belijdenis. Niet minder liefderijk, dan die van Luther waren ook de gevoelens van Calvijn voor het bedrukte Israël, en nog meer werden die aangewakkerd door een treffend end voorbeeld van een Israëliet, die tot Christus bekeerd en tot een voortreffelijk Christen Godgeleerde herschappen was.

Emanuël Fremellius, aldus is zijn naam, werd te Ferrara uit Joodse ouders geboren. In gezelschap van Petrus Martijn, boezemvriend van Calvijn, was hij later uit Italië naar Duitsland overgekomen. De omgang van de jeugdige Israëliet met de Godvruchtige Martijn werkte gunstig op het gemoed van de Hebreëer en werd het middel tot zijn bekering. Te Heidelberg ontmoette hij Franciscus Junius, een van de voortreffelijkste leerlingen van Calvijn. Later beoefenden zij samen de Christelijke Godgeleerdheid, en bewerkten gezamenlijk een nieuwe Latijnse overzetting van de Bijbel. Deze broederlijke omgang bracht heerlijke vruchten voort. Want Junius werd gunstig tot Israël gestemd en trachtte hen, zoveel in zijn vermogen was, in de ogen van de Christenen, die altijd nog huiverig bleven, gunst te doen vinden. Niet onduidelijk blijkt dit uit een op één van zijn colleges aan de Leidse Hogeschool gegeven over de vraag: "Hoe men met de Joden handelen moest". Dit advies luidde aldus: "Men moet hen onder de Christenen dulden, ten eerste, omdat zij onwetende en blinde mensen zijn, en niemand alleen wegens religie van de aardbodem mag uitgeroeid worden, omdat het geloof een gave van God is, en zij daarenboven onze broeders zijn van nature.

Ten andere: Hoewel het lichaam van de Joden in het algemeen van God zijn verworpen, zo mogen wij daaruit toch niet besluiten, dat men al de bijzondere leden van de Joodse natie onder de Christenen niet zou mogen dulden; want de kerk moet uit beiden verzameld worden. Men moet hen dan ten aanzien van de natuur en genade verdragen. Van hun onvruchtbare werken moet men zich onthouden. Van hun synagoge wordt veel gezegd, nochtans kan men daarin niets vinden, dat de goede naam van de Religie zozeer zou kwetsen"

Aldus werd in het hart van Nederlands edele jongelingschap het zaad gestrooid, dat langzaam, maar welig opgroeide. Op zijn tijd bracht het ook lieflijke vruchten voort. In het jaar 1590 kwamen voor het eerst Portugezen in Amsterdam. Het waren die voorname en rijke Israëlieten: Manuël Lopez Hohem en Maria Nunez, benevens

Miguel Lopez, oom van eerstgenoemde. Hun getal nam echter spoedig zó toe, dat zij reeds in het jaar 1595, op de Grote Verzoendag, een heimelijke vergadering hielden, welke door misverstand, voor een korte tijd, door de overheid werd gestoord, daar zij meende, dat het enige Rooms-Katholieken waren, die heimelijk samenrotten. In het jaar 1598 werd de eerste Synagoge gebouwd. Toen echter door het toegenomen aantal leden de behoefte aan een tweede zich deed gevoelen, werd ook deze, tien jaren daarna, gebouwd. In 1618, volgde de derde, en in 1639 werden deze drie synagogen, tot een enige, voortaan onverdeelbare gemeente verenigd. (Ik ben vaak in één van deze Synagogen, als kind zijnde, geweest. Op het Jonas Daniël Muiderplein te Amsterdam, maar helaas tot nu toe gesloten, door het wegvoeren van de Portugese Joden naar Polen). Intussen waren ook Hoog-Duitse en Poolse Joden door de gunstige ontvangst van hun Portugese en Spaanse broeders, in de Nederlanden uitgelokt, herwaarts gekomen. Daar dezen echter niets meebrachten, dan hun armoede en ellende, hadden zij eerst niet die voorrechten, welke hun broeders genoten. Eindelijk was ook hun in het jaar 1636 de gewenste vrijheid verleend, zodat zij spoedig een kerkhof te Muiderberg en in 1656 de toestemming tot het oprichten van een openbaar bedehuis verkregen. Het was juist in die dagen, dat de Joden in Polen en Lithauen door de in opstand geraakte Kozakken en Lithauers gruwelijk werden mishandeld. Drieduizend van hun begaven zich op schepen, koers richtende naar de plaats welke allen tot zich trok, die elders minder vrijheid of verdrukking moesten verduren: naar het Protestantse Amsterdam en deelden weldra in de voorrechten van hun andere broeders.

Zo ontstonden dus binnen weinige jaren twee Israëlitische gemeenten, namelijk de Portugese en de Hoog-Duitse. Hoewel nu in taal en gebruiken verschillend, waren zij één als gemeente, en gelijk in de belijdenis van het Rabbijnse Jodendom. Beiden genoten dezelfde voorrechten, hun door de wetten van het land geschonken, en beiden koesterden op hun beurt dezelfde trouw en gehechtheid aan de machten over hen gesteld.

Deze vrijheden en voorrechten, door de staat aan de Joden verleend, mochten in alle opzichten belangrijk worden genoemd. Zij waren tevreden met die voorrechten, welke hun vrijheid van geweten, van openbare godsdienstoefening, van het onderhouden van hun Talmudistische voorschriften en van bijna al hun gewoonten waarborgden.

Aan de Amsterdamse Opperrabbijn Menasse Ben Israël, werd de moeilijke, maar tevens eeretaak opgedragen, om bij Cromwell, de Christelijke lezers wel bekend, protector van Engeland, pogingen in het werk te stellen, opdat dit land voor de Israëlieten mocht worden opengesteld. Dit deed hij door middel van een adres aan Cromwell en aan het Engelse volk. We zullen kort zijn. Acht jaren na dit adres waren de Israëlieten, die daar naar toe gingen in het bezit van een Synagoge. Deze Rabbi Menasse Ben Israël, was één van de beroemdste rabbijnen, die in dit en latere tijdvakken heeft geleefd. Men verwierf in deze tijd Missionarissen, die van die tijd de Nederlanden, Denemarken, Duitsland, Polen, Rusland, Barbarije, Turkije, Perzië, Arabië, Indië en Amerika doorreisden om Joden door overreding te bekeren. Vrome en zelfs grondig geleerden verenigden zich met deze bemoeiingen en zo werden enkele Joden hier en daar in de grote uitgestrektheid tot op een middelmatig getal tot de kerk overgebracht. Nederland heeft ook de zijnen. Wie denkt hier niet aan Mr. Isaäc Da Costa en zovele anderen ook, die ik zelf als gedoopte, waarlijk tot God bekeerde Joden ken. En dat zal zo doorgaan tot het einde toe. De Jood is niet uit te roeien, omdat het nochtans beminden om der vaderen wil zijn. En indien zij in het ongeloof niet blijven, is God machtig, om ze weer in te enten in de natuurlijke

olijfboom. En omdat de grote Paulus, in Romeinen 11 zegt: “Als de volheid der heidenen zal ingegaan zijn, alzo zal (een groot getal) gans Israël zalig worden.”

Doch waartoe aldus voortgegaan? De grote dag zal ons duidelijk de vruchten doen zien, welke wij thans slechts duister en dus ten dele opmerken, ons blijft slechts overig om de welstand van Jeruzalem te smeken, maar tevens tot het hart van Jeruzalem te spreken. Op allerhande wijze moeten wij trachten goed te maken, wat onze voorvaderen hebben bedorven; de wonden helen, die zij in blindheid en jammerlijk bijgeloof geslagen hebben. Dan zal er zegen van de Hemel neerdalen over Israël en alle volken van de aarde. De harten van de volken zullen gunstig gezind worden jegens Israël en Israëls ogen worden geopend. Dan zal vervuld worden, wat de Oneindige door de mond van Zijn Profeten heeft beloofd: “En Ik zal de kinderen Israëls halen uit het midden der Heidenen, waarheen zij getogen zijn, en zal ze vergaderen van rondom, en brengen ze in hun land. En Ik zal ze maken tot een enig volk in den lande, op de bergen Israëls, en zij zullen allen tezamen een enigen Koning tot Koning hebben; en zij zullen niet meer tot twee volken zijn. En Mijn Knecht (de Lieflijke) zal Koning over hen zijn en zij zullen allen tezamen één Herder hebben; zij zullen in Mijn rechten wandelen, en Mijn inzettingen bewaren en doen. En zij zullen wonen in het land, dat Ik Mijn knecht Jacob gegeven heb; daarin zullen zij wonen zij en hun kinderen en hun kindskinderen, tot in eeuwigheid; en Mijn knecht David zal hun Vorst zijn tot in eeuwigheid en Ik zal een Verbond des Vredes met hen maken, het zal een eeuwig verbond met hen zijn, en Ik zal ze inzetten en vermenigvuldigen, en Ik zal Mijn heiligdom in het midden van hen zetten tot in eeuwigheid. En Mijn Tabernakel zal bij hen zijn en Ik zal hen tot een God wezen en zij zullen Mij tot een volk zijn. En de Heidenen zullen weten dat Ik de Heere ben, die Israël heilige, als Mijn heiligdom in het midden van hen zal zijn tot in eeuwigheid!”

Hierbij heb ik u iets geschreven over het lijden door alle eeuwen heen van de Jood tot op deze dag toe.

Maar wat men ooit geprobeerd heeft, het mocht niemand ooit gelukken het volkomen uit te moorden, of uit te roeien. Toen Adam en Eva gevallen waren, heeft de vorst van de duisternis nooit anders geprobeerd, dan om het zaad, dat door God de Heere beloofd was, namelijk: de Heere Jezus Christus, uit te roeien. Het is al begonnen met Abel, die een type was, van het vrome Zaad; want daar zou ook uit geboren worden, de aan de vaders beloofde Messias. Als wij de geschiedenis van Israël in het land van Egypte nagaan, het zaad van het mannelijke geslacht moest uitgeroeid worden, opdat er geen voortplanting meer zou zijn. De vorst van de duisternis wist, dat de belofte aan Adam in het Paradijs gegeven, in het Joodse geslacht zou vervuld worden, uit het zaad van de vrouw, dat hem, de satan, zijn kop zou vermorzelen. Maar het mislukte, daar zorgde de Heere Zelf voor; want de Hebreeuwse vroedvrouwen lieten de kinderen in het leven, en hoe meer er onderdrukt werd, des te meer breidde het zich uit. De geschiedenis van Mordechaï en Esther, wat probeerde de vorst van de duisternis daar niet, om het Joodse volk uit te roeien? Het lot was bijna verzegeld over het Jodendom, want de wet van Meden en Perzen was onveranderlijk. Maar o, wonder boven wonder, God de Heere, deed de zaak van Haman tot dwaasheid worden, en hij met zijn zonen, werden aan de galg gehangen, die voor Mordechaï gebouwd was en de vijanden van Israël moesten het lot dragen, wat ze aan Israël toegedacht hadden. De duivel wist, daar moest de Christus uit geboren worden, uit het zaad van David zoveel het vlees aangaat.

Wat heeft hij niet voor listen gebruikt, om het Joodse volk met de andere volken te vermengen; wat in die dagen de grootste zonde was. Het baatte de vorst van de

duisternis niets. “God zal Zijn waarheid nimmer krenken, maar eeuwig Zijn Verbond gedenken.”

Wat lezen we niet, dat Herodus de kinderen onder de 2 jaar om het leven liet brengen, Waarom? Hij zocht het Kindeke Jezus te doden, dat was dan ook de vlucht van Jozef en Maria naar Egypte.

Maar toen die slimme vorst gestorven was, werden Jozef en Maria weer uit Egypte geroepen, ziet u niet waarom het de vorst van de duisternis te doen was? Het zaad van de vrouw, dat vreesde hij. Maar hij is nu in ketenen gebonden en vermog niets tegen Hem, Die in de hoge woont; en daarom vermog hij ook niets tegen Zijn volk. Welke listen gebruikte de duivel niet om de Heere Jezus te doden, toen de Heere op aarde rondwandelede was? Ach, ziet op naar Golgotha! Daar dacht de duivel, toen hij de verzenen van de Heere Jezus vermorzeld had, dat hij de overwinning behaald had. O, eeuwig wonder, nadat het werk volbracht was, dat Hij op Zich nam te volbrengen, “en de Vader had bevredigd,” werd Hij begraven, maar na drie dagen stond Hij op uit de doden en daarmee, heeft Hij de kop van de slang vermorzeld, en nu kan de Satan nooit iets uitrichten, dat God de Heere zou toelaten, om ze uit Christus handen te rukken; want in het volbrachte werk van Christus, ligt de hele kerk, Jood en Heiden besloten, om voor eeuwig gered te worden naar Gods eeuwige verkiezing, om eeuwig Hem in het lied van het Lam groot te maken, te eren en te prijzen. Nu, dat al deze listen hem mislukt zijn, gaat hij rond als een briesende leeuw, verslindende, die hij kan verslinden, zelfs de uitverkorenen van God.

Als wij de vervolgingen van Gods Kerk van alle eeuwen door na gaan, wat heeft de kerk niet geleden, geworsteld om hetgeen, wat hun het dierbaarste op aarde was, te mogen uitleven, namelijk de waarheid van God. Ons dierbaar Godsgetuigenis, de Bijbel, waarin staat: “die Godzalig willen leven, zullen vervolgd worden.” Wat heeft het volk niet geleden in Spanje, Frankrijk (denk aan de Bartholomeüsnacht). Ja, wat al niet vervolgingen nu nog in de huisgezinnen, omdat vader en moeder, zoon en dochter enz. tegen de waarheid gekant zijn. “Ik ben niet gekomen om vrede te brengen, maar om het zwaard”, zegt onze Heere Jezus Christus, zullen wij nu denken, dat Abrahams zaad uitgesloten zou blijven zonder vervolging?

En daarom laten wij voor elkaar bidden en elkaar dragen op de vleugelen van het gebed, zowel voor de Jood, als voor de onbekeerde Christenen. Paulus zegt: “Broeders, bidt voor elkander.” Amen.